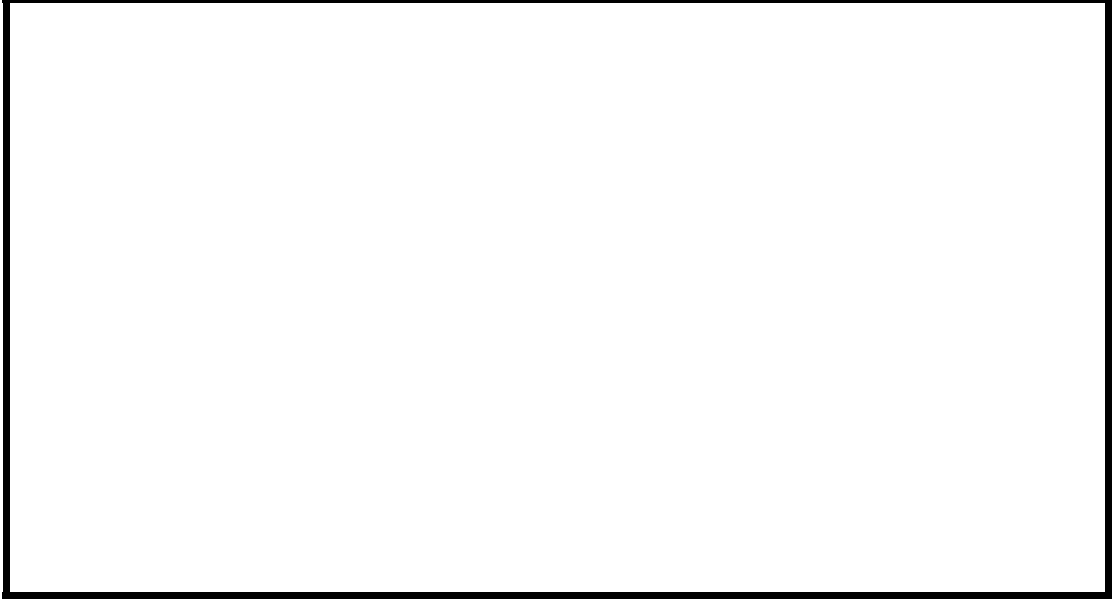

**TÜRKİYE BİLİMSEL VE
TEKNİK ARAŞTIRMA KURUMU**

**THE SCIENTIFIC AND TECHNICAL
RESEARCH COUNCIL OF TURKEY**

**SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMA GRUBU
(SOBAG)**

Social Sciences and Humanities Research Grant Group

**KENT ÇEVRESİNDEKİ KIRSAL ALANLARDA
DEĞİŞİM BİÇİMLERİ**

PROJE NO: SOBAG – 105K076

YRD. DOÇ. DR. HÜRRIYET ÖGDÜL
HABİP ULUÇAY
SERKAN ÖNGEL

MART 2007
İSTANBUL

Önsöz

Bugün dünyada yaşanan değişimler kır ve kentin yeniden tanımlanmasını ve aralarındaki ilişkinin daha farklı şekilde ortaya konmasını gerekli kılmaktadır. Araştırma, son yıllarda kırlar ve kentler arasında kesin ayrımların zorlaştığı, kır-kent ilişkilerinin daha önce olduğundan daha karmaşık bir biçim aldığı yönünde yapılan tartışmalardan yola çıkmaktadır. Kır ve kenti birbirinden ayıran fiziksel sınırlar, istihdam yapıları, üretim ilişkileri, sosyal yapılar artık sorgulanmaktadır. Kır ve kent arasındaki sınırların bulanıklaştığı bu son dönemde yeni bir kır-kent tanımına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kır ve kentin yeniden tanımlanmasına duyulan ihtiyaç, bir yandan da kırsal mekanın artık homojen şekilde ele alınamayacağı yönündeki tartışmalardan ortaya çıkmıştır. Kırsal alanlar, daha önce ulusal mekanda kentsel gelişme odakları dışında kalan, ekonomik gelişmeyi geriden izleyen alanlar olarak tanımlanmaktaydı. Bugün ekonomik politikalar, kırsal alanları küresel ekonomi içine dahil etme yönünde gelişmektedir. Devletin koruyucu desteğinin azalmasıyla, kırlar da kentlerle birlikte küresel ekonomi içinde dinamik alanlar olarak yerlerini almaktadır. Tarımsal politikalar üretimi serbest piyasa içine çekmekte, kırsal alanlar ulusal ve ulus ötesi yatırımlar için cazip yerler olarak görülmektedir. Teknik gelişmelerin ve iletişim olanaklarının artmasıyla kentten farklı bir kırsal toplumsal yapı gücünü kaybetme durumundadır. Öte yandan kırların yerel potansiyellerinin önemi üzerinde durulmakta, kırların yerel güçlerini harekete geçirmek önem kazanmaktadır. Bu açıdan kırsal alanları farklılaşmış özellikleriyle, potansiyelleri ile yeniden tanımlamak gerekmektedir.

Araştırma, ülkemizde kır ve kentin birlikte oluşturduğu çoklu dokuyu daha iyi anlamak, politika üretme ve uygulama aşamalarında kır ve kentin birlikte ele alındığı, kırların potansiyellerinin ve farklılıklarının ortaya konduğu bir yaklaşımı geliştirilmek için bir bilgi altyapısı oluşturmayı hedeflemektedir.

Kır-kent ilişkilerinin iki düzeyde; ülkesel mekan ve bölgeler düzeyinde ele alındığı araştırmada bir dizi değişken kullanılarak her iki ölçekte de kırsallığı baskın bölgeler, geçiş bölgeleri ve kentselliği baskın bölgeler tanımlanmıştır. Ülkesel ölçekte kırsal alanlar, kentleşme aksları ve odakları ile birlikte ve bu akslarla ilişkili olarak değerlendirilmiştir.

Araştırma Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından desteklenmiş, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu bünyesinde yürütülmüştür. Araştırmaya Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Araştırma Fonu tarafından da destek sağlanmıştır.

Teşekkür

'Kent Çevresindeki Kırsal Alanlarda Değişim Biçimleri' başlıklı araştırmanın gerçekleşmesini mümkün kılan TÜBİTAK Sosyal ve Beşeri Araştırma Grubu'na ve MSGSÜ Araştırma Fonu Başkanlığına teşekkürü bir borç biliriz. Araştırma sırasında yüreklendirici bir çalışma ortamı sağlayarak bizleri yalnız bırakmayan MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı Güzin KONUK'a ve bölümün değerli üyelerine, özverili çalışmalarıyla araştırmanın yükünü bizimle paylaşan Nağihan GÖK'e, araştırmanın her aşamasında yanımızda olan, düşünceleriyle destek veren Yrd. Doç. Dr. Dilek ERBEY ve Yrd. Doç. Dr. Kevser ÜSTÜNDAĞ'a ve Yrd. Doç. Dr. Aslı ÖĞÜT ERBİL'e, değerli fikirleriyle araştırmanın ilerlemesine yardımcı olan, Yrd. Doç. Dr. Binnur ÖKTEM, Dr. İclal KAYA ALTAY, Dr. Erbatur ÇAVUŞOĞLU, Dr. Ebru FİRİDİN ÖZGÜR, Dr. Tansel ERBİL ve Ar. Gör. Hale MAMUNLU'ya teşekkür ediyoruz. Gerekli verilerin sağlanması için desteklerinden dolayı Dr. İbrahim BİLGİN ve Devlet Planlama Teşkilatı'ndan Barış TARTICI'ya, çalışmalarımıza teknik destek sağlayan Mete DEMİR'e minnettarız. Aile ve dostlarımızın bizlerden esirgemedikleri destek, katkı ve özveri olmasaydı, projenin tamamlanması söz konusu olamazdı; bu yüzden Rahmi ve Anıl ÖĞDÜL'e, Girne ve Öykü Ada ULUÇAY'a, Burak ÇELEBİ'ye Füsün ve Çetin ÖNGEL'e, Gül BAYRAM'a minnettarız.

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
HARİTA LİSTESİ	v
TABLO LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ	x
GRAFİK LİSTESİ	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xii
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE; KIR ve KENT TANIMI	4
2.1. GENEL YAKLAŞIM	4
2.2. KIR VE KENT KAVRAMLARI	5
2.2.1. Kır ve Kentin Tanımlanması	6
2.2.2. Kır-kent Tanımında Çok Amaçlılık	10
2.2.3. Kır-kent Sınıflamasında Çoklu Tanımlar	11
3. TÜRKİYE'DE KIR/KENT TANIMI	15
3.1. TÜRKİYE'DE MEVCUT KIR/KENT TANIMLARI	15
3.1.1. Mevzuat	15
3.1.2. Resmi İstatistikler	16
3.1.3. Ülkesel Ölçekte Plan ve Strateji Raporları	17
3.2. ÜLKEMİZDE KIR-KENT TANIMINDA YENİ YAKLAŞIMLAR	19
3.2.1. OECD Kır-Kent Tanımına Göre Türkiye'de Kır-Kent	19
3.2.2. EUROSTAT Kır-Kent Tanımına Göre Türkiye'de Kır-Kent	20
4. ÜLKESEL ÖLÇEKTE BİR KIR-KENT ÇALIŞMASI	22
4.1. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	22
4.2. İÇ POTANSİYELLER/YAPISAL ÖZELLİKLER	25
4.2.1. Tarımsal Üretim	25
4.2.2. Tarım-dışı Üretim	29
4.2.3. İşgücü Yapısı	33
4.2.4. Demografik Yapı	37
4.2.5. Eğitim Koşulları	42
4.3. PARA-MAL AKIŞI	47
4.4. ÜLKESEL ÖLÇEKTE KIR-KENT DOKUSU - FAKTÖR ANALİZLERİ DEĞERLENDİRMESİ	51
4.4.1. Tarımsal Üretim Faktör Analizi	51
4.4.2. Tarım-dışı Üretim Faktör Analizi	54
4.4.3. İşgücü Yapısı Faktör Analizi	59
4.4.4. Demografik Yapı Faktör Analizi	62
4.4.5. Eğitim Koşulları Faktör Analizi	67
4.4.6. Para ve Mal Akışı Faktör Analizi	70
4.5. NUTS1, NUTS2 ve NUTS3 DÜZEYLERİNDE BÖLGE SINIFLAMASI	77

4.5.1. İlçeler Düzeyinde Kümelenme Analizi	77
4.5.2. NUTS1 Düzeyinde Bölge Sınıflaması	79
4.5.3. NUTS2 Düzeyinde Bölge Sınıflaması	81
4.5.4. NUTS3 (İller) Düzeyinde Bölge Sınıflaması	83
5. BÖLGESEL DÜZEYDE BİR KIR-KENT ÇALIŞMASI; TR 41 BURSA ve TR 42 KOCAELİ NUTS2 BÖLGELERİ	85
5.1. YENİ KENTLEŞME BİÇİMLERİ VE BÖLGESEL DÜZEYDE KIR-KENT İLİŞKİSİ	85
5.1.1. Yeni Kentleşme Biçimleri Ve Kentsel Bölge İle İlişkiler	85
5.1.2. Kentsel Bölgede Kır-Kent İlişkisi; Yeni Yaklaşımlar	89
5.1.2.1. Genişlemiş Metropolitan Bölge	91
5.1.2.2. 'Periurbanization' , Kent Çeperi Ve Kırsal Dönüşüm	94
5.1.2.3. Avrupa Birliği Düzeyinde Çok Merkezli Kentsel Bölge	95
5.2. TR 41 ve TR 42 BÖLGELERİNDE ANALİZLER	115
5.2.1. İÇ POTANSİYELLER/YAPISAL ÖZELLİKLER	118
5.2.1.1. Tarımsal Üretim	119
5.2.1.2. Tarım-dışı Üretim	120
5.2.1.3. İşgücü Yapısı	122
5.2.1.4. Demografik Yapı	123
5.2.1.5. Eğitim Koşulları	125
5.2.1.6. Para- Mal Akışı	127
5.3. TR 41 ve TR 42 BÖLGELERİNDE FAKTÖR ANALİZLERİ	128
5.3.1. Tarımsal Üretim Faktör Analizi– TR41 - TR42	128
5.3.2. Tarım-dışı Üretim Faktör Analizi–TR41 -TR42	130
5.3.3. İşgücü Yapısı Faktör Analizi– TR41 -TR42	133
5.3.4. Demografik Yapı Faktör Analizi– TR41 - TR42	136
5.3.5. Eğitim Koşulları Faktör Analizi– TR41 - TR42	140
5.3.6. Para ve Mal Akışı Faktör Analizi– TR41 - TR42	142
5.4. TR 41 ve TR 42 BÖLGELERİNDE İLÇELERİN SINIFLANDIRILMASI	145
6. GENEL DEĞERLENDİRME	150
Kaynaklar	159

HARİTA LİSTESİ

Harita 3.2.1.1. OECD Kriterlerine Göre Türkiye Kırsallık Haritası	20
Harita 3.2.2.1. EUROSTAT Kriterlerine Göre Türkiye’de Kentsellik Haritası	21
Harita 4.2.1.1. İlçeler Düzeyinde Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)	26
Harita 4.2.1.2. İlçeler Düzeyinde Tarımsal Üretim Ülkede İçindeki Payı (%)	27
Harita 4.2.1.3. İlçeler Düzeyinde 1000 Tarımsal İstihdam Başına Tarımsal Üretim Payı (%)	28
Harita 4.2.2.1. İlçeler Düzeyinde Sanayi Sektöründe Çalışanların Toplam İstihdama	29
Harita 4.2.2.2. İlçeler Düzeyinde İnşaat İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)	30
Harita 4.2.2.3. İlçeler Düzeyinde Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)	31
Harita 4.2.2.4. İlçeler Düzeyinde Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)	32
Harita 4.2.3.1. İlçeler Düzeyinde İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı (%)	33
Harita 4.2.3.2. İlçeler Düzeyinde İşsizlik Oranı (%)	34
Harita 4.2.3.3. İlçeler Düzeyinde Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)	35
Harita 4.2.3.4. İlçeler Düzeyinde Nüfus Bağımlılık Oranı (100 kişi başına)	36
Harita 4.2.4.1. İlçeler Düzeyinde Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	37
Harita 4.2.4.2. İlçeler Düzeyinde Şehirleşme Oranı (%)	38
Harita 4.2.4.3. İlçeler Düzeyinde Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı 1990–2000 (%)	39
Harita 4.2.4.4. İlçeler Düzeyinde Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	40
Harita 4.2.4.5. İlçeler Düzeyinde Bebek Ölüm Oranı (Binde)	41
Harita 4.2.5.1. İlçeler Düzeyinde Okur-yazar Nüfus Oranı (%)	42
Harita 4.2.5.2. İlçeler Düzeyinde Okur-yazar Nüfus Oranı (Kadın) (%)	43

Harita 4.2.5.3. İlçeler Düzeyinde Yükseköğretim ve Fakülte Bitirenler Oranı (%)	44
Harita 4.2.5.4. İlçeler Düzeyinde Milli Eğitim Bakanlığı Çalışma Bölgeleri	45
Harita 4.2.5.5. İlçeler Düzeyinde YÖK Çalışma Bölgeleri	46
Harita 4.3.1. İlçeler Düzeyinde Erişilebilirlik (Havalimanı- Liman ve Demiryolları)	47
Harita 4.3.2. İlçeler Düzeyinde Banka Sayıları	48
Harita 4.3.3. Fert Başına Düşen Genel Bütçe Geliri	49
Harita 4.4.1.1. İlçeler Düzeyinde Tarımsal Üretim Faktör Analizi	53
Harita 4.4.2.1. İlçeler Düzeyinde Tarım-dışı Üretim Faktör Analizi Haritası	57
Harita 4.4.3.1. İlçeler Düzeyinde İşgücü Yapısı Faktör Analizi Haritası	61
Harita 4.4.4.1. İlçeler Düzeyinde Demografik Yapı Faktör Analizi Haritası	66
Harita 4.4.5.1. İlçeler Düzeyinde Eğitim Koşulları Faktör Analizi Haritası	69
Harita 4.4.6.1. İlçeler Düzeyinde Mal ve Para Akışları Faktör Analizi Haritası	75
Harita 4.5.1.1. İlçeler Düzeyinde Kır-Kent Dokusu	78
Harita 5.1.2.3.1. Avrupa Birliği Ölçeğinde Mekansal Tipoloji Çalışması (SPESP)	102
Harita 5.1.2.3.2. Nüfus Yoğunluğu, İşlevsel Kentsel Alan (FUA Functional Urban Area) Sıralaması ve Arazi Örtüsü esas alınarak hazırlanmış kır-kent tipolojisi.	105
Harita 5.1.2.3.3. Kent-Kır Tipolojisi, (Nüfus yoğunluğu, FUA Sıralaması ve Arazi Örtüsü) Üzerine Nüfus Değişimi İşlenmiş Durumu	106
Harita 5.1.2.3.4. Kent-Kır Tipolojisi, (Arazi kullanımı, Nüfus Yoğunluğu ve FUA sıralaması) Üzerine GSYİH İşlenmiş Durumu.	107
Harita 5.1.2.3.5. Kent-Kır Tipolojisi, (Arazi kullanımı, Nüfus Yoğunluğu ve FUA sıralaması) Üzerine Geri Kalmışlık İşlenmiş Durumu.	108
Harita 5.1.2.3.6. 1000 Kişiye Düşen Yapay Alan Payı (NUTS 3) (Km2)	110
Harita 5.1.2.3.7. 100 milyon Euro GSYİH başına Yapay Alan (NUTS 3)	111

Harita 5.1.2.3.8. Kır-Kent Tipolojisi; Nüfus Yoğunluğu, Fua Sıralamsı, Arazi Örtüsü Üzerine Sürdürülebilir Arazi Kullanımı- Yapay Alanlar ve GDP İşlenmiş Durumu.	112
Harita 5.1.2.3.9. NEWRUR Kapsamında Fransa- Rhône-Alpes ve Provence- Alpes-Côte d’Azur için Yapılan Kır-Kent Tipolojisi	114
Harita 5.1.2.3.10. NEWRUR Kapsamında İspanya- Andalusia ve Murcia İçin Yapılan Kır-Kent Tipolojisi	115
Harita 5.2.1.1.1. İlçeler Düzeyinde Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı -TR 41 ve TR 42	120
Harita 5.2.1.1.2. İlçeler Düzeyinde 1000 Tarımsal İstihdam Başına Tarımsal Üretimin Payı (%) - TR 41 ve TR 42	120
Harita 5.2.1.1.3. İlçeler Düzeyinde Tarımsal Üretimin Ülke İçindeki Payı (%)TR 41 ve TR 42	120
Harita 5.2.1.2.1 İlçeler Düzeyinde Sanayi Sektöründe Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)-TR 41 ve TR 42	121
Harita 5.2.1.2.2. İlçeler Düzeyinde İnşaat İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%) -TR 41 ve TR 42	121
Harita 5.2.1.2.3. İlçeler Düzeyinde Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)-TR 41 ve TR 42	121
Harita 5.2.1.2.4. İlçeler Düzeyinde Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)-TR 41 ve TR 42	121
Harita 5.2.1.2.5. İlçeler Düzeyinde Ulaştırma- Haberleşme İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%) TR 41 ve TR 42	122
Harita 5.2.1.3.1. İlçeler Düzeyinde İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı (%) TR 41 ve TR 42	123
Harita 5.2.1.3.2. İlçeler Düzeyinde İşsizlik Oranı (%) TR 41 ve TR 42	123
Harita 5.2.1.3.3. İlçeler Düzeyinde Ücretli Çalışanların Toplam İstihdam İçindeki Payı (%)TR 41 ve TR 42	123
Harita 5.2.1.3.4. İlçeler Düzeyinde Nüfus Bağımlılık Oranı TR 41 ve TR 42	123
Harita 5.2.1.4.1. İlçeler Düzeyinde Nüfus Yoğunluğu -TR 41 ve TR 42	124
Harita 5.2.1.4.2. İlçeler Düzeyinde Şehirleşme Oranı (%)- TR 41 ve TR 42	124

Harita 5.2.1.4.3. İlçeler Düzeyinde Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (%) TR 41 ve TR 42	124
Harita 5.2.1.4.4. İlçeler Düzeyinde Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü TR 41 ve TR 42	124
Harita 5.2.1.4.5. İlçeler Düzeyinde Bebek Ölüm Oranı (%) - TR 41 ve TR 42	125
Harita 5.2.1.5.1. İlçeler Düzeyinde Okur-yazar Nüfus Oranı (%) TR 41 ve TR 42	126
Harita 5.2.1.5.2. İlçeler Düzeyinde Okur-yazar Nüfus Oranı (Kadın) (%) TR 41 ve TR 42	126
Harita 5.2.1.5.3. İlçeler Düzeyinde Yüksekokul ve Fakülte Bitirenlerin Oranı (%) - TR 41 ve TR 42	126
Harita 5.2.1.5.4. İlçeler Düzeyinde Milli Eğitim Bakanlığı Çalışma Bölgeleri TR 41 ve TR 42	126
Harita 5.2.1.5.5. İlçeler Düzeyinde YÖK Çalışma Bölgeleri. TR 41 ve TR 42	127
Harita 5.2.1.6.1. İlçeler Düzeyinde Ulaşım Merkezlerinin Dağılımı TR 41 ve TR 42	128
Harita 5.2.1.6.2. İlçeler Düzeyinde Banka Şube Sayıları - TR 41 ve TR 42	128
Harita 5.2.1.6.3. İlçeler Düzeyinde Fert Başına Genel Bütçe Geliri (bin TL) TR 41 ve TR 42	128
Harita 5.3.1.1. Tarımsal Üretim Faktör Analizi – TR1 ve TR42	130
Harita 5.3.1.2. Tarım-Dışı Üretim Faktör Analizi – TR1 ve TR42	133
Harita 5.3.3.1. İşgücü Yapısı Faktör Analizi – TR1 ve TR42	136
Harita 5.3.4.1. Demografik Yapı Faktör Analizi – TR1 ve TR42	140
Harita 5.3.5.1. Eğitim Faktör Analizi – TR1 ve TR42	142
Harita 5.3.6.1. Para –Mal Akışı Faktör Analizi – TR1 ve TR42	145
Harita 5.4.1. İlçeler Düzeyinde Kır-Kent Dokusu- TR 41 ve TR 42	148

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.2.1.1. Genel Olarak Kabul Gören Kentsel ve Kırsal Özellikler	7
Tablo 2.2.1.2. Kentsel ve Kırsal Alanları Tanımlamak İçin Kullanılan Kriterler; 1969 ve 1994.	8
Tablo 2.2.3.1. Endonezya’da Yerleşmelerin Sınıflandırma Kriterleri	14
Tablo 4.1.1. Araştırmanın Birinci Aşamasında Kullanılan Veri Grupları, Düzeyler ve Veri Kaynakları	24
Tablo 4.5.1. Ülkesel Ölçekte Bölge Sınıflaması-Kümelere Göre İlçe Sayısı	77
Tablo 4.5.2. Ülkesel Ölçekte Bölge Sınıflaması-Kümelere Göre Faktörlerin Dağılımı	78
Tablo. 4.5.2.1. NUTS1 Düzeyinde Bölge Sınıflaması	79
Tablo.4.5.2.2. NUTS1 Düzeyinde Bölge Sınıflaması - % Dağılımı	80
Tablo.4.5.3.1. NUTS2 Düzeyinde Bölge Sınıflaması	81
Tablo.4.5.3.2. NUTS2 Düzeyinde Bölge Sınıflaması - % Dağılımı	82
Tablo.4.5.4.1. NUTS3 Düzeyinde Bölge Sınıflaması - % Dağılımı	84
Tablo 5.2.1. TR 41 Bursa ve TR 42 Kocaeli NUTS2 Bölgeleri İller ve İlçe Sayıları	116
Tablo 5.2.2. TR 41 Bursa ve TR 42 Kocaeli NUTS2 Bölgelerinde Kırsallığı Baskın Bölgeler, Kentselliği Baskın Bölgeler ve Geçiş Bölgeleri	116
Tablo 5.2.3. Araştırmanın İkinci Aşamasında Kullanılan Veri Grupları, Düzeyler Ve Veri Kaynakları	118
Tablo 5.4.1. Bölge Sınıflaması-Kümelere Göre İlçe Sayısı TR 41 ve TR 42	146
Tablo 5.4.2. Bölge Sınıflaması-Kümelere Göre Faktörlerin Dağılımı TR 41 ve TR 42	146
Tablo 5.4.3. NUTS3 Düzeyinde Bölge Sınıflaması -TR41 ve TR 42	147
Tablo 5.4.4. NUTS3 Düzeyinde Bölge Sınıflaması- % Dağılımı TR41 ve TR 42	147
Tablo 5.4.5. NUTS4 İlçeler Düzeyinde Bölge Sınıflaması- % Dağılımı TR41 ve TR 42	149

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 5.12.1.1.** Genişlemiş Metropoliten Bølge ve Metropoliten Kenetlenme Bølgeeri 93
- Şekil 5.1.2.3.1.** Avrupa Birliği Mekanında Mekansal Kutuplaşmaya Karşılık Çok Merkezli Kentsel Sistem Önerisi 97

GRAFİK LİSTESİ

- Grafik 5.1.2.3.1.** Avrupa'da Farklı Arazi Örtüsü Payları İlişkisinde FUA Sıralaması. 109

Özet

Araştırmanın amacı kırsal ve kent tanımlarının ülkesel ölçekte yeniden değerlendirilmesi, yeni bir kırsal-kent yaklaşımının ortaya konması ve kentsel bölgeler içindeki kırsal alanların daha ayrıntılı olarak tanımlanmasıdır.

Araştırma, son yıllarda kırsal ve kentler arasında kesin ayrımların zorlaştığı, kırsal-kent ilişkilerinin daha önce olduğundan daha karmaşık bir biçim aldığı yönünde yapılan tartışmalardan yola çıkmaktadır. Kırsal ve kenti birbirinden ayıran fiziksel sınırlar, istihdam yapıları, üretim ilişkileri, sosyal yapılar artık sorgulanmaktadır. Kırsal ve kent arasındaki sınırların bulanıklaştığı bu son dönemde yeni bir kırsal-kent tanımına ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırma, ülkemizde kırsal ve kentin birlikte oluşturduğu çoklu dokuyu daha iyi anlamayı, politika üretme ve uygulama aşamalarında, kırsal ve kentin birlikte ele alındığı bir yaklaşımın geliştirilmesi için bir bilgi altyapısı oluşturmayı hedeflemektedir.

Araştırma iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, kırsal ve kent tanımları üzerine yapılan güncel tartışmalar ışığında, ülkemizde kırsal ve kentin iç potansiyelleri/yapısal koşulları ve para-mal- insan akışlarının düzeyini ortaya koymaya yarayan bir çalışma yapılmıştır. Belirlenen kriterlerin ilçeler (Düzen-NUTS4) ölçeğinde uygulanmasıyla önce ülkesel ölçekte kırsal-kent dokusunun ipuçlarını veren bir dizi harita elde edilmiştir. Daha sonra faktör analizi uygulanarak yeni yapılar oluşturulmuştur.

Bu bölümün sonunda ülkesel ölçekte *kırsallığı baskın bölgeler, geçiş bölgeleri ve kentselliği baskın bölgelerin* tanımlandığı bir harita elde edilmiştir. Bu üçlü sınıflamanın Düzen-NUTS1, Düzen-NUTS 2 ve Düzen-NUTS 3 ölçeklerindeki dağılımını açıklayan bir değerlendirme yapılmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında ülkesel ölçekte gelişmiş kentsel bölgeler olarak öne çıkan TR41 Bursa ve TR42 Kocaeli Düzen-NUTS 2 bölgeleri içinde kırsal alanlar ayrıntılı olarak incelenmiştir. Yine ilçeler (Düzen-NUTS4) ölçeğinde yapılan çalışmada benzer kriterler kullanılmıştır. Faktör analizleri sonucu yeni yapılar tanımlanmış ve sonunda bu bölge için de *kırsallığı baskın bölgeler, geçiş bölgeleri ve kentselliği baskın bölgelerin* tanımlandığı üçlü bir sınıflama elde edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kırsal alanlar, kırsal-kent tanımı, kentsel bölge

Abstract

The aim of this research was to re-assess the definition of the rural and the urban on the country level, to put forth a new approach to the rural-urban and to define the rural areas within the urban regions in more detailed.

This research was originated from the discussions on which making a distinction between the rural and the urban has been getting more difficult and the relations between them has become much more complex than it was before. The physical boundary, employment structures, the relations of production and social structures, which were dividing them, have been interrogated now. In this last period of blurring the boundary between them, a new definition of the rural and the urban is required.

The research aimed at the establishing a database to grasp the multiple pattern, which the rural and the urban constitutes together, to develop a new approach in which they are taken up together on the level of the policy making and practice.

The research consisted of two main stages: In the first stage a study serving to reveal the inner potentials/structural conditions and the level of money-goods-human flows of the rural and the urban was carried out in the light of the current discussions on the definition of them. First of all a series of maps giving clues of the rural-urban pattern on the country level were formed by applying the criteria determined on the distinct level (NUTS4). Afterwards the new structures were constituted by applying the factor analysis.

In the end of the first stage a map in which predominantly rural areas, transitional areas and predominantly urban areas were described, was formed. An assessment explaining the distribution of this classification on the levels of NUTS1, NUTS2 and NUTS3 was made.

In the second stage of the research, the rural areas within the NUTS2 regions of TR41 Bursa and TR42 Kocaeli, which were prominently the urban regions on the country level, were examined in detailed. Also, the similar criteria was applied in the study carried out on the district level (NUTS4). As a result of the factor analyses new structures were described and finally a classification in which predominantly rural areas, transitional areas and predominatly urban areas were defined, was formed.

Key words: rural areas, rural-urban definition, urban region.

1. GİRİŞ

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın amacı kır ve kent tanımlarının ülkesel ölçekte yeniden değerlendirilmesi, yeni bir kır-kent yaklaşımının ortaya konması ve kentsel bölgeler içindeki kırsal alanların ayrıntılı şekilde incelenmesidir.

Araştırma, son yıllarda kırlar ve kentler arasında kesin bir ayırım yapmanın zorlaştığı, kır-kent ilişkilerinin daha önce olduğundan daha karmaşık bir biçim aldığı yönünde yapılan tartışmalardan yola çıkmaktadır. Dünyada ve ülkemizde konuyla ilgili tartışmalar, ekonomik ve toplumsal süreçler sonucu kırların değişen rolü, yeni kır-kent ilişkilerinin mekansal yapıda ortaya çıkardığı değişim, yeni bir kır-kent tanımına olan ihtiyaç gibi noktalarda yoğunlaşmaktadır. 2005 yılında DPT tarafından hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nde, 'kırsal alanların ihtiva ettiği kültürel, sosyal, demografik, ekonomik, çevresel ve mekansal çeşitliliğin zaman içinde değişen koşullarla birlikte yeni anlamlar kazanması kesin bir kırsal alan tanımı yapılmasını güçleştirmekte' denilerek 'kırsal alanların ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla daha etkin bir şekilde analiz edilmesi, buna dayalı olarak kırsal kalkınma politikalarının belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesinde etkinliğin sağlanmasına' yönelik çalışmaların başlatıldığından söz edilmektedir.

Bu tartışmalar özellikle AB sürecinde daha da güncel hale gelmiştir. Bugün Avrupa Birliği ülkeleri için ortak bir mekansal gelişme çerçevesi olan Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi'nde kır-kent ilişkileri önemli bir başlık olarak öne çıkmaktadır. Avrupa ülkelerinde kırların kentlerle ilişkilerini, özellikle mekansal boyuta vurgu yaparak ele alan çok sayıda çalışma yapılmaktadır.

Kır-kent ilişkilerinin ele alınma çerçevesi, küresel ölçekte kırların yeni rollerinden, ulusal mekanda kırların değişim biçimlerine ve bölgesel ölçekte ortaya çıkan yeni kır-kent ilişkilerine kadar birçok ölçekte olabilir. Bu çalışmada kentleri ve kırsal alanları tanımlamak üzere ülkesel ve bölgesel ölçek uygun bir analiz ölçeği olarak ele alınmıştır.

Son döneme kadar kent ve kırların birlikte ele alındığı çalışmalarda, daha çok kent merkezli bir yaklaşım benimsenmiştir. Kır-kent ilişkisinin mekansal boyutu bir kentin, çevresindeki kırsal alanlarla ilişkisi çerçevesinde ele alınmıştır. Oysa kent çevresindeki kırsal alanlar ülkesel mekânın ve kentsel bölgelerin bir parçasıdır. Bu alanların sadece yakınındaki kentle ilişkili olarak tanımlanması yeterli değildir. Söz konusu alanların, kentlerin birbirleriyle ilişkide oldukları temas noktaları ve ülkesel coğrafyanın tamamlayıcıları olmaları nedeniyle daha geniş ölçekte ele alınmaları gerekir. Birbirleriyle eklendiklerinde kentsel ve kırsal nitelikte farklı tür

alanların bir arada yer aldığı karmaşık bir doku ortaya çıkar. Araştırma, bu dokuyu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın birinci bölümünde ülkesel ölçekte birçok değişkenle tanımlanmış bir kır-kent haritası elde edilmiştir. Bu harita bir sonuç ürün olmaktan çok, kırsal alanların hangi değişkenlerde birbirinden farklılaştığını anlamaya yönelik bir sorgulama aracı olarak ele alınmalıdır. Bu harita üzerinde her bir Düzey-NUTS2 bölgesinin kendi içinde anlamlı bir kır-kent ilişkisi tanımladığı görülerek bu düzeyde bir sınıflama yapılmıştır. Ülke mekanında kırsallığı baskın bölgeler, geçiş bölgeleri ve kentselliği baskın bölgeler tanımlanmıştır. Ayrıca bu değerlendirme Düzey-NUTS1 ve Düzey-NUTS3 için de yapılmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında, Düzey-NUTS2'ler içinde dikkat çekici bir kır-kent ilişkisini barındırdığı görülen TR41 Bursa ve TR42 Kocaeli bölgeleri daha ayrıntılı çalışmalar için seçilmiştir. Bu iki bölge için benzer değişkenlerle yapılan analizler sonucunda her zonun kentle farklı tür ilişki biçimlerini ve farklı değişim eğilimlerini ifade ettiği bir dizi harita elde edilmiştir.

Proje sonunda hem ülke ölçeğinde hem de seçilen bölgede kırsallığı baskın bölgeleri, geçiş bölgelerini ve kentselliği baskın bölgeleri tanımlayan haritalar, bundan sonra yapılacak daha ayrıntılı araştırmalar için bir altyapı oluşturacaktır. Araştırmanın sonuç ürünlerinin, özellikle kırsal ve kentsel politika geliştirme aşamasında eksik olan veri tabanının oluşturulmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın ilk bölümünde ülkesel düzeyde kırsal ve kentsel alanların tanımlanması hedeflenmiştir. Bu amaçla önce hangi göstergelerin kullanılabileceği üzerinde durulmuştur.

Kır ve kent tanımlarının daha çok hizmet sağlanması ve idari kademelenme amaçlı kullanılması durumunda tek kriter yeterli ve kullanışlı bulunmaktadır. Tek kriter sayesinde kent ve kır arasında kesin bir sınır çizmek mümkündür. Genellikle kullanılan kriterler kesintisiz yapılaşmış alanlar, nüfus büyüklüğü, yoğunluk veya ulaşılabilirliktir.

Bugün kent ve kır tanımları üzerinde geniş tartışmalar yapılmaktadır. Sınırların bulanıklaştığı, yerleşmelerin çok boyutlu şekilde birbirleriyle ilişkide olduğu, yeni kentleşme biçimlerinin ortaya çıktığı üzerinde durulmaktadır. (Champion, T. ve Hugo, G., 2004) Kent ve kır arasında farklı geçiş bölgeleri, yarı kentsel bölgeler ortaya çıkmaktadır. Kır ve kent arasındaki ayırımın 'tür' ayrımı değil, bir 'derece' lendirme sorunu olduğu kabul edilmektedir (Carter, 1990, p. 5).

Araştırmanın amacı kırsal ve kent arasında kesin sınırlar çizmek değil, farklı tonların, derecelerin bulunduğu bir kırsal-kent dokusunun elde edilmesidir. Bu nedenle ihtiyaç duyulan çoklu kriterlerdir.

Çoklu kritere dayalı tanımlar, tekli kriterlerin aksine kesin bir kırsal-kent ayırımı vermez. Bunun yerine kullanıcılara mevcut tanımlar içinde kendi ihtiyacı olanı seçme imkanı verir. Kentsel ve kırsal alan tanımları kullanım amacına göre farklılaşır. Birden çok kırsal ve kent tanımı aynı anda kullanılabilir. Mekansal, ekonomik ve sosyal odaklı ve çok amaçlı politikalar ve programlar söz konusu olduğunda çok kriterli tanımlar daha kullanışlıdır. Örneğin fiziksel göstergelere göre bugün İngiltere kırsal bir görünümde olsa da, sosyo-ekonomik göstergelere göre ağırlıklı kentseldir. (DETR, Scotland)

Araştırmada, iki grup değişken ile çalışılmıştır. Birinci grupta kırsal alanın iç dinamiklerini ve potansiyellerini ortaya koymak üzere sosyal ve ekonomik değişkenler ele alınmıştır.

Söz konusu analizin uygulandığı değişken grupları ve bu değişkenleri açıklayan yeni yapılar aşağıdadır.

1. Grup değişkenler; Kentsel ve kırsal alanların iç potansiyellerini ortaya koymaya yönelik değişkenlerdir. Değişkenler şu gruplar içinde değerlendirilmiştir.
 - Tarımsal üretim
 - Tarım-dışı üretim
 - İşgücü yapısı
 - Demografik yapı
 - Eğitim koşulları
2. Grup değişkenler; kırsal-kent ilişkilerini ifade etmeye yönelik değişkenlerdir. Bu değişkenler para ve mal akışını ifade edecek şekilde seçilmiştir.

Veriler şu kaynaklardan elde edilmiştir;

DPT, Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, 2004
Türkiye İstatistik Kurumu Verileri
Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, (mülga) Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
MEB ve YÖK Personel Atamaları İlçe Puanlama Sistemi
Kamu kuruluşlarının internet sayfaları

Araştırma Düzey 4 (ilçe) ölçeğinde çalışılmıştır.

Söz konusu değişkenlerden, istatistiksel yöntemlerle araştırmanın amaçlarına yönelik yeni yapılar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Faktör Analizi kullanılmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde TR41 Bursa ve TR42 Kocaeli NUTS2 bölgeleri için benzer bir çalışma yapılmıştır. Burada yine aynı değişken grupları ele alınmış ancak faktör analizleri ile ortaya çıkan yeni yapılar bölge ölçeğinde ülke ölçeğinden daha farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın yöntemi hakkında ayrıntılı bilgiler ilgili bölümlerde yer almaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE; KIR ve KENT TANIMI

2.1. GENEL YAKLAŞIM

Kentleşme tarihi boyunca kır ve kent birbirine zıt iki kavram olarak tanımlanmıştır. Toplum bilimlerinde, kentleşme teorilerinde ve kamu politikalarında kır ve kent iki ayrı kategori olarak önemli bir tartışma konusu olmuştur. Kentlerin, yoğun yapılaşmış alan, çeşitlenmiş istihdam yapısı, yoğun ticari kullanımlar, gelişmiş kültür endüstrileri, idari ve politik güç merkezleri, toplumsal farklılaşma gibi konularda kırlardan farklı olduğu kabul edilir. Kırlar ise tarımsal alanlar, doğal peyzaj, dağınık nüfus, yerel yapılaşma tarzı, sınırlı istihdam olanakları, refah ve zenginlikte geri kalmışlık gibi özelliklerle tanımlanır.

Ancak bugün dünyada yaşanan değişimler kır ve kentin yeniden tanımlanmasını ve aralarındaki ilişkinin daha farklı şekilde ortaya konmasını gerekli kılmaktadır.

Bu değişimlerin başında küresel ilişkiler içinde kentlerin üstlendiği rolün daha geniş bir coğrafyada bölgesel düzeye yayılmış olması gelmektedir. Bugün kentler artık kentsel bölge içinde veya daha geniş ulusaltı ya da ulusötesi düzeylerde ele alınmaktadır. Bu anlamda kentlerin tek gelişme odağı olma özellikleri de aşınmış, bölgesel gelişme odakları olarak farklı tür ağsal ilişkiler içinde yerlerini almaları gerekmiştir. Küresel rekabet politikalarının, bilgi altyapısı teknolojilerinin, çevre politikalarının geliştirildiği ölçek olarak bölge yeni bir anlam kazanmıştır. Kenti bir odak olmanın ötesine taşıyan ve bölgesel ilişkileri içinde tanımlayan bu eğilimler, kentin kırla ilişkisini de yeniden tanımlamayı gerekli kılmaktadır.

Öte yandan kırsal alanlar, daha önce ulusal mekanda kentsel gelişme odakları dışında kalan, ekonomik gelişmeyi geriden izleyen alanlar olarak tanımlanmaktaydı. Küresel ekonomik süreçlerin yayılmasında kırsal alanlar değişime direnen ekonomik ve toplumsal yapılarıyla pürüzlü ortamlar sunmaktaydı. Bugün ekonomik politikalar, kırsal alanları küresel ekonomi içine dahil etme yönünde gelişmektedir. Devletin koruyucu desteğinin azalmasıyla, kırlar da kentlerle birlikte küresel ekonomi içinde dinamik alanlar olarak yerlerini almaktadır. Tarımsal politikalar üretimi serbest piyasa içine çekmekte, kırsal alanlar ulusal ve ulusötesi yatırımlar için cazip yerler olarak

görülmektedir. Teknik gelişmelerin ve iletişim olanaklarının artmasıyla kentten farklı bir kırsal toplumsal yapı gücünü kaybetme durumundadır. Buna karşılık kırların yerel potansiyellerinin önemi üzerinde durulmakta, kırların yerel güçlerini harekete geçirmek önem kazanmaktadır.

Bugün kentler ve kırlar arasındaki sınırların bulanıklaşmakta olduğu yolunda tartışmalar gündemdedir. Kent ve kırı birbirinden ayıran istihdam yapıları son otuz yılda üretim ve hizmet fonksiyonlarının kentten uzak alanlara yönelmesi ve konut gelişmelerinin kentsel bölge içine yayılmasıyla ciddi bir değişikliğe uğramıştır. Kentler ve kırların iç içe geçtiği alanlar olan kentsel bölgeler, bu sınırların yeniden tartışılması için olanaklar sunmaktadır.

Kent ve kırların birlikte oluşturdukları bu yeni ilişkiler yeni tür politikaları zorunlu kılmaktadır. 'Bölgesel düzeyde bütünleşmiş bir kır/kent yaklaşımı' olarak adlandırılabilir yeni bir yaklaşım, politika üretmede son derece yararlı bir zemin sağlamaktadır. Birincisi bugüne kadar kırsal ve kentsel alanlar için ayrı kurumlar tarafından üretilmiş politikaların ortak bir bölgesel politikalar bütünü içinde ele alınması için bir çıkış noktası olacaktır. Bu yaklaşım, ayrı sektörel politikalar, ayrı uygulama araçları ve finans kaynakları ile ele alınan kır ve kentin bütünleşmiş bölgesel politikalarla yeniden ele alınmasını sağlayacaktır. İkinci olarak bu yeni yaklaşım, kentsel ve kırsal politikaların bugüne kadar eksik kalan mekan boyutuna dikkat çekecek, ortak bir hareket zemini olarak bölgeyi yeniden tanımlayacak ve öne çıkaracaktır.

Artık kır ve kentin, iki ayrı coğrafi bölge, iki farklı nüfus yapısı, üretim biçimi ve toplumsal yapı olarak tanımlanması yetersiz kalmaktadır. Tanımların farklılıklar değil benzerliklere, iç içe geçmelere ve karşılıklı bağımlılıklara vurgu yapması daha doğru olacaktır. Yeni kır/kent tanımında ikili bir yapı değil, farklı yoğunluk ve derecelerde bir araya gelen özelliklerin bileşiminden oluşacak çoklu bir yapı ortaya çıkacaktır.

Araştırma, ülkemizde kır ve kentin birlikte oluşturduğu bu çoklu dokuyu daha iyi anlamayı, politika üretme ve uygulama aşamalarında, kır ve kentin birlikte ele alındığı bir yaklaşımın geliştirilmesi için bir bilgi altyapısı oluşturmayı hedeflemektedir.

2.2. KIR VE KENT KAVRAMLARI

Kent ve kır kavramları üzerine sanayi devrimiyle birlikte başlayan tartışmalar bugüne kadar değişen biçimlerde süregelmiştir. Kentleşme kuramları ve sosyal kuramlar sanayi kentini kırlardan farklı özellikleriyle tanımlamaktadır (Sjoberg, G., 1960; Mumford, L., 1961). Toplum bilimlerinde kır/kent ayırımı modernleşme sürecinin açıklanmasında en önemli öğelerden biridir. Kırlar modernleşme öncesini, kentler modern dönemi ifade eder. Wirth'e göre örneğin, kentsel yaşam tarzı kırsal yaşamdan farklılaşmıştır ve üç değişken; büyüklük, yoğunluk ve heterojenlik bu yeni yaşam tarzının koşullarını hazırlayan önemli belirleyicilerdir (Wirth, L., 1959).

Toplumbilim kırları ve kentleri daha çok üretim biçimleri, toplumsal ilişkiler, istihdam ve nüfus yapıları açısından birbirinden ayırır. Kırlar yavaş nüfus artışı, tarımsal istihdam, yüksek bebek ölüm oranları, kısa yaşam beklentisi, geleneksel toplumsal ilişkiler, uzmanlaşmanın zayıf olması ile tanımlanırken kentler bunun tersi nüfus yapıları, sanayi ve hizmetlerde yüksek istihdam, modern toplumsal ilişkiler gibi özelliklerle tanımlanır. Kamu politikalarında da kır ve kent tanımları üzerinde önemle durulur. Bu ayırım idari yapılanma, hizmet sağlanması, kaynak dağılımı, istatistiki verilerin toplanması gibi amaçlar için kullanılır. Kalkınma planlarında kırsal ve kentsel alanlar yine aynı şekilde, sektörel politikalar, hedefler ve uygulama araçları olan politika geliştirme alanları olarak ele alınır.

2.2.1. Kır ve Kentin Tanımlanması

Geleneksel olarak kent, kesintisiz şekilde yapılaşmış bir alan içinde; idari, ticari, eğitim, eğlence ve diğer sosyal ve idari fonksiyonların bir arada bulunduğu bir servis merkezi olan, yollar veya diğer ulaşım modları ile çevresine bağlı, servis ve istihdam merkezi olması nedeniyle hinterlandından nüfus çeken alanlar olarak tanımlanır. Birçok ülkede büyükşehir, şehir ve ilçe merkezleri ile idari olarak belediyesi olan yerler kent olarak tanımlanır. Bu merkezlerin dışında kalan yerler ise kır niteliğindedir.

Kırsal alanları kentlerin dışında kalan alanlar olarak kabul eden yaklaşıma göre, önce kentin fiziksel yayılma sınırlarını idari sınırlardan bağımsız şekilde belirlemek gerekmektedir. İkinci dünya savaşı sonrasında başlayarak kentler yakın çevrelerine uydu kentler ve konurbasyonlar şeklinde yayılmışlardır. Kentin idari sınırları bazen yapılaşmış alanın ötesine kırsal alanlara uzanırken bazen de kentin büyümesine rağmen sınırlar kentsel alanın yalnız bir kısmını kapsayacak şekilde geride kalmıştır. Kentin sınırlarını uzandığı komşu alanlarla birlikte tanımlayan 'agglomerasyon', bir kenti, banliyösünü veya yoğun yerleşilmiş komşu alanları içine alırken, tek bir geniş 'agglomerasyon' birkaç kenti ve kasabayı banliyöleriyle birlikte içerebilir. 'Agglomerasyon'lar için Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen tanım en az 20 ha kentsel araziye sahip olmak ve kesintisiz kentsel alana en fazla 200 m mesafede olmak şeklindedir (UN, Statistics Division). 'Agglomerasyon'ların uzandığı alanlar kent, bu alanların dışında kalan alanlar ise kır olarak tanımlanır.

Kenti, kesintisiz yapılaşmış alanlarla sınırlı kalmayarak, kent ve çevresi arasındaki fonksiyonel ilişkilerle de tanımlamak mümkündür. Kentin yapılaşmış alanının dışında fakat kent merkezine servis ve istihdam açısından bağlı yerleşmeler de kentsel alanın bir parçası olarak kabul edilebilir. Bu alanlar, 'konurbasyon' olarak tanımlanan ve ulaşım ilişkileriyle ölçülen bir kentsel alanı ifade eder.

Kentin fiziksel yayılmasının ölçülmesi dışında bir başka yöntem ise kenti yoğunlukla tanımlamaktır. Bina ya da insan yoğunluğunun belli bir değeri aşması durumu kenti

tanımlar. Kentsel alanın sınırları belli bir yapılaşma biçimi ve arazi kullanımı ile belirlenir (DoE, 1975).

Bu yöntemlerin amacı idari olarak kentleri kırlardan ayıracak sınırların oluşturulmasıdır. Bu nedenle arazi kullanımı, yapılaşma biçimleri ve ulaşım ilişkileri gibi fiziksel mekanı sınırlamaya imkan veren göstergeler üzerinde durulur.

Kırsal alanları tanımlamakta kentin fiziksel ve fonksiyonel yayılımı dışında, kırları kentlerden ayıran bazı temel sosyal ve ekonomik göstergelerin kullanılması da çok yaygındır. Genel olarak kentsel ve kırsal özelliklerin ekonomik, istihdam, eğitim, servislere ve bilgiye erişim, nüfus, politika, etnik köken ve göç düzeyi gibi konularda birbirlerinden farklılık gösterdikleri kabul edilmektedir. Genel kabul gören kırsal ve kentsel özellikler Tablo 2.2.1.'de yer almaktadır.

<i>Boyut</i>	<i>Kentsel</i>	<i>Kırsal</i>
<i>1. Ekonomi</i>	İkincil ve üçüncül sektörler hakim	Birincil sektör hakim
<i>2. İş Yapısı</i>	İmalat, inşaat, idare ve servis aktiviteleri	Tarım ve tarıma dayalı aktiviteler
<i>3. Eğitim seviyesi</i>	Ulusal ortalamadan yüksek	Ulusal ortalamadan düşük
<i>4. Servislere erişim</i>	Yüksek	Düşük
<i>5. Bilgiye erişim</i>	Yüksek	Düşük
<i>6. Nüfus</i>	Düşük doğum ve ölüm hızı	Yüksek doğum ve ölüm hızı
<i>7. Politika</i>	Liberal ve radikal ögelerin daha fazla temsili	Muhafazakar, değişime direnen ögelerin hakimiyeti
<i>8. Etnik köken</i>	Çeşitli	Homojen
<i>9. Göç Düzeyi</i>	Yüksek ve genel olarak net göç alma durumu	Yüksek ve genel olarak net göç verme durumu

Tablo 2.2.1.1. Genel Olarak Kabul Gören Kentsel ve Kırsal Özellikler (Hugo, G., 1987).

Ulusal mekanın kırsal ve kentsel olarak tanımlanmasında ulusal istatistik kurumları ve kamu kuruluşları tarafından genel olarak kullanılan kriterler şunlardır;

- Nüfus büyüklüğü
- Nüfus yoğunluğu

- Yapılı çevrenin yayıldığı sınır
- Günlük seyahat
- Politik statü
- Tarım-dışı istihdam oranı
- Belirli servis ve aktivitelerin varlığı

Ülkelerin bu tanımlarda en fazla kullandığı kriterlerin 30 yıl içinde nasıl değiştiği Tablo 3'te izlenmektedir. Sol sütunda 1969 yılında en çok kullanılan kriterler, sağ iki sütunda ise 1994 yılında OECD'nin kriterlerini kullanan ülke sayıları yer almaktadır.

<i>BM (1969) en çok kullanılan kentleşme kriterleri (kullanılma sıklığına göre sıralanmıştır)</i>	<i>OECD (1994) Kırsallık kriterleri (24 ülke içinde kullanan ülke sayıları)</i>	
Nüfus büyüklüğü (idari alan veya yerleşme)	Yerleşme nüfus büyüklüğü	14
Nüfus (veya konut) yoğunluğu	Konurbasyon dışında kalan idari alan nüfusu	6
Ekonomik aktivite	İdari alan nüfus büyüklüğü	8
Diğer kentsel özellikler	Nüfus yoğunluğu	7
İdari statü	İşgücünün tarımdaki payı	3
	İç ve dış günlük seyahat oranı	4
	Merkezlilik veya servis düzeyi	2
	İdari statü	5

Tablo 2.2.1.2. Kentsel ve Kırsal Alanları Tanımlamak İçin Kullanılan Kriterler; 1969 ve 1994.
(Coombes, Mike, 2005; s. 312).

Birleşmiş Milletler'in kentleşme verilerini toplama ve işleme yöntemi, 50 yıl önce belirlenmiş ve her 10 yılda bir revizyona tabi olmuştur. Burada kent ve kırsal tanımlanmasında kullanılan 'locality' tanımı, BM'nin nüfus verilerinin temeli olan ulusal istatistiklerde tam olarak karşılığını bulamamış bir tanım olarak kalmıştır.

BM Population Division 2001 Revizyon Raporu'na göre kır-kent sınıflamasında;

- 109 ülke idari sınırları kullanmış, bu ülkelerin 89'u idari sınırları tek kriter olarak almıştır.
- 98 ülke nüfus büyüklüğünü ve/veya nüfus yoğunluğunu kabul etmiştir, fakat eşikler birbirinden farklıdır.
- 27 ülke ekonomik kriterleri kullanmıştır; tarım-dışı sektörlerde çalışanların oranı ve bununla birlikte diğer kriterler ele alınmıştır.
- 24 ülke kentsel alanların fonksiyonlarıyla ilgili kriterler kullanmıştır; kaplamalı yolların, içme suyu ve kanalizasyon sisteminin, elektrik bağlantısının varlığı ve bununla birlikte diğer kriterler ele alınmıştır.
- 24 ülke kentsel alan tanımı hiç vermemiştir.
- 6 ülkenin istatistik ofisi, ülkeyi sadece kentsel ya da sadece kırsal olarak tanımlamıştır (UN, 2003; s.107).

Birleşmiş Milletler Nüfus İstatistikleri'nde standart bir kır-kent tanımının mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Ulusal farklılıklardan dolayı, her ülke için geçerli tek bir tanımın geliştirilemediği belirtilmektedir (UN, Statistics Division; B. ve D. 'Urban and Rural'). Her ülke kendi koşullarına göre bir kır-kent tanımı yapmıştır. Ancak uluslar arası karşılaştırmaların yapılabilmesi için en uygun kriter olarak nüfus büyüklüğü kullanılmaktadır. Ancak nüfus büyüklüğü kriteri, gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerin karşılaştırılması için uygun bir kriter değildir.

Bir ülkede zaman içinde idari, politik amaçlar doğrultusunda kent ve kırsal tanımları değişebilmektedir. Örneğin Çin'de kentsel nüfus artışının %40'ının kentsel idari sistemdeki değişikliklerden kaynaklanabileceği tahmin edilmektedir (Rakodi, C., 2002).

Çin'de zaman içinde kent tanımında yapılan değişiklikler şu şekildedir:

1964'ten önce:

- 2000'den fazla nüfus ve %50 veya daha çok tarım-dışı çalışana sahip olmak

1964 değişikliği:

- 3000 den fazla nüfus ve %70 veya daha fazla tarım-dışı çalışana sahip olmak
- 2500 den fazla nüfus ve %85 veya daha fazla tarım-dışı çalışana sahip olmak

1982 değişikliği:

- 20 000 den az nüfusa sahip olmakla birlikte tarım-dışı çalışan sayısının 2000+ olması
- 20 000 den fazla nüfusa sahip ve tarım-dışı çalışan sayısının 2000+ olması
- Tarım-dışı çalışan sayısı 2000+ olan uzak, dağlık bölgeler ile maden, liman veya turizm bölgeleri (Heilig, G.,1999, aktaran Lynch, K., 2005).

Sonuç olarak ölkeler arasında veya öлке içinde kır-kent tanımlarının sürekliliğinin olmaması, konunun zamana, koşullara, politikalara göre değiştiğini göstermektedir.

2.2.2. Kır-kent Tanımında Çok Amaçlılık

Kır-kent tanımında yaşanan bu belirsizlikler yanında, bu tanıma ihtiyaç duyan taraflar da çok çeşitlenmiştir. Her grup kendi için kullanışlı olan bir sınıflamaya ihtiyaç duymaktadır. Fiziksel planlama, ulaşım planlaması, ekonomik gelişme politikaları, kırsal kalkınma programları, sağlık ve eğitim hizmet kuruluşları için kır ve kentin farklı şekilde tanımlanması gerekmektedir.

Örneğin Kanada'da ulusal düzeyde bir analiz için 6 farklı kırsal alan tanımı yapılmıştır. Her bir tanım farklı amaçlar için kullanılmaktadır.

- Kırsal nüfus (Census rural); 1000 ya da daha çok nüfuslu bir merkezin dışındaki kırdaki yaşayan insanlar (çok yerel konuların analizi için faydalı bulunmaktadır)
- Kırsal ve küçük kasaba (Rural and small town) ; 10 000 ve daha çok nüfuslu büyük kentlerin günlük seyahat bölgelerinin dışındaki yerleşmelerde yaşayanlar (topluluk düzeyinde okul yer seçimi ve belediye hizmetleri gibi konular için uygundur, ayrıca benzer bir işgücü pazarına sahip insanları da göstermektedir)
- Kırsal topluluk (OECD- Organization of Economic Co-operation and Development tanımına göre /rural communities); 150 kişi/km²'den daha düşük yoğunluklu topluluklarda yaşayan insanlar (topluluğun genel tanımını için yararlıdır.)
- Kırsallığı baskın bölgeler (OECD- predominantly rural regions); nüfusunun %50 sinden fazlası OECD'ye göre tanımlanmış kırsal topluluklarda yaşayan insanlar (büyük kentler hariç) (Bu tanım ekonomik gelişme ve kentsel bölge ile ilgili olarak kullanılmaktadır.)
- Metropoliten dışı bölgeler (Beale non-metropolitan regions); 50 000 ya da daha fazla nüfuslu kentsel merkezlerin bulunduğu metropoliten bölgelerin dışında

yaşayan insanlar (Bu tanım ekonomik gelişme, işgücü pazarı ve kentsel bölge ile ilgili kullanılmaktadır.)

- Kırsal posta kodu (Rural postal codes); posta kodunun ikinci karakteri sıfır olan insanlar (posta dağıtımı yapılmayan ve postalarını postaneden ya da posta kutusundan alan insanlar)
- Başka bir yöntem de mevcut tanımlar yerine her mekansal birim için kırsallık derecesi tarif etmektir. (Belli bir politika konusu veya ulus altı ölçekte gelişme konusu için uygundur.)

Bu farklı tanımlara göre Kanada'nın kırsal nüfusu %22 ile %38 arasında değişmektedir. Kanada İstatistik Kurumu, tek bir tanıma göre kırsal ve kentsel ayırımı yapmak yerine, derecelendirme yapmak, çapraz tanımlar kullanarak amaca uygun grupları belirlemeyi daha doğru bir yaklaşım olarak tavsiye etmektedir. (Rural and Small Town, Canada Analysis Bulletin, 2001).

2.2.3. Kır-kent Sınıflamasında Çoklu Tanımlar

Kırsal ve kentsel alanların kesin şekilde birbirinden ayrı tanımlanabileceğine dair kabul 1960' lardan itibaren tartışılmaya başlanmıştır.

Kır-kent ikili tanımına karşı ilk adım, 1964'de Avrupa İstatistikçiler Konferansı (Conference for European Statistician) tarafından ikili yerine üçlü bir tanım önerilmesi ile atılmıştır. Konferansta, nüfusu

- 10 000 den çok olan yerler 'kentsel',
- 9999 ile 2000 arasındaki yerler 'yarı- kentsel', ve
- 2000 in altındaki yerler 'kırsal' olarak tanımlanmıştır (UN, 1969).

Daha sonra özellikle ABD ve İngiltere'de bir kısmı akademik, bir kısmı da hükümet politikalarıyla ilişkili çok boyutlu kır-kent çalışmaları yapılmıştır. Cloke, P., (1977) İngiltere'de yapılı çevrenin dışındaki alanlar için dördü bir 'kırsallık endeksi' tanımlamıştır;

- aşırı kırsal,
- orta derece kırsal,
- orta derecede kırsal dışı,
- aşırı kırsal dışı.

Cloke aynı çalışmayı 1981 Nüfus Sayımı verileriyle yeniden yapmıştır. Birinci çalışmada kırsallığı tanımlayan birincil kriterler nüfusun azalması ve göç verme iken, ikinci çalışmada kır-kent nüfus değişiminin görelî oranının ve net göçün çevre lehine değiştiği görülmüştür (Cloke and Edwards, 1986).

Kırsal alanların yine çoklu, ama kentsel sistem içinde ve metropoliten alanlara referansla sınıflanmasına iki örnek ABD ve Kanada'dan verilebilir.

ABD için Cromartie, J. ve Swanson, L., (1996) 'metropoliten merkez (metro core) dışındaki alanlar için yine dördü bir sınıflama getirmiştir. Öncelikle metropoliten merkez, mekansal birim nüfusunun %50'inden fazlasının kentleşmiş alanda yaşadığı yerler olarak tanımlanmıştır. Bu alanın dışında dört ayrı yerleşme grubu vardır.

- Metropoliten yayılma alanı (Metro outlying); Merkez ile günlük seyahat yoluyla ya da taşıdığı metropoliten karakter ile (nüfus yoğunluğu, kentli nüfus oranı ve nüfus artışı hızı olarak) bağlantılı olan alanlar
- Metropoliten alana komşu alanlar (Non-Metro Adjacent); Metropoliten alana fiziksel olarak bitişik olan ve çalışan nüfusun en az %2'sinin kent merkezine günlük seyahat yaptığı alanlar
- Metropoliten alana komşu olmayan kentleşmiş alanlar (Non-Metro Non-Adjacent with City) Metropoliten Alana komşu olmayan fakat nüfusu 10.000'den çok olan bir kentin bir kısmını ya da tümünü içeren alanlar
- Metropoliten alana komşu olmayan ve kentleşmemiş alanlar (Non-Metro Non-Adjacent without City); Metropoliten Alana komşu olmayan ve nüfusu 10.000'den fazla bir kente sahip olmayan yerler

Kanada için 2000 yılında yapılan bir çalışma, metropoliten alanların etki alanlarını ve kırsal bölgelerdeki küçük kentsel aglomerasyonları ortaya çıkarmayı amaçlayan 'metropoliten etki alanı' 'MIZ' (Metropoliten Influence Zone) çalışmasıdır (McNiven *et al.*, 2000). Birçok ülkede olduğu gibi, Kanada'da da metropoliten alanların dışındaki alanların sınıflandırılması için bu tarihe kadar fazla bir çalışma yapılmamıştır. MIZ yaklaşımında temel kriter kentlerin etki dereceleridir. Etki derecesini ölçmek için fiziksel ulaşılabilirlik (yol bağlantıları vs.) ve günlük seyahat akımları kullanılmıştır. Kentsel sistemin dışında oturanların istihdam yerlerine bakılarak yalnız metropoliten merkez ile değil daha küçük alt merkezlerin de ne derece cazip oldukları ortaya koyulmuştur. Günlük seyahatin süresi ve gidilen uzaklık hesaplanmış ve dört kategori tanımlanmıştır.

- Güçlü etki altındaki alanlar (günlük seyahat oranının %30'un üzerinde olduğu yerler)
- Orta derece etki altındaki alanlar (günlük seyahat oranının %5–30 arasında olduğu yerler)
- Zayıf derece etki altındaki alanlar (günlük seyahat oranının %1–4 arasında olduğu yerler)
- Hiç etki altında olmayan alanlar (hiç günlük seyahatin olmadığı yerler)

Her kategorideki yerleşmelerin sosyo-ekonomik özellikleri karşılaştırılmıştır. Güçlü etki altındaki alanlarda ortalama aile büyüklüğü, gelir düzeyi ve konut fiyatları en yüksek çıkarken, zayıf etki altındaki alanlarda bu değerler daha düşük çıkmıştır. Ancak farklılıklar daha önceki deneyimlere göre beklenenden az olmuştur. Bu çalışmanın eksik yanı fiziksel ulaşılabilirliği tek etkileşim yolu olarak alması ve çok yoğun nüfuslu bölgelerde metropoliten alanların üst üste düşen etkileri konusunda metod geliştirmemesi, yararlı tarafları ise kentsel sistemin dışındaki alanları da tanımlamış olmasıdır (Bourne ve Simmons, 2004).

Bu yaklaşımlar kırsal yerleşmeleri kentsel sistem içindeki yerleri ile ele almaları bakımından öne çıkmaktadır. Kentler ve kırlar arasındaki bağlantıları temel alan bu yaklaşımlarda, günlük seyahat verileri kullanılarak fonksiyonel bağlantılar, istihdam, para ve bilgi akışı hakkında bir sonuca varılmaktadır.

AB ülkelerinde kullanılan kırsal alan tanımı OECD ve EUROSTAT'ın geliştirdiği yoğunluk kriterlerine dayanmaktadır. Bu kriterler kullanılarak üçlü bir alan sınıflaması yapılmaktadır.

OECD tarafından geliştirilen tanımda kırsal alan iki düzeyde ele alınmaktadır. NUTS 5 (Mahalle) düzeyinde km^2 başına 150 kişiden daha az nüfusa sahip alanlar kırsal topluluklar olarak tanımlanmaktadır

NUTS 3 (İl) düzeyinde nüfusun hangi oranda kırsal olduğuna göre bir sınıflama yapılır. Şöyle ki;

- Kırsallığı baskın alanlar: Nüfusunun %50'sinden fazlası kırsal yerleşimlerde yaşayan,
- Önemli derecede kırsal alanlar: Nüfusunun %15–50 arası kırsal yerleşmelerde yaşayan ve
- Kentselliği baskın alanlar: Nüfusunun %15'inden daha azı kırsal yerleşmelerde yaşayan alanlardır.

EUROSTAT ise kentsellik düzeyine dayalı bir tanım yapar. Buna göre her Avrupa bölgesi bu 3 tanımdan birine girer;

- Yoğun nüfuslu bölgeler: km^2 başına 500 kişiden fazla bölgeler; bu alanların nüfusu en az 50 000 olmalıdır.
- Orta nüfuslu bölgeler: km^2 başına en çok 100 kişi düşen alanlar bunların nüfusları da en az 50 000 olmalı ya da bir metropoliten alana komşu olmalıdır.

- Seyrek nüfuslu bölgeler: orta veya yoğun nüfuslu olarak tanımlanan alanların dışında kalan alanlar

Batı ülkeleri dışında çoklu gruplamalara bir örnek Endonezya'da geliştirilen yerleşmelerin sınıflandırılması yöntemidir. Her kırsal yerleşme (desa) ve kentsel mahalle (kelurahan)'nin statüsü üç kritere göre tanımlanmıştır; nüfus yoğunluğu, tarımda çalışan hanehalkı oranı ve yerleşmenin 15 kentsel donatı içinden hangilerine sahip olduğu. Her yerleşme bu üç kritere göre puanlanmıştır. En yüksek puan 30 olmak üzere elde edilen puana göre derecelendirme yapılmaktadır. Buna göre 23 puanın üstü kentselliği, 17 ve altı kırsallığı tanımlamaktadır. Bu ikisinin arasında puanı olan yerleşmeler de kendi koşulları incelenerek kırsal ya da kentsel olarak tarif edilmektedir. Bu alanlar geçiş bölgeleri olarak tanımlanmaktadır.

<i>Puan</i>	<i>Nüfus yoğunluğu Kişi /km²</i>	<i>Tarımda çalışan hanehalklarının oranı %</i>	<i>Sahip olunan kentsel donatılar</i>
1	500 den az	95 ten çok	0
2	500–999	91–95	0
3	1000–1499	86–90	1
4	1500–1999	76–85	2
5	2000–2499	66–75	3
6	2500–2999	56–65	4
7	3000–3499	46–55	5
8	3500–3999	36–45	6
9	4000–4499	26–35	7
10	5000 veya daha çok	25 veya daha az	8 veya daha çok

Tablo 2.2.3.1. Endonezya'da Yerleşmelerin Sınıflandırma Kriterleri

(Biro Pusat Statistik, Endonezya- 1979, s.5, aktaran Champion, 2005, s.14)

(Kentsel donatılar; ilkokul, ortaokul, lise, sinema, hastane, doğumevi, klinik, motorlu taşıt yolu, postane ya da telefon, alışveriş merkezi, banka, fabrika, restoran, elektrik, parti teçhizatı kiralama servisi)

Sonuç olarak kır ve kentin tanımlanmasında vurgulanması gereken dört konu;

- Bu konuda uluslar arası bir standardın bulunmaması ancak geniş tartışmaların ve çalışmaların yapılmakta olması,
- Ulusal ölçekte de zaman içinde değişimlerin yaşanması,
- Bu tanımların birçok amaca hizmet edecek şekilde çeşitlenmiş olması,
- İkili değil ara kategorilere de imkan verecek çoklu tanımlamaların gündeme gelmesidir.

3. TÜRKİYE'DE KIR/KENT TANIMI

Bu bölümde Türkiye'de kır ve kent tanımları, mevzuat, resmi istatistikler, ülkesel ölçekte planlar ve strateji raporları çerçevesinde incelenmiştir. Daha sonra kır-kent tanımında OECD ve EUROSTAT tarafından kullanılan iki yöntemin ülkesel ölçekte uygulandığı örneklerle yer verilmiştir.

3.1. TÜRKİYE'DE MEVCUT KIR/KENT TANIMLARI

3.1.1. Mevzuat

Türkiye'de kır-kent tanımları yerleşimlerin nüfus büyüklüğü temel alınarak yapılmaktadır. Bu konuda en eski ve hala yürürlükte olan mevzuat, 1924 tarihli 442 sayılı Köy Kanunu'dur.

Bu kanuna göre; "Nüfusu 2 binden az olan yerleşmeler köy, nüfusu 2 bin ile 20 bin arasında olan yerleşmeler kasaba, 20 binin üzerinde olan yerleşmeler şehir' dir. Bu tanıma göre Türkiye'de 36 bin köy ve buna bağlı oba, mezra türü yerleşme vardır.

Türkiye'de bir yerleşme, belediye kurulması ile köy statüsünden çıkar. 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda (Kabul tarihi; 3.7.2005) belediye olma koşulları şu şekilde belirtilmiştir;

'MADDE 4. — Nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilir. İl ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunludur.

İçme ve kullanma suyu havzaları ile sit ve diğer koruma alanlarında ve meskûn sahası kurulu bir belediyenin sınırlarına 5.000 metreden daha yakın olan yerleşim yerlerinde belediye kurulamaz.

Köylerin veya muhtelif köy kısımlarının birleşerek belediye kurabilmeleri için meskûn sahalarının, merkez kabul edilecek yerleşim yerinin meskûn sahasına azami 5.000 metre mesafede bulunması ve nüfusları toplamının 5.000 ve üzerinde olması gerekir.

'MADDE 8. — Belde, köy veya bunların bazı kısımlarının bir başka beldeye katılabilmesi için bu yerlerin meskûn sahalarının katılınacak beldenin meskûn sahasına uzaklığı 5.000 metreden fazla olamaz. Bir belde veya köyün veya bunların bazı kısımlarının meskûn sahasının, komşu bir beldenin meskûn sahası ile birleşmesi veya bu sahalar arasındaki mesafenin 5.000 metrenin altına düşmesi ve buralarda oturan seçmenlerin yarısından bir fazlasının komşu beldeye katılmak için başvurması hâlinde, katılınacak belde sakinlerinin oylarına başvurulmaksızın, katılmak isteyen köy veya belde veya bunların kısımlarında başvuruya ilişkin oylama yapılır.

Belediye Kanunu'na göre köy statüsü, nüfusun 5000 olması, yerleşmenin merkez kabul edilecek yerden 5000 m uzakta bulunması koşuluyla belediye kurulmasıyla son bulur.

3.1.2. Resmi İstatistikler

Türkiye’de resmi istatistikler de kır-kent tanımını yerleşme, nüfus ve idari birimler bazında yapmaktadır

Nüfus Sayımı (2000)

Nüfus sayımlarında ülke nüfusu, kırsal ve kentsel nüfus olarak iki grupta tanımlanır. İl ve ilçe merkezinde yaşayanlar kentsel nüfusu, bu merkezlerin dışında yaşayanlar kırsal nüfusu oluşturur. Aynı şekilde il ve ilçe merkezleri ‘şehir’, il ve ilçe merkezleri dışında kalan yerleşmeler de ‘köy’ olarak tanımlanır. Köy nüfusu bucak ve köylerdeki nüfustur (DİE- TÜİK, Tanımlar).

Genel Tarım Sayımı (2001)

Bu sayımda tarımsal veri toplanan kırsal yerleşmelerin tanımları yapılmıştır.

- Köy Genel Bilgi Anketi: Tüm köyler ve nüfusu 25.000’den az olan il ve ilçe merkezleri
- Tarımsal İşletme Listeleri: Tüm köyler ve nüfusu 25.000’den az olan yerleşim yerleri
- Tarımsal İşletmeler (Hanehalkı) Anketi: Tüm köyler ve nüfusu 25. 000 den az olan yerleşim yerleri olarak tanımlanmıştır.

Hanehalkı İşgücü Anketleri

20.000 ve daha az nüfuslu yerleşim yerleri “kır” olarak tanımlanmıştır.

Köy Envanteri (1997)

Nüfusuna bakılmaksızın; bucak, köy belediyesi ve köy statüsündeki tüm yerleşim yerleri kapsam içine alınmıştır.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2003)

Kentsel örnek çerçevesi, idari statülerine bakılmaksızın nüfusu 10.000’den büyük olan tüm yerleşim yerlerinden oluşturulmuştur. Kırsal örnek çerçevesi ise kentsel çerçeve dışında kalan tüm yerleşim yerlerinden oluşturulmuştur.

Kentsel Yerler Küçük ve Şirketleşmemiş İşyerleri Anketi

Nüfusu 20 001 ve daha fazla olan yerler 'Kentsel Yer' olarak tanımlanmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'de mevzuat ve resmi istatistikler, kırsal ve kentsel yerleşmeler için nüfus büyüklüğü ve idari birimlere göre bir tanım getirmektedir. Nüfus büyüklüğü eşiği ise 2000, 10.000, 20.000 ve 25.000 olarak değişmektedir.

3.1.3. Ülkesel Ölçekte Plan ve Strateji Raporları

Sekizinci Kalkınma Planı (2001–2005)

Bu plan metninde nüfusu 20.000 ve üzeri yerleşmeler kent kabul edilmektedir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu

Raporda kırsal alanlar kentsel alanların dışındaki mekanlar olarak tanımlanmakta, ancak bu tanımın geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Raporda kırsal alanların genel özellikleri şu şekilde tanımlanmıştır.

- Kırsal alanlarda yaşam ve ekonomik faaliyetler önemli ölçüde doğal kaynakların kullanım ve değerlendirilmesine bağlıdır.
- Ekonomik - toplumsal - kültürel gelişme süreci nispeten yavaş işlemektedir.
- Gelenek ve törelerin, yaşam biçimini ve kurallarını etkileme gücü fazladır.
- Teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansıma oranı zamana yayılmaktadır.
- İnsan ilişkilerinde yüzyüzelik yaygındır.

Ayrıca raporda kırsal alanlar, il, ilçe, köy ve mezralarda, sosyal güvence imkanlarından (iş olanakları, sigorta, emeklilik, eğitim, sağlık ve kültürel etkinlikler) yeterince yararlanamayan bireylerin sayısal çoğunluğu oluşturduğu mekansal büyüklük olarak tanımlanmaktadır.

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2005)

DPT tarafında hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi,

- Kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturmak,
- Bu kapsamda 2006 yılında hazırlanması ve uygulamaya konulması öngörülen "Ulusal Kırsal Kalkınma Planı"na esas teşkil etmek,

- Ulusal ve uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında ilgili kesimlere perspektif sağlamak, amacıyla hazırlanmıştır.

Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi'nde 'kalkınma planları ile uyumun sağlanması amacıyla kırsal alanlar, 20 bin ve daha fazla nüfusa sahip kentsel yerleşmeler dışında kalan alanlar 'olarak kabul edilmiştir.

Belgede kırsal alanda yaşanan değişimler nedeniyle yeni tanımlara ihtiyaç duyulduğu ve bu konuda çalışmaların başlatıldığı ifade edilmektedir. Şöyle ki;

'Kırsal alanların ihtiva ettiği kültürel, sosyal, demografik, ekonomik, çevresel ve mekansal çeşitliliğin zaman içinde değişen koşullarla birlikte yeni anlamlar kazanması kesin bir kırsal alan tanımı yapılmasını güçleştirmektedir. Nitekim ülkeler kendi idari yapılarını da dikkate alarak kendilerine özgü kırsal alan tanımı yapmakta, hatta farklı amaçlarla gerçekleştirilen çalışmalarda farklı kırsal alan tanımları kullanılabilir. Benzer şekilde; ülkemizde de hukuki düzenlemelerde ve farklı amaçlarla gerçekleştirilen istatistikî çalışmalarda kırsal alan farklı yaklaşımlarla, bazı durumlarda kırsal alan tanımı yapılmaksızın değerlendirilmektedir.

'Ancak, kentsel alanlarla kırsal alanların karşılıklı etkileşimi çerçevesinde, tarım ve gıda ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, gıda kalitesi, tüketicinin korunması ve sağlığına yönelik kontrol yapılarının güçlendirilmesi, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, yerel kalkınma kapasitesinin güçlendirilmesi önceliklerinde olduğu gibi kırsal kalkınmaya doğrudan katkı sağlayan bazı tedbir ve faaliyetlerin, kentsel yerleşmelerde gerçekleştirilmesi ya da kentsel yerleşmeler de dikkate alınarak tasarlanması kaçınılmaz olmaktadır. Bu durumda, Kırsal Kalkınma Planı'nda tedbirler bazında belirlenecek uygulama esas ve kriterleri temel alınacaktır.

'Kırsal alanların ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla daha etkin bir şekilde analiz edilmesi, buna dayalı olarak kırsal kalkınma politikalarının belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesinde etkinliğin sağlanmasına yönelik olarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerekli veri setinin belirlenmesi ve kırsal alan tanımının güncelleştirilmesi amacıyla çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, gerek duyulması halinde kırsal alan tanımı güncellenecek ve uygulamada dikkate alınacaktır.' (DPT, 2005; 4).

3.2. ÜLKEMİZDE KIR-KENT TANIMINDA YENİ YAKLAŞIMLAR

AB üyelik sürecinde Türkiye'nin üye ülkelerle kurumsal, yasal ilişkilerini, bilgi ve kaynak alışverişini sağlıklı sürdürmesi için istatistiki verilerin karşılaştırılabilir olması gereklidir. Kırsal ve kentsel politikaların uygulanması, ortak projelerin yürütülmesi ve fon akışları gibi birçok konuda kırsal alanlar için ortak bir istatistik temel oluşturulması için çalışmalar ilgili kurumlarda yürütülmektedir.

AB ülkelerinde kullanılan kırsal alan tanımı OECD ve EUROSTAT'ın geliştirdiği kriterlere dayanmaktadır.

3.2.1. OECD Kır-Kent Tanımına Göre Türkiye'de Kır-Kent

OECD tarafından geliştirilen tanımda kırsal alan iki düzeyde ele alınmaktadır. Düzey-NUTS 5 (Mahalle) düzeyinde km² başına 150 kişiden daha az nüfusa sahip alanlar kırsal alanlar olarak tanımlanır.

Düzey-NUTS 3 (İl) düzeyinde nüfusun hangi oranda kırsal olduğuna göre bir sınıflama yapılır. Şöyle ki;

- Kırsallığı baskın alanlar: Nüfusun %50'sinden fazlası kırsal yerleşimlerde yaşayan,
- Önemli derecede kırsal alanlar: Nüfusunun %15–50 arası kırsal yerleşimlerde yaşayan ve
- Kentselliği baskın alanlar: Nüfusunun %15'inden daha azı kırsal yerleşimlerde yaşayan alanlardır.

Bu tanımlara göre araştırma ekibi tarafından 2000 yılı nüfus verileri kullanılarak iller bazında yapılan çalışmaya göre (Uluçay, H., Öngel, S. ve Etili, B., 2005) Türkiye'de kentselliği baskın alanlar sadece İstanbul ve İzmit olarak görülmektedir. Önemli derecede kırsal alanlar ise kırsal ile kentsel alanlar arasında geçiş niteliği taşıyan ve kentleşme dinamiklerinin yoğun olduğu illerdir. Ankara, İzmir gibi illerimizin söz konusu verilerle nüfus yoğunluğu, kentselliği baskın kriteri olan % 85 oranına oldukça yakındır.

Harita 3.2.1.1. OECD Kriterlerine Göre Türkiye Kırsallık Haritası
Kaynak: Uluçay, H., Öngel, S. ve Etili, B., 2005.

3.2.2. EUROSTAT Kır-Kent Tanımına Göre Türkiye’de Kır-Kent

EUROSTAT ise kentsellik düzeyine dayalı bir tanım yapar. Buna göre her Avrupa bölgesi bu 3 tanımdan birine girer

- Yoğun nüfuslu bölgeler: km^2 başına 500 kişide fazla bölgeler ve bu alanların nüfusu en az 50.000 olmalıdır.
- Orta nüfuslu bölgeler: km^2 başına en çok 100 kişi düşen alanlar bunların nüfusları da en az 50.000 olmalı ya da bir metropoliten alana komşu olmalıdır.
- Seyrek nüfuslu bölgeler: Bunlarda orta veya yoğun nüfuslu olarak tanımlanmayan alanlar dahil olmaktadır.

Aynı çalışmada (Uluçay, H., Öngel, S., ve Etili, B., 2005.) EUROSTAT kriterleri, Türkiye’de ilçe düzeyinde uygulanmıştır. Çalışmada nüfusun hangi bölgelerde yoğunlaştığı net olarak görülmektedir.

Harita 3.2.2.1. EUROSTAT Kriterlerine Göre Türkiye’de Kentsellik Haritası
Kaynak: Uluçay, H., Öngel, S. ve Etili, B., 2005.

Haritaya göre Bursa-Kocaeli-Yalova-Sakarya-İstanbul- Tekirdağ bölgesinde önemli bir yoğunlaşma görünürken, bu bölgenin gelişme dinamiklerinin Kırklareli ve Düzce yönünde geliştiği izlenmektedir. Söz konusu yoğunlaşmanın odak noktasında İstanbul’un bulunması bir metropol olarak İstanbul’un çevresini net olarak etkilediğini göstermektedir.

Nüfusun yoğunlaştığı bir başka bölge ise İzmir-Manisa-Aydın bölgesi olmaktadır. Söz konusu bölge Denizli ile Balıkesir illerine doğru bir yönelim içinde görülmektedir. İzmir’de çevresini etkileyen bir il konumundadır. Ancak Ankara için aynı şey söz konusu değildir. Ankara’da nüfus bir bölgede yoğunlaşmıştır ve çevresine doğru bir yayılım göstermemektedir. İçel-Adana-Kayseri-Antep illerini kapsayan bir nüfus yayılım bölgesinin varlığı da dikkat çekicidir. Adana ili bu yayılım bölgesini merkezinde yer almaktadır.

Sonuç olarak ülkemizde kır-kent tanımı konusunda yeni çalışmaların yapılması gündemdedir. Konu kurumsal düzeyde bir ihtiyaç olarak tanımlanmakta, aynı zamanda bu çalışmalar, uluslar arası düzeyde yapılan çalışmalar ve tartışmalar içinde yer almak açısından da önem kazanmaktadır.

4. ÜLKESEL ÖLÇEKTE BİR KIR-KENT ÇALIŞMASI

Araştırmanın bu bölümünde daha önce açıklanan amaç, kapsam ve kavramsal çerçeve doğrultusunda, Türkiye için ülkesel ölçekte kır ve kent dokusunun ortaya konması hedeflenmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi varılmak istenen sonuç, tek bir harita değil, çok katmanlı verilerin farklı amaçlarla kullanılabilmesi bir dizi harita üzerinde tartışmaktır. Bir diğer hedef de araştırmanın ikinci aşamasında kentsel bölge düzeyinde yapılacak çalışmaya zemin oluşturmaktır.

Çalışmanın kurgusunu oluştururken şu temel yaklaşımdan hareket edilmiştir;

- Kırsal alanlarda yaşanan değişimin, sadece kentsel etkilerle değil, kırsal alanların kendi iç potansiyellerinden kaynaklanan değişim dinamikleriyle de açıklanması gereklidir. Her kırsal alanı özgün kılan şey, kendi iç potansiyeli ile dışarıdan gelen etkilerin karmaşık bileşimidir. Bir kırsal alanın önemli iç potansiyelleri; tarımsal üretimin gücü, tarımda yoğunlaşma, pazarla bütünleşme, nüfus dinamikleri, tarım dışındaki faaliyetlerin varlığı, nüfusun ve işgücünün yapısı, eğitim koşulları ile tanımlanabilir.
- Kırsal alanların tanımlanmasında akışlar önemlidir. Kırsal alanlar, sadece yakın kentle ilişkili olarak değil, kentsel bölge, daha geniş bölgesel ilişkiler içindeki yerleri ile de analiz edilmelidir. Bu akışlar, nüfus hareketleri, mal giriş ve çıkışı, ulaşım koşulları, para hareketleri, bilgiye ulaşma koşulları ile ifade edilebilir.

4.1. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Türkiye’de kır ve kentin yapısal özelliklerini ve karşılıklı ilişkilerini incelemeye yarayan değişkenleri tanımlayabilmek bir zorunluluktur. Bu amaçla Türkiye İstatistik Kurumu’nun İstatistiki Bölge Sınıflandırması amacıyla kullandığı sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergelerinin yanı sıra, Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK’ün atama puanları, uluslar arası demiryolları, havaalanları ve limanlar gibi ulaşım potansiyellerini gösteren değişkenler de araştırmaya dahil edilmiştir. Bu değişkenler kullanılarak Düzey-NUTS4 (ilçe) düzeyinde haritalar oluşturulmuştur. Haritalandırmada Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) programı ArcMap kullanılmıştır.

Söz konusu değişkenlerden, istatistiksel yöntemlerle araştırmanın amacını açıklayacak yeni yapılar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Faktör Analizinin kullanılması kararlaştırılmıştır.

Faktör Analizi birbiriyle ilişkili veri yapılarını birbirinden bağımsız ya da az sayıda yeni veri yapılarına dönüştürmek, bir olayı ya da dönüşümü açıkladıkları varsayılan değişkenleri gruplayarak ortak faktörleri ortaya koymak, bir oluşumu etkileyen değişkenleri gruplamak, majör ve minör faktörleri tanımlamak amacıyla başvurulan bir yöntemdir. Faktör analizi aynı zamanda farklı değişkenleri gruplayarak ortak faktörler tanımlama özelliğine sahiptir.

Faktör analizin iki temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi değişken sayısını azaltmak ikincisi ise yeni yapılar ortaya koymaktır.

Aynı zamanda birimlerin çok sayıdaki birbirleriyle ilişkili özellikleri arasında, birlikte ele alınabilen, birbiriyle ilişkisiz, fakat bir oluşumu açıklamada yararlanabilecek olanlarını bir araya toplayarak (gruplayarak) yeni bir isimle, faktör olarak tanımlamayı sağlamaktadır.

Faktör analizi, gözlenen ve aralarında korelasyon bulunan x veri matrisindeki p değişkenden gözlenemeyen fakat değişkenlerin bir araya gelmesi ile ortaya çıkan, sınıflanmayı yansıtan rasgele faktörleri ortaya çıkarmayı amaçlar; türetilen bu değişkenlere faktör adı verilir.

Faktör analizinin seçilen değişkenlere uygulanarak açıklayıcı yeni yapıların ortaya çıkarılması amacıyla SPSS İstatistik paket programı kullanılmıştır.

Değişkenler ve Veri Kaynakları

Söz konusu analizin uygulandığı değişken grupları ve bu değişkenleri açıklayan yeni yapılar aşağıdadır.

1. Grup değişkenler; Ülke ölçeğinde ilçelerin iç potansiyellerini ortaya koymaya yönelik olarak seçilmişlerdir. Değişkenler şu gruplar içinde değerlendirilmiştir.
 - Tarımsal üretim
 - Tarım-dışı üretim
 - İşgücü yapısı
 - Demografik yapı
 - Eğitim koşulları
2. Grup değişkenler; kır-kent ilişkilerini ifade etmeye yönelik olarak, para ve mal akışını gösterecek şekilde seçilmiştir.

Değişkenlerle ilgili istatistik veriler, düzeyler ve veri kaynakları şu şekildedir:

İÇ POTANSİYELLER/ YAPISAL ÖZELLİKLER

GRUPLAR	DEĞİŞKENLER	DÜZEY	VERİ KAYNAĞI
TARIMSAL ÜRETİM	Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Tarımsal Üretimin Ülke İçindeki Payı	İlçe	DPT (2004-b)
	1000 Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Payı	İlçe	DPT (2004-b)
	1000 Tarımsal İstihdam Başına Tarımsal Üretim Payı	İlçe	DPT (2004-b) verileri kullanılarak üretilmiştir.
TARIM DIŞI ÜRETİM	Sanayi Sektöründe Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	İnşaat İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
İŞGÜCÜ YAPISI	İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	İşsizlik Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Ücretli Çalışanların Toplam İstidama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Nüfus Bağımlılık Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
DEMOGRAFİK YAPI	Nüfus Yoğunluğu	İlçe	DPT (2004-b)
	Şehirleşme Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı	İlçe	DPT (2004-b)
	Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	İlçe	DPT (2004-b)
	Bebek Ölüm Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
EĞİTİM KOŞULLARI	Okur-yazar Nüfus Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Okur-yazar Nüfus Oranı (Kadın)	İlçe	DPT (2004-b)
	Yüksekokul ve Fakülte Bitirenler Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Milli Eğitim Bakanlığı Çalışma Bölgeleri	İlçe	MEB
	YÖK Çalışma Bölgeleri	İlçe	YÖK

AKIŞLAR

MAL ve PARA AKIŞLARI		DÜZEY	KAYNAK
	Demiryolu Bağlantıları	İlçe	TCDD
	Havayolu Bağlantıları	İlçe	DHMİ
	Denizyolu Bağlantıları	İlçe	Kabotaj İstatis.
	Fert Başına İhracat Miktarı	İl	DPT (2004-a)
	Fert Başına İthalat Miktarı	İl	DPT (2004-a)
	Fert Başına Düşen Bütçe Geliri	İlçe	DPT (2004-a)
	Banka Şube Sayısı	İlçe	DPT (2004-a)

Tablo 4.1.1. Araştırmanın Birinci Aşamasında Kullanılan Veri Grupları, Düzeyler ve Veri Kaynakları

Veri kaynakları:

- DPT, (2004-a), İllerin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri, www.dpt.gov.tr
- DPT, (2004-b), *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, Hazırlayan; Bülent Dinçer, Metin Özaslan, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, (mülga) Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- MEB ve YÖK Personel Atamaları İlçe Puanlama Sistemi (www.meb.gov.tr ve yok.gov.tr)
- Kabotaj İstatistikleri
- www.tck.gov.tr
- www.tcdd.gov.tr
- www.dhmi.gov.tr

4.2. İÇ POTANSİYELLER/ YAPISAL ÖZELLİKLER

Ülke ölçeğinde ilçelerin iç potansiyellerini ve yapısal özelliklerini ortaya koymak üzere;

- Tarımsal üretim
- Tarım-dışı üretim
- İşgücü yapısı
- Demografik yapı
- Eğitim koşulları başlıkları altında çalışılmıştır.

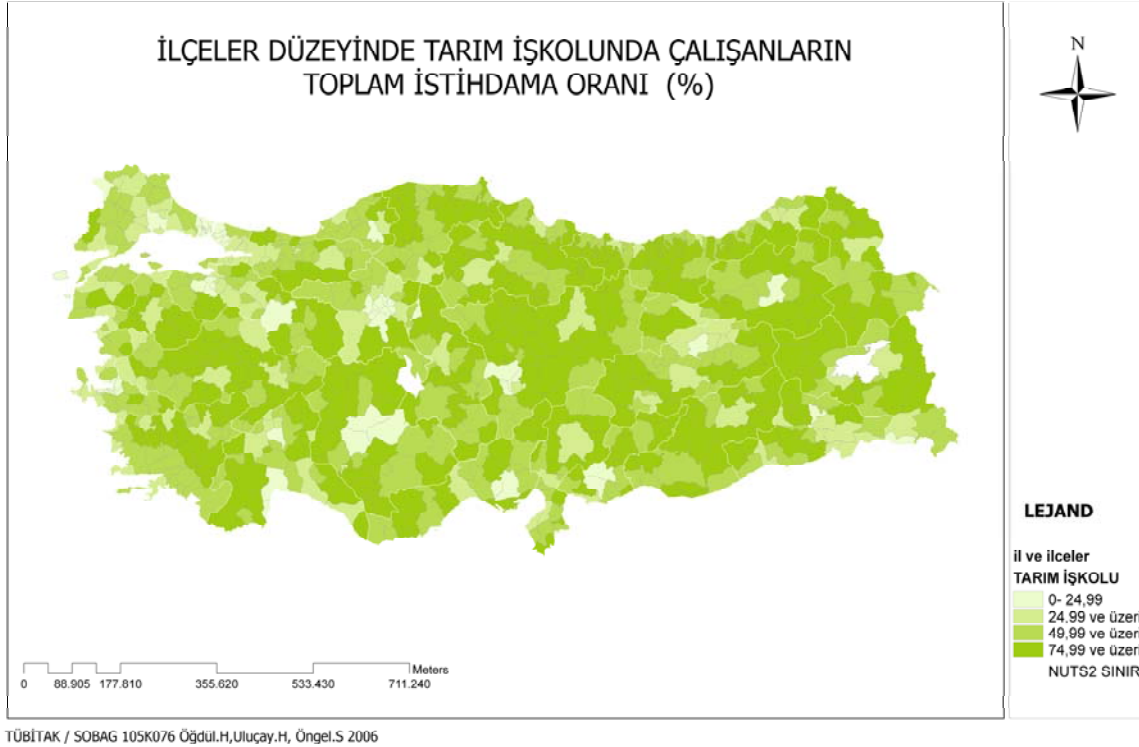
4.2.1. Tarımsal Üretim

Bu grupta yer alan göstergeler, kırsal alanların en güçlü potansiyeli olan tarımsal üretimin önemini ifade etmek üzere seçilmiştir. Tarımsal üretimle ilgili şu göstergeler ele alınmıştır.

- Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- Tarımsal Üretimin Ülke İçindeki Payı
- 1000 Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri
- 1000 Tarımsal İstihdam Başına Tarımsal Üretim Değeri

Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı

Bu gösterge kırsal alan tanımında en baskın göstergedir. Kırsal alanlar, tarım işkolunda çalışanların oranının yüksekliği ile ifade edilir. Aynı zamanda bu oranın özellikle verimlilik, üretim değeri ve üretimin ülke içindeki payı ile birlikte değerlendirilmesi bölgenin tarımsal üretim gücünü de gösterir.

Harita 4.2.1.1. İlçeler Düzeyinde Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)

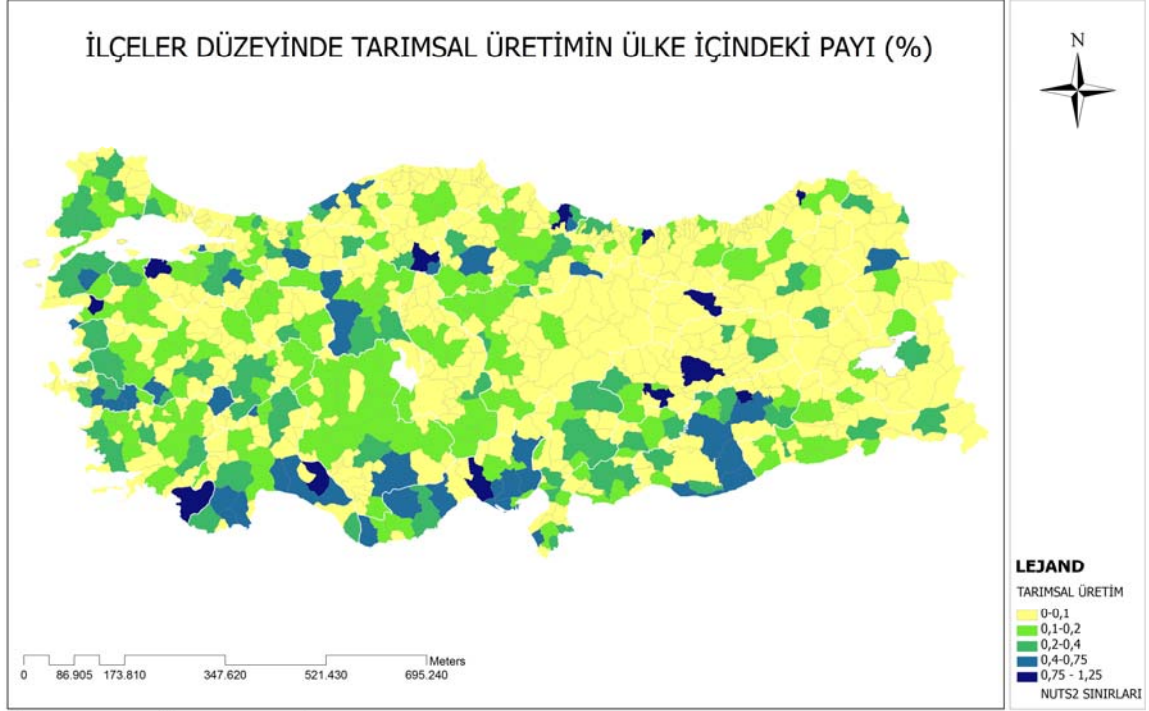
Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renkle gösterilen alanlar, tarım işkolunda çalışan oranının % 74,9 un üzerinde, bir açık renk ise % 49,9 un üzerinde olduğu ilçeleri göstermektedir. Haritada, ülkenin büyük kesimi için tarımsal istihdamın önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Tarımsal istihdam açısından en düşük değerler

- İstanbul çevresi, İzmit, Bursa ve Eskişehir'e uzanan bir hat, Ege sahilleri ve birçok merkez ilçe tarımsal istihdamın %25 in altına düştüğü yerler olarak öne çıkmaktadır.
- Doğu Anadolu'da Tunceli, Erzincan ve Bingöl ile Güney Doğu Anadolu'da Siirt ve Şırnak bölgesi de tarımsal istihdamın %25 altında olduğu bölgelerdir.

Tarımsal Üretimin Ülke İçindeki Payı

Bir bölgede tarımsal üretimin ülke içindeki payının yüksek olması, daha fazla tarımsal üretimin ifadesidir ve bölgenin tarım açısından daha fazla potansiyel taşıdığını gösterir. Bu payın yüksek olması tarımsal üretimin pazarla bütünleşme açısından da ileri bir durumda olduğunu gösterir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 4.2.1.2. İlçeler Düzeyinde Tarımsal Üretimin Ülke İçindeki Payı (%)

Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada tarımsal üretimin ülke içindeki payının % 0,75 in üstünde olduğu yerler en koyu renkle gösterilmiştir. En açık renk ise bu payın 0,1'in altında olduğu yerleri göstermektedir. Akdeniz ve kısmen Güney Doğu Anadolu Bölgesi tarımsal üretim payı açısından öne çıkmaktadır.

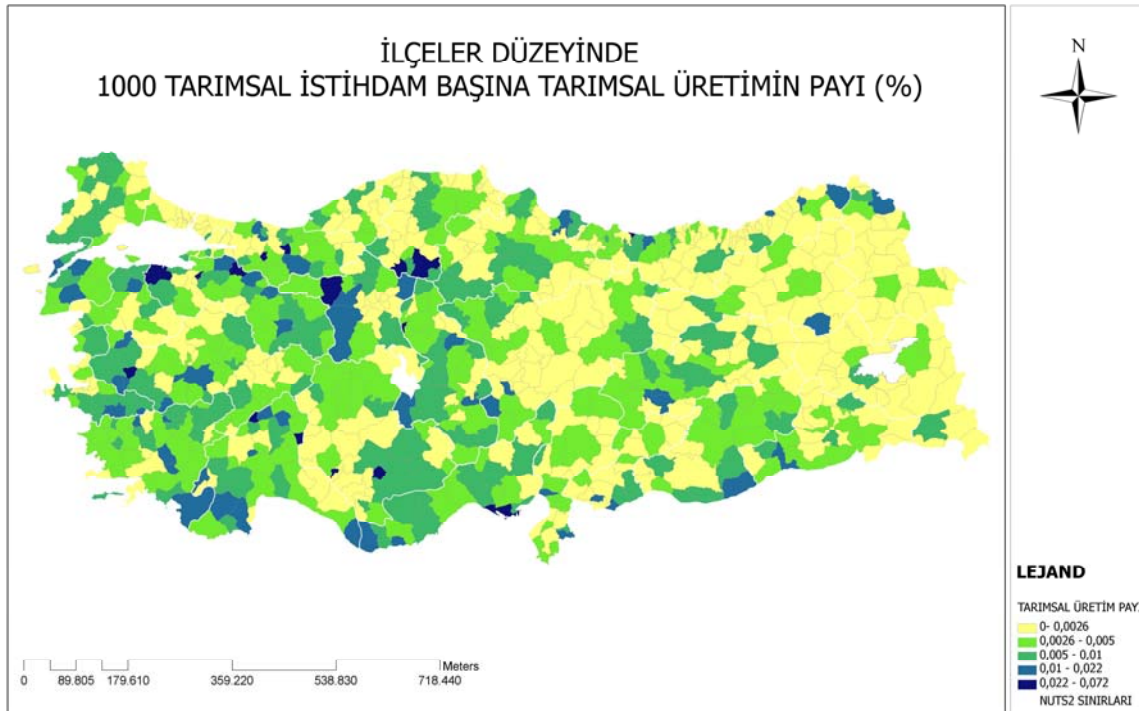
Dikkat çeken bir nokta, özellikle Ege ve Marmara'da tarımsal istihdam açısından düşük değer gösteren birçok ilçenin tarımsal üretimde yüksek bir paya sahip olmasıdır. Bu da tarımda verimliliğin bir göstergesidir. Orta Anadolu ve Ortadoğu Anadolu Bölgesinde de tarımsal istihdam yüksek, fakat tarımsal üretimin ülke içindeki payı en düşük düzeydedir. Bu değerler, bölgelerde verimsiz bir tarım yapıldığının göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

- Tarımsal üretimin ülke içindeki payının en fazla olduğu birinci bölge, güneyde Muğla, Antalya Karaman, Mersin odaklı geniş bir bölgedir. Bu bölgede Mersin'in Bozyazı, Gülnar, Aydıncık ilçeleri ile Konya ve Karaman'ın güney bölgesinde kalan ilçeleri bölge içinde düşük değerler göstermektedir.
- İkinci olarak öne çıkan bölge Güney Doğu Anadolu'da Şanlıurfa ve Diyarbakır'da odaklanan GAP bölgesidir.

- Batıda İzmir, Manisa, kuzeye doğru Çanakkale ve Bursa bölgesiyle birleşmektedir. Bilecik de bu bölgede öne çıkan tarımsal bir merkezdir.
- İç Anadolu'da Niğde merkez ve Ankara'nın Polatlı ilçesi tarımsal üretimde öne çıkmaktadır.
- Özellikle doğuda merkez ilçeler, tarımsal üretimdeki payları ile tarımsal merkezler olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, Malatya, Erzurum, Elazığ, Bingöl merkez ilçeleri

1000 Tarımsal İstihdam Başına Tarımsal Üretimin Payı

Tarımsal istihdam başına tarımsal üretim değeri tarımsal verimliliğin bir göstergesidir. Bu değer, nüfus, işgücüne katılım oranı ve tarımsal istihdam verileri üzerinden elde edilen sonuçların, tarımsal üretim değerine bölünmesi ile bulunmuştur.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 4.2.1.3. İlçeler Düzeyinde 1000 Tarımsal İstihdam Başına Tarımsal Üretimin Payı (%)

Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada, 1000 tarımda istihdam edilen kırsal nüfus başına elde edilen tarımsal üretim payının % 0.072 ile % 0.022 arasında olduğu ilçeler tarımın en verimli şekilde yapıldığı ilçeler olarak öne çıkmaktadır. En açık renk bu payın % 0,0026'nın altına düştüğü yerleri göstermektedir.

Daha önceki haritada tarımdan alınan payın yüksek olduğu birçok yerde, tarımsal istihdama düşen payın nispeten daha az olduğu görülmektedir. Bu tarımda istihdam edilen insan sayısı ile ilişkilidir ve gizli işsizliği de ifade eder.

- Haritada doğu ve güneydoğu bu anlamda en az pay alan bölgelerdir.
- Urfa ve çevresi, Kayseri ve Malatya çevresi bölgede bu payın biraz daha fazla olduğu yerler olarak öne çıkmaktadır.
- Samsun-Antalya arasında çekilen bir hattın batısında tarımdan istihdamın aldığı pay farklı derecelerde de olsa doğuya göre fazladır.
- Ancak batı bölgelerinde de çok az pay alan bölgeler de bulunmaktadır. Örneğin Balıkesir'in güneyi ve Konya'nın güney bölgesi bu şekildedir.

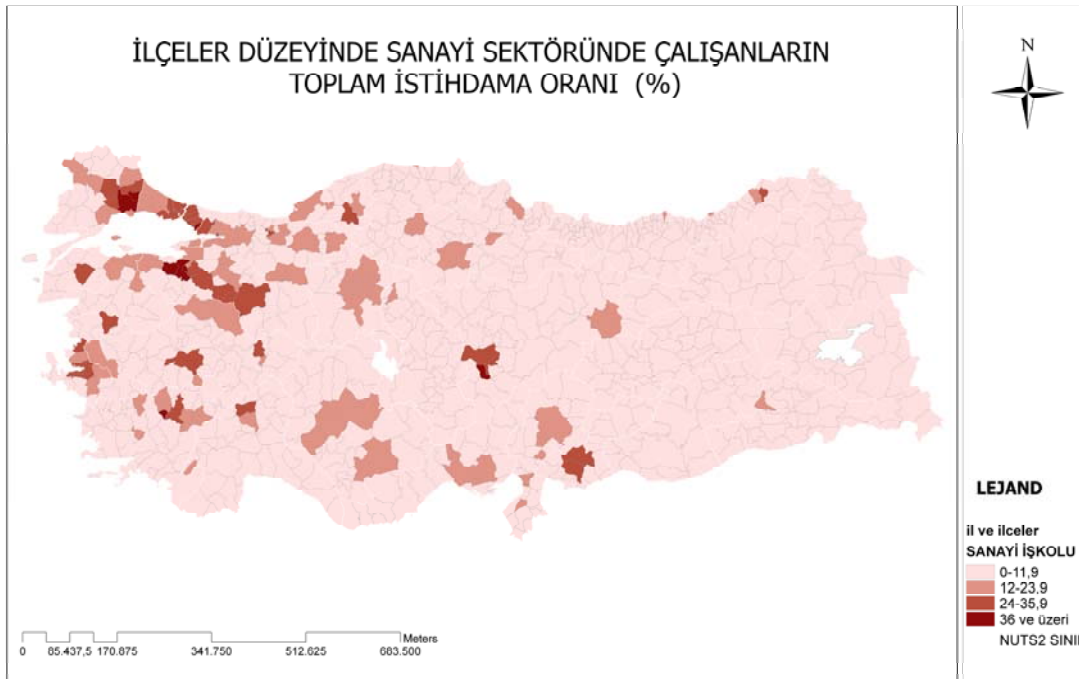
4.2.2. Tarım-dışı Üretim

Tarım-dışı üretim kır-kent tanımında birincil önemde bir değişkendir. İlçeler düzeyinde tarım-dışı sektörlerin yoğunlaştığı bölgeleri bulmak amacıyla tarım-dışı istihdamın ilçelerde aldığı değerler incelenmiştir. Tarım- dışı istihdamı içeren 4 tarım-dışı sektör/işkolü ile ilgili istihdam verileri ile çalışılmıştır.

- Sanayi Sektöründe Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- İnşaat İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı

Sanayi Sektöründe Çalışanların Toplam İstihdama Oranı

Sanayi sektörü tarım-dışı sektörler içinde kentleşmeyi ifade eden en önemli sektördür. İlçeler bazında sanayi sektöründe çalışanların toplam istihdama oranı, ülke mekanında sanayi sektörünün dağılımını da göstermektedir.

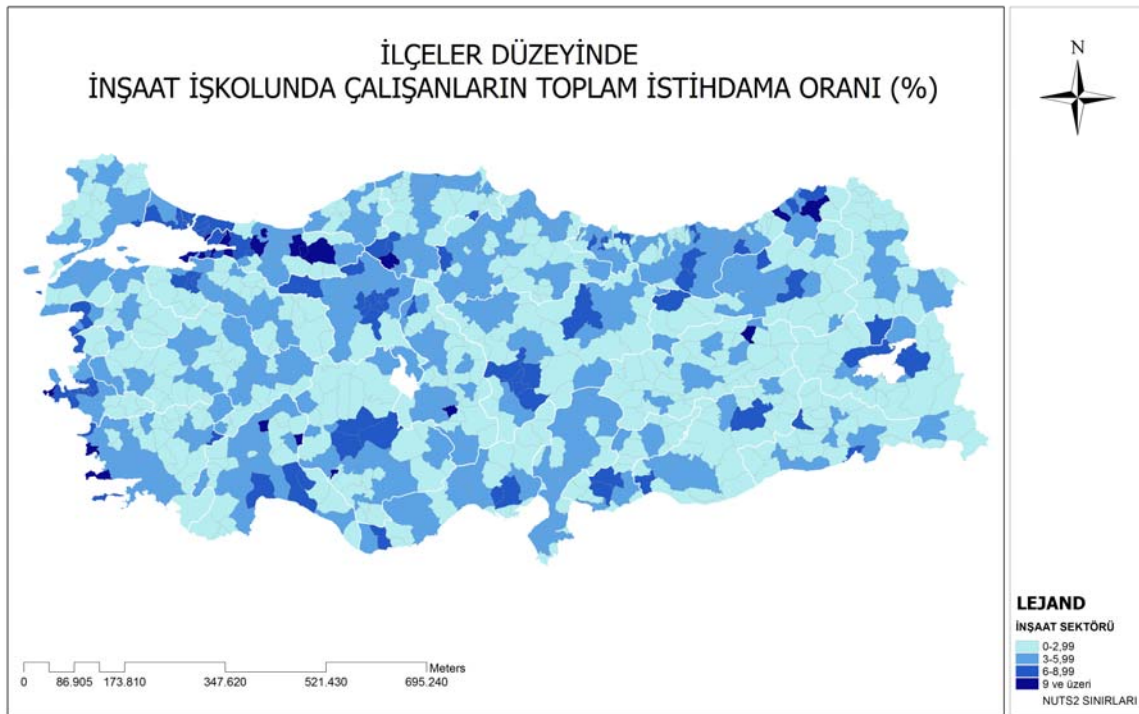
Harita 4.2.2.1. İlçeler Düzeyinde Sanayi Sektöründe Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%) Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renk sanayide çalışan oranının % 36 dan çok olduğu bölgeleri, bir açık renk, bu oranın % 24 ile % 35.9 arasında olduğu bölgeleri göstermektedir. En açık renk ise %11,9 dan düşük değerlere sahip bölgeleri ifade etmektedir.

- Sanayi sektöründe istihdamın en yoğun olduğu bölge Edirne, Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa bölgesidir.
- Bilecik, Bozüyük, İnegöl, Kütahya merkez ve Eskişehir aksı bu bölgeye eklenmiştir.
- İzmir yoğun bir sanayi odağı olmakla birlikte sadece en yakında Manisa ile birleşmiş durumdadır.
- Zonguldak-Karabük Ankara, Denizli, Konya-Karaman, Mersin-Tarsus-Adana, K. Maraş ve Gaziantep gibi güçlü odakların yanı sıra, tek tür üretime dayalı sanayi merkezleri de (Batman) gibi dikkat çekmektedir.

İnşaat İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı

İnşaat işkolu kentsel nitelikte bir işkoludur. Ancak, hizmetler sektörü içinde en karmaşık istihdam yapısına sahip olanıdır. İnşaat işkolunda çalışanlar üst düzey vasıflı işgücü olabileceği gibi, kırsal alanla bağlantısı süren vasıfsız işgücü de olabilir. İnşaat işkolu tarım-dışı sektörler içinde ülke mekanındaki dağılım açısından en yaygın olandır.

Harita 4.2.2.2. İlçeler Düzeyinde İnşaat İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%) Kaynak: DPT (2004-b).

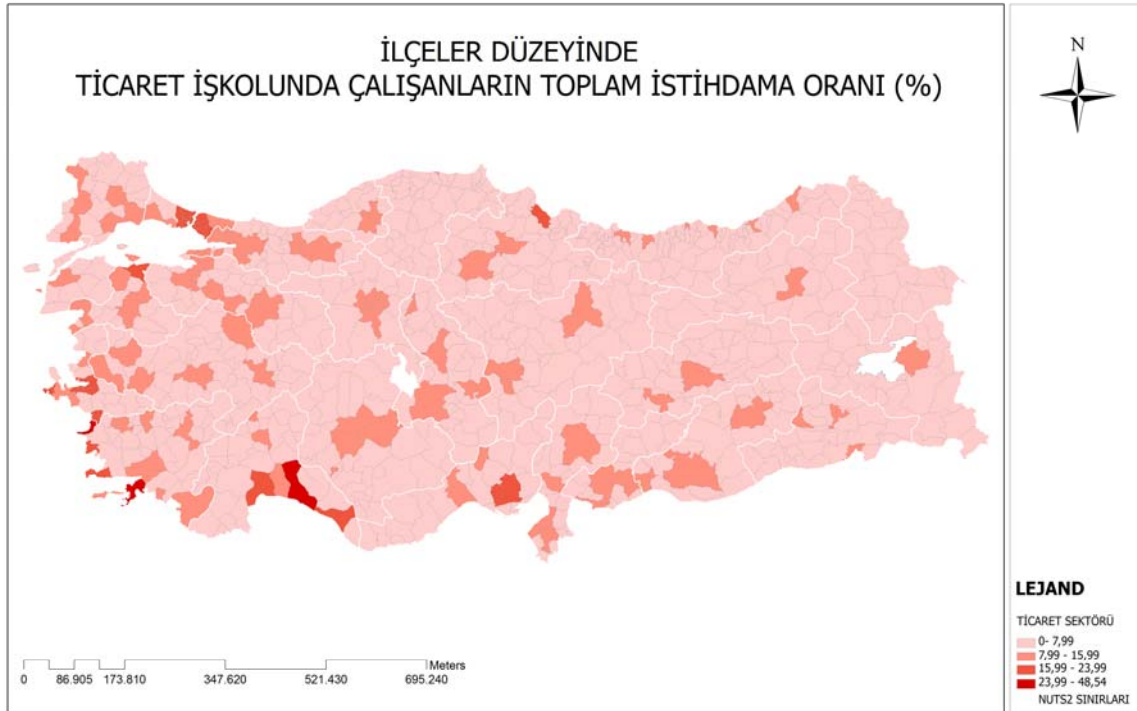
Haritada koyu renkli bölgeler inşaat sektöründe çalışanların %9 un üzerinde olduğu yerleri, bir açık renk ise bu değerlerin % 6–8,99 arasında olduğu yerleri ifade etmektedir.

İnşaat sektörü, sadece Büyükşehirlerde ve illerin merkez ilçelerinde değil, diğer ilçelerde de farklı nedenlere bağlı olarak yaygın şekilde gelişmiş, ülke mekanına neredeyse dengeli bir şekilde dağılmıştır. Yine de;

- İstanbul, Kocaeli, Yalova bölgesinde inşaat sektörü istihdamı yüksek orandadır.
- Düzce ve Bolu merkezlerinde yine inşaat sektöründe çalışan oranı yüksektir.
- Ege sahil ilçeleri inşaat sektörü açısından dikkat çekmektedir.
- Artvin merkez ve Rize’de inşaat sektörü istihdamında bir yoğunluk vardır.

Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı

Ticaret sektöründe istihdam kıır-kent tanımında önemli bir göstergedir. Bölge düzeyinde ticaret sektörünün gelişmiş olması, tarımsal üretimin pazara açık olma koşullarının da bulunduğunu gösterir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 4.2.2.3. İlçeler Düzeyinde Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)

Kaynak: DPT (2004-b)

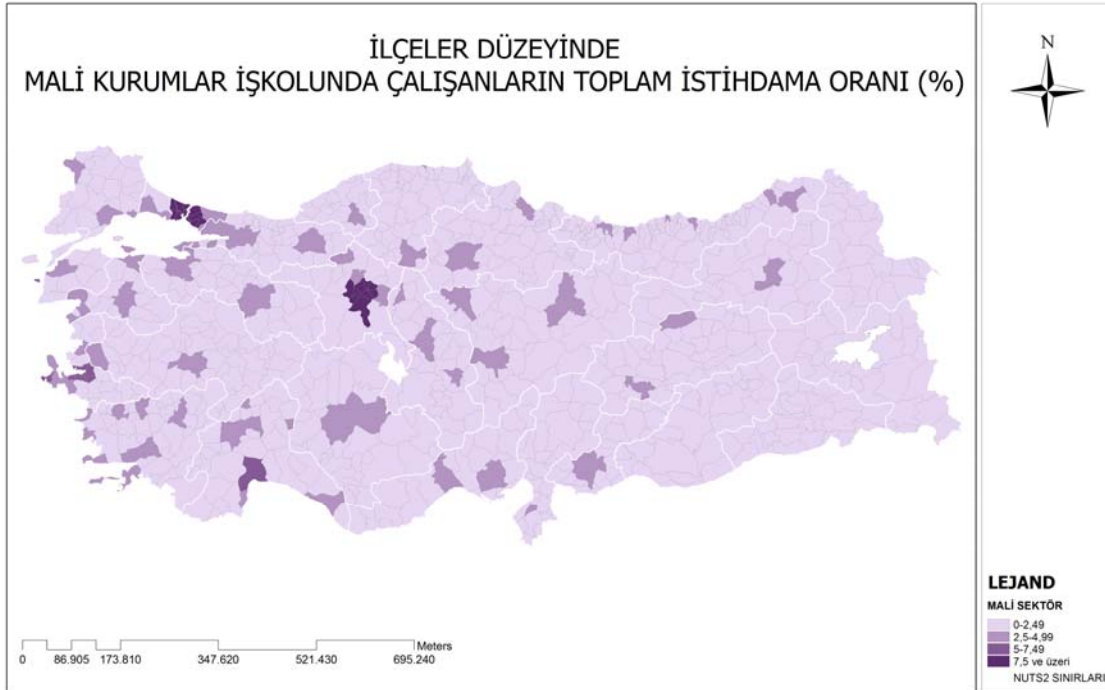
Haritada koyu renk ticaret işkolunda çalışanların toplam istihdam içindeki payının %24'den çok olduğu ilçeleri, bir açık renk ise bu değerlerin %16 ve 23.9 arasında olduğu ilçeleri göstermektedir. En açık renk bu değerlerin % 7,9'dan az olduğu bölgeleri ifade etmektedir.

Ticaret işkolunda çalışanların toplam istihdam içindeki oranı Büyükşehirler dışında, daha çok merkez ilçelerde yüksek görünmektedir. En yüksek oranlar güney ve batı sahillerinde turizmin geliştiği ilçelerde görülmektedir. Ülke mekanında yoğunlaşmalar şu bölgelerdedir;

- Çorlu, Lüleburgaz, Tekirdağ, Silivri, İstanbul Büyükşehir, Kocaeli, Sakarya, Bursa bölgesi öne çıkan bir bölgedir.
- Bilecik, Bozüyük, İnegöl, Kütahya merkez ve Eskişehir aksı bu bölgeye eklenmiştir.
- Edirne, Keşan Uzunköprü sınırda önemli bir ticaret odağıdır.
- Bandırma'dan başlayan ticaret aksı, Susurluk, Gönen, Balıkesir merkez, Manisa-Akhisar, Manisa merkez ve Turgutlu ile İzmir bölgesine bağlanmaktadır.
- Güney Ege sahil ilçelerinde ticaret istihdamı yüksek orandadır.
- Antalya sahil ilçeleri, Merkez, Kemer, Manavgat, Serik, Alanya güçlü bir ticaret bölgesi oluşturmaktadır.
- Konya, Aksaray, Nevşehir, Kayseri aksı ticaret istihdamı açısından öne çıkmaktadır.
- Mersin Merkez, Tarsus ve Adana ile İskenderun, Osmaniye yüksek değerlere sahiptir.
- Kilis, Gaziantep ve Urfa ticaret istihdamı açısından yüksek değerlere sahiptir.

Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı

Mali kurumlar işkolu, üst düzey bir hizmet sektörü olarak kentleşmenin göstergesidir.

Harita 4.2.2.4. İlçeler Düzeyinde Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%) Kaynak: DPT (2004-b).

Haritada en koyu renk mali kurumlar işkolunda çalışan oranının % 7,5 ve üzeri olduğu ve daha açık renk bu oranın % 5–7,49 arasında olduğu ilçeleri göstermektedir. En açık renk ise bu değerlerin %2,5 tan daha az olduğu yerleri ifade etmektedir.

Mali kurumlar işkolunda çalışanlar oranı açısından

- İstanbul ve Ankara Büyükşehir ilk sırada
- İzmir ve Antalya Büyükşehir ikinci sırada ve
- İllerin merkez ilçeleri üçüncü sırada yer almaktadır.

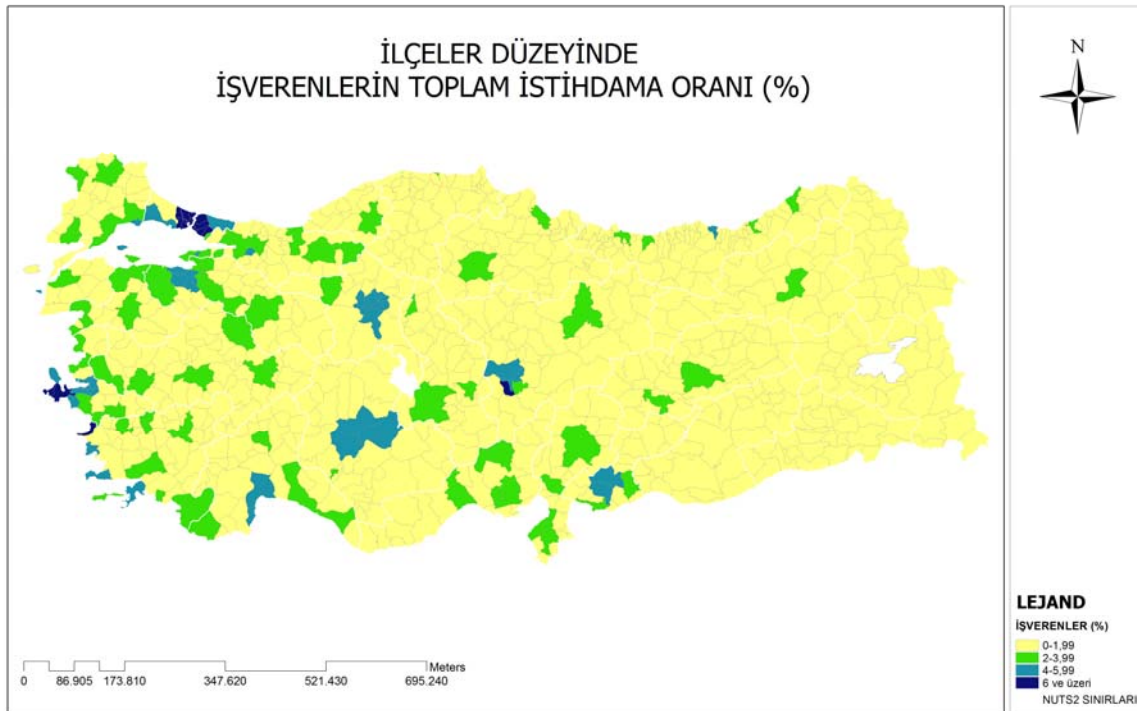
4.2.3. İşgücü Yapısı

İşgücü, kır-kent tanımında önemli bir değişkendir. Burada ilçeler düzeyinde işgücünün niteliğini bulmak amacıyla 4 temel göstergeler ele alınmıştır.

- İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı
- İşsizlik Oranı
- Ücretli Çalışanların Toplam İstihdam İçindeki Payı
- Nüfus Bağımlılık Oranı

İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı

İşverenlerin toplam istihdama oranı girişimcilik gücünün ve ekonomik faaliyetlere katılımın bir göstergesi olması nedeniyle kentleşmeye yönelik bir veridir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

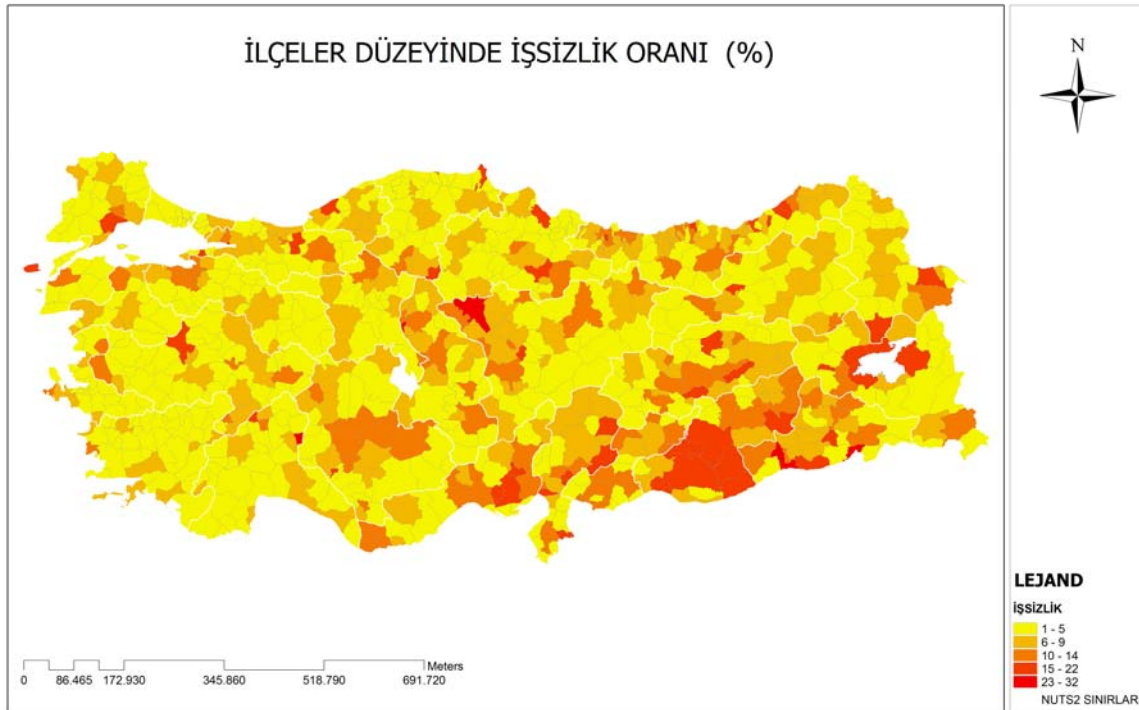
Harita 4.2.3.1. İlçeler Düzeyinde İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı (%)
Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renk işverenlerin oranının % 6 dan yüksek olduğu bölgeleri, bir açık renk, bu oranın % 4 ile % 5,9 arasında olduğu bölgeleri göstermektedir. En açık renk ise bu değerin % 1,9 dan az olduğu yerleri ifade etmektedir.

- İşverenlerin toplam istihdama oranının en yüksek olduğu bölgeler, İstanbul ve İzmir Büyükşehir ilçeleridir. İkinci sırayı Ankara, Bursa, Antalya, Konya, Kayseri, Gaziantep merkez ilçelerinin yanı sıra, turizmin geliştiği Kuşadası, Didim, Bodrum, Marmaris, Kemer ve Kumluca sahil şeridini kapsamaktadır.
- Eskişehir, Bursa, İzmit, İstanbul, Tekirdağ koridoru, Ege bölgesinin sahil şeridi ve Doğu Karadeniz'in sahil şeridi bölgesel, Antalya, Mersin, Adana, Konya, Yozgat, Sivas, Kahramanmaraş, Erzurum, Malatya merkez ilçeleri noktasal olarak işverenlerin toplam istihdama oranının ikinci derecede yüksek çıktığı alanlardır.

İşsizlik Oranı

İşsizlik oranı, ekonomik faaliyetlere katılmayan çalışabilir durumdaki nüfusu kapsamaktadır. İlçelere göre işsizlik oranı, ilçelerin yarattıkları iş olanaklarını göstermektedir. Ancak Büyükşehir verileri elde edilemediği için değerlendirme dışı bırakılmıştır.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 4.2.3.2. İlçeler Düzeyinde İşsizlik Oranı (%)

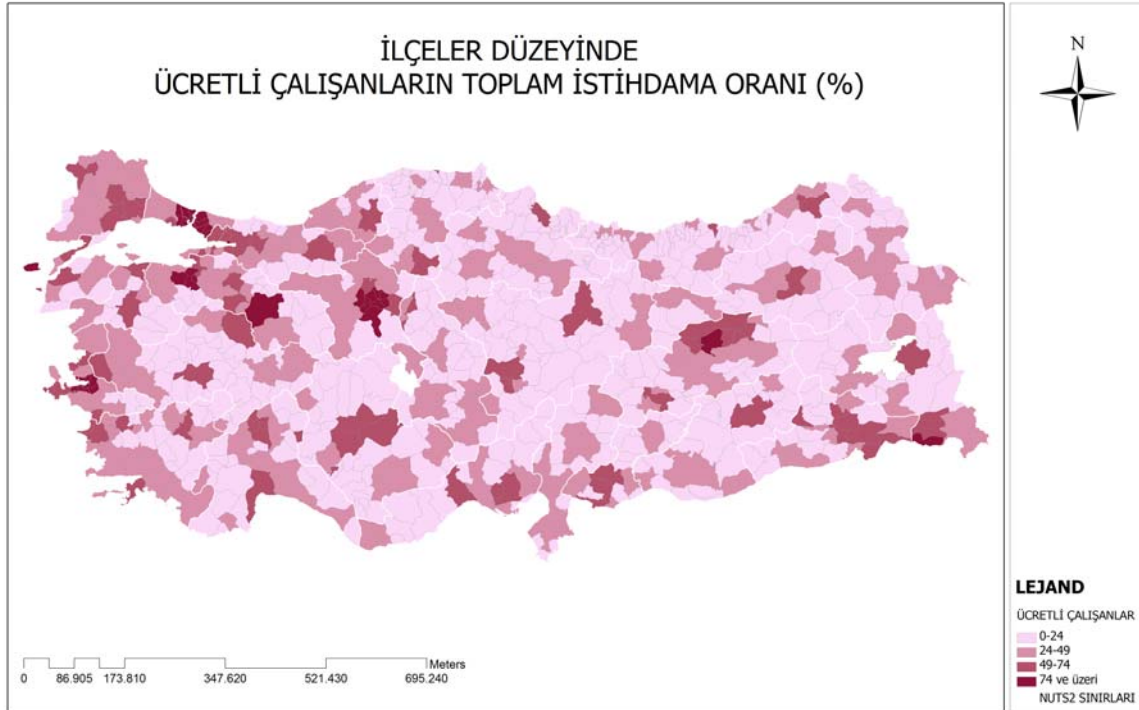
Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renk işsizlik oranının % 23 den yüksek olduğu bölgeleri, bir açık renk, bu oranın % 15 ile % 22 arasında olduğu bölgeleri göstermektedir. En açık renk ise işsizlik oranının %1 – 5 arasında olduğu bölgeleri ifade etmektedir.

- İşsizliğin en yoğun yaşandığı yer Urfa merkez, Viranşehir, Siverek ve Hilvan ilçeleridir. Bu bölge aynı zamanda nüfus artışının ve şehirleşme hızının yüksek olduğu bir bölgedir.
- Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde işsizlik yaygın olarak yüksek ve orta değerler göstermektedir. İşsizliğin yoğunlaştığı bir diğer bölge de Ağrı- Patnos, Bitlis- Ahlat ve Van merkez ilçeleridir. Tunceli ve Elazığ ilçeleri ve sınırda Mardin- Nusaybin ilçesi de yüksek işsizlik oranıyla dikkat çekmektedir.
- Tek odaklar olarak, Samsun Sinop Yozgat merkez ilçeleri, Rize- Ardeşen ve Fındıklı öne çıkmaktadır.

Ücretli Çalışanların Toplam İstihdam İçindeki Payı

Ücretli çalışanların toplam istihdam içindeki payı kentleşme göstergesi olarak ele alınmıştır.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 4.2.3.3. İlçeler Düzeyinde Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)
Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renk ücretli çalışanların toplam istihdam içindeki payının % 74'den yüksek olduğu bölgeleri, bir açık renk, bu oranın % 49 ile % 74 arasında olduğu

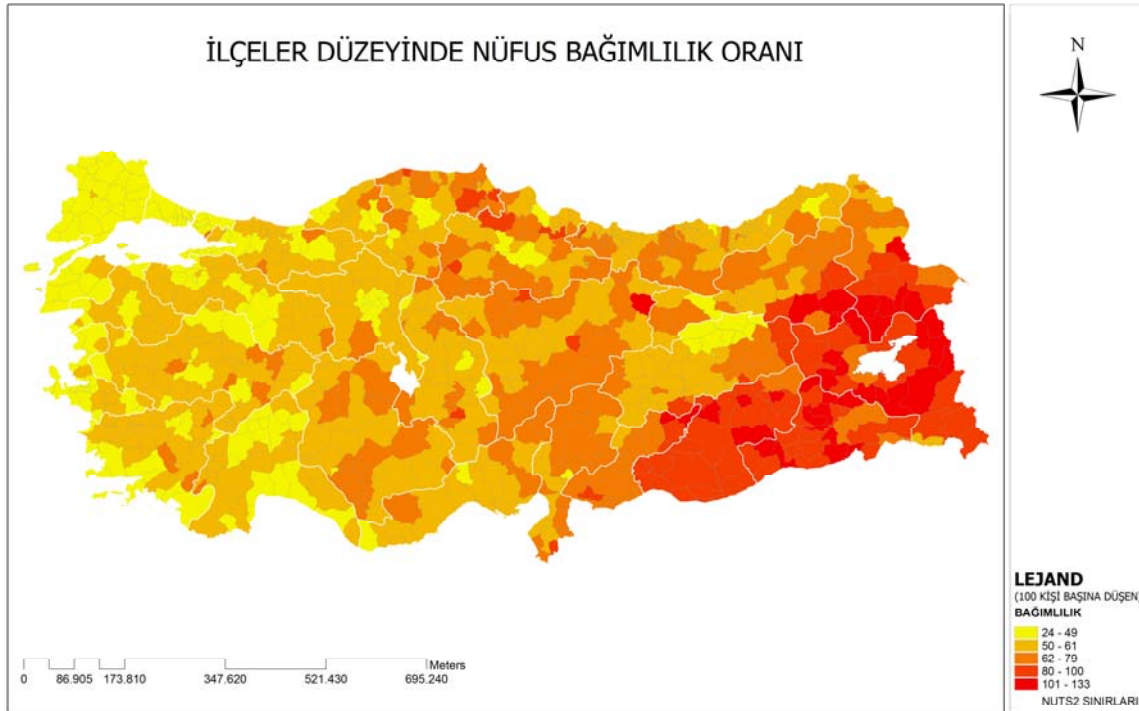
bölgeleri göstermektedir. En açık renk ise ücretli çalışan oranının %24 ten az olduğu bölgeleri ifade etmektedir.

- Haritada İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa ve Eskişehir gelişmiş merkezler ve olarak öne çıkarken, Hakkari, Tunceli, Sivas ve genel olarak ülkenin doğusu kamu çalışanları nedeniyle öne çıkmaktadır.

Nüfus Bağımlılık Oranı

Nüfus bağımlılık oranı, ekonomik açıdan aktif olmayan ve tüketici durumda bulunan yaş grubunun oranını vermektedir. Az gelişmişliğin göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Nüfus bağımlılık oranı, 15–64 yaş grubundaki her yüz kişi için 0–14 yaş grubu ile 65 ve daha yukarı yaş grubundaki kişi sayısını göstermektedir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 4.2.3.4. İlçeler Düzeyinde Nüfus Bağımlılık Oranı (100 kişi başına)

Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renk bağımlılık oranının 100 kişi başına 101'in üzerinde olduğu bölgeleri, en açık renk ise bu oranın 24–49 arasında olduğu bölgeleri göstermektedir.

- Haritada Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, hanehalkı büyüklüğünün fazla olması ve işsizlik nedeniyle bağımlılık oranının en üst düzeyde olduğu bölgelerdir. Doğu Anadolu Bölgesinin genel karakterine aykırı olarak Tunceli'de nüfus bağımlılık oranı en düşük düzeydedir.

- Karadeniz ve İç Anadolu Bölgeleri, doğudan batıya geçiş karakterinin tipik özelliklerini göstermekte, nüfus bağımlılık oranı azalmaktadır.
- Nüfus bağımlılık oranının en düşük düzeyde olduğu bölgeler ise; Trakya Bölgesi, Marmara Bölgesinin batısı, Ege ve Akdeniz Bölgesinin batısı olarak görülmektedir.
- Nüfus bağımlılık oranı haritası Türkiye'nin doğudan batıya doğru gidildikçe daha kentsel karakter taşıdığını göstermektedir.

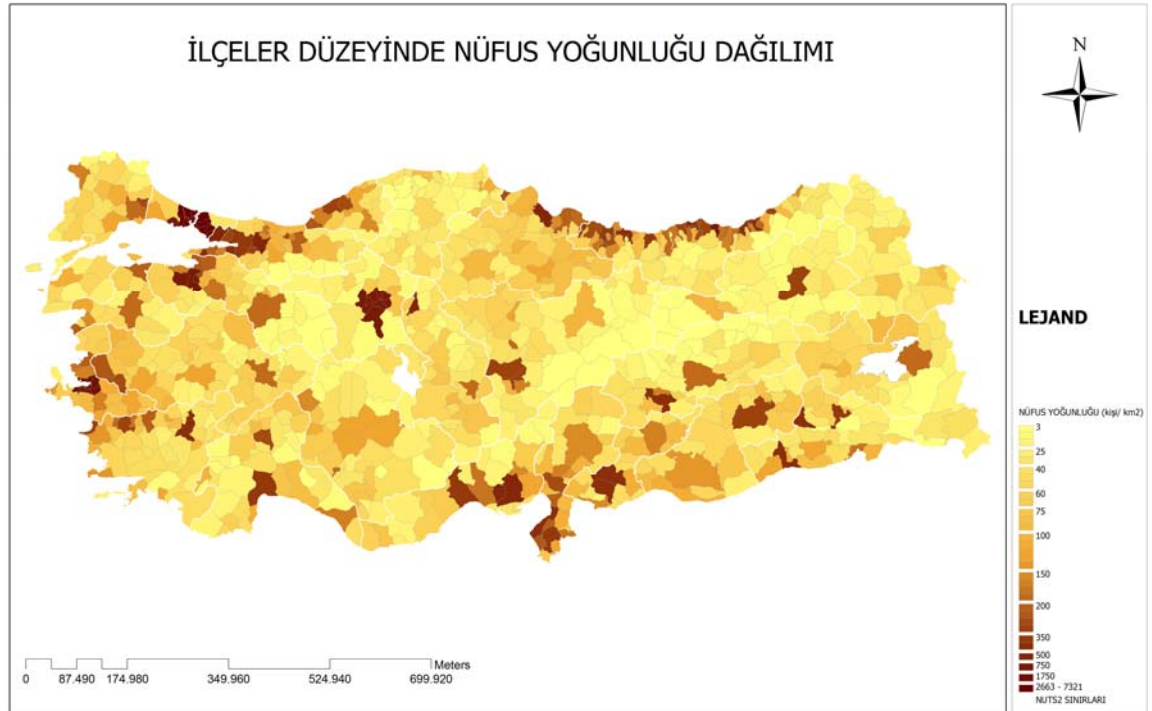
4.2.4. Demografik Yapı

Demografik yapı kır-kent tanımı için önemli bir göstergedir. Kentleşmeyi tanımlayan bu göstergeler aşağıdaki 5 temel değişken ile ele alınmıştır.

- Nüfus Yoğunluğu
- Şehirleşme Oranı
- Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı
- Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü
- Bebek Ölüm Oranı

Nüfus Yoğunluğu

Nüfus yoğunluğu kır-kent tanımında çok yaygın şekilde kullanılan temel göstergelerden biridir. Nüfus yoğunluğu km² başına düşen kişi olarak hesaplanmaktadır.

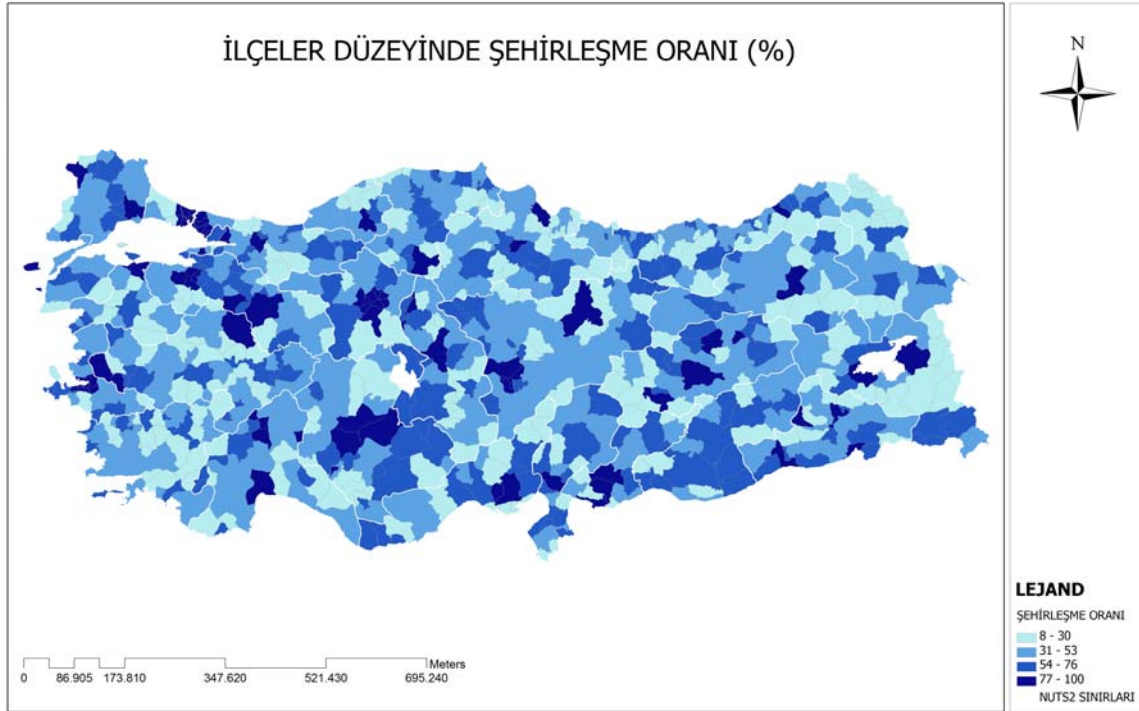
Harita 4.2.4.1. İlçeler Düzeyinde Nüfus Yoğunluğu (kişi/km²)
Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renk km²'ye düşen nüfusun 2663 kişi/km²'den fazla olduğu bölgeleri, en açık renk ise yoğunluğun 25 kişi/km² nin altında olduğu bölgeleri ifade etmektedir.

- Türkiye'de nüfusun mekansal yoğunlaşması, doğudan batıya gidildikçe artmakta, kıyılardan iç kesimlere gidildikçe azalmaktadır.
- Karadeniz bölgesinin doğusunun coğrafi özellikleri nedeniyle yerleşim alanlarının yüzölçümlerinin sınırlılığı bu bölgede nüfus yoğunluğunun yüksek çıkmasında başlıca etmendir.
- Marmara bölgesinin sanayi bölgesi olması, Akdeniz ve Ege kıyılarının turizm potansiyeli bu bölgelerde nüfus yoğunluğunun yüksek çıkmasına neden olmuştur.
- Ayrıca Van, Erzurum, Malatya, Kayseri, Diyarbakır, Siirt, Batman, Elazığ, Yozgat, Mersin, Adana, Antalya, Denizli, Eskişehir, Ankara merkez ilçeleri bölgesel merkez olma nitelikleriyle nüfusun yoğunlaştığı merkezler olarak öne çıkmaktadır.

Şehirleşme Oranı

Şehirleşme oranı şehir nüfusunun toplam nüfusa oranıdır.

Harita 4.2.4.2. İlçeler Düzeyinde Şehirleşme Oranı (%)

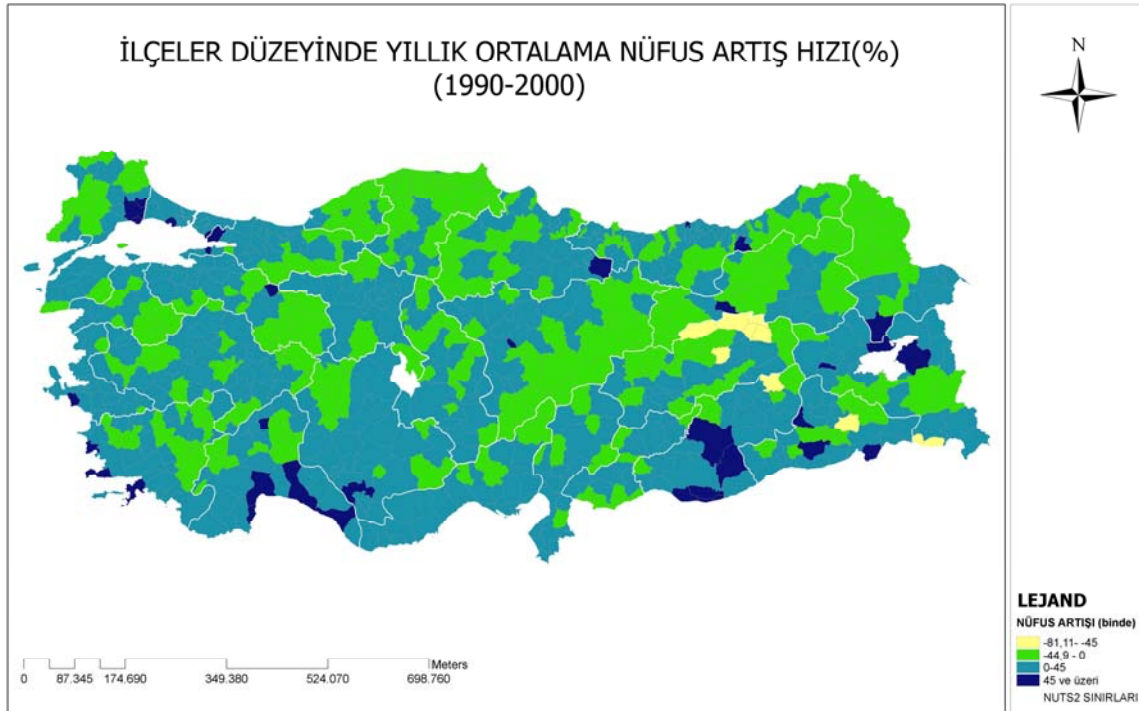
Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renk alanlar şehirleşme oranının en yüksek olduğu bölgeleri (%77+) ve daha açık renk bu oranın %54 ile %76 arasında olduğu bölgeleri göstermektedir. En açık renk ise şehirleşme oranının % 30 un altında olduğu bölgeleri ifade etmektedir.

- Türkiye’de şehirleşme oranı genel olarak merkez ilçelerde ve büyükşehirlerde yüksektir.

Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı

Yıllık ortalama nüfus artış hızı, nüfusun 1990–2000 yılları arasındaki yıllık ortalama artış hızını göstermektedir. Doğal nüfus artışının yanısıra nüfus hareketlerini de ifade etmesi açısından önemli bir göstergedir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 4.2.4.3. İlçeler Düzeyinde Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı- 1990–2000 (%) Kaynak: DPT (2004-b)

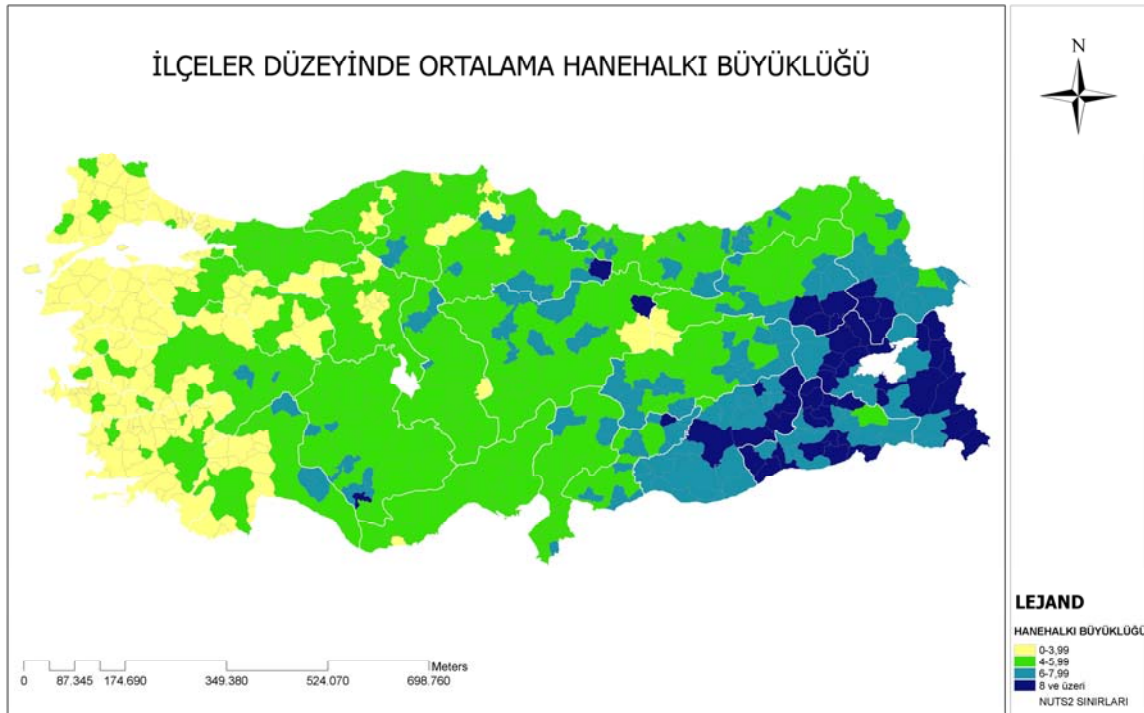
Haritada en koyu renk alanlar nüfus artış hızının en yüksek olduğu bölgeleri (binde 4.5+) ve daha açık renk bu oranın binde 0 ile binde 4.5 arasında olduğu bölgeleri göstermektedir. En açık renk ise en çok nüfus veren bölgeleri ifade etmektedir. Bu bölgelerde nüfus artış hızı binde -81 e kadar düşmektedir.

- Haritada Ege, İç Anadolu’nun iç kesimleri ile Doğu Anadolu’nun iç kesimleri, Trakya ve Batı Karadeniz bölgeleri göç veren bölgeler olarak görülmektedir.

- Hakkari-Çukurca, Siirt-Eruh, Diyarbakır-Lice, Tunceli-Mazgirt-Ovacık-Pülümür, Bingöl-Kığı ilçeleri Türkiye'nin en çok göç veren ilçeleridir.
- Tekirdağ-Çerkezköy-Çorlu-Marmaraeğlisi, İstanbul-Sultanbeyli-Büyükçekmece, İzmir-Seferihisar, Aydın-Didim, Muğla-Marmaris-Bodrum, Antalya-Merkez-Kemer-Manavgat-Alanya, Urfa-Harran-Akçakale-Siverek-Viranşehir, Yozgat-Çamdır, Mardin-Midyat, Şırnak-Silopi, Eskişehir-Sancakaya, Bingöl-Adaklı-Yedisu, Van-Merkez, Bitlis-Adilcevaz, Ağrı-Patnos, Muş-Hasköy, Urfa-Harran-Akçakale-Siverek-Viranşehir ilçeleri Türkiye'nin en çok göç alan ilçeleri olarak görülmektedir.

Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü

Ortalama hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı üyelerinin faydalanabilecekleri kaynakların üyeler arasındaki dağılımını ortaya koymaktadır. Yüksek hanehalkı büyüklüğü az gelişmişliğin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Kırsal karakteri ortaya koymakta anlamlı bir göstergedir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

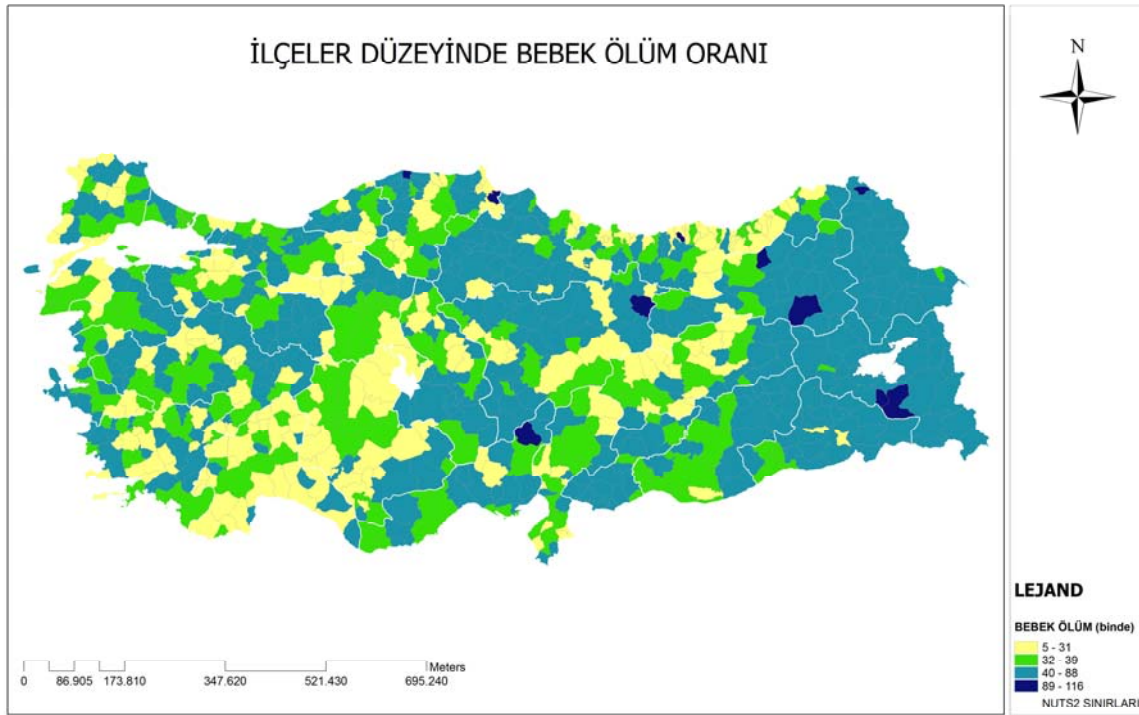
Harita 4.2.4.4. İlçeler Düzeyinde Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renk, hanehalkı büyüklüğünün 8'den çok olduğu bölgeleri, bir açık renk, hanehalkı büyüklüğünün 6 ile 8 arasında olduğu bölgeleri göstermektedir. En açık renk ise 3,9 dan daha küçük hanehalkı büyüklüğünü ifade etmektedir.

- Türkiye’de ortalama hane halkı büyüklüğünün, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde çok yüksek olduğu görülmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğü doğudan batıya gidildikçe azalmakta, Marmara, Trakya ve Ege Bölgelerinde en düşük seviyelerine ulaşmaktadır.
- Tokat-Reşadiye, Sivas-İmranlı ve Konya-Taşkent ilçelerinin ortalama hane halkı büyüklüklerinin buldukları bölgelerden daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir.
- Sivas-Divriği, Erzincan-Kemaliye-İliç, Siirt-Pervari, Mersin-Aydıncık ilçelerinin ortalama hane halkı büyüklüklerinin buldukları bölgelerden daha düşük olduğu dikkat çekmektedir.

Bebek Ölüm Oranı

Her bin canlı doğan bebek için bir yaşını doldurmadan ölen bebek sayısını veren bebek ölüm oranı, ilçelerdeki sağlık hizmetlerinin yaygınlığı, eğitim ve kültür düzeyi, ekonomik olanaklar gibi sosyo-ekonomik unsurlar açısından bir gösterge niteliğinde olup, kentleşme ile ters orantılıdır.

Harita 4.2.4.5. İlçeler Düzeyinde Bebek Ölüm Oranı (Binde)

Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renk bebek ölüm oranının binde 89 'dan yüksek olduğu bölgeleri, bir açık renk, bu oranın binde 40 ile binde 88 arasında olduğu bölgeleri göstermektedir. En açık renkle gösterilen bölgelerde bu oran binde 31 in altına düşmektedir.

- Türkiye’de bebek ölüm oranlarında Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu Bölgeleri dikkat çekmekle birlikte, düzenli bir dağılım görülmemekte, nispeten daha

- Urfa-Harran, Batman-Hasankeyf, Şırnak-Güçlükonak ilçelerinde bebek ölüm oranları buldukları bölgelerden daha düşük olduğu görülmektedir.
- Van-Çatak-Bahçesaray, Erzurum-Tekman-Pazaryolu, Sivas-İmranlı, Adana-Feke ve Sinop-Dikmen ilçeleri Türkiye’de bebek ölüm oranlarının en yüksek olduğu bölgelerdir.

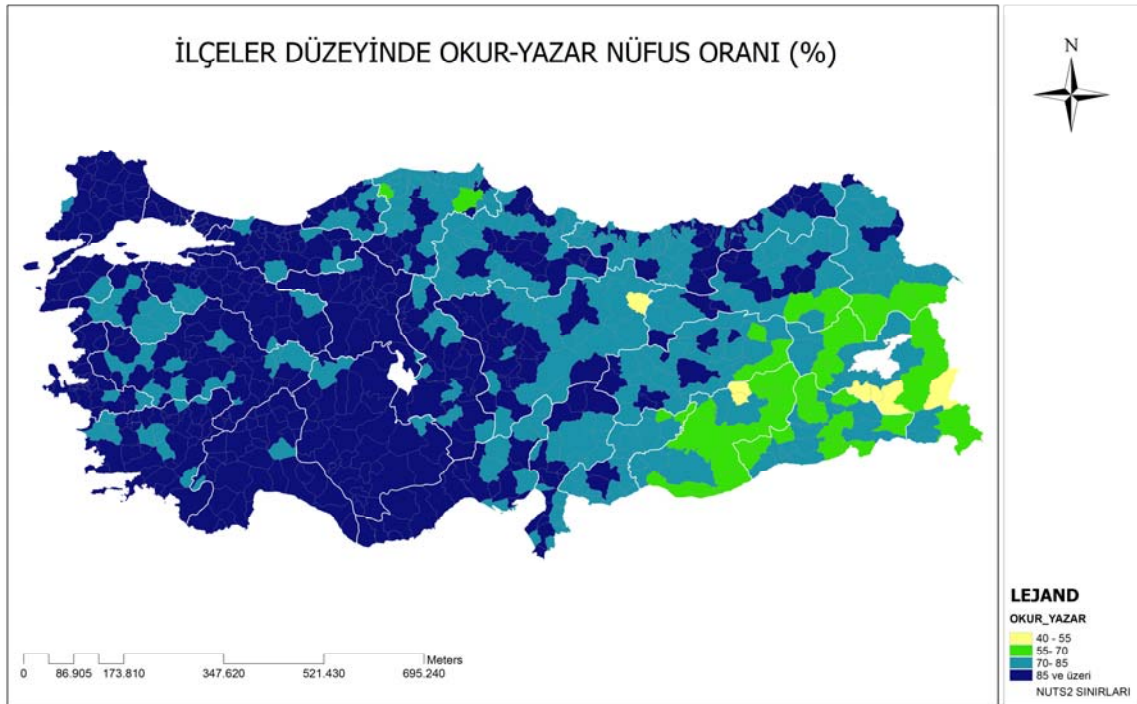
4.2.5. Eğitim Koşulları

Eğitim, kırsal-kent tanımlarında kentleşme karakterli önemli bir değişkendir. Bu çalışmada ilçeler düzeyinde eğitim durumunu tespit etmek amacıyla 5 temel gösterge ele alınmıştır:

- Okur-yazar Nüfus Oranı
- Okur-yazar Nüfus Oranı (Kadın)
- Yükseköğretim ve Fakülte Bitirenler Oranı
- Milli Eğitim Bakanlığı Çalışma Bölgeleri
- YÖK Çalışma Bölgeleri

Okur-yazar Nüfus Oranı

Okur-yazar nüfus oranı, 2000 yılı nüfus sayımına göre okuma-yazma bilen nüfusun altı ve yukarı yaştaki toplam nüfusa oranını vermektedir. Okur-yazar nüfus oranının yüksekliği kentleşme göstergesidir.

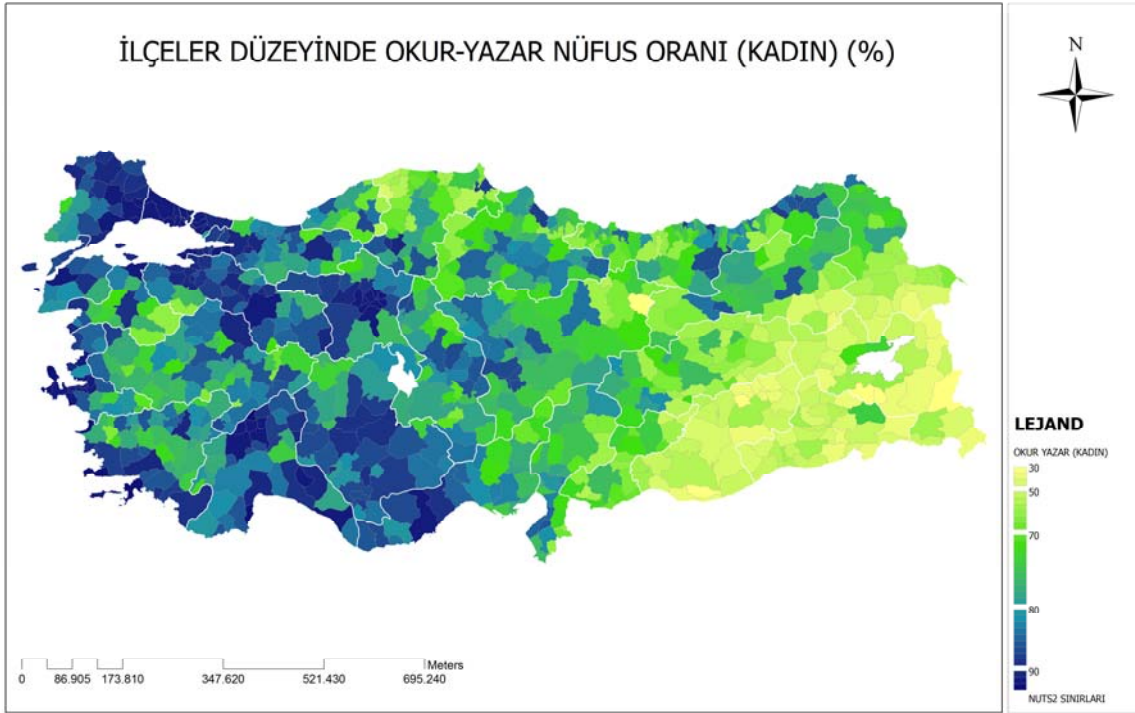
Harita 4.2.5.1. İlçeler Düzeyinde Okur-yazar Nüfus Oranı (%)
Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renk, okur-yazar oranının % 85'den yüksek olduğu bölgeleri, bir açık renk, bu oranın % 70 ile % 85 arasında olduğu bölgeleri göstermektedir. Okuryazar oranının en düşük olduğu bölgelerde bu değer % 55 in altına düşmektedir.

- Türkiye'de okur-yazar oranının Doğu Anadolu Bölgesinin Güneyinde çok düşük, doğudan batıya gidildikçe arttığı görülmektedir.
- Okur-yazarlık oranının buldukları bölgelerden çarpıcı bir şekilde daha düşük olduğu ilçeleri Kastamonu-Pınarbaşı, Sinop-Boyabat, Sivas-İmranlı olarak sıralamak mümkündür.

Okur-yazar Nüfus Oranı (Kadın)

Okur-yazar kadın nüfus oranı, 2000 yılı nüfus sayımına göre okuma-yazma bilen kadın nüfusun altı ve yukarı yaştaki toplam kadın nüfusa oranını vermektedir. Kadın okur-yazar nüfus oranının yüksekliği kentleşme göstergesidir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 4.2.5.2. İlçeler Düzeyinde Okur-yazar Nüfus Oranı (Kadın) (%)

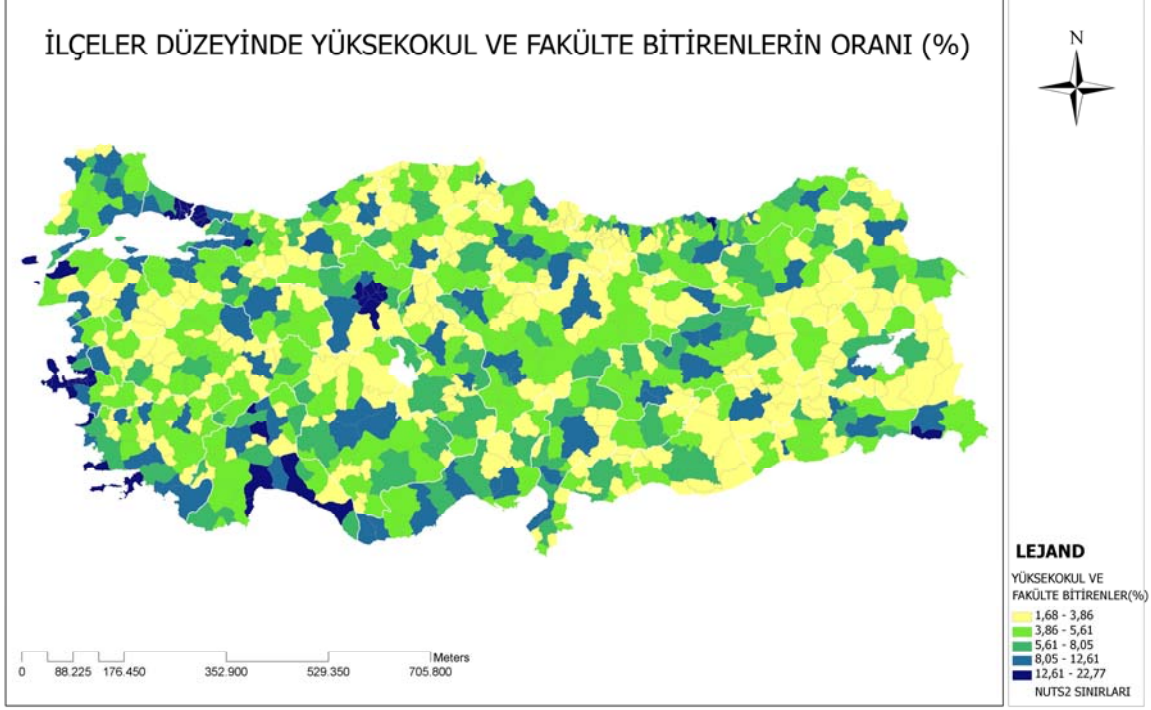
Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renk, kadın okur-yazar oranının % 90'dan yüksek olduğu bölgeleri, bir açık renk, bu oranın % 80 ile % 90 arasında olduğu bölgeleri göstermektedir. En düşük okur-yazar kadın oranı %30 dur.

- Türkiye'de okur-yazar-kadın oranının Doğu Anadolu Bölgesinin Güneyinde çok düşük, doğudan batıya gidildikçe okur-yazar oranı ile paralel olarak arttığı görülmektedir.

Yüksekokul ve Fakülte Bitirenlerin Oranı

Yüksekokul ve Fakülte bitirenler oranı, bu okulları bitirenlerin 23 ve üstü yaş grubu nüfusa oranını vermektedir. Bir kentleşme göstergesidir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Öğdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 4.2.5.3. İlçeler Düzeyinde Yüksekokul ve Fakülte Bitirenler Oranı (%)

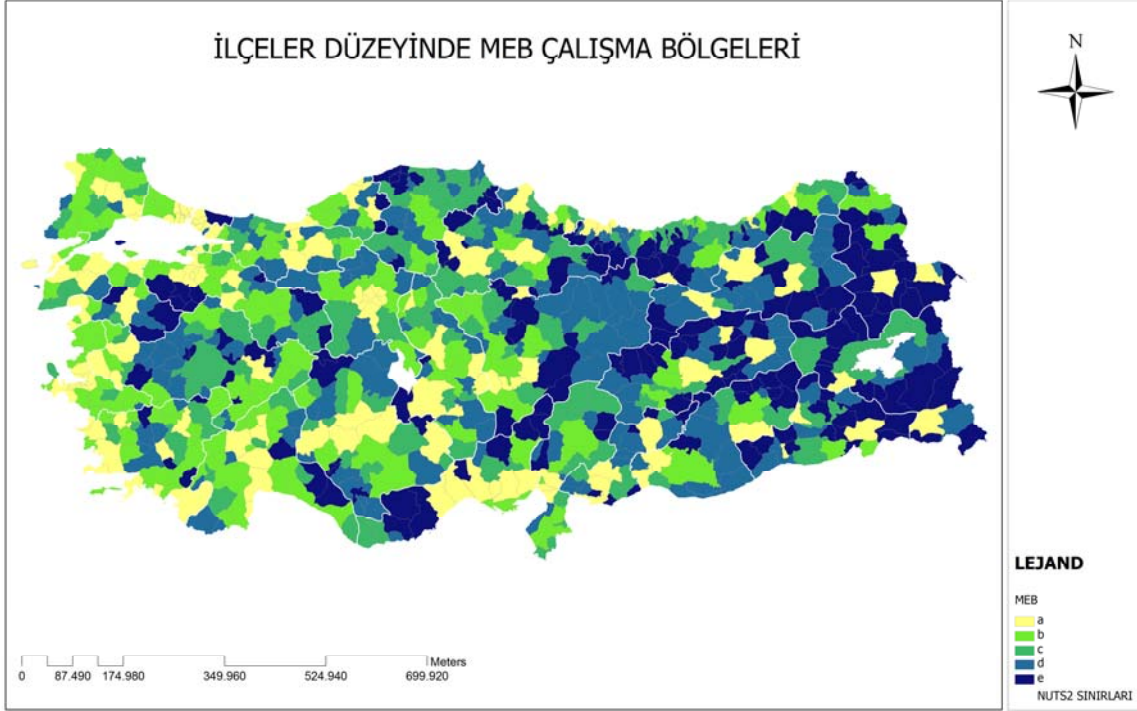
Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renk, yüksekokul bitirenlerin oranı % 12.6'dan yüksek olduğu bölgeleri, bir açık renk bu oranın % 8 ile % 12.6 arasında olduğu bölgeleri göstermektedir. En açık renk ise yüksekokul ve fakülte bitirenlerin oranının % 1,7 ile % 3,9 arasında olduğu bölgeleri ifade etmektedir.

- Türkiye'de yüksekokul ve fakülte bitirenlerin oranı Doğu Anadolu Bölgesinde en düşük seviye olup, doğudan batıya doğru gidildikçe bu oran artmaktadır.
- Marmara Bölgesi, Ege ve Akdeniz Bölgelerinin kıyıları ile merkez ilçelerde yüksekokul ve fakülte bitirenlerin oranı yüksek çıkmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı Çalışma Bölgeleri

Milli Eğitim Bakanlığı çalışma bölgeleri, ilçelerin sosyo-ekonomik durumları dikkate alınarak hazırlanmış önemli bir refah göstergesidir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Öğdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 4.2.5.4. İlçeler Düzeyinde Milli Eğitim Bakanlığı Çalışma Bölgeleri

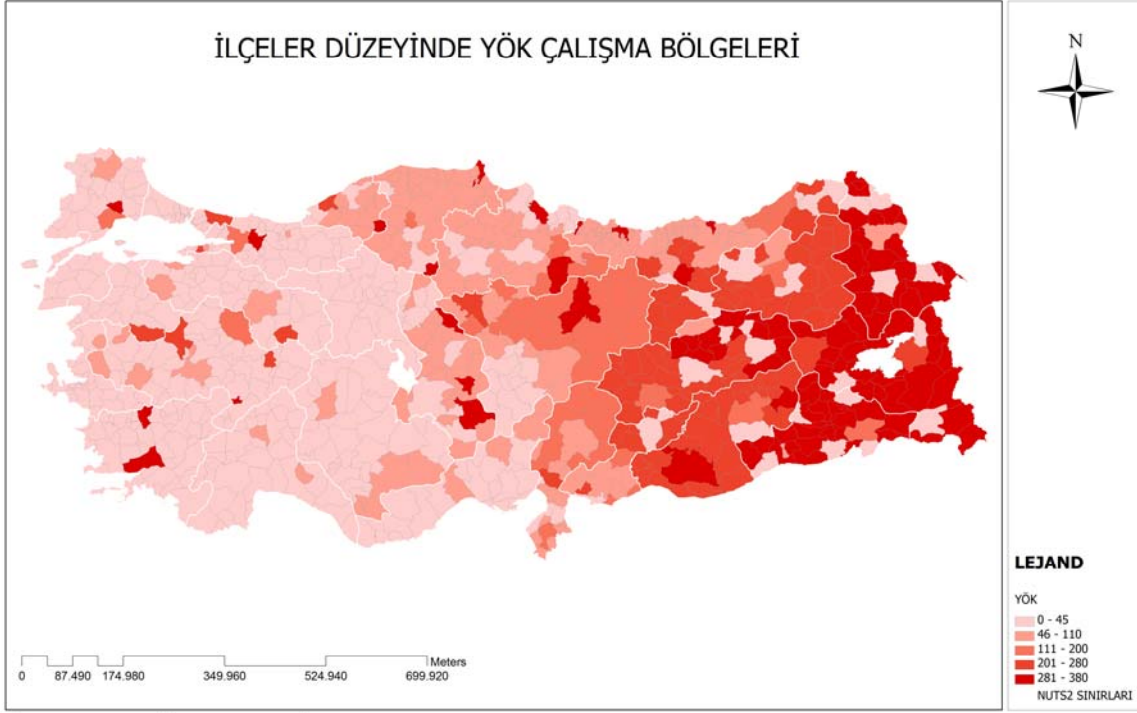
Kaynak: www.meb.gov.tr.

Haritada en koyu renk atama puanlarının en yüksek ve refah düzeyinin en düşük olduğu bölgeler (e), en açık renk, atama puanlarının en düşük ve refah düzeyinin en yüksek olduğu bölgeleri (a) göstermektedir.

- Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı çalışma bölgeleri sınıflamasında Doğu Anadolu Bölgesi en yüksek derecede olup, çalışmak için en az tercih edilen bölgedir. Doğudan batıya doğru gidildikçe bu derece düşmekte, çalışmak için daha çok tercih edilen bölgeler batıda yoğunlaşmaktadır.
- Marmara Bölgesi, Ege ve Akdeniz Bölgelerinin kıyıları ile merkez ilçeler, Milli Eğitim Bakanlığı çalışma bölgeleri sınıflamasında en düşük derecede çıkmakta, çalışmak için en çok tercih edilen yerler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum kıyılarından iç kesimlere doğru gidildikçe tersine dönmektedir.

YÖK Çalışma Bölgeleri

YÖK çalışma bölgeleri, ilçelerin sosyo-ekonomik durumları dikkate alınarak hazırlanmış olup, önemli bir refah göstergesidir.

Harita 4.2.5.5. İlçeler Düzeyinde YÖK Çalışma Bölgeleri

Kaynak: www.yok.gov.tr

Haritada en koyu renk maaş katsayılarının en yüksek olduğu bölgeleri (281'den daha yüksek), bir açık renk, maaş katsayılarının daha düşük olduğu bölgeleri (190–285) vermektedir. En açık renk ise bu katsayıların 45 in altına düştüğü bölgeleri göstermektedir.

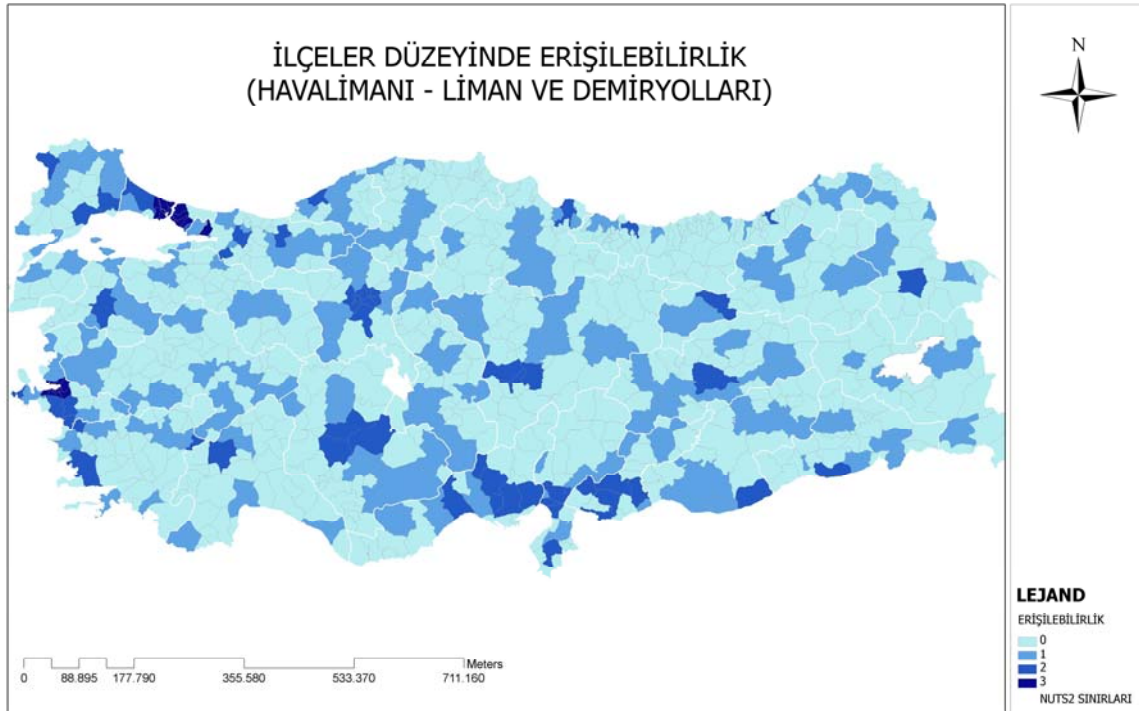
- Haritada bölgeler arasında çok büyük farklılıklar görülmektedir. Bu harita bir ölçüde ülkenin gelişmişlik düzeyinin bir panoramasını sunmaktadır.
- Ülkenin doğusundan batısına doğru gidildikçe gelişmişlik düzeyi artmakta, maaş katsayıları düşmektedir.
- Haritada buldukları bölgelerden daha gelişmiş gibi görünen iller; Malatya ve Rize, buldukları bölgelerden daha az gelişmiş gibi görünen iller ise; Kastamonu ve Sinop'tur.
- İstanbul, Bursa, Ankara, İzmir, Eskişehir, Antalya, Bodrum, Marmaris ve Adana maaş katsayılarının sıfır olduğu (maaşa ilaveten herhangi bir ek ödemenin yapılmadığı), bir başka deyişle, gelişmişliğin ve kentleşmenin en üst düzeyde olduğu yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3. Para- Mal Akışı

Para ve Mal akışını ifade etmek üzere 3 değişken ele alınmıştır

- Erişilebilirlik (Havalimanı- Liman ve Demiryolları)
- Banka sayısı
- Tarımsal Kredi Miktarı

Erişilebilirlik (Havalimanı- Liman ve Demiryolları)

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 4.3.1. İlçeler Düzeyinde Erişilebilirlik (Havalimanı- Liman ve Demiryolları)
Kaynak: Kabotaj İstatistikleri, www.tcdd.gov.tr, www.dhmi.gov.tr

İlçeler düzeyinde erişilebilirlik haritası ülkedeki mal akışının merkezlerini tespit etmek üzere hava limanlarının, limanların ve demir yollarının işlenmesiyle elde edilmiştir. Burada erişilebilirlik açısından avantajlı ve dezavantajlı bölgelerin okunabilmesi için ülke sathına yayılmış olan karayolları işlenmemiştir.

Haritada en koyu renk mal akışı için en avantajlı olan ilçeleri göstermektedir. Daha açık renk ise daha az avantajlı olan ilçeleri göstermektedir. Haritaya göre;

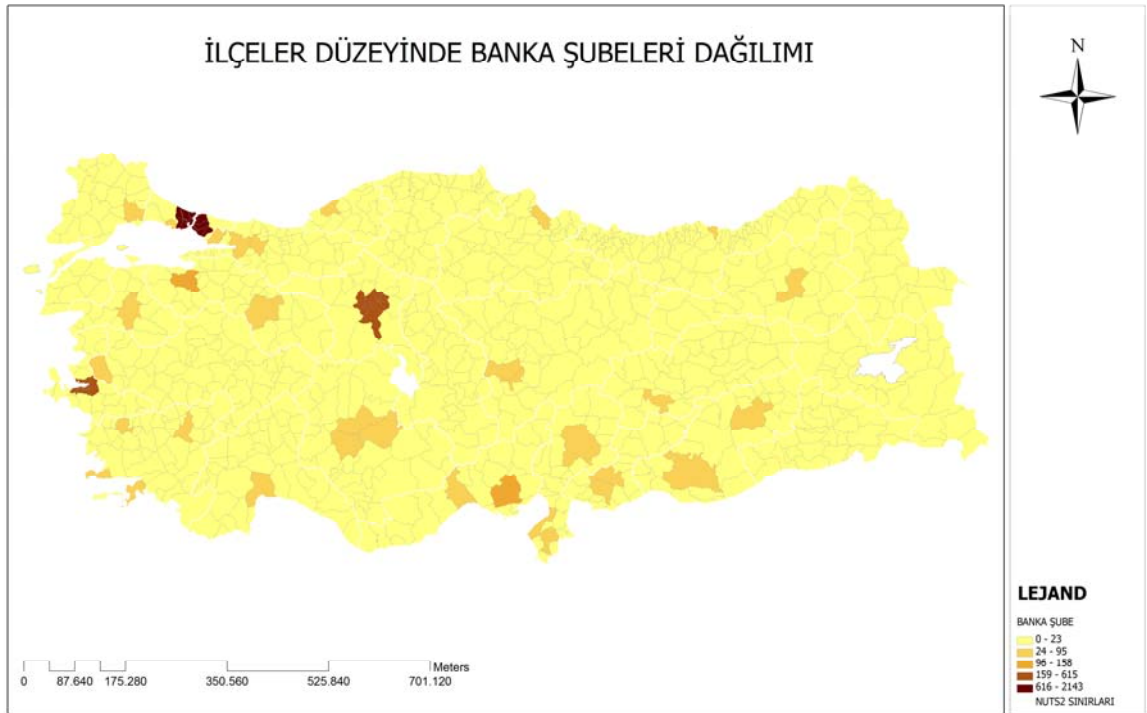
- İstanbul ve İzmir Büyükşehirleri ile Kocaeli-Körfez ilçesi erişilebilirlik ve mal akışı açısından ülkenin ana ulaşım merkezleri konumundadır.
- Ankara- Büyükşehir, Adana-Büyükşehir, Adana-Karaisalı, Adana-Pozantı, Adana-Ceyhan, Mersin-Merkez, Hatay-Erzin, Hatay- Dört Yol, Osmaniye-

Merkez, Osmaniye-Hasanbeyli, Tekirdağ-Merkez, Tekirdağ-Çorlu, Muğla-Milas, İzmir-Menderes, Aydın-Germencik, İzmir-Selçuk, İzmir-Torbalı, Gaziantep-Nurdağı, Denizli-Çardak, Burdur-Merkez, Balıkesir-Merkez, Gaziantep-Büyükşehir, Samsun-Çarşamba, Ordu-Merkez, Zonguldak-Merkez, Düzce-Merkez, Sakarya-Merkez, Sakarya-Pamukova, Şanlıurfa-Ceylanpınar, Mardin-Nusaybin, Ağrı-Merkez, Elazığ-Merkez, Erzincan-Merkez, Kayseri-Bünyan, Kayseri-Büyükşehir ilçeleri ulaşım akslarını ülkede dağıtan ikincil merkezler olarak öne çıkmaktadır.

- Haritada, Trakya Bölgesinin büyük bir bölümü, Marmara Bölgesi, Batı-Karadeniz, Ege ve Akdeniz Bölgelerinin kıyı kesimi görece olarak erişilebilirliğin yüksek olduğu bölgeler olarak görünmektedir. Ülkenin doğusu ve iç kesimlerine doğru gidildikçe erişilebilirlik azalmaktadır.
- Erişilebilirlik haritası aynı zamanda ülkenin büyük bölümüne erişilemediğini de göstermektedir. Erişim çeşitli güzergahlar boyunca bir şerit gibi ülkeye yayılmakta, dengeli bir dağılım görülmemektedir. Erişilemeyen çok büyük bölgeler ortaya çıkmaktadır.

Banka Sayıları

İlçeler düzeyinde banka şubelerinin sayısı kentsellik göstergesi olarak ele alınmıştır. Banka şube sayısının fazla olması para akışının güçlü olduğunu göstermektedir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

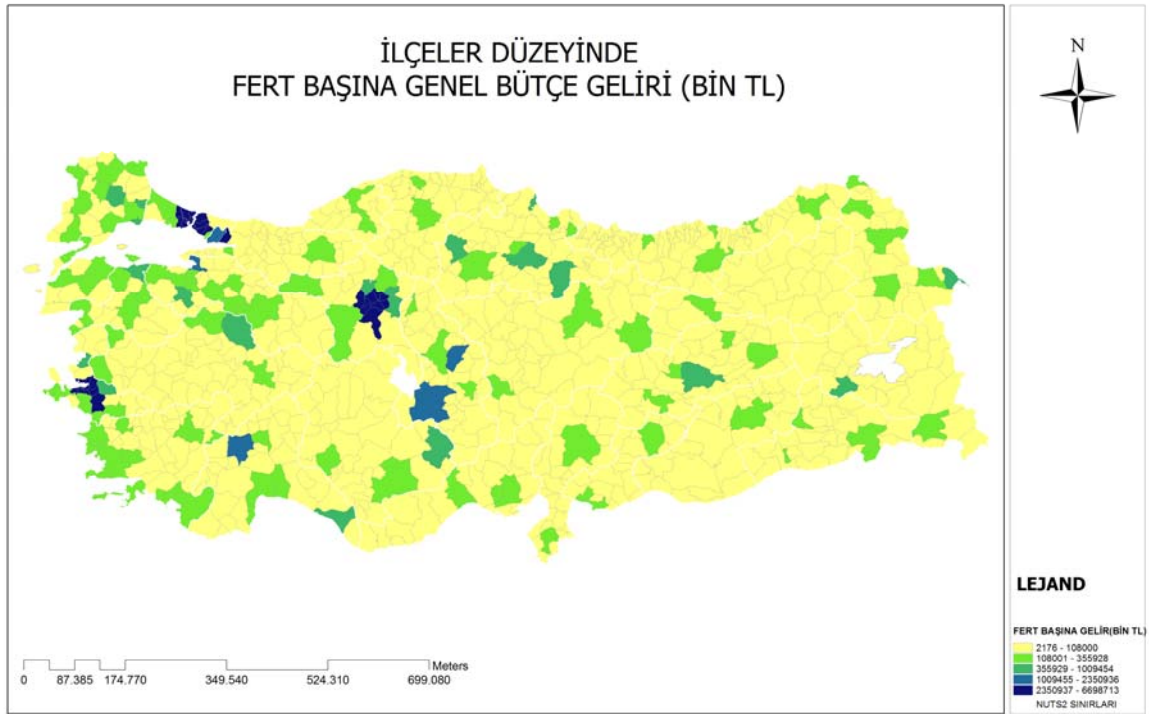
Harita 4.3.2. İlçeler Düzeyinde Banka Sayıları
Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renk banka sayısının 616 ile 2143 olduğu ilçeleri, en açık renk ise banka sayısının 0 ile 23 arasında olduğu ilçeleri göstermektedir. Haritaya göre;

- İstanbul, Ankara ve İzmir Büyükşehirleri banka sayısı açısından ülkenin geri kalan bölgelerine göre çok büyük bir farkla öne çıkmaktadır. Ülkenin lokomotifi olan bu üç büyükşehir para akışının da ana merkezi durumundadır.
- Hatay, Şanlıurfa, Diyarbakır, Kahramanmaraş, Malatya, Erzurum, Konya, Antalya, Balıkesir, Bursa, Eskişehir, Kocaeli, Sakarya, Samsun, Zonguldak ve Trabzon merkez ilçeleri banka sayısı, para akışı açısından buldukları bölgelerde yönlendiren merkezler olarak öne çıkmaktadır.
- Hatay-Kumlu, Kilis-Polateli, Gaziantep-Yavuzeli, Kayseri-Talas, Muğla-Marmaris, Aydın-Çine, Denizli-Honaz, İzmir-Menemen, Kocaeli-Gebze, İstanbul-Büyükçekmece ve Tekirdağ-Çorlu banka sayısı, para akışında dikkat çeken ilçelerdir.

Fert Başına Düşen Genel Bütçe Geliri

Fert başına düşen genel bütçe geliri, ilçenin kamu tarafından ne kadar desteklendiğini göstermektedir. Para hareketini göstermesi açısından önemli bir parametredir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 4.3.3. Fert Başına Düşen Genel Bütçe Geliri

Kaynak: DPT (2004-b)

Haritada en koyu renkler fert başına düşen bütçe gelirinin 2350337-6698713 bin TL aralığında olan ilçeleri göstermektedir. Daha açık renk ise fert başına düşen

bütçe gelirinin 1009455-2350936 bin TL aralığında olan ilçeleri göstermektedir. Haritaya göre;

- Fert başına düşen bütçe geliri; İstanbul, Ankara ve İzmir büyükşehirleri en ön sırada yer almaktadır. Bu büyükşehirleri Burdur-Merkez, Aksaray-Merkez, Kırşehir-Mucur ilçeleri takip etmektedir.
- Bitlis-Merkez, Iğdır-Aralık, Elazığ-Merkez, Tokat-Merkez, Amasya-Merkez, Çorum- İskilip, Antalya-Alanya, Sinop-Merkez, Konya-Ereğli, Kütahya-Merkez, Balıkesir-Bandırma, Bursa-Orhaneli, Tekirdağ-Marmaraereğlisi, Tekirdağ-Çerkezköy, Kırklareli-Lüleburgaz, İzmir-Aliağa ve İzmir-Kemalpaşa ilçeleri fert başına düşen bütçe geliri haritası deseninde daha çok bütçe geliri alan ilçeler olarak öne çıkmaktadır.
- Trakya bölgesi ile Ege bölgesinin sahil kesimi diğer bölgelere kıyasla fert başına düşen bütçe gelirinin bölgesel olarak yüksek çıktığı görülmektedir.

4.4. ÜLKESEL ÖLÇEKTE KIR-KENT DOKUSU - FAKTÖR ANALİZLERİ DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde daha önce ele alınan göstergeler üzerinden istatistiksel yöntemlerle kır-kent tanımlamasına yardımcı olacak şekilde değişken sayısını azaltmaya ve yeni yapılar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Faktör Analizi yöntemi kullanılarak birbiriyle ilişkili veri yapılarını birbirinden bağımsız ya da az sayıda yeni veri yapılarına dönüştürmek, bir olayı ya da dönüşümü açıkladıkları varsayılan değişkenleri gruplayarak ortak faktörleri ortaya koymak, bir oluşumu etkileyen değişkenleri gruplamak, majör ve minör faktörleri tanımlamak mümkün olmaktadır. Faktör analizi farklı değişkenleri gruplayarak ortak faktörler tanımlama özelliğine sahiptir.

Aynı zamanda birimlerin çok sayıdaki birbirleriyle ilişkili özellikleri arasında, birlikte ele alınabilen, birbiriyle ilişkisiz, fakat bir oluşumu açıklamada yararlanabilecek olanlarını bir araya toplayarak (gruplayarak) yeni bir isimle, faktör olarak tanımlamayı sağlamaktadır.

Faktör analizi, gözlenen ve aralarında korelasyon bulunan x veri matrisindeki p değişkenden gözlenemeyen fakat değişkenlerin bir araya gelmesi ile ortaya çıkan, sınıflanmayı yansıtan rasgele faktörleri ortaya çıkarmayı amaçlar, türetilen bu değişkenlere faktör adı verilir.

Faktör analizinin elimizdeki değişkenlere uygulanarak açıklayıcı yeni yapıların ortaya çıkarılması amacıyla SPSS İstatistik paket programı kullanılmıştır.

4.4.1. Tarımsal Üretim Faktör Analizi

Tarımsal veriler üzerinden yapacağımız faktör analizi için tarımsal üretim değeri, kırsal nüfus ve tarımsal istihdam başına tarımsal üretim değeri verileri esas alınmıştır. Tarımsal istihdam başına üretim; nüfus, işgücüne katılım oranı ve tarımsal istihdam verileri üzerinden elde edilen sonuçların, tarımsal üretim değerine bölünmesi ile bulunmuştur.

KMO and Bartlett's Test			
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.			
			0,643969
Bartlett's Test of Approx. Sphericity		Chi-Square	557,2732
		df	3
		Sig.	1,8E-120

$$H_0 : R = I$$

$$H_1 : R \neq I$$

Significance, $0,00 < 0,05$ olduğundan hipotezimiz reddedilecektir ve verilerimize TBA uygulanabileceğine karar verilir. Faktör analizi uygulamasına geçilebilir.

Communalities

	Initial	Extraction
TARIMSAL	1,000	,610
KIRSALNU	1,000	,579
TARIMPAY	1,000	,739

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Tarımsal istihdamın tarım üretimden aldığı pay en açıklayıcı değişkendir.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1,928	64,252	64,252	1,928	64,252	64,252
2	,650	21,658	85,910			
3	,423	14,090	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

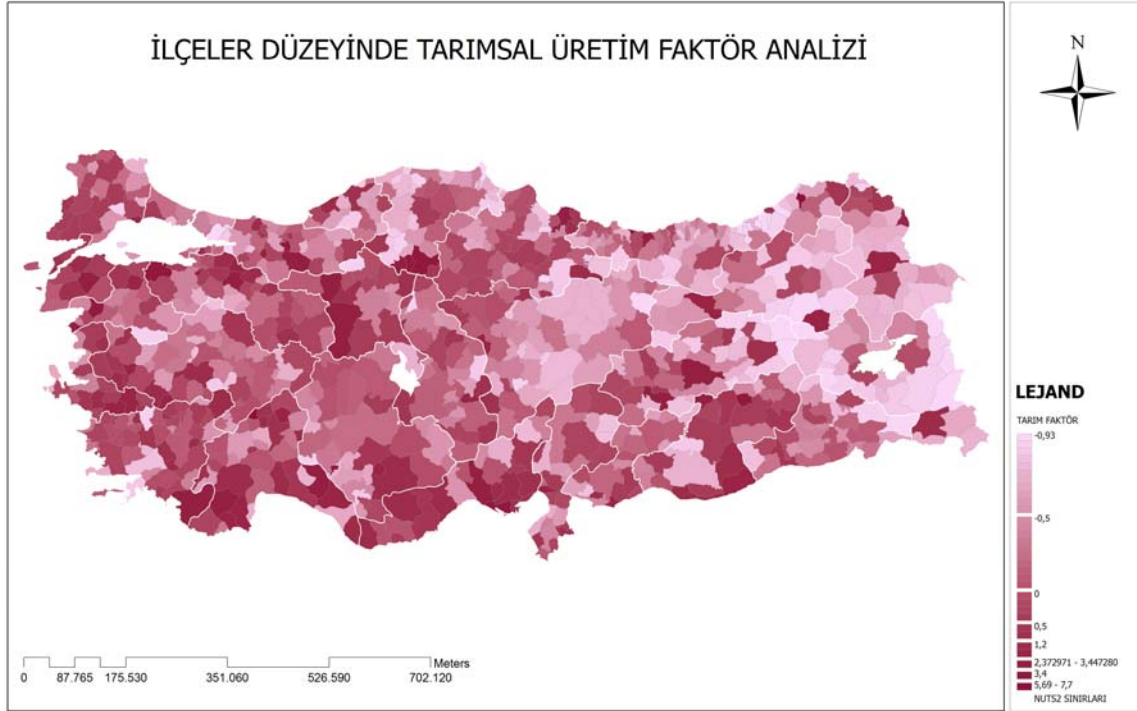
Tek bir faktör, değişkenleri % 64 gibi önemli bir düzeyde temsil etmektedir.

Component Matrix(a)

	Component 1
TARIMSAL	,781
KIRSALNU	,761
TARIMPAY	,859

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a 1 components extracted.

Harita 4.4.1.1. İlçeler Düzeyinde Tarımsal Üretim Faktör Analizi

Haritada en koyu renk, faktör değeri 5,6 ile 7,7 arasında olan bölgeleri göstermektedir. En açık renk ise -0,9 değerini ifade etmektedir. Tarımsal üretim faktör değerinin yüksek olması, bölgenin tarımsal üretim ve verimlilik açısından potansiyelinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Faktör analizinde en açıklayıcı değişken olan tarımsal istihdamın tarımsal üretimden aldığı pay verimlilik ve tarımda gelişmişlik göstergesidir.

Haritada ülkenin batı, güney, orta ve güney-doğu bölgelerinde yüksek faktör değerleri görülürken, doğu ve kuzey-doğu bölgelerinde son derece düşük değerler izlenmektedir.

- Batı tarımsal üretim açısından doğuya göre gelişmiş durumdadır. Homojen bir dağılım olmasa da Edirne ve Tekirdağ'dan başlayarak Balıkesir, İzmir, Manisa, Uşak, Denizli ve Isparta bölgesi güneyde Muğla ve Antalya ile birleşmektedir.
- Bu yoğun bölgenin dışında Mersin, Tarsus, Adana, Osmaniye ve daha parçalı şekilde Urfa bölgesi ile bütünleşmiştir.
- Bu aks üzerinde merkez ilçeler ve turizm açısından gelişmiş merkezlerde tarımsal üretim açısından düşük değerler izlenmektedir.
- Genel olarak merkez ilçeler tarımsal üretim açısından düşük değerlere sahip olmasına rağmen bazı merkez ilçeler güçlü bir tarımsal üretim değeri göstermektedir; örneğin, Kastamonu, Çankırı, Erzurum, Erzincan, Elazığ, Malatya, Van ve Hakkari merkez ilçeleri, güçsüz tarımsal hinterlandları içinde tarımsal merkezler olarak dikkat çekmektedir.

- Ankara'nın Polatlı ve Beypazarı ilçeleri güçlü bir tarımsal üretim hinterlandı içinde öne çıkan tarımsal merkezlerdir.
- Kuzeyde Kastamonu merkezi ve komşu birkaç ilçe tarımsal bir odak oluştursa da, özellikle Kastamonu ve Sinop'un ilçelerinden oluşan tarımsal açıdan güçsüz bir bölge görülmektedir.
- Samsun ve Amasya bölgede güçlü tarımsal merkezlerdir. Kuzey doğu, Ordu ve Giresun'un sahil ilçeleri ve Gümüşhane merkez ve Bayburt merkez ilçeleri dışında tarımsal üretimde zayıf bir bölge olarak tanımlanabilir.
- Urfa'nın Harran, Akçakale, Ceylanpınar, Viranşehir Siverek ilçeleri ile Diyarbakır'ın Bismil, Çermik, Ergani, Merkez ve Eğil ilçelerinden oluşan bölge tarımsal üretim açısından güçlü görünmektedir.

4.4.2. Tarım-dışı Üretim Faktör Analizi

Kır-kent ayrımı ortaya konulurken, tarım-dışı üretim ve tarım-dışı istihdam yapısı anahtar bir rol oynamaktadır. Tarım dışı istihdam yapısı, faktör analizi ile açıklayıcı tek bir yapıya indirgenmeye çalışılmıştır. Buna göre elde edilen çıktılar şunlardır;

Correlation Matrix

		SANAYI	INSAAT	TICARET	ULASTIRM	MALI KUR
Correlation	SANAYI	1,000	,398	,627	,563	,639
	INSAAT	,398	1,000	,507	,442	,482
	TICARET_	,627	,507	1,000	,709	,811
	ULASTIRM	,563	,442	,709	1,000	,688
	MALI_KUR	,639	,482	,811	,688	1,000
Sig. (1-tailed)	SANAYI		,000	,000	,000	,000
	INSAAT	,000		,000	,000	,000
	TICARET_	,000	,000		,000	,000
	ULASTIRM	,000	,000	,000		,000
	MALI_KUR	,000	,000	,000	,000	

Sanayi, Mali, İnşaat, Ticaret, Ulaştırma ve Haberleşme alanında çalışanların ilçelere göre dağılımları arasındaki çeşitli düzeylerde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Buna göre Ticaret uğraşanlar ve Mali işlerde çalışanlar arasındaki ilişki 0,811 gibi yüksek düzeyde bir ilişkidir. En zayıf ilişki ise sanayi ve inşaat işkolunda çalışanlar arasındadır ve 0,398 düzeyindedir.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,863
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2521,002
	Df	10
	Sig.	,000

$H_0 : R = I$ (Bağımlılık söz konusu değildir, TBA'ya ihtiyaç yoktur.)

$H_1 : R \neq I$

Significance, $0,00 < 0,05$ olduğundan hipotezimiz reddedilecektir ve verilerimize Temel Bileşenler Analizi uygulanabileceğine karar verilir. Faktör analizi uygulamasına geçilebilir.

Communalities

	Initial	Extraction
SANAYI	1,000	,621
INSAAT	1,000	,438
TICARET	1,000	,817
ULASTIRM	1,000	,702
MALI_KUR	1,000	,802

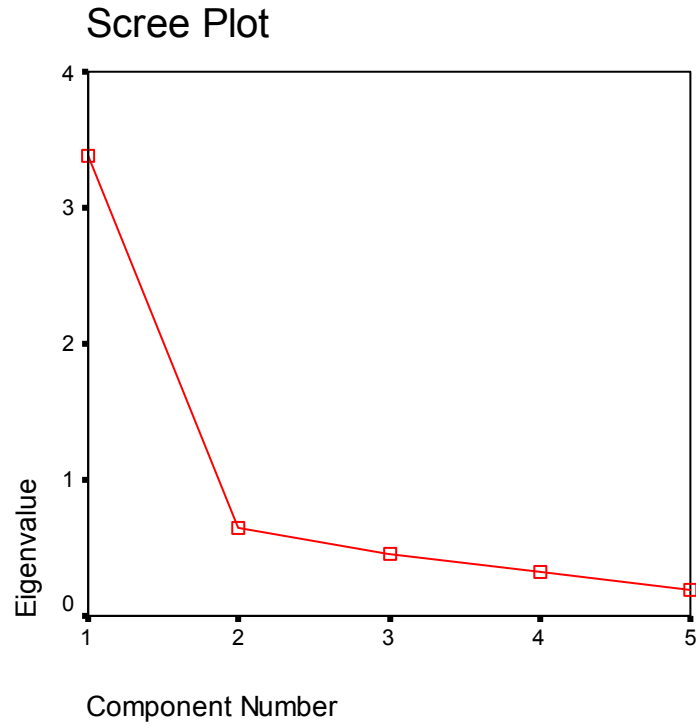
Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,379	67,579	67,579	3,379	67,579	67,579
2	,651	13,021	80,600			
3	,452	9,046	89,646			
4	,330	6,605	96,251			
5	,187	3,749	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

1. faktör tüm değişkenlerin yüzde 68 düzeyinde açıklamaktadır. Aynı zamanda değeri 1'den büyüktür.

Grafikteki 1 ve 2. faktörler arasındaki sert düşüş 1. faktörün açıklayıcılığını gösteren bir başka değişkendir.

Component Matrix(a)

	Compo nent
	1
SANAYI	,788
INSAAT	,662
TICARE	,904
T_	
ULASTI	,838
RM	
MALI_K	,896
UR	

Extraction Method: Principal Component Analysis.
a 1 components extracted.

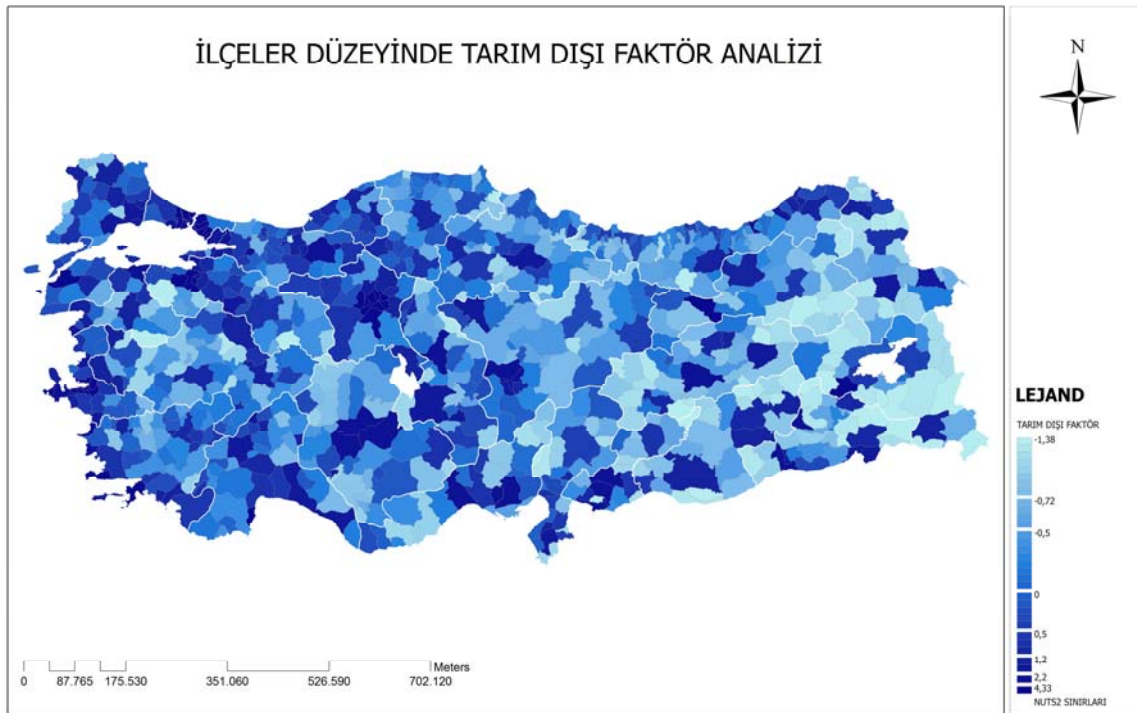
Faktör üzerinde değişkenlerin yükleri oldukça yüksektir. En düşük yük 0,662 ile inşaat sektöründedir.

Component Score Coefficient Matrix

	Component
	1
SANAYI	,233
INSAAT	,196
TICARET_	,267
ULASTIRM	,248
MALI_KUR	,265

Extraction Method: Principal Component Analysis. Component Scores.

Elde edilen bu verilere göre her bir ilçe için atanan değerler haritada yansıtılmıştır.

Harita 4.4.2.1. İlçeler Düzeyinde Tarım-dışı Üretim Faktör Analizi Haritası

Haritada en koyu renk, faktör değerleri 4,3 olan ilçeleri göstermektedir. En açık renk ise -1,3 faktör değerini ifade etmektedir.

- Ülke mekanında tarım-dışı istihdamın yoğunlaştığı bölge, aynı zamanda sanayinin geliştiği Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Düzce, Bursa bölgesidir.
- Bölgeden iki aks uzanmaktadır; birincisi Bursa Kestel ve İnegöl'den başlayarak, Bilecik merkez, Bozüyük ve Pazaryeri'ne, oradan Eskişehir merkez, Kütahya merkez ve güneyde Afyon İhsaniye'ye kadar uzanmaktadır. İkincisi Kocaeli merkezden başlayarak, Sakarya Pamukova, Hendek Akyazı, Düzce merkez, Gölyaka, Gümüşova'ya uzanmakta, daha sonra Bolu merkez'den başlayarak güneyde Ankara'nın ilçeleri Nallıhan, Beypazarı ve Polatlı'yla birleşmektedir.
- İzmir güçlü bir tarım-dışı istihdam merkezidir. Buradan kuzeye Susurluk ve Balıkesir ve Çanakkale'ye uzanan bir bölge güçlü olmasa da dikkat çekmektedir.
- Susurluk-Balıkesir aksı ile Bursa aksı arasında kalan bölge ise tarım-dışı istihdam açısından düşük değerler göstermektedir. Bu bölgenin tarımsal üretim açısından da düşük değerler göstermiş olması dikkat çekicidir.
- İzmir, Manisa merkez ve Turgutlu'yla birlikte bir tarım-dışı istihdam odağıdır. İzmir'den güneye doğru sahil boyunca bir aks devam etmektedir.
- Denizli ve komşu ilçeleri önemli bir tarım-dışı istihdam merkezi olarak öne çıkmaktadır.
- Antalya ve çevresi güçlü bir tarım-dışı istihdam merkezidir.
- Mersin-Tarsus- Adana- Gaziantep ile Konya-Karaman, Aksaray- Kayseri de tarım-dışı istihdam açısından bölgesel yoğunluklar göstermektedir.
- Kuzeyde Karabük tek odak olarak öne çıkmaktadır.
- Bu aksların arasında kalan bölgelerde ve Anadolu'nun kuzey, doğu ve güneydoğu bölgelerinde, illerin merkez ilçeleri dışında tarım-dışı istihdam değerlerinin düşük olduğu görülmektedir.
- Bayburt ve Gümüşhane merkezleri tarım-dışı istihdam açısından küçük bir odak oluşturmaktadır.
- Doğuda tarım-dışı istihdam açısından eksi değerde olan büyük bir bölge dikkat çekmektedir; Bingöl'ün Adaklı, Karlıova; Erzurum'un Çat, Tekman, Karayazı; Ağrı'nın Eleşkirt; Muş'un Malazgirt, Bulanık ve Korkut ilçelerinden oluşan bu bölge tarımsal üretim açısından da eksi değerler göstermektedir.
- Güneydoğuda ise aynı şekilde hem tarım-dışı hem de tarımsal üretim açısından eksi değerler taşıyan bir bölge bulunmaktadır. Bu bölge Siirt'in Eruh ve Pervari; Bitlis'in Hizan, Van'ın Gürpınar, Başkale ve Çatak; Şırnak'ın Beytüşşebap ilçeleridir.

4.4.3. İşgücü Yapısı Faktör Analizi

İstihdam verileri için ücretli, ücretli kadın, işveren ve bağımlılık oranları esas alınmıştır. İşsizlik oranlarında Büyükşehir verileri elde edilemediği için değerlendirme dışı bırakılmıştır. En yüksek değerden dağıtım yapılmıştır. Mevcut uygulamanın sonuçları şöyledir.

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	Analysis N
UCRETLI	28,4101	17,77542	908
UCRETLIK	4,4436	4,50991	908
ISVEREN	1,3905	1,27429	908
BAGIMLI	61,37	16,925	908

Correlation Matrix

		UCRETLI	UCRETLI Kadın	ISVEREN	BAGIMLI
Correlation	UCRETLI	1,000	,816	,732	-,455
	UCRETLIK	,816	1,000	,774	-,489
	ISVEREN	,732	,774	1,000	-,428
	BAGIMLI	-,455	-,489	-,428	1,000
Sig. (1-tailed)	UCRETLI		,000	,000	,000
	UCRETLIK	,000		,000	,000
	ISVEREN	,000	,000		,000
	BAGIMLI	,000	,000	,000	

Söz konusu değişkenler arasında yüksek ve anlamlı bir ilişki düzeyi söz konusudur.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.			,801
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	df	2150,83 1 6
	Sig.		,000

$$H_0 : R = I$$

$$H_1 : R \neq I$$

Significance, $0,00 < 0,05$ olduğundan hipotezimiz reddedilecektir ve verilerimize TBA uygulanabileceğine karar verilir. Faktör analizi uygulamasına geçilebilir.

Communalities

	Initial	Extraction
UCRETLI	1,000	,815
UCRETLIK	1,000	,856
ISVEREN	1,000	,777
BAGIMLI	1,000	,434

Extraction Method: Principal Component Analysis.

En yüksek açıklayıcılık ücretlerinin oranında iken, en düşük değer bağımlılık oranındadır.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,882	72,058	72,058	2,882	72,058	72,058
2	,668	16,701	88,759			
3	,273	6,829	95,588			
4	,176	4,412	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

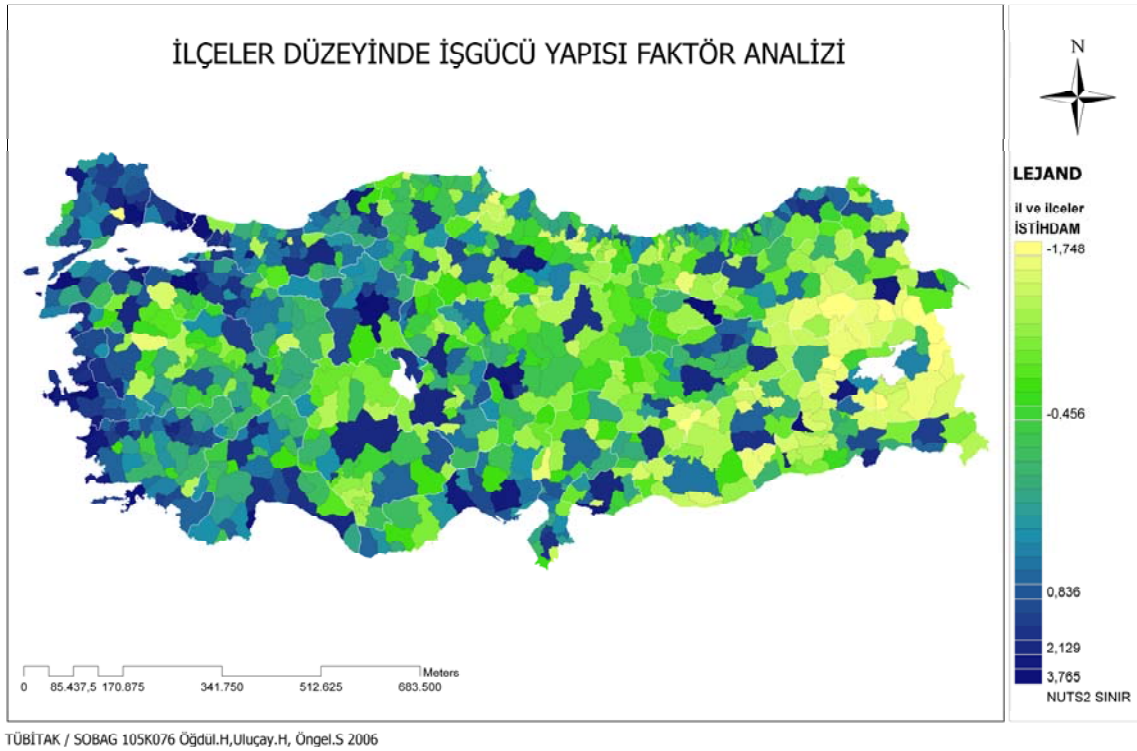
Tek bir faktör bu değişkenleri % 72 oranında açıklamaktadır.

Component Matrix(a)

	Component
	1
UCRETLI	,903
UCRETLIKadın	,925
ISVEREN	,881
BAGIMLI	-,659

Extraction Method: Principal Component Analysis.
a 1 components extracted.

Bu sonuçlara göre elde edilen ilçe değerleri haritaya dağıtılarak eklenmiştir.

Harita 4.4.3.1. İlçeler Düzeyinde İşgücü Yapısı Faktör Analizi Haritası

Haritada faktör değeri 3,7 ile 2,1 arasında olan ilçeler koyu renkle gösterilmiştir. En açık renk ise -1,7 faktör değerini ifade etmektedir.

Koyu tonlar, işgücü yapısı açısından kentsel nitelik gösteren bölgeleri ifade etmektedir. Ağırlıklı olarak ücretli işgücünün belirlediği işgücü yapısında, işverenlerin varlığı da önemli bir faktördür. Bu yapının mekanda dağılımı, tarım-dışı istihdamın da yoğun olduğu bölgelerle örtüşmektedir.

- Ülke mekanında işgücü yapısı açısından doğu ve batı arasında büyük farklar görülmektedir. Batı'da Trakya, İstanbul, Kocaeli, Bursa ve buradan Eskişehir'e kadar uzanan bölge güçlü bir kentsel işgücü yapısı sergilemektedir. Bu aks, ilgili faktör değerleri açısından Ankara'ya kadar aynı yoğunlukta olmasa da devam etmektedir. Ankara idari merkez olarak bölgede ücretli çalışanlar açısından güçlü bir odaktır.
- Aynı şekilde İzmir ve çevresi geniş bir hinterland oluşturmaktadır. Tarım-dışı istihdam haritasında daha zayıf olan akslar burada bir bölge oluşturacak kadar güçlüdür. Bu durum, tarımsal istihdamda da kentsel bir işgücü yapısının ipuçlarını vermektedir.
- Aynı durum Muğla-Antalya, Adana-Mersin-İskenderun aksı için de söylenebilir. Tarım-dışı istihdam açısından belli merkezlerde odaklanan aks, işgücü yapısı

- Çorum'dan başlayarak Amasya merkez, Merzifon, Tokat merkez ve Turhal ile birleşen aks dikkat çekicidir. Doğu'da Erzurum önemli bir merkez olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca dikkat çeken odaklar Erzincan-Tunceli-Bingöl-Elazığ; Van-Bitlis; Hakkari-Şırnak gibi kamu çalışanlarının fazla olduğu bölgelerdir.

4.4.4. Demografik Yapı Faktör Analizi

Demografik göstergeler olarak Toplam Nüfus, Şehirleşme Oranı, Nüfus Artış Hızı, Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü kullanılmıştır.

Correlation Matrix

		NUFUS	SEHIR	N.A.HIZI	YOGUNL UK	HANEHA LK
Correlation	NUFUS	1,000	,407	,206	,905	-,161
	SEHIR	,407	1,000	,329	,450	-,242
	N.A.HIZI	,206	,329	1,000	,272	,065
	YOGUNLUK	,905	,450	,272	1,000	-,172
	HANEHALK	-,161	-,242	,065	-,172	1,000
Sig. (1-tailed)	NUFUS		,000	,000	,000	,000
	SEHIR		,000	,000	,000	,000
	N.A.HIZI		,000	,000	,000	,025
	YOGUNLUK		,000	,000	,000	,000
	HANEHALK		,000	,000	,025	,000

Yukarıdaki tabloda söz konusu değişkenler için nüfus artış hızı ve hanehalkı büyüklüğü göstergeleri için düşük bir ilişki söz konusudur.

Communalities

	Initial	Extraction
NUFUS	1,000	,787
SEHIR	1,000	,494
N.A.HIZI	1,000	,624
YOGUNLUK	1,000	,835
HANEHALK	1,000	,739

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Toplam Faktör Değerleri

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,417	48,341	48,341	2,417	48,341	48,341
2	1,063	21,258	69,599	1,063	21,258	69,599
3	,886	17,716	87,314			
4	,542	10,848	98,163			
5	,092	1,837	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Yukardaki göstergeleri iki faktör % 69,6 düzeyinde temsil etmektedir.

Component Matrix(a)

	Component	
	1	2
NUFUS	,886	-,040
SEHIR	,703	-,004
N.A.HIZI	,453	,647
YOGUNLUK	,914	-,006
HANEHALK	-,311	,801

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a 2 components extracted.

Rotated Component Matrix(a)

	Component	
	1	2
NUFUS	,886	-,041
SEHIR	,703	-,005
N.A.HIZI	,454	,647
YOGUNLUK	,914	-,007
HANEHALK	-,310	,802

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a Rotation converged in 2 iterations.

1.Faktör Nüfus, Şehirleşme ve Yoğunluğu açıklarken, 2. Faktör Nüfus Artış Hızı ve Hanehalkı Büyüklüğünü açıklamaktadır. Dolayısıyla Demografik göstergeler için Nüfus, Şehirleşme ve NüfusYoğunluğu göstergeleri kullanılacaktır.

Demografi (Tekrar)

Correlation Matrix

		NUFUS	SEHIR	YOGUNLUK
Correlation	NUFUS	1,000	,407	,905
	SEHIR	,407	1,000	,450
	YOGUNLUK	,905	,450	1,000
Sig. (1-tailed)	NUFUS		,000	,000
	SEHIR	,000		,000
	YOGUNLUK	,000	,000	

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.			,589
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1751,60	
	df	3	
	Sig.	,000	

$$H_0 : R = I$$

$$H_1 : R \neq I$$

Significance, $0,00 < 0,05$ olduğundan hipotezimiz reddedilecektir ve verilerimize TBA uygulanabileceğine karar verilir. Faktör analizi uygulamasına geçilebilir.

Communalities

	Initial	Extraction
NUFUS	1,000	,870
SEHIR	1,000	,444
YOGUNLUK	1,000	,895

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,209	73,624	73,624	2,209	73,624	73,624
2	,698	23,252	96,876			
3	,094	3,124	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Tek faktör göstergeleri % 73,6 oranında açıklamaktadır.

Component Matrix(a)

	Component
	1
NUFUS	,932
SEHIR	,666
YOGUNL	,946
UK	

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a 1 components extracted.

4.4.5. Eğitim Koşulları Faktör Analizi

Eğitim kriterleri olarak, ilçelere göre Okur-Yazar, Okur-Yazar kadın, Yüksekokul mezunlarının oranı ve Milli Eğitim ve YÖK tarafından belirlenen hizmet puanları kullanılmıştır. Söz konusu değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri aşağıdaki gibidir.

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	Analysis N
OKURY	83,8242	8,27435	903
OKUYAZ K	75,5174	11,93097	903
YUKSEK OK	5,5695	3,26491	903
MEB	102,80	112,005	903
YOK	3,13	1,389	903

Korelasyon değerlerine baktığımızda en yüksek ilişki bekleneceği gibi okur-yazar oranı ile kadın okur-yazar oranı arasındadır. Eğitim düzeyinin düşük olduğu bölgeler kadınların eğitim düzeylerini doğrusal olarak etkilemektedir. YÖK ve MEB'in belirlediği puanlar ile Okur Yazar oranı ve yüksekokul mezunlarının oranı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Anlamlılık düzeyi MEB için YÖK'e göre daha yüksek durumdadır.

Correlation Matrix

		OKURY	OKUYAZ K	YUKSEK OK	MEB	YOK
Correlation	OKURY	1,000	,988	,518	-,715	-,602
	OKUYAZ K	,988	1,000	,495	-,752	-,602
	YUKSEK OK	,518	,495	1,000	-,245	-,587
	MEB	-,715	-,752	-,245	1,000	,526
	YOK	-,602	-,602	-,587	,526	1,000
Sig. (1-tailed)	OKURY		,000	,000	,000	,000
	OKUYAZ K	,000		,000	,000	,000
	YUKSEK OK	,000	,000		,000	,000
	MEB	,000	,000	,000		,000
	YOK	,000	,000	,000	,000	

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.			,724
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Square df	Chi-	5162,315 10 ,000

$$H_0 : R = I$$

$$H_1 : R \neq I$$

Significance, $0,00 < 0,05$ olduğundan hipotezimiz reddedilecektir ve verilerimize TBA uygulanabileceğine karar verilir. Faktör analizi uygulamasına geçilebilir.

Communalities

	Initial	Extraction
OKURY	1,000	,885
OKUYAZ K	1,000	,894
YUKSEK OK	1,000	,429
MEB	1,000	,633
YOK	1,000	,620

Extraction Method: Principal Component Analysis.

İlçelere göre eğitim durumu için en yüksek açıklayıcı değişken okuryazar oranı iken, en düşük açıklayıcı değişken yüksekokul mezunlarının oranıdır.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,461	69,221	69,221	3,461	69,221	69,221
2	,843	16,859	86,080			
3	,436	8,721	94,801			
4	,250	4,996	99,798			
5	,010	,202	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

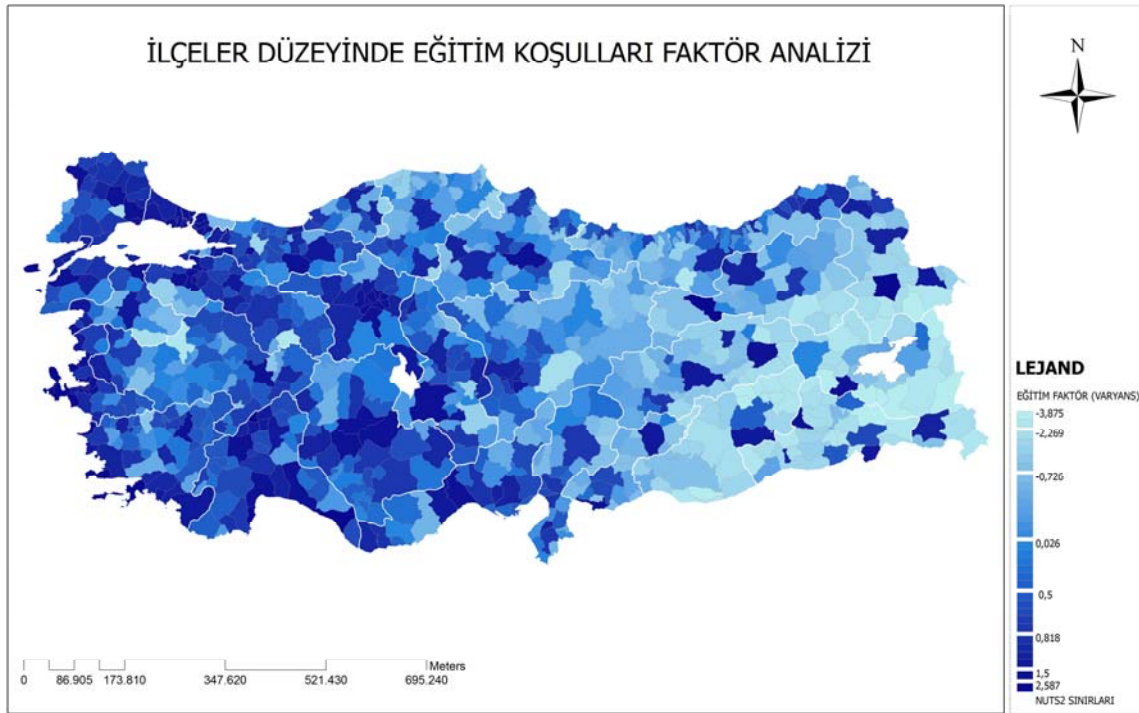
Yukarıdaki analiz sonuçlarına göre 1. faktör tek başına söz konusu değişkenleri açıklayabilecek bir güce sahiptir.

Component Score Coefficient Matrix

	Component
	1
OKURYAK	,272
OKUYAZK	,273
YUKSEKOK	,189
MEB	-,230
YOK	-,227

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. Component Scores.

Üretilen değişkenler ilçelere dağıtılarak ekteki harita elde edilmiştir

Harita 4.4.5.1. İlçeler Düzeyinde Eğitim Koşulları Faktör Analizi Haritası

Haritada en koyu renk, faktör değeri 2,5 olan ilçeleri ifade etmektedir. En açık renk ise -3, 8 değerini göstermektedir.

- İlk bakışta ülke mekanında eğitim koşulları bakımından ciddi bir dengesizliğin olduğu görülmektedir. Doğu ve güneydoğuda, özellikle en temel değişken olan okuryazar oranının düşüklüğü bu dengesizliği net bir şekilde ortaya koymaktadır.
- Doğuda sadece merkez ilçelerde ve merkeze komşu ilçelerde eğitim koşulları faktör değeri yüksektir. Bu merkezlerin dışında tüm doğuda bu değer en düşük düzeydedir.
- Kuzeydoğu ve kuzeyde yine benzer bir doku görülmektedir.
- Orta bölgelerde, güneyde, batıda bu değer küçük farklılıklar gösterse de yüksek sayılabilir.
- Ancak daha önceki faktör analizlerinde ortaya çıkan İzmir- Susurluk aksı ile Bursa- Eskişehir aksı arasında kalan bölge eğitim koşulları açısından da kentsel olmayan özellikler göstermektedir.

4.4.6. Para ve Mal Akışı Faktör Analizi

Para ve Mal Akışı

Para ve mal akışına yönelik olarak 7 temel değişken belirlenmiş (Ulaşım Merkezi, İthalat, ihracat, Fert Başına Genel Bütçe Geliri, Banka Sayısı) ve bu değişkenlere faktör analizi uygulanmıştır.

Buna göre;

Correlation Matrix

		ULASME RK	ITHALA T	IHRAC AT	FERT_B AS	BANKA
Correlation	ULASME RK	1,000	,242	,314	,573	,526
	ITHALAT	,242	1,000	,759	,459	,330
	IHRACAT	,314	,759	1,000	,483	,393
	FERT_BA S	,573	,459	,483	1,000	,683
	BANKA	,526	,330	,393	,683	1,000
Sig. (1- tailed)	ULASME RK		,000	,000	,000	,000
	ITHALAT	,000		,000	,000	,000
	IHRACAT	,000	,000		,000	,000
	FERT_BA S	,000	,000	,000		,000
	BANKA	,000	,000	,000	,000	

Değişkenler arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,727
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2033,550
	df	10
	Sig.	,000

$$H_0 : R = I$$

$$H_1 : R \neq I$$

Significance, $0,00 < 0,05$ olduğundan hipotezimiz reddedilecektir ve verilerimize TBA uygulanabileceğine karar verilir. Faktör analizi uygulamasına geçilebilir.

Communalities

	Initial	Extraction
ULASMERK	1,000	,708
ITHALAT	1,000	,886
IHRACAT	1,000	,864
FERT_BAS	1,000	,780
BANKA	1,000	,742

Extraction Method: Principal Component Analysis.

TOPLAM DEĞER AÇIKLAMASI

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,918	58,353	58,353	2,918	58,353	58,353
2	1,063	21,264	79,617	1,063	21,264	79,617
3	,484	9,679	89,296			
4	,303	6,067	95,363			
5	,232	4,637	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Yukarıdaki tabloya göre iki faktör tüm değişkenleri yüzde 79 oranında açıklamaktadır.

Component Matrix(a)

	Component	
	1	2
ULASME RK	,685	-,490
ITHALAT	,729	,596
IHRACAT	,773	,517
FERT_BA S	,849	-,243
BANKA	,774	-,377

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a 2 components extracted.

Rotated Component Matrix(a)

	Component	
	1	2
ULASME RK	,838	,074
ITHALAT	,165	,927
IHRACAT	,250	,896
FERT_BA S	,803	,369
BANKA	,833	,218

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a Rotation converged in 3 iterations.

Elde edilen faktörleri daha iyi yorum verebilecek biçimde yeni faktörlere çevirmek amacıyla döndürme yöntemine başvuruyoruz. Burada varimax hesaplama yöntemi kullanılmıştır.

Yukarıdaki tabloya göre, 1. faktör Ulaşım Merkezleri, Fert Başına Genel Bütçe Geliri ve Banka Sayısı değişkenlerini temsil ederken, 2. faktör İthalat ve İhracat rakamlarını ifade etmektedir. Bu farkın ithalat ve ihracat verilerinin il düzeyinde alınmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Projenin bu aşamasında bu iki değişken analizden çıkartılacaktır. İlçe düzeyindeki veriler elde edildiğinde tekrar analize eklenecektir.

FAKTÖR ANALİZİ (TEKRAR)

Ulaşım Merkezleri, Fert Başına Genel Bütçe Geliri, Banka Sayısı değişkenlerini tekrar faktör analizine tabi tuttuğumuzda para ve mal akışı açısından şu sonuçlara ulaşıyoruz.

Correlation Matrix

		ULASME RK	FERT_B AS	BANKA
Correlation	ULASME RK	1,000	,573	,526
	FERT_B AS	,573	1,000	,683
	BANKA	,526	,683	1,000
Sig. (1- tailed)	ULASME RK		,000	,000
	FERT_B AS	,000		,000
	BANKA	,000	,000	

Değişkenler arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,696
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	976,576
	df	3
	Sig.	,000

$$H_0 : R = I$$

$$H_1 : R \neq I$$

Significance, $0,00 < 0,05$ olduğundan hipotezimiz reddedilecektir ve verilerimize TBA uygulanabileceğine karar verilir. Faktör analizi uygulamasına geçilebilir.

Communalities

	Initial	Extraction
ULASMERK	1,000	,655
FERT_BAS	1,000	,786
BANKA	1,000	,750

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Fert Başına Kredi Miktarı değişkeni en açıklayıcı değişkendir.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,191	73,022	73,022	2,191	73,022	73,022
2	,497	16,575	89,597			
3	,312	10,403	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Tek bir faktör değişkenleri % 73 gibi yüksek bir düzeyde temsil etmektedir.

Component Matrix(a)

	Component 1
ULASMERK	,809
FERT_BAS	,886
BANKA	,866

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a 1 components extracted.

Sonuç olarak faktör analizleri ile ortak bazı noktalar ortaya çıkmıştır;

Kentsel yoğunlaşmalar Tekirdağ- İstanbul- Kocaeli- Bursa bölgesindedir. Kütahya-Bozüyük- Eskişehir aksı bölgeye eklenmiştir.

İzmir'den kuzeye Susurluk ve Balıkesir yönünde gelişmeler vardır. Bu aks ile Bursa bölgesi arasında kalan ilçeler birçok değişken açısından kentsel yoğunlaşmalar dışında kalmaktadır. Bu bölge kırsal üretim açısından da güçlü değildir.

İzmir'den güneye inen kentleşme aksı sadece sahillerde devam etmekte, içeride kalan ilçeler kentleşme açısından düşük değerler göstermektedir.

Mersin-Tarsus- Adana-Gaziantep; Konya-Karaman-Aksaray; Diyarbakır-Urfa kentleşme aksları dikkat çekmektedir. Mersin Antalya arasında bölge dışı değerler gösteren ilçeler vardır.

Doğu'da Tunceli-Elazığ; Hakkari-Şırnak, Bitlis-Van'ın merkez ve komşu ilçeleri önemli tarımsal ve tarım-dışı istihdam merkezleri olarak öne çıkmaktadır Ancak merkez ilçeler dışında pek çok faktör açısından düşük değerler gösteren kırsal alanlarla çevrilidirler.

Karabük tek merkez olarak dikkat çekmektedir.

Karadeniz'de Samsun önemli kıyısında sadece küçük kentsel merkezler bulunmakta, bölgesel bir yoğunlaşma görülmektedir. İç kısımlarda kalan ilçeler ise düşük kentsel değerler göstermektedir.

Faktör analizleri sonunda ülke mekanında pek çok gösterge açısından düşük değerler gösteren üç bölge dikkat çekmektedir. Bu bölgeler ve ilçeleri şu şekildedir.

Batı'da İzmir-Balıkesir ve Bursa-Eskişehir aksı arasında kalan bölge;
(Uşak-Sivaslı; Afyon-Hocalar; Manisa- Köprübaşı, Selendi, Gördes, Kula; Balıkesir-Sındırgı, Dursunbey; Kütahya- Tavşanlı, Domaniç, Hisarcık; Bursa- Büyükorhan, Keleş ilçelerinin oluşturduğu bölge)

Antalya'nın kuzey ve Konya'nın güney bölgesi;
(Antalya- İbradı, Derebucak; Konya- Akören, Bozkır, Taşkent, Ahırlı ilçelerinin oluşturduğu bölge)

Doğu'da Van Gölü'nün batısında kalan bölge;
(Bingöl- Adaklı, Karlıova; Erzurum- Çat, Tekman, Karayazı; Ağrı-Eleşkirt; Muş- Malazgirt, Bulanık ve Korkut ilçelerinden oluşan bu bölge)

Güneydoğu'da Van Gölü'nün güneyinde;
(Siirt- Eruh, Pervari; Bitlis-Hizan; Van-Gürpınar, Başkale, Çatak; Şırnak-Beytüşşebap ilçelerinden oluşan bölge)

Ülke coğrafyasında daha genel bir değerlendirme yapmak üzere NUTS1 ve NUTS2 düzeylerinde bir bölge sınıflaması yapılmıştır.

4.5. NUTS1, NUTS2 ve NUTS3 DÜZEYLERİNDE BÖLGE SINIFLAMASI

Bu bölümde, ülkesel ölçekte kır ve kentin tanımlanmasına yönelik son bir değerlendirme yer almaktadır. Ülkesel ölçekte yapılan faktör analizlerinden yola çıkılarak tüm göstergelerin anlamlı bir şekilde bir araya getirildiği bir analiz daha yapılmıştır. Bir önceki bölümde elde edilen 6 faktör analizi üzerinden yeni bir kümeleme çalışması yapılarak tek bir harita elde edilmiştir.

Bu harita üzerinde NUTS2 bölgeleri işlenmiş, NUTS1, NUTS2 ve NUTS3 bölgeleri üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

4.5.1. İlçeler Düzeyinde Kümelene Analizi

Sentez verilerine ulaşmak için belirlenen 6 faktör üzerinden iki adımlı kümeleme analizi yapılmıştır. Analiz için SPSS paket program kullanılmıştır. İlçe kategorik değer olarak alınırken, faktör analizi sonucunda bulunan değerler süregelen değerler alanına girilmiştir. Uzaklık ölçüsü olarak Log-Likelihood yöntemi benimsenmiştir. SPSS adlı İstatistik Paket Programda çeşitli değişkenlerle belirlenen faktörler üzerinden yapılan kümeleme analizi sonucunda ilçeler 3 farklı kategoride toplanmıştır.

- Kırsallığı baskın bölgeler
- Geçiş özelliği gösteren bölgeleri
- Kentselliği baskın bölgeler

Buna göre ilçeler bazında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Cluster Distribution				
		N	% of Combined	% of Total
Cluster	Kırsallığı Baskın Bölgeler	393	44,71	44,61
	Geçiş Bölgeleri	335	38,11	38,02
	Kentselliği Baskın Bölgeler	151	17,18	17,14
	Combined	879	100,00	99,77
Excluded Cases		2		0,23
Total		881		100,00

Tablo 4.5.1.1. Ülkesel Ölçekte Bölge Sınıflaması-Kümelere Göre İlçe Sayısı

Bu veriler ışığında Türkiye'deki ilçelerin (İstanbul, Ankara ve İzmir Büyükşehir ilçeleri kapsam dışında tutulmuştur.) yüzde 44,61'lik kesimi kırsallığı baskın, yüzde 38,02'i geçiş niteliğinde, yüzde 17,14'ü kentselliği baskın özellikler göstermektedir.

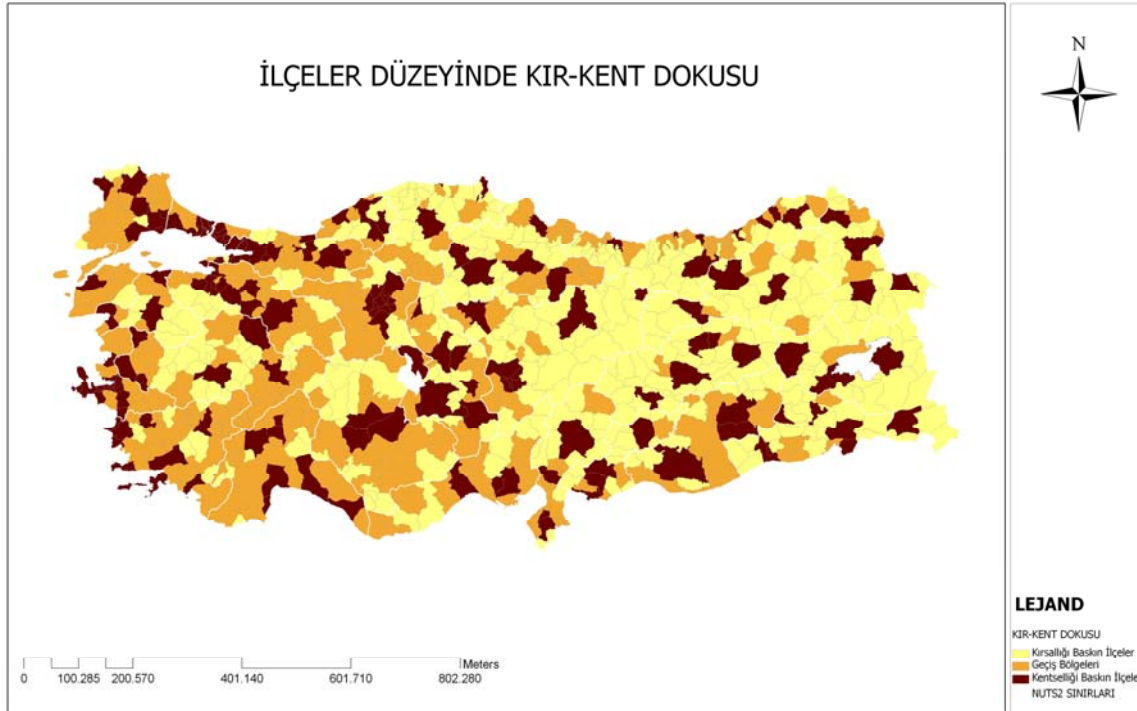
Elde edilen kümelere göre faktörlerin dağılımı bu bölgelerin nitelikleri hakkında bilgi vermektedir.

Centroids		TARFAK		TARDISII		ISGUCUF	
Cluster		Mean	Std. Deviation	Mean	Std. Deviation	Mean	Std. Deviation
	KIRSAL	-0,41	0,39	-0,68	0,33	-0,69	0,43
	GEÇİŞ	0,50	1,32	0,06	0,58	0,11	0,59
	KENTSEL	-0,02	0,75	1,61	0,98	1,52	0,97
	Combined	0,00	1,00	0,00	1,00	0,00	1,00

	DEMOGRAF		EGITIMF		PARAMAL	
	Mean	Std. Deviation	Mean	Std. Deviation	Mean	Std. Deviation
KIRSAL	-0,56	0,43	-0,70	0,81	-0,37	0,28
GEÇİŞ	0,02	0,54	0,37	0,64	-0,12	0,46
KENTSEL	1,40	1,39	0,96	0,81	1,23	1,80
TOPLAM	0,00	1,00	0,00	1,00	0,00	1,00

Tablo 4.5.1.2. Ülkesel Ölçekte Bölge Sınıflaması-Kümelere Göre Faktörlerin Dağılımı

Buna göre Tarımsal Faktör, ortalamalar üzerinden geçiş bölgelerinde daha belirgin bir faktörken, tarım dışı sektör kentselliği baskın bölgelerde diğer bölgelere göre oldukça yüksek çıkmaktadır. İşgücü faktörü yine kırsaldan kentsel artan bir eğilim göstermektedir. Demografi faktörü, kentselliği baskın bölgelerde belirleyici bir etkenken, kırsallığı baskın ve geçiş bölgeleri arasında ciddi bir fark görülmemektedir. Eğitim faktörü özellikle kırsallığı baskın bölgelerde ciddi bir gerilemeye işaret etmektedir. Para mal akışında ise kentsel bölgelerin ağırlığı olduğu görülmektedir. Bu bölge sınıflamasının ülke coğrafyasında dağılımı haritada görülmektedir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 4.5.1.1. İlçeler Düzeyinde Kır-Kent Dokusu

Haritada en koyu renk, 'kentselliği baskın bölgeleri', bir açık renk 'geçiş bölgeleri'ni ve en açık renk 'kırsallığı baskın bölgeleri' ifade etmektedir.

Doğu ve güneydoğuda Ağrı, Erzurum, Van, Malatya, Şanlıurfa, Mardin düzey 2 bölgeleri ülkenin geri kalanından çok farklı şekilde kırsal niteliklidir. Ülkenin diğer bölgeleri ise ağırlıklı olarak geçiş niteliğindedir. Ancak, bazı düzey 2 bölgelerinde kentsel merkezler ve geçiş niteliğinde hinterlandlar görülürken (örneğin, Antalya, Konya, Adana bölgeleri), bazılarında her 3 türde bölgeler de yer almaktadır. (örneğin Aydın, Bursa, Manisa, Kayseri, Kırıkkale, Samsun)

4.5.2. NUTS1 Düzeyinde Bölge Sınıflaması

İstatistiki Bölge Sınıflandırması Düzey 1'e göre ilçeleri bu üç kategoriye dağıttığımızda merkez ilçeleri dışında kalan 5 ilçesi ile İstanbul kentselliği baskın bir bölge olarak (en çok ilçeye sahip küme kentsel bölgeler olan) görülmektedir. İstanbul dışında kentselliği baskın başka bir bölge yoktur. Buna karşın Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz geçiş bölgeleri baskın olarak görülmektedir. Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu kırsallığı baskın bölgeler olarak öne çıkmaktadır.

KOD	BÖLGELER	KIRSAL BÖLGELER	GEÇİŞ BÖLGELERİ	KENTSEL BÖLGELER
TR-1	İstanbul	0	0	5
TR-2	Batı Marmara	10	33	12
TR-3	Ege	31	65	24
TR-4	Doğu Marmara	13	39	29
TR-5	Batı Anadolu	19	28	6
TR-6	Akdeniz	24	52	15
TR-7	Orta Anadolu	49	23	14
TR-8	Batı Karadeniz	61	33	11
TR-9	Doğu Karadeniz	40	31	8
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	46	4	7
TRB	Ortadoğu Anadolu	55	6	9
TRC	Güneydoğu Anadolu	45	21	11
	Toplam	393	335	151

Tablo. 4.5.2.1. NUTS1 Düzeyinde Bölge Sınıflaması

KOD	BÖLGELER	KIRSAL BÖLGELER	GEÇİŞ BÖLGELERİ	KENTSEL BÖLGELER
TR-1	İstanbul	0,00%	0,00%	100,00%
TR-2	Batı Marmara	18,18%	60,00%	21,82%
TR-3	Ege	25,83%	54,17%	20,00%
TR-4	Doğu Marmara	16,05%	48,15%	35,80%
TR-5	Batı Anadolu	35,85%	52,83%	11,32%
TR-6	Akdeniz	26,37%	57,14%	16,48%
TR-7	Orta Anadolu	56,98%	26,74%	16,28%
TR-8	Batı Karadeniz	58,10%	31,43%	10,48%
TR-9	Doğu Karadeniz	50,63%	39,24%	10,13%
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	80,70%	7,02%	12,28%
TRB	Ortadoğu Anadolu	78,57%	8,57%	12,86%
TRC	Güneydoğu Anadolu	58,44%	27,27%	14,29%
	Toplam	44,71%	38,11%	17,18%

Tablo.4.5.2.2. NUTS1 Düzeyinde Bölge Sınıflaması - % Dağılımı

Yüzdesel olarak baktığımızda kırsallığı en baskın bölge Kuzeydoğu Anadolu olarak görülmektedir. Onu Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Batı Karadeniz izlemektedir. Geçiş bölgesi olma özelliği en baskın olan bölge ise Batı Marmara olarak görülmektedir. Kentsel bölgeler içinde en baskın olan (en çok kentleşmiş ilçesi olan) bölge % 35,80 ile Doğu Marmara bölgesidir. Söz konusu bölge 12 bölge içerisinde en çok geçiş ilçesi olan 5., en az kırsal bölgesi olan 1. bölgedir. Araştırmanın ikinci aşamasında kent çevresindeki kırsal bölgelerde değişim biçimlerini incelemek amacıyla en kentleşmiş bölgemiz olan, Doğu Marmara bölgesinin incelenmesine karar verilmiştir. Bu bölge Türkiye’de kır-kent ilişkisi açısından da bir üzerinde tartışılması gereken bir deney alanıdır.

4.5.3. NUTS2 Düzeyinde Bölge Sınıflaması

Kır-kent dokusunu daha detaylı bir biçimde ortaya koymak açısından İstatistikî Bölge Sınıflandırması Düzey 2'ye göre de bu ilçeler yeniden sınıflanmıştır.

KOD	BÖLGELER	KIRSAL BÖLGELER	GEÇİŞ BÖLGELERİ	KENTSEL BÖLGELER	TOPLAM
İstanbul	TR-10	0	0	5	5
Tekirdağ	TR-21	3	16	7	26
Balıkesir	TR-22	7	17	5	29
İzmir	TR-31	1	11	7	19
Aydın	TR-32	8	29	11	48
Manisa	TR-33	22	25	6	53
Bursa	TR-41	7	21	10	38
Kocaeli	TR-42	6	18	19	43
Ankara	TR-51	1	13	2	16
Konya	TR-52	18	15	4	37
Antalya	TR-61	6	26	7	39
Adana	TR-62	6	14	3	23
Hatay	TR-63	12	12	5	29
Kırıkkale	TR-71	18	14	5	37
Kayseri	TR-72	31	9	9	49
Zonguldak	TR-81	7	5	4	16
Kastamonu	TR-82	24	14	3	41
Samsun	TR-83	30	14	4	48
Trabzon	TR-90	40	31	8	79
Erzurum	TRA-1	26	2	3	31
Ağrı	TRA-2	20	2	4	26
Malatya	TRB-1	33	4	4	41
Van	TRB-2	22	2	5	29
Gaziantep	TRC-1	13	5	4	22
Şanlıurfa	TRC-2	12	11	2	25
Mardin	TRC-3	20	5	5	30
Total		393	335	151	879

Tablo.4.5.3.1. NUTS2 Düzeyinde Bölge Sınıflaması

Yukarıda ki tabloda yer alan veriler, kır kent dokusunu NUTS 2 düzeyinde yansıtmaktadır. Buna göre, Tekirdağ, Balıkesir, Merkez ilçeleri hariç İzmir, Aydın, Manisa, Bursa, Antalya, Ankara, Adana, Hatay geçiş bölgeleri olarak görülmektedir. Buna karşın Konya, Kayseri, Kırıkkale, Zonguldak, Kastamonu, Samsun, Trabzon, Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin kırsallığı baskın bölgelerdir. Kocaeli ve İstanbul'un Büyükşehir dışında yer alan 5 ilçesinin ise kentselliği baskındır.

KOD	BÖLGELER	KIRSAL BÖLGELER	GEÇİŞ BÖLGELERİ	KENTSEL BÖLGELER
İstanbul	TR-10	0,00%	0,00%	100,00%
Tekirdağ	TR-21	11,54%	61,54%	26,92%
Balıkesir	TR-22	24,14%	58,62%	17,24%
İzmir	TR-31	5,26%	57,89%	36,84%
Aydın	TR-32	16,67%	60,42%	22,92%
Manisa	TR-33	41,51%	47,17%	11,32%
Bursa	TR-41	18,42%	55,26%	26,32%
Kocaeli	TR-42	13,95%	41,86%	44,19%
Ankara	TR-51	6,25%	81,25%	12,50%
Konya	TR-52	48,65%	40,54%	10,81%
Antalya	TR-61	15,38%	66,67%	17,95%
Adana	TR-62	26,09%	60,87%	13,04%
Hatay	TR-63	41,38%	41,38%	17,24%
Kırıkkale	TR-71	48,65%	37,84%	13,51%
Kayseri	TR-72	63,27%	18,37%	18,37%
Zonguldak	TR-81	43,75%	31,25%	25,00%
Kastamonu	TR-82	58,54%	34,15%	7,32%
Samsun	TR-83	62,50%	29,17%	8,33%
Trabzon	TR-90	50,63%	39,24%	10,13%
Erzurum	TRA-1	83,87%	6,45%	9,68%
Ağrı	TRA-2	76,92%	7,69%	15,38%
Malatya	TRB-1	80,49%	9,76%	9,76%
Van	TRB-2	75,86%	6,90%	17,24%
Gaziantep	TRC-1	59,09%	22,73%	18,18%
Şanlıurfa	TRC-2	48,00%	44,00%	8,00%
Mardin	TRC-3	66,67%	16,67%	16,67%

Tablo.4.5.3.2. NUTS2 Düzeyinde Bölge Sınıflaması - % Dağılımı

Yüzdesel olarak baktığımızda ise kırsallığı en yüksek bölge % 83,87 ile Erzurum'dur. Onu % 80 ile Malatya ve yüzde 75,86 ile Van bölgeleri takip etmektedir. Kırsallığı en düşük bölgeler ise İstanbul, Ankara ve İzmir çıkartıldığında, % 11,54 ile Tekirdağ, % 13,95 ile Kocaeli, % 15,38 ile Antalya'dır. Yine 3 büyük il çıkartıldığında geçiş bölgesi olma özelliği en baskın olan il % 61,54 ile Tekirdağ'dır. Onu sırası ile Adana ve Aydın izlemektedir. Bu bölgeler içerisinde kentselliği en baskın olan yer ise yüzde 44,19 ile Kocaeli'dir. Kocaeli'ni Tekirdağ, Bursa ve Zonguldak takip etmektedir.

4.5.4. NUTS3 (İller) Düzeyinde Bölge Sınıflaması

Benzer bir sınıflandırma İstatistiki Bölge Sınıflandırması Düzey 3 için (İller bazında) yapılmıştır. NUTS3 düzeyindeki bu değerlendirme aşağıdaki tabloda verilmektedir.

İL	KIRSAL BÖLGELER	GEÇİŞ BÖLGELERİ	KENTSEL BÖLGELER
ADANA	38,46%	46,15%	15,38%
ADİYAMAN	77,78%	11,11%	11,11%
AFYON	33,33%	61,11%	5,56%
AĞRI	87,50%	0,00%	12,50%
AKSARAY	57,14%	28,57%	14,29%
AMASYA	57,14%	28,57%	14,29%
ANKARA	6,25%	81,25%	12,50%
ANTALYA	13,33%	66,67%	20,00%
ARDAHAN	83,33%	0,00%	16,67%
ARTVİN	50,00%	25,00%	25,00%
AYDIN	17,65%	52,94%	29,41%
BALIKESİR	31,58%	47,37%	21,05%
BARTIN	50,00%	25,00%	25,00%
BATMAN	83,33%	0,00%	16,67%
BAYBURT	66,67%	0,00%	33,33%
BİLECİK	0,00%	75,00%	25,00%
BİNGÖL	62,50%	25,00%	12,50%
BİTLİS	42,86%	28,57%	28,57%
BOLU	33,33%	44,44%	22,22%
BURDUR	18,18%	63,64%	18,18%
BURSA	23,53%	35,29%	41,18%
ÇANAKKALE	10,00%	80,00%	10,00%
ÇANKIRI	25,00%	75,00%	0,00%
ÇORUM	92,86%	0,00%	7,14%
DENİZLİ	26,32%	68,42%	5,26%
DIYARBAKIR	64,29%	28,57%	7,14%
DÜZCE	12,50%	50,00%	37,50%
EDİRNE	22,22%	66,67%	11,11%
ELAZIĞ	72,73%	18,18%	9,09%
ERZİNCAN	77,78%	11,11%	11,11%
ERZURUM	89,47%	5,26%	5,26%
ESKİŞEHİR	23,08%	69,23%	7,69%
GAZİANTEP	55,56%	22,22%	22,22%
GİRESUN	56,25%	43,75%	0,00%
GÜMÜŞHANE	83,33%	0,00%	16,67%
HAKKARİ	75,00%	0,00%	25,00%
HATAY	25,00%	50,00%	25,00%
IĞDIR	75,00%	0,00%	25,00%
ISPARTA	15,38%	69,23%	15,38%
İSTANBUL	0,00%	0,00%	100,00%
İZMİR	5,26%	57,89%	36,84%
K.MARAŞ	80,00%	10,00%	10,00%
KARABÜK	50,00%	16,67%	33,33%

KARAMAN	66,67%	16,67%	16,67%
KARS	62,50%	25,00%	12,50%
KASTAMONU	75,00%	15,00%	10,00%
KAYSERİ	44,44%	22,22%	33,33%
KİLİS	25,00%	50,00%	25,00%
KIRIKKALE	44,44%	44,44%	11,11%
KIRKLARELİ	12,50%	62,50%	25,00%
KIRŞEHİR	57,14%	28,57%	14,29%
KOCAELİ	14,29%	0,00%	85,71%
KONYA	45,16%	45,16%	9,68%
KÜTAHYA	53,85%	38,46%	7,69%
MALATYA	92,86%	0,00%	7,14%
MANİSA	25,00%	56,25%	18,75%
MARDİN	50,00%	30,00%	20,00%
MERSİN	10,00%	80,00%	10,00%
MUĞLA	0,00%	58,33%	41,67%
MUŞ	83,33%	0,00%	16,67%
NEVŞEHİR	37,50%	50,00%	12,50%
NİĞDE	50,00%	33,33%	16,67%
ORDU	68,42%	26,32%	5,26%
OSMANIYE	14,29%	71,43%	14,29%
RİZE	41,67%	41,67%	16,67%
SAKARYA	7,69%	76,92%	15,38%
SAMSUN	60,00%	33,33%	6,67%
SİİRT	85,71%	0,00%	14,29%
SİNOP	66,67%	22,22%	11,11%
SİVAS	82,35%	5,88%	11,76%
ŞANLIURFA	27,27%	63,64%	9,09%
ŞIRNAK	57,14%	28,57%	14,29%
TEKİRDAĞ	0,00%	55,56%	44,44%
TOKAT	33,33%	58,33%	8,33%
TRABZON	22,22%	66,67%	11,11%
TUNCELİ	87,50%	0,00%	12,50%
UŞAK	83,33%	0,00%	16,67%
VAN	91,67%	0,00%	8,33%
YALOVA	0,00%	0,00%	100,00%
YOZGAT	64,29%	28,57%	7,14%
ZONGULDAK	33,33%	50,00%	16,67%

Tablo.4.5.4.1. NUTS3 Düzeyinde Bölge Sınıflaması - % Dağılımı

Buna göre kentselliği baskın illerimiz, 3 Büyükşehir'i çıkartırsak, Kocaeli ve Bursa'dır. Tekirdağ, Bilecik ve Muğla kırsal özellik göstermezken, Tekirdağ ve Muğla kentselliği baskın bölgeler ile geçiş bölgeleri arasında birbirine yakın değerlere sahip iller olarak görülmektedir. Kırsallığı en baskın olan il % 92,86 ile Malatya ve Çorum'dur. Onu yakın bir değerle Van takip etmektedir.

5.2. TR 41 ve TR 42 BÖLGELERİNDE KIR-KENT ANALİZİ

Bu bölümde birinci bölümde geliştirilen çerçeve doğrultusunda TR41 Bursa ve TR42 Kocaeli bölgeleri için bir analiz çalışması yapılmıştır. Bu Düzey 2 bölgelerinin kapsadığı iller ve ilçe sayıları tablodaki gibidir.

Düzey 2 bölgesi	Düzey 3 (İller)	Düzey 4 (İlçe sayısı)
TR 41 Bursa	TR 411 Bursa	15
	TR 412 Eskişehir	13
	TR 413 Bilecik	8
Toplam		36
TR 42 Kocaeli	TR 421 Kocaeli	7
	TR 422 Sakarya	13
	TR 423 Düzce	8
	TR 424 Bolu	9
	TR 425 Yalova	6
Toplam		43
TR 41 ve TR 42 Toplam		79

Tablo 5.2.1. TR 41 Bursa ve TR 42 Kocaeli NUTS2 Bölgeleri İller Ve İlçe Sayıları

Birinci aşamada ulaşılan sonuçlara göre bu iki bölgede kırsallığı baskın, kentselliği baskın ve geçiş niteliğinde bölge sayıları ise şu şekildedir.

BÖLGELER	KOD	KIRSALLIĞI BASKIN BÖLGELER		GEÇİŞ BÖLGELERİ		KENTSELLİĞİ BASKIN BÖLGELER		TOPLAM	
			%		%		%		%
Bursa	TR-41	7	18,42%	21	55,26%	10	26,32%	38	97%
Kocaeli	TR-42	6	13,95%	18	41,86%	19	44,19%	43	100%

Tablo 5.2.2. TR 41 Bursa ve TR 42 Kocaeli NUTS2 Bölgelerinde Kırsallığı Baskın Bölgeler, Kentselliği Baskın Bölgeler ve Geçiş Bölgeleri

Kocaeli bölgesi yüksek bir kentsellik özelliği ve bu değere yakın bir geçiş bölgesi özelliği gösterirken, Bursa bölgesi ağırlıklı geçiş bölgesi niteliğindedir. Araştırmanın bu son aşamasında bu iki bölge için ayrıntılı bir değerlendirme yapılarak bu kez kırsal alanların bölge içindeki konumları ve ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu aşamada da bir önceki aşamadakine benzer veriler kullanılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen farklı değişkenlerin ilçe bazlı haritaları

oluşturularak yorumlanmaya çalışılmıştır. Haritalar Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) programı ArcMap kullanılmıştır.

Söz konusu değişkenlerden, istatistiksel yöntemlerle farklı değişkenleri gruplayarak ortak faktörleri tanımlama özelliğine sahip bir yöntem olan Faktör Analizi kullanılarak bir değerlendirme yapılmıştır. Faktör Analizi birbiriyle ilişkili veri yapılarını birbirinden bağımsız ya da az sayıda yeni veri yapılarına dönüştürmek, bir olayı ya da dönüşümü açıkladıkları varsayılan değişkenleri gruplayarak ortak faktörleri ortaya koymak, bir oluşumu etkileyen değişkenleri gruplamak, majör ve minör faktörleri tanımlamak amacıyla başvuru olan bir yöntemdir.

Faktör analizinin elimizdeki değişkenlere uygulanarak açıklayıcı yeni yapıların ortaya çıkarılması amacıyla SPSS İstatistik paket programı kullanılmıştır.

Değişkenler ve Veri Kaynakları

Söz konusu analizin uygulandığı değişken grupları ve bu değişkenleri açıklayan yeni yapılar aşağıdadır.

1. Grup değişkenler; Kentsel ve kırsal alanların iç potansiyellerini ortaya koymaya yönelik göstergelerdir. Değişkenler şu gruplar içinde değerlendirilmiştir.
 - Tarımsal üretim
 - Tarım-dışı üretim
 - İşgücü yapısı
 - Demografik yapı
 - Eğitim koşulları
2. Grup değişkenler; kır-kent ilişkilerini ifade etmeye yönelik göstergelerdir. Bu değişkenler para ve mal akışını ifade edecek şekilde seçilmiştir.

Değişkenlerle ilgili istatistik veriler, düzeyler ve veri kaynakları şu şekildedir:

İÇ POTANSİYELLER/ YAPISAL ÖZELLİKLER

GRUPLAR	DEĞİŞKENLER	DÜZEY	VERİ KAYNAĞI
TARIMSAL ÜRETİM	Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Tarımsal Üretimin Ülke İçindeki Payı	İlçe	DPT (2004-b)
	1000 Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Payı	İlçe	DPT (2004-b)
	1000 Tarımsal İstihdam Başına Tarımsal Üretim Payı	İlçe	DPT (2004-b) verileri kullanılarak üretilmiştir.
TARIM DIŞI ÜRETİM	Sanayi Sektöründe Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	İnşaat İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Ulaştırma-Haberleşme İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
İŞGÜCÜ YAPISI	İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	İşsizlik Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Ücretli Çalışanların Toplam İstidama Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Nüfus Bağımlılık Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
DEMOGRAFİK YAPI	Nüfus Yoğunluğu	İlçe	DPT (2004-b)
	Şehirleşme Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı	İlçe	DPT (2004-b)
	Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	İlçe	DPT (2004-b)
	Bebek Ölüm Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
EĞİTİM KOŞULLARI	Okur-yazar Nüfus Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Okur-yazar Nüfus Oranı (Kadın)	İlçe	DPT (2004-b)
	Yüksekokul ve Fakülte Bitirenler Oranı	İlçe	DPT (2004-b)
	Milli Eğitim Bakanlığı Çalışma Bölgeleri	İlçe	MEB
	YÖK Çalışma Bölgeleri	İlçe	YÖK

AKIŞLAR

MAL ve PARA AKIŞLARI	Demiryolu Bağlantıları	İlçe	TCDD
	Havayolu Bağlantıları	İlçe	DHMI
	Denizyolu Bağlantıları	İlçe	Kabotaj İstatist.
	Fert Başına Genel Bütçe Geliri	İlçe	DPT (2004-a)
	Banka Şube Sayısı	İlçe	DPT (2004-a)

Tablo 5.2.3. Araştırmanın İkinci Aşamasında Kullanılan Veri Grupları, Düzeyler Ve Veri Kaynakları

Veri kaynakları:

- DPT, (2004-a), İllerin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri, www.dpt.gov.tr
- DPT, (2004-b), *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, Hazırlayan; Bülent Dinçer, Metin Özaslan, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, (mülga) Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- MEB ve YÖK Personel Atamaları İlçe Puanlama Sistemi (www.meb.gov.tr ve yok.gov.tr)
- Kabotaj İstatistikleri
- www.tck.gov.tr
- www.tcdd.gov.tr
- www.dhmi.gov.tr

5.2.1. İÇ POTANSİYELLER/YAPISAL ÖZELLİKLER

TR41 ve TR42 bölgelerinde, ilçeler bazında iç potansiyelleri ve yapısal özellikleri ortaya koymak üzere daha önce belirlenen veri gruplarına göre bir dizi analiz yapılmıştır. Bu bölümde yer alan haritaların değerlendirmesi bir sonraki bölümde faktör analizleri kullanılarak yapılacaktır.

Kırsal alanların iç potansiyellerini ortaya koymak üzere;

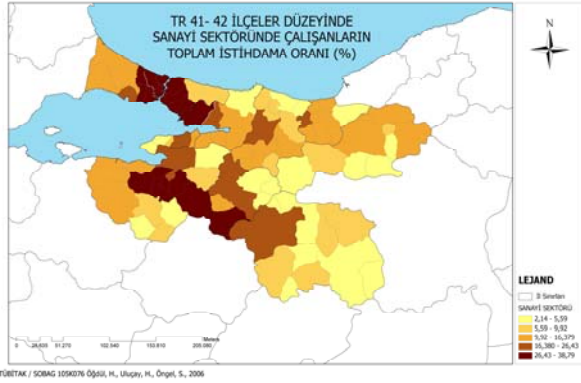
- Tarımsal üretim
- Tarım-dışı üretim
- İşgücü yapısı
- Demografik yapı
- Eğitim koşulları başlıkları altında çalışılmıştır.

5.2.1.2. Tarım-dışı Üretim

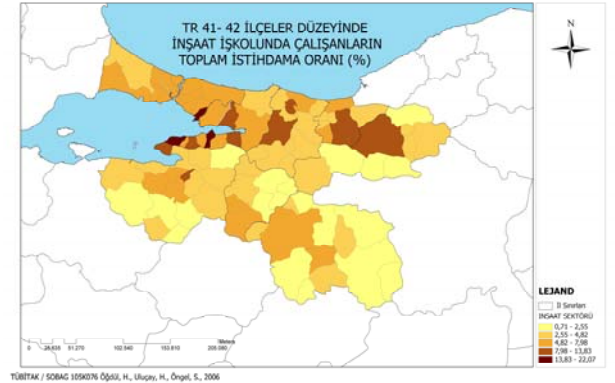
Tarım- dışı istihdamı içeren 4 tarım-dışı sektör/işkolu ile ilgili istihdam verileri ile çalışılmıştır.

- Sanayi Sektöründe Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- İnşaat İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı
- Ulaştırma-Haberleşme İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı

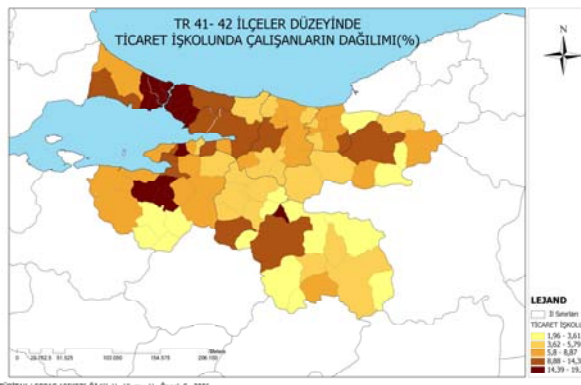
Tarım-Dışı Üretim Analiz Haritaları

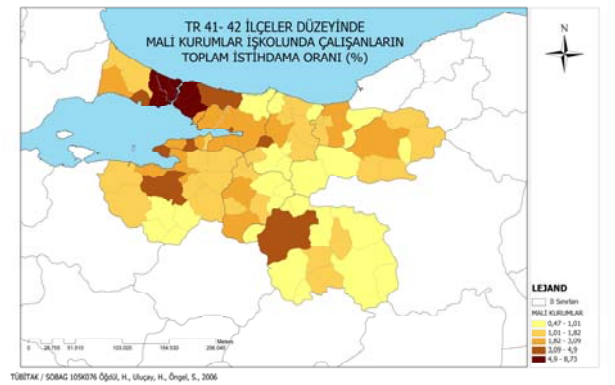
Harita 5.2.1.2.1 İlçeler Düzeyinde Sanayi Sektöründe Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)
TR 41 ve TR 42

Harita 5.2.1.2.2. İlçeler Düzeyinde İnşaat İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)
TR 41 ve TR 42

Harita 5.2.1.2.3. İlçeler Düzeyinde Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)
TR 41 ve TR 42

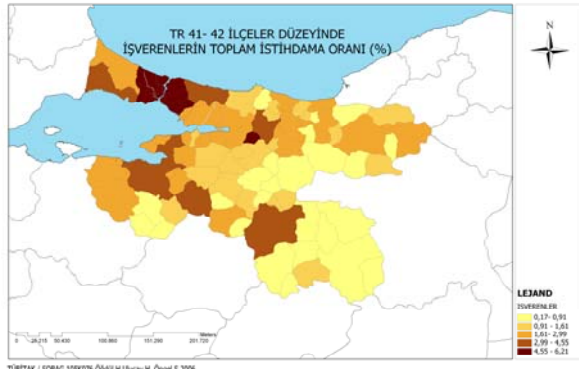
Harita 5.2.1.2.4. İlçeler Düzeyinde Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (%)
TR 41 ve TR 42

5.2.1.3. İşgücü Yapısı

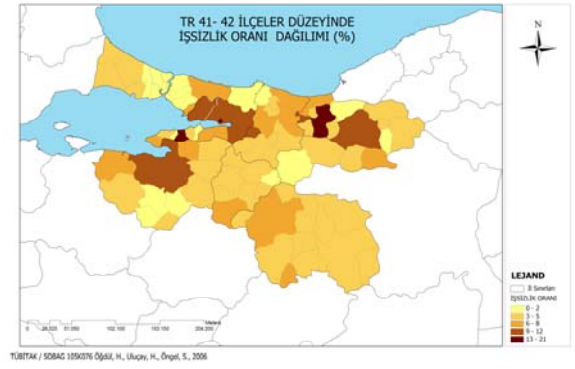
İlçeler düzeyinde işgücünün niteliğini bulmak amacıyla 4 temel gösterge ele alınmıştır.

- İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı
- İşsizlik Oranı
- Ücretli Çalışanların Toplam İstihdam İçindeki Payı
- Nüfus Bağımlılık Oranı

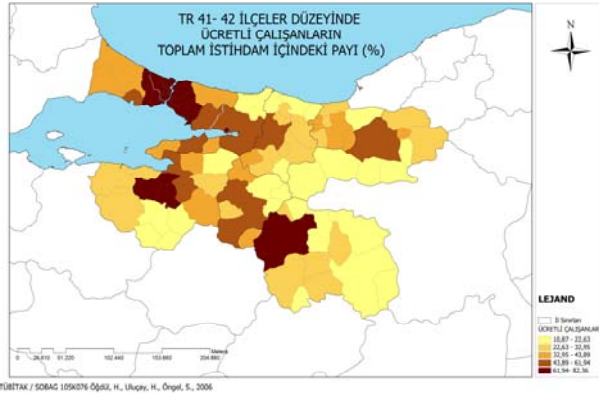
İşgücü Yapısı Analiz Haritaları

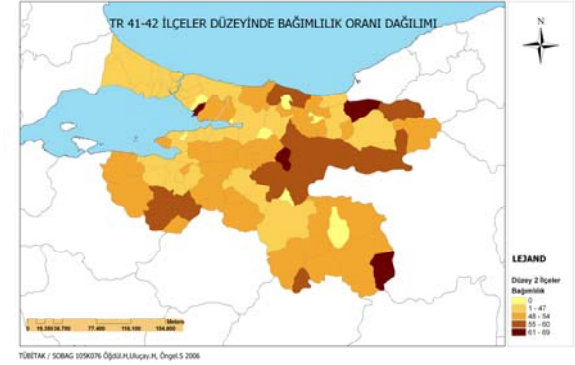
Harita 5.2.1.3.1. İlçeler Düzeyinde İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı (%) -TR 41 ve TR 42

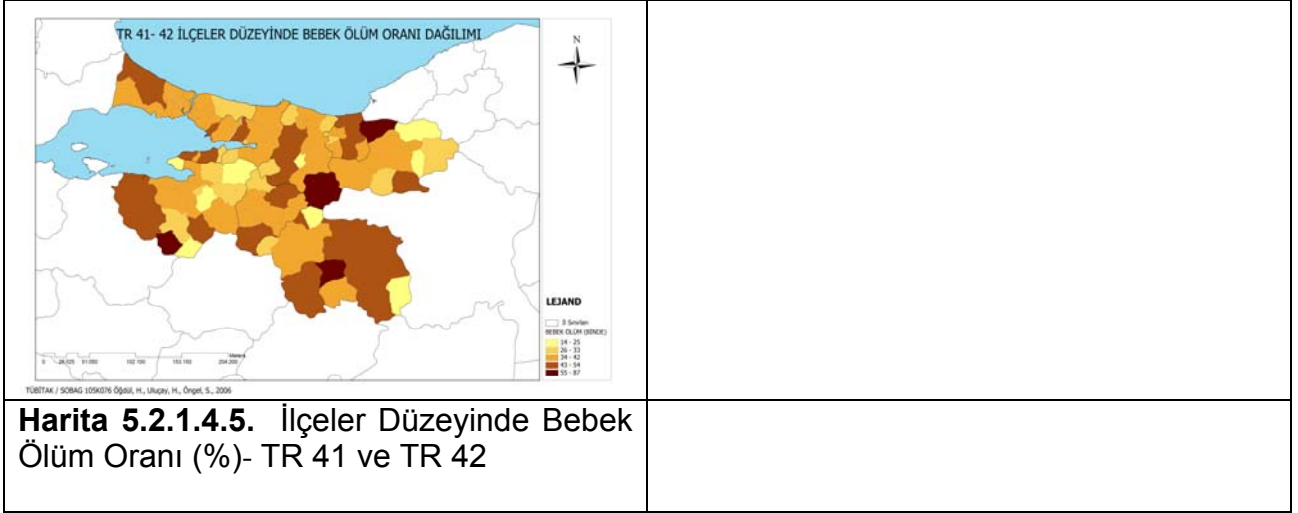
Harita 5.2.1.3.2. İlçeler Düzeyinde İşsizlik Oranı (%) TR 41 ve TR 42

Harita 5.2.1.3.3. İlçeler Düzeyinde Ücretli Çalışanların Toplam İstihdam İçindeki Payı (%) TR 41 ve TR 42

Harita 5.2.1.3.4. İlçeler Düzeyinde Nüfus Bağımlılık Oranı TR 41 ve TR 42

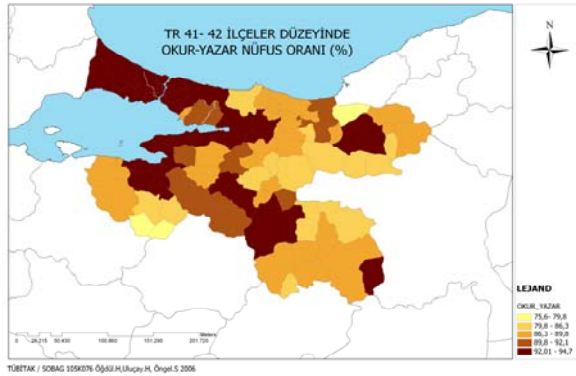

5.2.1.5. Eğitim Koşulları

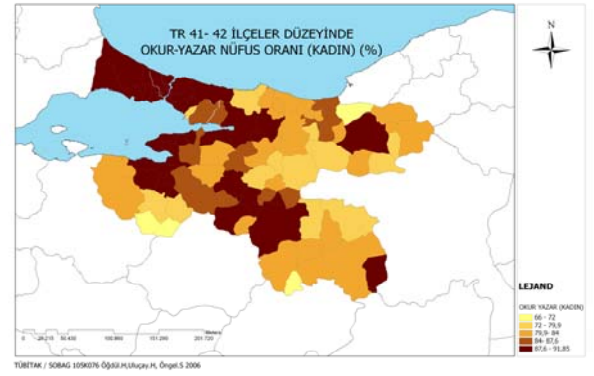
Eğitim, kır-kent tanımlarında kentleşme karakterli önemli bir değişkendir. Bu çalışmada ilçeler düzeyinde eğitim durumunu tespit etmek amacıyla 5 temel gösterge ele alınmıştır:

- Okur-yazar Nüfus Oranı
- Okur-yazar Nüfus Oranı (Kadın)
- Üniversite Bitirenlerin Okul Bitirenlere Oranı
- Milli Eğitim Bakanlığı Çalışma Bölgeleri
- YÖK Çalışma Bölgeleri

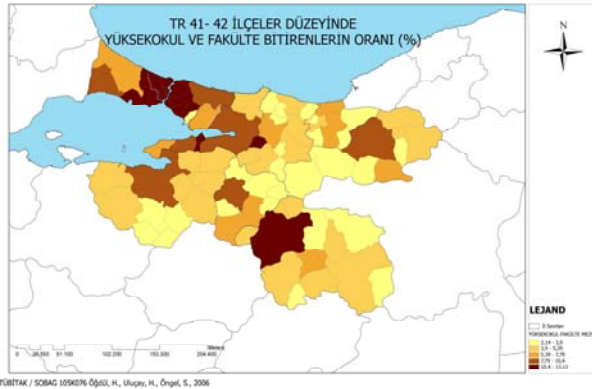
Eğitim Koşulları Analiz Haritaları

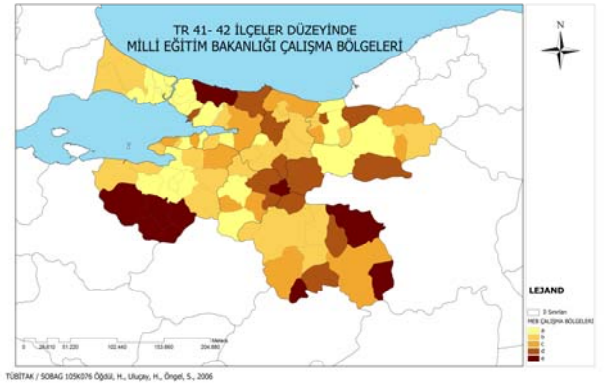
Harita 5.2.1.5.1. İlçeler Düzeyinde Okur-yazar Nüfus Oranı (%) -TR 41 ve TR 42

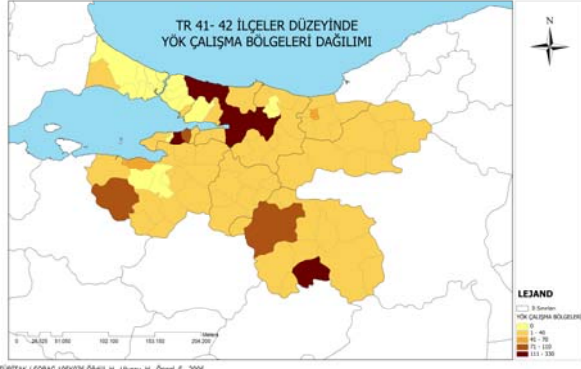
Harita 5.2.1.5.2. İlçeler Düzeyinde Okur-yazar Nüfus Oranı (Kadın) (%) - TR 41 ve TR 42

Harita 5.2.1.5.3. İlçeler Düzeyinde Yükseköğül ve Fakülte Bitirenlerin Oranı (%) - TR 41 ve TR 42

Harita 5.2.1.5.4. İlçeler Düzeyinde Milli Eğitim Bakanlığı Çalışma Bölgeleri TR 41 ve TR 42

Harita 5.2.1.5.5. İlçeler Düzeyinde YÖK Çalışma Bölgeleri.- TR 41 ve TR 42

5.3. TR 41 ve TR 42 BÖLGELERİNDE FAKTÖR ANALİZLERİ

5.3.1 Tarımsal Üretim Faktör Analizi– TR41-TR42

Tarımsal üretim için 3 temel değişken alınmıştır: Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Payı, Tarımsal İstihdam Başına Tarımsal Üretim Payı, Tarımsal Üretimden Alınan Pay. Bu veriler ışığında yaptığımız incelemede şu sonuçlara ulaşıyoruz:

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	Analysis N
TARIMSAL	,11727563	,148078207	81
KIRSALNU	,0066068	,00661465	81
TARIMPAY	,00000852	,000009161	81

Correlation Matrix

	TARIMSAL	KIRSALNU	TARIMPAY
Correlation TARIMSAL	1,000	,472	,695
KIRSALNU	,472	1,000	,749
TARIMPAY	,695	,749	1,000

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,615
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	116,909
	df	3
	Sig.	,000

$$H_0 : R = I$$

$$H_1 : R \neq I \text{ pğ}$$

Significance, $0,00 < 0,05$ olduğundan hipotezimiz reddedilecektir ve verilerimize TBA uygulanabileceğine karar verilir. Faktör analizi uygulamasına geçilebilir.

Communalities

	Initial	Extraction
TARIMSAL	1,000	,675
KIRSALNU	1,000	,724
TARIMPAY	1,000	,886

Extraction Method: Principal Component Analysis.

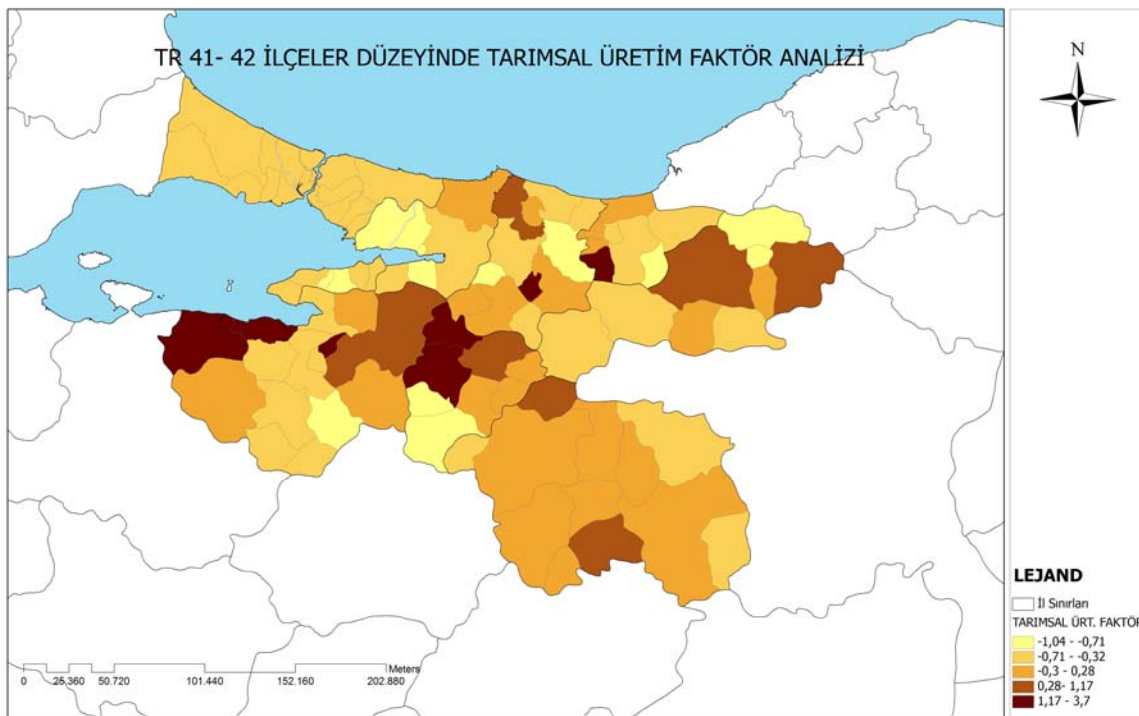
Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,285	76,154	76,154	2,285	76,154	76,154
2	,530	17,682	93,836			
3	,185	6,164	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Analiz sonucuna göre 1. bileşen tek başına yüzde 76 oranıyla 3 değişkeni temsil etmektedir.

Bu sonuçlara göre elde edilen ilçe değerleri haritaya dağıtılarak eklenmiştir.

Harita 5.3.1.1. Tarımsal Üretim Faktör Analizi – TR1 ve TR42

Haritada en koyu bölgeler, faktör değerlerinin 1,1 ile 3,7 arasında olduğu ve tarımsal potansiyeli yüksek bölgelerdir. En açık renkler ise bu değerlerin -1,4 ile -0,7 arasında olduğu, tarımsal üretim açısından güçsüz bölgeleri ifade etmektedir.

Bölge genel olarak tarımsal üretim açısından yüksek ve orta değerler göstermektedir. Bursa Karacabey ve Mudanya odaklı güçlü bir tarımsal merkezin yanı sıra, Bilecik odaklı bir merkez de öne çıkmaktadır. Eskişehir ilçeleri orta derece de olsa tarımsal üretim açısından güçlüdür.

İstanbul'dan başlayan ve Gebze'den, Kocaeli, Sakarya ve Düzce'ye kadar uzanan kentleşme aksı içinde dikkat çeken iki tarımsal merkez Düzce Gölü ve Sakarya Karapürçek'tir. Bu kentleşme aksı iki güçlü tarımsal merkez olan Bolu merkez ve Gerede ilçelerine kadar devam etmektedir.

5.3.2. Tarım-dışı Üretim Faktör Analizi– TR41-TR42

Kır-kent ayrımı ortaya konulurken, tarım-dışı üretim ve tarım-dışı istihdam yapısı anahtar bir rol oynamaktadır. Tarım dışı istihdam yapısı, faktör analizi ile açıklayıcı tek bir yapıya indirgenmeye çalışılmıştır.

Odaklandığımız bölgemizde tarım dışı istihdam yapısını belirlemek ve tanımlamak için yaptığımız faktör analizinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmış durumda

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,830
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	222,098
	df	10
	Sig.	,000

$H_0 : R = I$ (Bağımlılık söz konusu değildir, TBA'ya ihtiyaç yoktur.)

$H_1 : R \neq I$

Significance, $0,00 < 0,05$ olduğundan hipotezimiz reddedilecektir ve verilerimize Temel Bileşenler Analizi uygulanabileceğine karar verilir. Faktör analizi uygulamasına geçilebilir.

Communalities

	Initial	Extraction
SANAYI	1,000	,600
INSAAT	1,000	,401
TICARET	1,000	,832
ULASTIRIM	1,000	,648
MALIKUR	1,000	,841

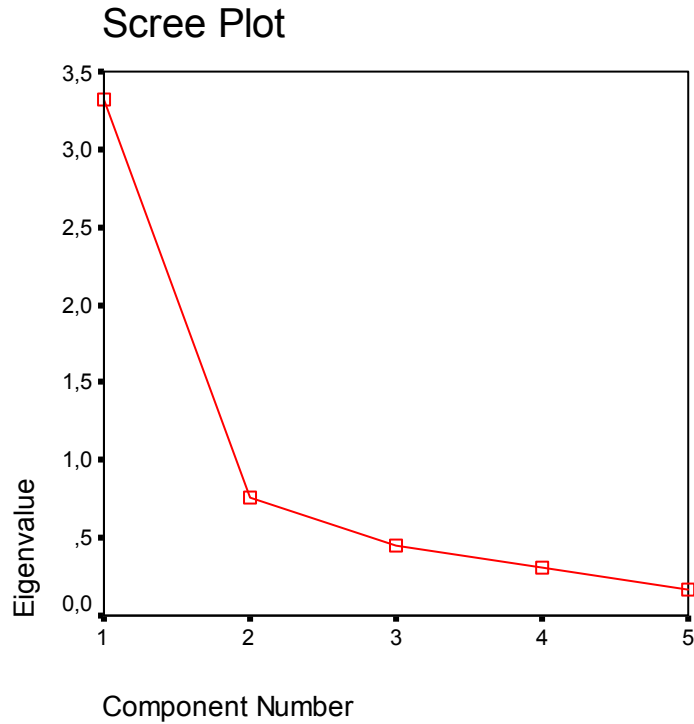
Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,322	66,437	66,437	3,322	66,437	66,437
2	,759	15,177	81,614			
3	,448	8,957	90,570			
4	,307	6,148	96,718			
5	,164	3,282	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

1. faktör tüm değişkenlerin yüzde 66,437 düzeyinde açıklamaktadır. Aynı zamanda değeri 1'den büyüktür.

Grafikteki 1 ve 2. faktörler arasındaki sert düşüş 1. faktörün açıklayıcılığını gösteren bir başka değişkendir.

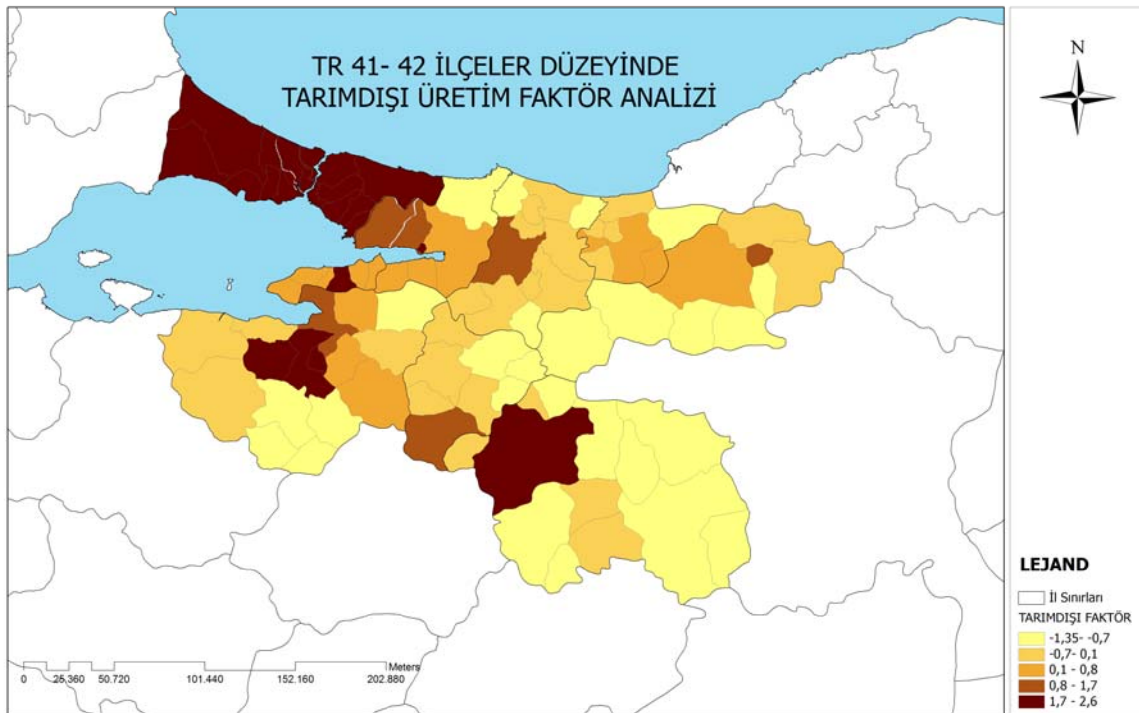
Component Matrix(a)

	Component
	1
SANAYI	,775
INSAAT	,633
TICARE	,912
T_	
ULASTI	,805
RM	
MALI_K	,917
UR	

Extraction Method: Principal Component Analysis.
a 1 components extracted.

Faktör üzerinde değişkenlerin yükleri oldukça yüksektir. En düşük yük 0,633 ile inşaat sektöründedir.

Elde edilen bu veriler göre seçilmiş bölgede her bir ilçe için atanan değerler grafikte yansıtılmıştır.

Harita 5.3.2.1. Tarım-Dışı Üretim Faktör Analizi – TR1 ve TR42

Haritada en koyu renk faktör değeri 1,7 ile 2,6 arasında olan ilçeleri, en açık renk ise bu değer -1,35 ile -0,7 arasında olduğu ilçeleri ifade etmektedir.

İstanbul'dan başlayarak Kocaeli Gebze, Körfez ve merkez ilçeleri, Sakarya merkez ilçeye kadar güçlü şekilde öne çıkan tarım-dışı istihdam merkezleri doğuya doğru gücünü yitirerek de olsa devam etmektedir. Düzce merkez, Kaynaşlı ve Bolu merkez bu aksa eklenen orta derecede tarım-dışı merkezler olarak görünmektedir.

Güneyde Bursa Büyükşehir ilçelerinden başlayan aks Kestel, İnegöl, Bilecik Bozüyük ve Eskişehir merkeze kadar uzanmaktadır. Yalova bu iki aksı birbirine bağlamaktadır.

Bu iki aksın etrafında tarım-dışı üretim faktör değer açısından güçsüz bölgeler yer almaktadır.

5.3.3. İşgücü Yapısı Faktör Analizi– TR41-TR42

İstihdam verileri için ücretli, ücretli kadın, işveren ve bağımlılık oranları esas alınmıştır. Mevcut uygulamanın sonuçları şöyledir.

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	Analysis N
UCRETLI	35,0183	17,03355	81
UCRETLIK	6,4364	4,49043	81
ISVEREN	1,7494	1,19503	81
BAGIMLI	50,94	5,925	81

Correlation Matrix

		UCRETLI	UCRETLIK	ISVEREN	BAGIMLI
Correlation	UCRETLI	1,000	,847	,675	-,731
	UCRETLIK	,847	1,000	,645	-,602
	ISVEREN	,675	,645	1,000	-,536
	BAGIMLI	-,731	-,602	-,536	1,000

Söz konusu değişkenler arasında yüksek ve anlamlı bir ilişki düzeyi söz konusudur.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,780
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	208,616
	df	6
	Sig.	,000

$$H_0 : R = I$$

$$H_1 : R \neq I$$

Significance, $0,00 < 0,05$ olduğundan hipotezimiz reddedilecektir ve verilerimize TBA uygulanabileceğine karar verilir. Faktör analizi uygulamasına geçilebilir.

Communalities

	Initial	Extraction
UCRETLI	1,000	,886
UCRETLIK	1,000	,803
ISVEREN	1,000	,665
BAGIMLI	1,000	,674

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Faktörde en yüksek açıklayıcılık ücretlilerinin oranında iken, en düşük değer bağımlılık oranındadır. Ancak bağımlılık oranı Türkiye düzeyi ile karşılaştırıldığında incelediğimiz bölge açısından daha önemli bir değişken olarak görülmektedir. Türkiye düzeyinde Bağımlılık oranının açıklayıcılığı 0,434 iken incelediğimiz bölgede bu oran 0,674'tür. İşveren değişkeninin de bölge faktörü üzerinde Türkiye geneline göre daha önemli olduğu tespit edilmiştir.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,027	75,684	75,684	3,027	75,684	75,684
2	,472	11,796	87,480			
3	,372	9,293	96,773			
4	,129	3,227	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Tek bir faktör bu değişkenleri % 76 oranında açıklamaktadır.

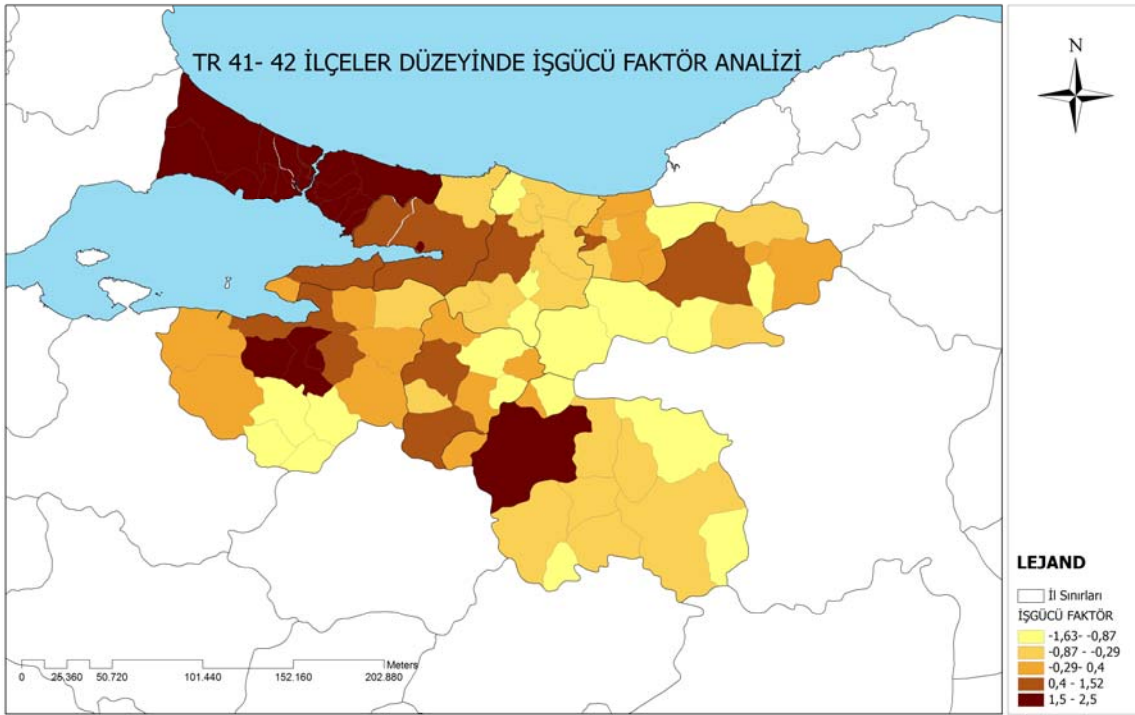
Component Matrix^a

	Component
	1
UCRETLI	,941
UCRETLIK	,896
ISVEREN	,815
BAGIMLI	-,821

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

Bu sonuçlara göre elde edilen ilçe değerleri haritaya dağıtılarak eklenmiştir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 5.3.3.1. İşgücü Yapısı Faktör Analizi – TR1 ve TR42

Haritada en koyu renk işgücü faktör değerlerinin 1,5 ile 2,5 arasında olduğu bölgeleri, en açık renk ise bu değerlerin -1,6 ve -0,8 arasında olduğu yerleri göstermektedir.

İşgücünün kentsel nitelik gösterdiği bölgeler İstanbul'dan başlayarak Gebze, Körfez, Kocaeli merkez, Sakarya merkez, Gölcük ve Yalova'ya uzanan, orada Bursa bölgesiyle birleşen bir aksta yoğunlaşmaktadır. Bursa ve Eskişehir kentsel nitelikli işgücünün merkezleridir. Bu iki çekim merkezi arasında, Bursa'nın Kestel, Yenişehir ve İnegöl ilçeleri, Bilecik merkez, Pazaryeri ve Bozüyük kentsel nitelikli bir aks oluşturmaktadır. Eskişehir'in ilçeleri ise işgücü yapısı açısından orta derecede kentsel nitelik göstermektedir.

Kuzeyde Sakarya'dan doğuya doğru Düzce ve Bolu merkez yine çekim odaklarıdır. Ancak bu aks güneydeki kadar güçlü değildir.

Bölgede işgücü yapısı açısından en düşük değerler Bursa'nın güney ilçeleri olan Orhaneli, Keleş, Harmancık ve Büyükorhan ilçelerinde ve Bolu'nun yine güney ilçeleri olan Seben, Mudurnu, Göynük, Eskişehir'in doğusunda Mihaliççik ve Günyüzü ilçelerinde izlenmektedir.

5.3.4. Demografik Yapı Faktör Analizi– TR41-TR42

Seçtiğimiz bölge için demografik yapıyı ortaya koymak açısından Nüfus Artış Hızı, Nüfus Yoğunluğu, Şehirleşme Oranı, Hanehalkı büyüklüğü, Nüfus verileri esas alınarak faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları şöyledir;

Aşağıdaki tabloda tanımlayıcı istatistikler görülmektedir.

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	Analysis N
N_A_HIZI	9,1883	20,43058	81
YOGUNLUK	160,81	239,763	81
SEHIR	50,36	19,080	81
HANEHALK	4,2485	,51895	81
NUFUS	71010,10	115304,159	81

Değişkenler arasındaki ilişkiler irdelendiğinde, yoğunluk, şehirleşme ve nüfus verileri arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir.

Correlation Matrix

	N_A_HIZI	YOGUNLUK	SEHIR	HANEHALK	NUFUS
Correlation N_A_HIZI	1,000	,484	,438	,052	,380
YOGUNLUK	,484	1,000	,601	-,173	,796
SEHIR	,438	,601	1,000	-,306	,555
HANEHALK	,052	-,173	-,306	1,000	-,221
NUFUS	,380	,796	,555	-,221	1,000

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,717
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	151,256
	df	10
	Sig.	,000

$$H_0 : R = I$$

$$H_1 : R \neq I$$

Significance, $0,00 < 0,05$ olduğundan hipotezimiz reddedilecektir ve verilerimize TBA uygulanabileceğine karar verilir. Faktör analizi uygulamasına geçilebilir.

Communalities

	Initial	Extraction
N_A_HIZI	1,000	,663
YOGUNLUK	1,000	,810
SEHIR	1,000	,675
HANEHALK	1,000	,889
NUFUS	1,000	,741

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Yoğunluk ve hanehalkı sayısı söz konusu değişkenleri açıklama noktasında en önemli değişkenler olarak görülmektedir.

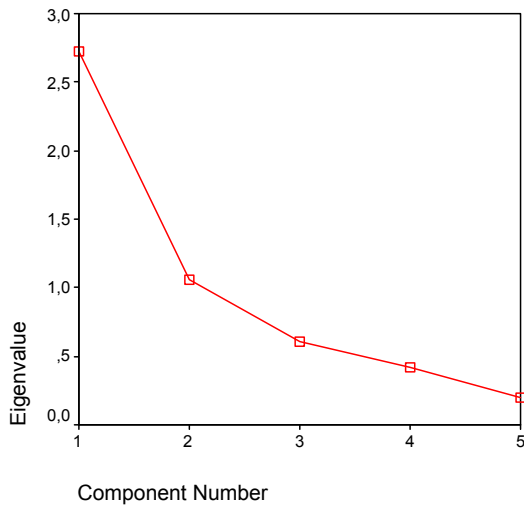
Total Variance Explained

Componer	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,719	54,377	54,377	2,719	54,377	54,377	2,643	52,853	52,853
2	1,058	21,165	75,541	1,058	21,165	75,541	1,134	22,688	75,541
3	,612	12,241	87,783						
4	,418	8,357	96,139						
5	,193	3,861	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Analiz sonuçlarına göre, 2 bileşen söz konusu değişkenleri açıklayabilmektedir.

Scree Plot

Component Matrix^a

	Component	
	1	2
N_A_HIZI	,640	,504
YOGUNLUK	,896	,088
SEHIR	,813	-,120
HANEHALK	-,326	,884
NUFUS	,861	-,017

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 2 components extracted.

Yapılan analize göre 1. bileşeni Yoğunluk, Şehirleşme ve Nüfus verileri açıklamaktadır. Hanehalkı ve Nüfus Artış Hızı ise ikinci bileşen için en önemli değişkenlerdir.

Analizimizin ikinci kısmına Hanehalkı ve Nüfus Artış Hızını çıkartarak devam ediyoruz.

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	Analysis N
YOGUNLUK	160,81	239,763	81
SEHIR	50,36	19,080	81
NUFUS	71010,10	115304,159	81

Correlation Matrix

	YOGUNLUK	SEHIR	NUFUS
Correlation YOGUNLUK	1,000	,601	,796
SEHIR	,601	1,000	,555
NUFUS	,796	,555	1,000

Yoğunluk, şehir ve nüfus verileri arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,682
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	115,565
	df	3
	Sig.	,000

Communalities

	Initial	Extraction
YOGUNLUK	1,000	,845
SEHIR	1,000	,649
NUFUS	1,000	,813

Extraction Method: Principal Component Analysis.

En yüksek açıklama oranına nüfus yoğunluk değişkeni sahiptir.

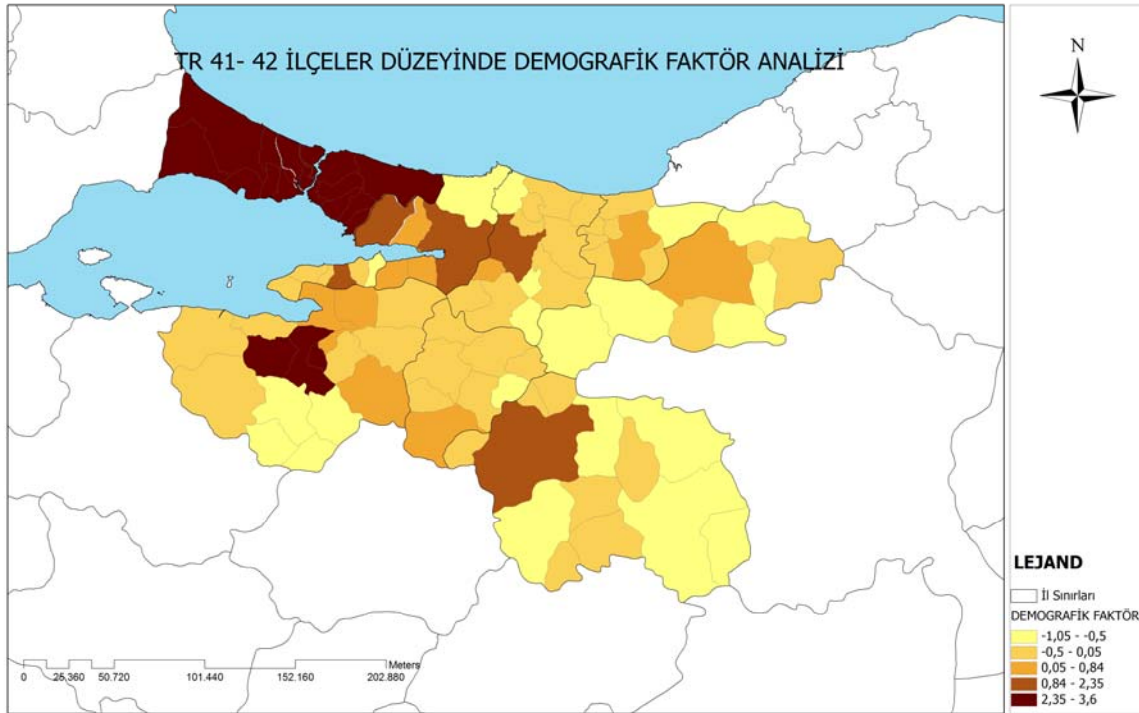
Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,308	76,927	76,927	2,308	76,927	76,927
2	,491	16,365	93,293			
3	,201	6,707	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

1. bileşen 3 değişkeni yüzde 77 gibi yüksek bir oranda temsil etmektedir.

Bu sonuçlara göre elde edilen ilçe değerleri haritaya dağıtılarak eklenmiştir.

Harita 5.3.4.1. Demografik Yapı Faktör Analizi – TR1 ve TR42

Haritada en koyu renk demografik faktör değerleri 2,3 ile 3,6 arasında olan bölgeleri, en açık renk ise bu değerlerin -1 ile -0,5 arasında olduğu bölgeleri göstermektedir.

Demografik yapı açısından İstanbul'dan sonra en kentleşmiş bölge Bursa Büyükşehir ilçeleridir. Bunun dışında iki odak Eskişehir merkez ile Gebze, Kocaeli merkez ve Sakarya merkezden oluşan bölgedir. Demografik yapı açısından daha önceki analizlerde görülen kuzey ve güney aksı bu kez daha yaygın şekilde izlenmektedir. Orta değerlerde olsa bile geniş bir bölgede kentsel sayılabilecek demografik nitelikler hakimdir. Ancak yine daha önceki analizlerde ortaya çıkan Bursa'nın güney, Eskişehir'in doğu, Bolu'nun güney ilçeleri bu grubun dışında kalmışlardır. Kocaeli'nin Kandıra ve Sakarya'nın Kaynarca ilçeleri de İstanbul'a komşu olmalarına rağmen kentsel nitelik göstermemektedir.

5.3.5. Eğitim Koşulları Faktör Analizi– TR41- TR42

Eğitim kriterleri olarak, ilçelere göre Okur-Yazar, Okur-Yazar kadın, Yükseköğretim mezunlarının oranı ve Milli Eğitim ve YÖK tarafından belirlenen hizmet puanları kullanılmıştır. Söz konusu değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri aşağıdaki gibidir.

Factor Analysis

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	Analysis N
MEB	19,5679	7,71352	81
YOK	2,4198	1,27342	81
OKUYAZK	83,5247	5,33478	81
OKURY	89,2735	3,86802	81
YUKSEKOK	5,6273	2,62162	81

Correlation Matrix

	MEB	YOK	OKUYAZK	OKURY	YUKSEKOK
Correlation MEB	1,000	,547	-,483	-,476	-,475
YOK	,547	1,000	-,714	-,738	-,702
OKUYAZK	-,483	-,714	1,000	,992	,695
OKURY	-,476	-,738	,992	1,000	,694
YUKSEKOK	-,475	-,702	,695	,694	1,000

Korelasyon analizi ile sözkonusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,745
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	487,737
	df	10
	Sig.	,000

$H_0 : R = I$ (Bağımlılık söz konusu değildir, TBA'ya ihtiyaç yoktur.)

$H_1 : R \neq I$

Significance, $0,00 < 0,05$ olduğundan hipotezimiz reddedilecektir ve verilerimize Temel Bileşenler Analizi uygulanabileceğine karar verilir. Faktör analizi uygulamasına geçilebilir.

Communalities

	Initial	Extraction
MEB	1,000	,447
YOK	1,000	,761
OKUYAZK	1,000	,862
OKURY	1,000	,870
YUKSEKOK	1,000	,706

Extraction Method: Principal Component Analysis.

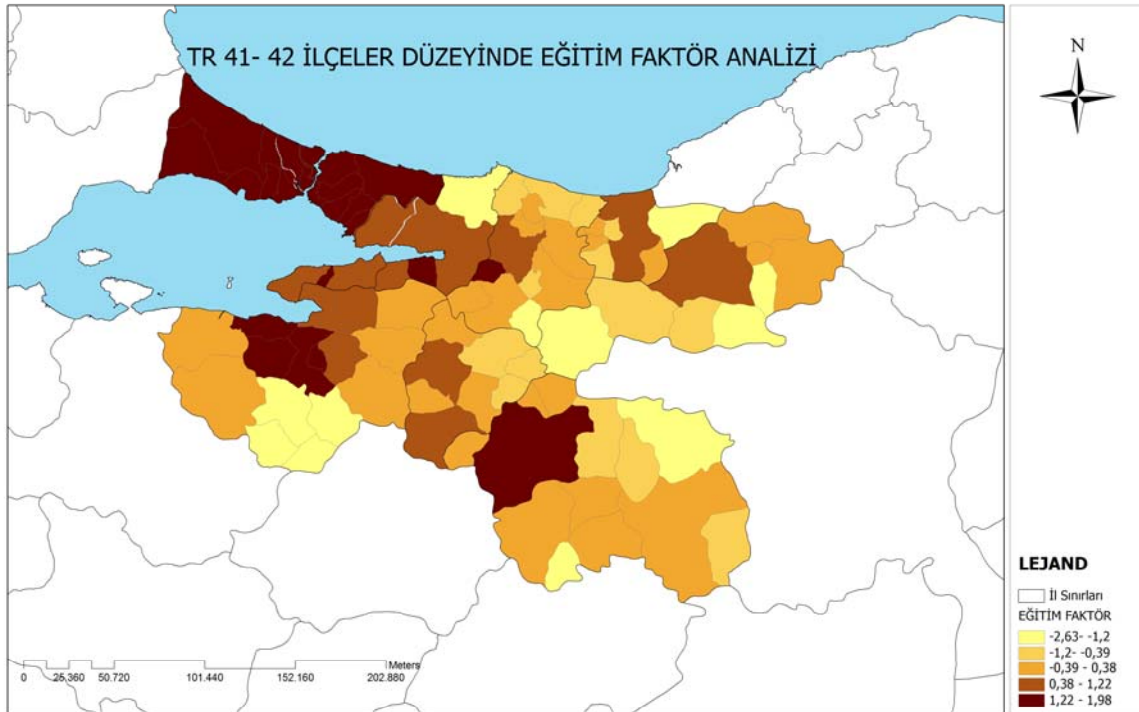
Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,645	72,895	72,895	3,645	72,895	72,895
2	,658	13,168	86,063			
3	,404	8,078	94,141			
4	,286	5,726	99,867			
5	,007	,133	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Yapılan analiz sonucuna göre 1. bileşen % 73 oranı ile söz konusu değişkenleri tek başına temsil edebilmektedir.

Üretilen değişkenler ilçelere dağıtılarak ekteki harita elde edilmiştir.

TÜBİTAK / SOBAG 105K076 Ögdül, H., Uluçay, H., Öngel, S., 2006

Harita 5.3.5.1. Eğitim Faktör Analizi – TR1 ve TR42

Haritada en koyu renk eğitim faktör değerlerinin 1,2 ile 1,9 arasında olduğu bölgeleri, en açık renk ise bu değerlerin -2,6 ile -1,2 arasında olduğu bölgeleri ifade etmektedir.

Eğitim koşulları açısından en iyi durumda olan iki merkez, Eskişehir ve Bursa büyükşehir ilçeleridir. Daha önce işgücü yapısı analizlerde ortaya çıkan Gebze ve Kocaeli merkezden başlayarak Yalova ve Bursa'ya uzanan aks burada da güçlü şekilde görülmektedir. Bu aksa komşu ilçeler de yine eğitim koşulları açısından iyi durumdadır. Güney aksında Bilecik merkez ve Bozüyük; kuzey aksında Bolu ve Düzce merkez öne çıkmaktadır. Daha önceki analizlerde düşük değerler gösteren aks dışı ilçeler, eğitim koşulları açısından bir parça daha iyi durumdadır.

5.3.6. Para ve Mal Akışı Faktör Analizi– TR41 - TR42

Para ve mal akışına yönelik olarak 3 temel değişken belirlenmiş (Ulaşım Merkezi, Fert Başına Genel Bütçe Geliri, Banka Sayısı) ve bu değişkenlere faktör analizi uygulanmıştır. Ulaşım merkezi değerleri ilçede uluslar arası karayolu, havaalanı, liman ve demiryolu olup olmamasına bağlı olarak belirlenmiştir.

Buna göre;

Correlation Matrix

		FERT_BAS	ULASMER K	BANKA
Correlation	FERT_BAS	1,000	,581	,084
	ULASMERK	,581	1,000	,335
	BANKA	,084	,335	1,000

Türkiye genelinde Banka sayısı gerek ulaşım merkezi gerekse Fert Başına Kredi miktarı bakımından anlamlı bir ilişkiye sahipken, seçtiğimiz bölge için önemli bir değişken değildir. Buna rağmen analize dahil edilmiştir.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,481
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	43,099
	df	3
	Sig.	,000

$$H_0 : R = I$$

$$H_1 : R \neq I$$

Significance, $0,00 < 0,05$ olduğundan hipotezimiz reddedilecektir ve verilerimize TBA uygulanabileceğine karar verilir. Faktör analizi uygulamasına geçilebilir.

Communalities

	Initial	Extraction
FERT_BAS	1,000	,635
ULASMERK	1,000	,806
BANKA	1,000	,268

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Fert Başına Kredi Miktarı değişkeni en açıklayıcı değişkendir. Banka değişkeni göz ardı edilebilir.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1,709	56,957	56,957	1,709	56,957	56,957
2	,928	30,930	87,887			
3	,363	12,113	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

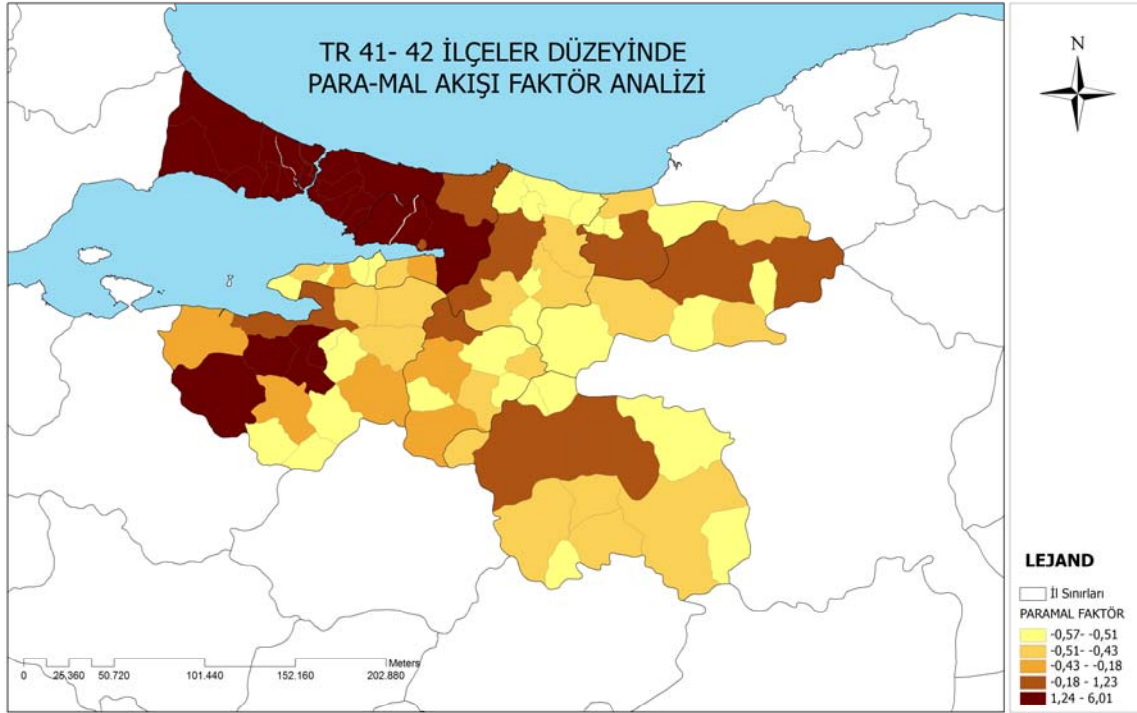
Tek bir faktör değişkenleri % 57 düzeyinde temsil etmektedir. Bu Türkiye verilerine göre anlamlı bir farka işaret etmektedir.

Component Matrix(a)

	Component
	1
FERT_BAS	,797
ULASMERK	,898
BANKA	,518

Extraction Method: Principal Component Analysis.
a 1 components extracted.

Bu sonuçlara göre elde edilen ilçe değerleri haritaya dağıtılarak eklenmiştir.

Harita 5.3.6.1. Para –Mal Akışı Faktör Analizi – TR1 ve TR42

Haritada en koyu renk para-mal akışı faktör değerlerinin 1,24 ile 6,01 arasında olduğu bölgeleri, en açık renk ise bu değerlerin -0,57 ile -0,51 arasında olduğu bölgeleri ifade etmektedir.

Para ve mal akışında ulaşım merkezleri ve banka şube sayısı bölgenin dışarıyla olan para-mal ve insan hareketi anlamındaki ilişkilerinin güçlü olup olmadığını ifade etmektedir. Tarımsal kredi miktarı da bölgenin tarımsal anlamda da dışarıya açık olup olmadığını göstermektedir. Bu faktör, tarımsal potansiyeli de göstermesi açısından önemlidir.

Haritada kuzeydeki Kocaeli, Bolu ve Düzce hattı bu anlamda gelişkin bir akıştır. Uluslar arası karayolu bu akışı güçlendirmiştir. Ancak burada Sakarya Hendek ve Akyazı bir kesinti bölgesi oluşturmaktadır. Akşın kuzey ve güneyi de yine düşük değerler göstermektedir.

Güneydeki Bursa – Eskişehir akışı para-mal akışı anlamında daha dağınık bir doku oluşturmaktadır. Bursa Büyükşehir ve Mustafakemalpaşa dikkat çekmekte, bunun dışında Eskişehir'e kadar homojen olmayan bir doku görünmektedir.

Yalova kısmı da çok gelişmiş değildir.

Yine de bölgenin para-mal akışında gelişmiş ve orta gelişmiş nitelikleri ağırlıktadır.

5. BÖLGESEL DÜZEYDE BİR KIR-KENT ÇALIŞMASI; TR41 BURSA ve TR42 KOCAELİ NUTS2 BÖLGELERİ

Araştırmanın ikinci aşamasında, ülkesel ölçekte elde edilen farklı kır-kent dokuları, bölgeler düzeyinde değerlendirilerek, TR41 Bursa ve TR42 Kocaeli bölgeleri için kırsal alanların değişim biçimlerinin tanımlanması amaçlanmaktadır.

Bu aşamada temel çıkış noktası 'bölge'nin kent-kır ilişkileri için yeni bir çerçeve olarak tanımlanması gerektiğidir. Son yirmi yılda dünyada yaşanan değişimler, kentleşmenin aldığı yeni biçimler, küresel sermaye hareketlerinin yer seçme eğilimleri, kentsel bölgenin ve bölgesel rekabetin öne çıkması sonucu kırsal alanlar yeni dinamiklerle karşı karşıya kalmaktadır. Kentleşme süreçleri bilinen biçimlerin dışında kentsel bölge içine yayılmış, banliyöleşmenin ötesinde yeni tür gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu yeni kentleşme süreci, tek büyük bir metropoliten merkez, 'agglomerasyon' ve onun çevresinde geniş kırsal alanlar şeklinde değil, daha desantralize, daha karmaşık kır-kent ilişkilerini barındıran ağ benzeri biçimlerde gerçekleşmektedir. Öte yandan kırsal alanlar da küresel ekonomi içinde önemli roller üstlenmekte, hızlı bir değişim süreci yaşamaktadır. Kentleşmenin yeni biçimleri ve kırsal alanların yeni rolleri, yeni bir bölgesel kır-kent ilişkisi tanımını gerekli kılmaktadır.

5.1. YENİ KENTLEŞME BİÇİMLERİ VE BÖLGESEL DÜZEYDE KIR-KENT İLİŞKİSİ

Son yirmi yılda kentleşmenin aldığı biçimler kır-kent ilişkisini bölge ölçeğinde ele almayı zorunlu kılmaktadır. Kentleşmenin bölgede aldığı biçimler Batı ve Batı-dışı örnekleri için önemli farklar taşımakta, ancak bir o kadar önemli benzerlikleri de barındırmaktadır.

5.1.1. Yeni kentleşme Biçimleri ve Kentsel Bölge ile İlişkiler

1950'lerdeki kentleşme özellikle Batı kentlerinde metropoliten büyüme, banliyöleşme şeklindeydi. 1970'lerden sonra büyüme giderek kentten daha uzak alanlara, yeni aktivite merkezleri ve işgücü pazarlarıyla gelişen büyük bir alana yayılmıştı. Yine de merkez ve çevresi arasındaki ilişki daha çok merkez olarak tanımlanabilecek geniş 'agglomerasyonlar'a odaklanmış olarak kaldı. Banliyöler yerleşik orta sınıfı barındırırken, göçler merkezi kente yöneliyordu.

Son yirmi yılda yaşanan 'bağlantı patlaması' yeni bir bölgesel gelişmenin de temel sebeplerinden biridir. Büyük metropoliten merkezleri ve büyük kentleri birbirine bağlayan geniş otoyollar, kentsel sistemdeki odaklar arasındaki transfer zamanlarını azalttı Aynı zamanda orta ve uzun mesafe ulaşım imkanları, özellikle yurtiçi havayolu bağlantıları gelişti. 1980'lerin sonunda telekomünikasyon devrimi uzaklık maliyetlerini düşürdü, kimi durumlarda sıfıra indirdi. Bu durumda büyük

kentlerin dışındaki alanlar cazip hale geldi. Kentlerden kırlara ikinci konut ve dinlenme amacıyla hareket de kolaylaşmış oldu.

Gelişmiş ülkelerdeki bu bölgesel nüfus hareketlerine, birkaç on yılda dünyanın 'güney'inden 'kuzey'ine yönelmiş bir uluslar arası göç hareketi de eklendi. Bu göç, metropoliten alanın değişik yerlerine yönelirken, kentin yerleşik sakinleri ise metropoliten alan içinde daha küçük yerleşmelere veya metropoliten alan dışı yerleri tercih etmeye başladılar. Bir önceki dönemde kent ve banliyö arasında demografik olarak kesin farklar varken, bugün daha çok metropoliten alan içinde farklı demografik özellikler gösteren kümelerden ve daha heterojen bir yapıdan söz edilmeye başlandı.

Metropoliten alan dışındaki kırsal alanlar da, daha önce banliyölerde yaşayan kente bağımlılığı az nüfus (ev-ofis biçimi işlerde çalışanlar ya da emekliler) için çekici hale geldi. Bugün, kırsal alanlar eski geleneksel ekonomik temellerini ve nüfus kaybeden özelliklerini yitirmekte, kırsal alan içinde nüfusu artan dinamik merkezler oluşmaktadır. Kırsal alandaki gelişmelere, kentle bağlantısını iletişim teknolojileriyle sağlayan yeni sanayi türlerinin de kırsal alanlarda yer seçmesi destek olmuştur. (Frey, W. H., 2005)

Batı kentleri ve Batı-dışı kentlerde ketleşmenin biçimi tarihsel olarak farklıdır. Özellikle sömürge dönemini yaşamış ülkelerde kentler, tarımsal üretim ihracatı için odak noktası olarak gelişmiş, hinterlandlarıyla uluslararası pazarı bağlamak üzere örgütlenmiştir. Ulusal altyapı bu kır-kent ilişkisini desteklemek üzere geliştirilmiş, böylece bu şekilde bir ya da birkaç büyük kent ülkenin kalbi durumuna gelmiştir.

Batı-dışı kentleşmenin birçok biçimi olmasına karşın 1970 lere kadar gözlenen özellikler şöyle özetlenebilir.

- Tarımsal üretimin örgütlenme biçiminden dolayı kırsal yoğunluk daha fazla olabilmekte,
- Kentler, geri kalan kırsal kesimin uluslararası pazara bağlanmasının tek yolu olarak öne çıkmakta,
- Kırsal alanlar, kırsal üretimin ihracatı için kente daha fazla bağımlı duruma gelmekte, kentler de benzer şekilde temel ekonomik aktiviteleri olan hinterlandlarına daha fazla bağlı olarak gelişmekte,
- Nüfusun büyük kısmı hala kırsal ilişkiler içinde bulunmaktadır.

Ancak geçen yüzyılın ortalarından sonra değişen roller nedeniyle önce ithal ikamesi ve arkasından ihraç malı üretimine yönelik sanayinin gelişmesi söz konusu olmuştur. Bu gelişme kısmen kentlere odaklı gerçekleşse de, birçok ülkede güçlü bir bölgesel yoğunlaşma görülmektedir. Örneğin Brezilya'da Rio de Janeiro ile Sao Paulo arasında güçlü bir bölgesel gelişme odağı ortaya çıkmıştır. Bu kez de bu bölge ile ülkenin geri kalanı arasında ciddi gelişme farkları görülmektedir. (Lynch, K., 2005)

Nüfus ve Göç:

1970'lere kadar kentsel nüfusun büyük kentlerde toplanması Batı kadar Batı-dışı örneklerde de kentleşmenin birincil özelliği iken, bu tarihten sonra her ülkede aynı şekilde olmasa bile bu yoğunlaşmada bir azalma izlenmektedir. Latin Amerika'daki 22 ülkede nüfusu 750 000 den çok kentlerde yaşayanların oranı 1950'lerde %28,7 iken 2000 de %24,6 ya düşmüştür. (Lattes, A. E., Rodriguez, J., Villa. M., 2005)

Bu süreçte mekanda yaşanan nüfus dinamikleri de önemli değişiklikler göstermiştir. Örneğin, Latin Amerika'da kentleşmenin neredeyse tamamı kırdan kente göçün bir sonucuydu. 1970'lerden sonra başlayan, 1990'larda artık netleşen bir eğilim kentler arası nüfus hareketlerinde artış olduğu yönündedir. Örneğin Meksika'da 1987–1992 arası göç hareketlerinin yarısı kent çıkışlı ve kent varışlıydı. Brezilya'da 1981- 91 arasında kentler arasındaki göç hareketi %60 olarak tahmin edilmiştir. Göç eden nüfusun yapısı da değişmektedir. 1970'lerde kente göç edenlerin eğitim durumu yerleşik olanlardan daha düşük iken, 1992–97 yıllarından tam tersidir. (Lattes, A. E., Rodriguez, J., Villa. M., 2005)

Son yıllara kadar nüfusun mekansal dağılımı analizlerinde yer almayan bir olgu da uluslar arası göç hareketleridir. 1970'lere kadar Orta Amerika'da göçlerin büyük kısmı ulusal sınırlar içinde bölgelerarası göç hareketleri ile sınırlıydı. Tarımda makineleşme, kentlerde sanayileşme bu göçün temel nedeniydi. Göçendenler daha çok kentler yönelen eğitimi düşük köylülerdi. Bugün Güney Amerika'da nüfus yerleşme sistemini etkileyen üç uluslar arası göç dinamiği vardır. Birincisi yoğun bir Avrupa göçü bazı merkezlerde yoğunlaşma getirmektedir. (Arjantin, Uruguay, Brezilya ve Şili'de belli kentler aşırı nüfus yoğunluk merkezleri olarak belirginleşmiştir.) İkinci olarak ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarından dolayı ülkeler arası göç kentsel sistemi etkilemektedir. Tarımsal işgücünün mevsimlik hareketleri, bazı ekonomik aktivitelerin – turizm, ticaret, ulaşım ve servisler gibi- genişlemesi ve büyük altyapı projeleri sınırlar arası göçü hızlandıran nedenler arasındadır. Son olarak, özellikle en güneydeki üçgende yer alan ülkelerde politik kargaşa sonucu vasıflı işgücünün gelişmiş ülkelere göçü sayılabilir.

İstihdam:

Gelişmişlik ve kentleşme açısından birbirinden çok farklı profilde olan ülkelere ortak özellik, Hugo'nun (1992) belirttiği gibi, insan, mal, para, hizmet, sermaye ve fikirlerin hareketi ile kır ve kent tanımlarının bulanıklaşmış olmasıdır.

Batı örneklerinde olduğu gibi Batı-dışı örneklerde de giderek daha fazla oranda kırsal nüfus tarım-dışı faaliyetlerde bulunmaktadır. Örneğin, 1995 te Endonezya, Batı Java'da kırsal alan olarak tanımlanmış alandaki istihdamın %55 i tarım dışı sektörde çalışıyordu. Asya'da bugün ulaşım ve haberleşme ile kırsalın dışa açık hale gelmesi sonucu ortaya çıkan süreç, kentlerin kırsal istilası olarak bile tanımlanabilir. (Jones, G., W., 2005)

Bu sürecin arkasındaki nedenler;

- Yoksul grupların merkezde değil çevrede yerleşme olanağı bulması, bu alanların daha sonra 'agglomerasyon'larla entegre olması. Daha önceki dönemlerden farkları, doğrudan çevreye olan göçün yanı sıra, metropoliten merkezden bu alanlara devlet destekli nüfus hareketleri, merkezde yerleşik grupların sosyal konut projeleriyle kent dışına yöneltilmesi
- Üst gelir gruplarının, özellikle yeni yükselen genç grupların kentsel sorunlardan kaçmak amacıyla kent dışına yönelmesi, otoyol bağlantılı yüksek kaliteli, güvenli kapalı konut alanlarını tercih etmesi.
- Sanayi ve diğer aktivitelerin iyi olanaklar buldukları kent dışına yönelmesi
- Bu alanlarda yasadışı yerleşme süreçleri ile ilişkili grupların etkilerinin de yüksek olması. (Lattes, A. E., Rodriguez, J., Villa. M., 2005)

Yeni kırsal ekonominin gerektirdiği yeni tür yüksek beceri gerektiren işler için de kentten kıra doğru bir işgücü hareketinden söz edilebilir. Bogota- Kolombiya'da çiçek yetiştiriciliği için mevsimlik işgücü ihtiyacı veya Şili'de ormancılığın geliştirilmesi gibi alanlarda mevsimlik ya da günlük şekilde kırsal alanla istihdam ilişkileri ortaya çıkmıştır.

Yerleşme biçimi:

Son on yıllar içinde en bariz şekilde izlenen eğilim metropoliten alanlarda gelişmenin merkezde değil çevrede gerçekleşmesidir. Kentlerin çevresinde farklı dinamiklere sahip alt merkezler, merkez kentle günlük ilişki içinde gelişmektedir. Geniş metropoliten bölge içinde daha önce olduğundan daha hızlı biçimde kasabalar ve ikincil kentler gelişmektedir. Bu genişlemiş metropoliten bölgenin yeni biçimi olarak da görülebilir.

Orta büyüklükteki kentlerin ortaya çıkması bazen mega kentsel bölgelerin dinamiklerinden kaynaklanabildiği gibi bazen de daha geniş uluslar arası, bölgesel konjonktürel dinamikler sonucu olmaktadır. Kentleşmenin bu yeni bölgesel biçimi sonucu 50 000 – 1 milyon arası nüfuslu kentler 1980 ve 1990'larda yüksek bir dinamizm kazanmıştır. Bu kentlerin dinamizmi, küresel senaryo ile entegre olmaları, ya da ülkesel ve bölgesel kentsel sistemle eklemlenme biçimi, rekabetçi avantajlarını (üretim, servis sağlama, altyapı imkanları, bilgi üretme ve yaşam koşulları gibi) kullanma becerileriyle ilgilidir. (Lattes, A. E., Rodriguez, J., Villa. M., 2005)

Özellikle Asya kentleşmesinde ilginç konulardan biri mega kentsel bölgelerin dış kesimlerindeki yerleşmelerin durumudur. McGee (1991) tarafından belirtildiği gibi, özellikle Jakarta, Bangkok ve Manila gibi belli başlı Güney Doğu Asya kentlerinin çevresinde yoğun olarak yerleşilmiş tarımsal bölgeler bulunmaktadır. Kent büyüdükçe, bu çevre alanların karakteri değişmektedir. Birçok yoğun tarımsal kullanımların ortasına konut ve üretim faaliyetleri gibi kentsel kullanışların gelmesi, nüfusun istihdam yapısının değişmesi, uzak yerlerden olduğu kadar kentten de bu alanlara yönelik göç hareketi olması en önemli gelişme dinamikleridir. Metropoliten alanların çevresindeki hızlı değişim zonları, karışık arazi kullanımlarını barındırır; ekili alanlar, yollar, konutlar, fabrikalar, atölyeler,

küçük dükkanlar, boş bekletilen alanlar, araba hurdalığı ya da geçici depolama alanı olarak kullanılan boş alanlar gibi (McGee, T. G.,1991).

Bunun dışındaki alan birçok kentleşme kriterine göre kırsaldır. Ancak gelecekte değişim potansiyeli dikkate alındığında bu kırsal alanlar da mega kentsel bölge içinde değerlendirilir. Burada kentselliği ölçmek zordur, veriler çoğunlukla yetersizdir, genellikle kullanılan kriterler nüfus yoğunluğu, tarımda çalışan erkek nüfus oranı, nüfus artış hızı, kentsel donatıların bulunması gibi bilinen kentleşme kriterleridir. Bu konuda alternatif bir çalışmada, Vietnam'da Hanoi ve Ho Chi Minh kentlerinde, yüksek yoğunluklu kent benzeri yerleşmeleri tanımlamak üzere, toplam alandan, ekili alanlar çıkarılarak kentleşme potansiyeli yüksek alanlar belirlenmiştir. Bu oran bilinen göstergelerle yapılandan daha yüksek bir 'ön-kentleşme' (proto-urbanization) olduğunu göstermektedir. (Jones, G. W.,2005)

Güney Doğu Asya kentleri için yapılan son çalışmalar mega kentlerin metropoliten merkez ve dış zonlarını tanımlamıştır. Dış zon, Bangkok için 1565 km², Manila ve Jakarta için 650 km² bir alanı kapsarken, iç zon kent merkezinden itibaren 30- 50 km uzaklığa kadar devam eder. Mega kentlerin büyümesi idari sınırların ötesinde uzanır. Nüfus artış hızı, bu sınırların dışında içine oranla daha fazladır. Bazen gelişmeler metropoliten sınırlar dışında öylesine hızlıdır ki kentin büyümesinin yavaş olduğu izlenimi doğabilir. Örneğin Bangkok 'ta 1980-90 arası metropoliten sınırlar içinde nüfus artış hızı 2,3 iken, dışındaki ilk zonda 3,3, ikinci zonda 2,0 dır. Toplam genişlemiş metropoliten bölgede (EMR) de ise 2,4 gibi yüksek bir orandır. Metropoliten sınırlar içinde sadece artış hızı değil gerçek değer olarak bile düşüşler izlenirken, sınırlar dışında hızlı bir artış görülmektedir. (Jones, G. W.,2005)

Gelişmenin uzak bölgelere yayılmış olması, kır-kent arasındaki farklılıkların azaldığı anlamına gelmemektedir. Mega kentsel bölgelerde nüfusun bir kısmı kentle yakın ilişki içinde yaşarken geri kalanı, imkanları kısıtlı şekilde yaşamaya devam etmektedir. Bu farklılık mega kentsel bölgelerle dışında kalan geniş kırsal alanlar arasında da çok ciddi boyutlardadır (Lattes, A. E., Rodriguez, J., Villa. M., 2005)

5.1.2. Kentsel Bölgede Kır-Kent İlişkisi; Yeni Yaklaşımlar

Kentleşmenin yeni bölgesel biçimlerinin ortaya çıktığı son dönemde, kır-kent ilişkisinin ele alındığı birçok çalışma yapılmıştır. Kır ve kent arasındaki ilişki, insan hareketleri, finans, üretim girdileri, tüketici malları, atıklar, teknoloji ve bilgi akışları olarak tanımlamak mümkündür. (Douglass, 1998). Kır-kent ilişkisini ele alan çalışmalar arasında, kırsal alanların 'içsel' yapısı ile 'dışsal' faktörlerin ilişkisini kurma gereği ve ağ ilişkisinin kırsal alanları anlamada doğru bir yaklaşım olduğuna dair çalışmalar önemli referanslar sunmaktadır (Murdoch, J.,2000). Kentsel alandan kırlara yönelen nüfus hareketleri sonucunda farklı derecede kentsel özellikler taşıyan kırsal alanlar hakkında çalışmalar (Keeble, D. ve Tyler, P.,1995), bu süreç sonunda yerleşik nüfus ve yeni gelenler arasında ortaya çıkan tamamlayıcılık ve çelişkileri ele alan çalışmalar (Winter, M., 2000) ve merkezler

arasında geniş coğrafyalar üzerinde yarı kentsel ya da geçiş bölgelerini ele alan çalışmalar (Hugo, G., Champion, A., Lattes, A., 2002) bulunmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde, örneğin Amerika'da kır ve kentin arasında giderek benzerliğin arttığına dair çalışmalar yanında (Renkow, M. ve Hoover, D., 2000), az gelişmiş ülkelerde kır kent ilişkisinin daha karmaşık olduğunu, farklı bir kentleşme kuramı çerçevesinde ele alan çalışmalar bulunmaktadır. (Asya örneğini ele alan Douglass, M., 1998)

Öte yandan kır ve kent arasındaki farklılıkların özellikle yerleşme büyüklüğü açısından hala devam ettiğini ve insanların yaşadıkları yerin büyüklüğüne göre yaşam şanslarının etkilendiğini ifade eden çalışmalar vardır. (Denham, C ve White, I, 1998) Büyük kent merkezlerinde, konurbasyonlarda, küçük kasabalarda ve köylerde, örneğin istihdam olanakları açısından ciddi farkların devam etmekte olduğu, istihdam politikalarının hala bu dengesizliği gidermeye çalıştığı üzerinde durulmaktadır. (Coombes, M. and Raybould, S., 2004)

Kır ve kent arasındaki ilişkinin kentsel bölgede aldığı biçimler hakkında geliştirilen kavramlar bu araştırma için önemlidir. Edge city', (Garreau, J., 1991)¹, 'exurbia' (Spector, A. C.)², 'periurbanization', 'çok merkezli kentsel bölge (ESDP, Nordregio, 1999), 'genişlemiş metropoliten bölgeler' ve 'desakota' (McGee, 1989, 1991, 1992 ve 1994) gibi. Bunlardan son ikisi kentsel bölge ölçeğinde kır ve kent ilişkilerini ele alması açısından ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Özellikle McGee

¹ Edge City, 1991 yılında Joel tarafından kitabıyla ortaya atılmış bir kavramdır. Garreau, *Edge City: Life on the New Frontier* kitabında, büyük kentlerin etrafında otobanların bağlantı noktalarında daha önce kırsal nitelikte alanlar üzerinde gelişen, ofis kuleleri, büyük alışveriş komplekslerinin yer aldığı son dönem gelişmeleri tarif etmektedir. Garreau, bir yerin Edge City olması için beş kural belirtmiştir.

1. Bir kent merkezi büyüklüğünde (465,000 m²) ofis mekanlarının olması
2. Büyük bölgesel alışveriş merkezleri kadar (56,000 m²) alışveriş mekanı bulunması
3. Ağırlıkla iş nüfusunun varlığı (Nüfusun gündüzleri artıp geceleri azalması)
4. Tüm ihtiyaçların karşılandığı son nokta olması
5. Kurulduğu yerde 30 yıl öncesinde bir kentin olmaması

İlk örneği Tysons Corner, Virginia, Washington, D.C.dedir. Garreau 123 edge city tanımlamıştır. Yeni yapılacak olanların da uzun bir listesi vardır. Ancak edge city'nin gelişme imkanının olmaması, çevre kırsal alanlarından tepkiler alması nedeniyle zamanla prestijini kaybedeceği yönünde eleştiriler vardır. Son dönem hızla gelişen Çin ve Hindistan'da artan otomobil sahipliği ve tarım arazilerinin hızla gelişmeye açılması ile edge city örnekleri ortaya çıkmıştır.

² Exurb (extra-urban) kavramı 1950 lerde Auguste Comte Spector, 'nin "*The Exurbanites*" adlı kitabında anlattığı şekliyle, bönliyelerin ötesinde kırsal yerleşmelerin, yeni otoyol bağlantıları ile yatakhane kentlere dönüşme sürecidir. Bu yerler varlıklı gruplara olduğu kadar yoksul gruplar tarafından da kullanılmaktadır. Bugün exurb'ler, banliyölerden kırsal alanlarla ayrılmış küçük yerleşmeler olarak kendine has fonksiyonları (Örn. Üniversite) sürdürmektedir. 1990 lardan sonra yeni gelişen biçimleri ise metropoliten alanların da dışında yer almaktadır. Çok düşük yoğunluklu, servis sağlamanın maliyetli olmasına karşılık arazinin ucuz ve planlama kontrolünün az olması bu alanları birçok grup için cazip kılmaktadır. Önce birkaç parselde başlayan gelişme alışveriş mekanları, okul alanları ve her türlü hizmeti talep ederek artmaktadır.

tarafından geliştirilen 'desakota' kavramı ara konumdaki kırsal alanları, kent ve kır arasında geçiş bölgesi olarak değil, özgün ve kalıcı nitelikler taşıyan, bölgesel fonksiyonları güçlü alanlar olarak tanımlaması açısından önemlidir.

5.1.2.1. Genişlemiş Metropoliten Bölge

McGee, T.,(1991) tarafından geliştirilen 'genişlemiş metropoliten bölge' ve 'desakota' kavramları, kent odaklı kentleşme teorilerine alternatif olarak, bölge temelli bir kentleşme teorisinin temellerini oluşturmaktadır.

'Genişlemiş metropoliten bölge' Güney Doğu Asya'da kentsel bölgelerin gelişme dinamikleri üzerinde yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkan bir kavramdır. Bilinen merkez kent ve banliyö ilişkisi dışında, ulaşım koridorları boyunca 100 km yi aşan uzaklıklara, idari sınırların ötesine uzanır. Bu bölgelerde kapalı konut siteleri, tarım arazisinden dönüşmüş golf alanları, sanayi parkları, havaalanları, kırsal kullanımlarla, pirinç tarlalarıyla, kimi zaman tropik ormanlarla birlikte yer alır.

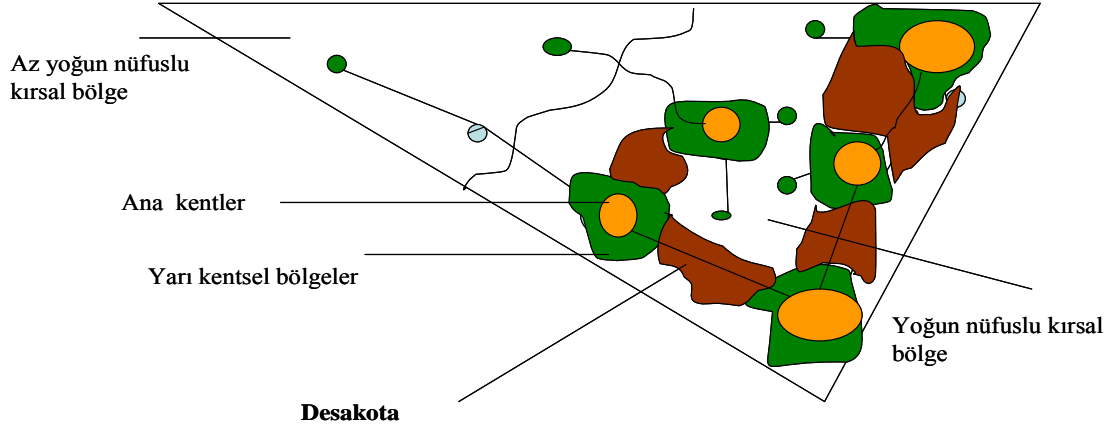
Kentsel bölgeler içinde ana kent, daha küçük kentler, yarı-kentsel bölgeler ve tarım ve tarım-dışı faaliyetlerin bir arada yer aldığı geniş alanlara yayılan bölgeler bulunmaktadır. Bu bölgeler ana ulaşım aksları etrafında organize olur. Bazen bu koridorlar birbirine eklenerek 'Kenetlenmiş Metropoliten Bölgelerci (Interlocking Metropoliten Regions) oluşturur

'Genişlemiş metropoliten bölge' ülkedeki ana gelişme odağıdır. Merkez kentin tarih içinde de önemli bir liman ve ticaret merkezi olması bu bölgenin gelişme şartlarını hazırlamıştır. Bölgenin deniz, karayolu, demiryolu, çoğu zaman da suyolları bağlantısı iyi durumdadır.

Bu kentsel bölge içinde klasik kır-kent ayrımı yapmak zordur; nüfus tahmin edilenden daha hareketli ve akışkandır; bölge içinde aşamalı ve sürekli bir göç hareketi vardır; kentsel ve kırsal olarak tanımlanan işgücü mekanda bir arada yer alır; kır ve kent ilişkisi tahmin edilenden daha sıkı ve güçlü, kültürel olarak da bu bölge kente uyum sağlamada daha ileridir.

McGee genişlemiş metropoliten bölgeyi açıkladığı şemada hipotetik bir Asya ülkesi için beş farklı bölge tanımlamaktadır;

1. Kentsel hiyerarşide ana kent statüsünde olan büyük kentler, bunlardan biri oldukça büyük bir kent olabilir.
2. Yarı-kentsel bölgeler, kentlerin hemen çevresindeki alanlar; kent merkezine günlük seyahat yapılabilecek uzaklıktadır. Bu bölgeye kentsel çeper de denebilir.
3. *Desakota*, tarım ve tarım-dışı faaliyetlerin yoğun şekilde bir arada yer aldığı, büyük merkezler arasındaki lineer koridor boyunca uzanan bölgeler.
4. Yoğun nüfuslu kırsal bölge, gelişmiş tarımsal faaliyetler.
5. Az yoğun kırsal bölge, farklı gelişmişlikte tarımsal faaliyetler, yaklaşık 3-4 saatlik mesafeler içinde yer alır.

(McGee, 1994)

Şekil 5.12.1.1. Genişlemiş Metropolitan Bölge ve Metropolitan Kenetlenme Bölgeleri (McGee, 1994).

Desakota³

Bu şemada değişim için en önemli bölgelerin metropolitan merkez ve 'desakota' bölgeleri olduğu belirtilir. 'Desakota' büyük kent merkezleri arasında koridorlar boyunca uzanan, tarım ve tarım-dışı aktivitelerin yoğun bir karışım bölgesidir. 'Desakota' kentsel ve kırsal ilişkiler arasında kesin ayrımların bulanıklaştığı bir bölgedir. (McGee, 1989 ve McGee, 1991).

McGee 'desakota' yı şu şekilde tanımlar:

"Tarihsel koşulların, zaman-mekan sıkışmasının, ekonomik değişimin, teknolojik gelişmelerin, işgücünde değişmelerin bir sonucu olarak, tarım ve tarım dışı faaliyetlerin merkez kentin yanında ve merkez kentler arasında, Batı'dakinden farklı bir şekilde yer aldığı bölgeler" (McGee, T. G. 1991;4)

McGee, 'desakota'nın her mega kent için zorunlu bir gelişme olmadığını vurgulamaktadır. Desakota, yoğun yerleşilmiş kırsal alan üzerinde bir veya birkaç büyük kentin geliştiği bölgelerde oluşmaktadır. Desakota'nın oluşumu hükümet politikalarıyla da ilgilidir. Örneğin, kırsal alandan nüfusu çekip alan bir sanayileşme politikası da bu gelişimi engelleyebilir.

Desakota oluşumu sadece merkez kentin aşırı yoğunlaşması sonucu dışarı doğru yayılması değildir. Daha çok, bölge temelli bir kentleşmenin, genişlemiş metropolitan bölge içinde yaygınlaşmasıdır. (Kelly, Philip, F., 1999; 285)

³ Desakota, Bahasa (Endonezya) dilinde köy ve kent kelimelerinin birleştirilmesinden oluşan bir kelimedir. McGee, Batı dilinin tanımlar üzerindeki hakimiyetinden duyulan rahatsızlık ve Asya kentleri hakkındaki bir kavramsal çalışmanın o dilde olması gerektiği düşüncesi ile bu özgün bölgeye Desakota adını vermiştir.

McGee 'desakota' bölgesinin özelliklerini şöyle özetlemektedir;

1. Küçük toprak sahipliğine dayalı, güçlü ulaşım bağlantılarıyla desteklenmiş ve pazara dönük üretim yapan tarım işletmeleri hakimdir.
2. Tarım-dışı faaliyetlerde artış ve çeşitlenme görülür; bu faaliyetler ticaret, ulaşım ve sanayi olabilir, çoğu kez bir ailenin üyeleri farklı işlerde çalışabilir, bölge içindeki ekonomik bağlantılar merkezle olan bağlantılara alternatif olacak kadar güçlü olabilir.
3. Nüfus aşırı şekilde akışkan ve hareketlidir; ulaşımın rahat sağlanmasından dolayı hem merkezle hem de bölge içinde kolay hareket imkanı vardır.
4. Farklı arazi kullanımları yan yana bulunur; tarım, küçük sanayi, sanayi bölgeleri, servis alanları ve banliyö yerleşmeleri gibi; bu durum istihdam olanaklarını artırır, ama aynı zamanda tarım topraklarının kirlenmesine neden olur.
5. Kadınların tarım-dışı faaliyetlere katılmasında artış görülür, nedenleri bölge içinde sanayide ve servis sektöründe kadın işgücü talebinin ortaya çıkışı ve tarım faaliyetlerinin biçim değiştirmesi ile çoklu ürüne geçiştir. Bu da sosyal yapı üzerinde dönüştürücü etki yapar.
6. Son olarak bu bölgelerin otorite ve hukuk açısından "görünmez" ya da "gri" olması; kente dair yasa ve yönetmeliklerin bu kırsal alanlarda uygulanamaması, pek çok otoritenin sorumluluk alanı dışında ya da üst üste düşmelerden dolayı hukuki boşlukların doğması; enformel sektörün ve yasa dışı küçük grupların güç kazanması bu bölgelerin ayırıcı özellikleridir. (McGee, T. G.;1994; 81-82)

Bu bölgeler ülkesel gelişme için de önemli bir potansiyeldir. Küresel ekonomi için gerekli işgücünü barındırır ve kimi zaman yatırımları çeker. Gelişme talepleri çok güçlüdür. Bu alanlarda gelişmeyi durdurmaya çalışmanın ciddi politik ve ekonomik sonuçları vardır. Ancak öte yandan hızlı gelişmenin yarattığı çevresel sorunlar ciddi boyutlardadır. Bu bölgeler, sürdürülebilirlik ilkelerinin en hassas biçimde uygulanması gereken alanlardır. Bu gri bölgeler planlama için de bir tıkanma noktasıdır. Çünkü geleneksel planlama anlayışı ile baş edilemeyecek kadar dinamik, değişken ve çok boyutlu bölgelerdir.

Tüm bu gelişmeler aynı zamanda büyük gerilimler de yaratır. Küresel ekonomi ile yerel ekonomi ve yerel sermaye arasında, küresel yatırımlar ile insanların günlük ihtiyaçları ve yaşam kalitesi talepleri arasında sürekli bir gerilim yaşanır.

Genişlemiş Metropolitan Bölge ve 'desakota' kavramları sadece Güney Doğu Asya'da değil, diğer gelişmekte olan ülkeler, özellikle Latin Amerika ülkeleri için de alan çalışmalarıyla irdelenmiştir. Bölgenin özellikleri ülkelerin ve kentsel bölgelerin uluslararası işbölümündeki rolleri, içyapılarındaki değişimler, alt bölgeleri arasındaki ilişkiler ve coğrafi koşullara bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. (Ogdul, H., 2004)

5.1.2.2. 'Periurbanization'⁴ , Kent Çeperi ve Kırsal Dönüşüm

'Periurbanization' kavramı ilk olarak metropolitenleşmenin ilk dönemlerinde büyük kentlerin çevrelerine doğru yayılma sürecinde, kent ve hinterlandı arasındaki ilişkiyi ifade eden bir kavram olarak gelişmiştir. Kent dışarı doğru yayılırken kırsal arazi kullanımının değişmesi, kentsel ve kırsal kullanımlar arasında ortaya çıkan gerilim ile tanımlanan bir kentleşme sürecidir. Gelişmiş ülkelerde uzun bir zaman 'periurbanization' sürecinin, kırsal alanların kentleşme öncesi karşı karşıya kaldığı, kentsel etkilerin tek yönlü olarak biçimlendirdiği bir süreç gibi (pre-urbanization) ele alındığı görülmektedir.

Uzun bir süre bu kavram 'kırsal-kentsel çeper' (rural-urban fringe) ile aynı anlamda kullanılmıştır. 1936'da Alman coğrafyacı Herbert Louis'in yaptığı tanıma göre çeper, 'modern kentlerin çevresinde kırsal ve kentsel kullanımların iç içe geçtiği alanlar'dır. (Martin, W. T., 1953). Martin, W. T., 1953'te bu alanları kaotik, marjinal ve 'alacakaranlık' bölgeler olarak tanımlar. Pryor, R. J., (1968), bu çeperi konut yoğunluğu kriterine göre 'kentsel çeper' ve 'kırsal çeper' olarak ayırmıştır. Daha sonra da benzer tanımlar yapılmıştır. Bu alanlar, belirgin kentsel kullanımlarla tarımsal / kırsal kullanımlar arasındaki geçiş bölgesi olarak (Bryant,C. R., 1982) veya kentin sınırına yakın, parçalanmış ve kesintiye uğramış tarım alanları, 'kentin gölgesi' olarak (Elson, M. J.,1987) tanımlanmıştır.

1990 sonrasında kent çeperinin daha geniş coğrafyalara yayıldığı, bazen 65–80 km'ye ulaştığı (Örneğin Amerika için; Lapping, M. B. ve Furuseth, O. J.,1999) durumda, bu alanlar artık kentin 'gölgesi' olmaktan çıkmıştır.

Periurbanization bugün daha geniş anlamda kullanılmaktadır. Kentin çevresinde olmakla birlikte yalnız kentin dinamikleriyle açıklanamayacak süreçleri, bu alanların daha geniş coğrafyalarla bölgesel ilişkilerini ve kırsal yapının değişim biçimlerini de içeren bir şekilde ele alınmaktadır. *Kent çevresindeki kırsal alanların kentin bir eklentisi değil, bütün kentsel bölgenin gelişiminin içsel bir parçası olduğu kabul edilmektedir.* (Hoggart, K., 2005)

Az gelişmiş ülkelerde periurbanization kavramı yeniden biçimlendirilmiştir. Özellikle Güney Doğu Asya ülkelerinde yapılan çalışmalar, bu bölgelerin küresel ekonomik etkilerle hızlanan ciddi bir kırsal dönüşüm yaşadığını göstermektedir. Geleneksel bir kırsal / tarımsal ekonomiden kentsel bir topluma geçiş süreci bu bölgelerde daha keskin yaşanmaktadır. Çok hızlı bir nüfus hareketi sonucu kırsallığın kentler üzerinde baskı yarattığı durumlar da ortaya çıkmaktadır. Kırsal dönüşüm süreci kentleşme biçimini de etkileyen önemli bir değişken olmaktadır. (ChATSEA Project, 2005)

⁴ 'Periurbanization', Türkçe'de tam karşılığı olmayan bir kelimedir. Aynı şekilde diğer dillerde ifadesi güçtür. (NEWRUR) 'Periurban', kent çevresinde kentsel baskı altında olan kırsal alanları, 'periurbanization', bu alanlarda yaşanan değişim sürecini ifade eder.

Kırsal Dönüşüm, yani toplumun tarımsal uğraşa dayanan, kırdan yaşayan ve kırsal sosyal yapıya sahip toplumlardan, kentleşmiş, sanayileşmiş ve pazar odaklı toplumlara dönüşmesi 6 süreçle tanımlanabilir:

- entansif tarıma geçiş ve tarımsal alanların genişlemesi
- tarımsal üretimin pazarla bütünleşmesi
- kentleşme ve sanayileşmenin hızlanması
- ulusal sınırlar içinde ve dışında nüfus hareketlerinin artması
- üretimin ve pazarlamanın organizasyonu ile ilgili yasal düzenlemelerin artması
- toplum ve doğa arasındaki ilişkileri değiştiren, doğa üzerindeki insan etkisinin artmasıyla ve doğal kaynakların değer kazanmasıyla ifade edilen çevresel değişim

Kırsal dönüşümün temelinde bu değişimler olsa da bugün konuyla ilgili yeni kavramlar da tartışılmaktadır.

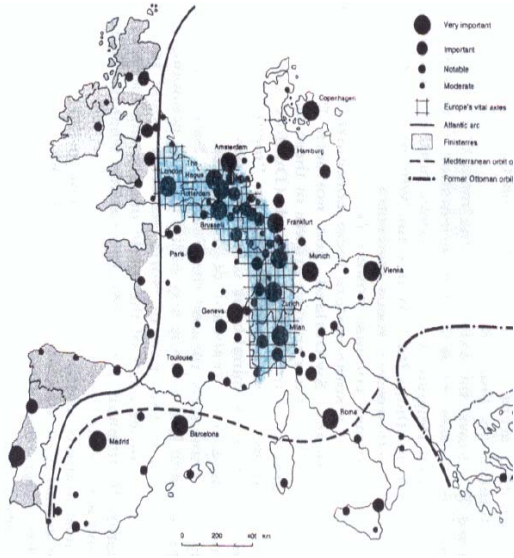
- Üretimin yanı sıra tüketim bağlantılarının da öne çıkması
- Kırsal alanın küresel ekonomi içindeki konumlanması (ekonomi politik yerine Aktör-Ağ ilişkisi analizlerinin daha anlamlı olduğu ifade edilmektedir)
- Tarımsal dönüşüm ve sosyal farklılaşma; yeni yoksulluğun ve dışlanmanın kırdan aldığı biçimler, topluluk ilişkileri. (Marsden, T., 2004 ve Murdoch, J., 2000)

Kırsal dönüşümün üretim-tüketim biçimi, dışsal/küresel etkiler ve kırsal toplum arasındaki özel ilişkilerle şekillenmektedir. Tek bir kırsal dönüşüm biçimi tanımlanması zordur. Her kırsal alan makro ilişkiler içinde kendi potansiyelleri ve avantajları ile bir konum edinmektedir.

5.1.2.3. Avrupa Birliği Düzeyinde Çok Merkezli Kentsel Bölge

Avrupa'da refah toplumunun sağladığı fırsatlar yaklaşık 30 yıl gibi bir sürede en uzak ve izole bölgelerdeki küçük kasaba ve köylere ulaşmıştır. Ancak 1990 larda Avrupa mekanında ekonomik ve mekansal bir yoğunlaşma eğilimi ortaya çıkmıştır. Bilgi toplumunun yayılması ile bağlantılı yeni organizasyonların, ekonominin küreselleşmenin mekansal karşılığı olan bu gelişme sonucu, ekonomik faaliyetlerin, sermayenin ve nüfusun yoğunlaştığı Avrupa'yı kuzeyden güneye kateden bir omurga giderek güçlenmiştir.

Avrupa'nın bütünleşmesinde de en önemli engellerden biri olan bu eğilim, gelişmiş omurga ile kıtanın geri kalan bölgeleri arasında bütünleşme açısından sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Kentleşmiş bölgelerde nüfusun aşırı yığılması ve çevresel baskıların getirdiği riskler artmakta, daha uzak bölgelerde ve kırsal alanlarda daha keskin bir izolasyon yaşanmaktadır. Yoğunlaşma eğilimi, büyük kentlerin kırsal çevrelerine doğru desentralize olması ve ulaşılabilir mesafelerde ikincil merkezlerin gelişmesi ile az da olsa dengelenmektedir.

Mavi Muz

Üzüm Salkımı

Şekil 5.1.2.3.1. Avrupa Birliği Mekanında Mekansal Kutuplaşmaya Karşılık Çok Merkezli Kentsel Sistem Önerisi

Bölgelerarası dengesizliğin kaynağı olan bu mekansal kutuplaşma mekansal politikaların oluşturulmasında temel oluşturmuştur. AB ülkelerinde mekansal bütünleşmeyi sağlamaya yönelik olarak, 1999 yılında Avrupa Birliği Mekansal Gelişme Perspektifi (ESDP) ortaya konmuştur. Avrupa Birliği mekansal politikalarına temel oluşturan bir metindir.

ESDP içinde üç temel hedef belirlenmiştir.

- Çok merkezli mekansal gelişme ve yeni bir kır-kent ilişkisi
- Bilgiye ve altyapıya erişimde eşitlik
- Doğal ve kültürel mirasın iyi yönetimi (EC, 1999)

Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi, mekandaki kutuplaşmayı azaltmak, hızlı gelişen bölgelerin baskınlığını azaltıp, yavaş gelişen bölgelerin gelişmesini desteklemek üzere Avrupa mekanında dengeli ve çok merkezli bir kentsel sistem oluşturulmasını önermektedir. Yeni merkezlerin desteklenmesi, ulaşım altyapısının dengeli dağıtılması bu politikanın araçlarıdır. Kırsal alanların ana gelişme akslarına bağlanması da hedefler arasındadır.

AB mekanında dengeli bir gelişme sağlanırken, merkezdeki kaynakların az gelişmiş bölgelere kaydırılması ya da çevrenin merkez gelişmesi aleyhine gelişmesi değil, hem *gelişme* hem de *dengenin* gözetildiği bir yaklaşım izlenmektedir.

Çok merkezli mekansal gelişme

Aslında çok merkezlilik 19 yy'da ulaşım teknolojisinin gelişmesi, nüfus ve ekonomik yığılmaların merkezden kopmasıyla uzun zamandır gündemdedir.

Son dönemdeki değişiklik, üretimin kentsel bölge içinde günlük hareketleri belirleyen tek ekonomik faaliyet olmaktan çıkması, bilginin ve servisin iletiminin de önemli bir ekonomik aktivite olarak güçlenmesidir. (Kloosterman, R. C., Musterd, S., 2001)

Çok merkezli kentsel bölge bir kaç merkezi içeren bir coğrafi birimden öte yeni bir kentsel bölgeyi tanımlamaktadır. Tek merkezli kentsel bölgeden farklı olarak, merkez kent ve çevresi arasındaki ayırım ikili bir ayırım olmaktan çıkmış, karmaşık bir ilişkiler ağı olarak tanımlanan yeni bir biçim almıştır. (Hohenberg, P. and Hollen Lees, L. ,1995)

Çok merkezlilik Avrupa mekansal planlamasında ve bölgesel coğrafyada en az üç anlam ifade etmektedir.

- Avrupa mekanı ölçeğinde (bölgelerarası)

Avrupa mekanında güçlü tek merkezi bölgenin giderek güçlenmesinin ve diğer bölgelerin marjinal kalmasının önüne geçmek üzere, birden çok dinamik büyüme odağının desteklenmesi

- Ulus ölçeğinde (bölge içi)

Ulus ölçeğinde tek hakim kent yerine birden çok kentsel merkez olması ve bunların birbiriyle ilişkili olarak gelişmesi (Paris ve Londra'nın tek merkezliliğinin tersine Randstadt ve Rhine bölgelerinin çok merkezliliği)

- Kentsel aglomerasyon ölçeğinde (kent içi)

Büyük kentsel alan içinde merkezlerin çok sayıda olması. Örneğin Ruhr bölgesinde eski sanayi kentlerinde veya İngiltere'deki birçok büyük kentte veya İtalya ve İspanyadaki turistik sahillerde olduğu gibi

ESDP'nin amaçları daha çok birinci ve ikinci anlamlarla ilişkilidir. Büyüme merkezleri daha çok Avrupa ölçeğinde ve uluslar arası bölgeler düzeyinde ele alınmaktadır. Ulusal ölçekte de birçok büyüme merkezinin desteklenmesi amaçlanmaktadır. ESDP de belirtildiği gibi, bölgesel olarak dengeli gelişmenin sağlanması ve küresel ekonomiyle bütünleşme zonlarının yaratılması amaçlanmaktadır. (EC, 1999, para. 67)

ESDP içinde kır-kent tipolojisi çalışmaları

Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi'nin amaçları doğrultusunda, mekansal farklılaşmanın sınıflanması ve tanımlanması ve kentsel ve bölgesel tipolojilerin üretilmesi konusu gündeme gelmiştir. ESDP'nin amaçları doğrultusunda çalışmalar yapmak üzere oluşturulmuş SPESP çalışma grubu içinde (A Study Program in European Spatial Planning, 1998–2000) 1999 yılında bir çalışma grubu oluşturularak

Avrupa'nın farklı ülkelerinde yapılan çalışmalar bir araya getirilmiş ve kır-kent tipolojisi için yeni bir yaklaşım geliştirilmeye çalışılmıştır (Pumain, D, 1999).

Çalışmanın kapsamı

Bu çalışmanın iki amacı vardır. 1. çok merkezli gelişme politikası çerçevesinde büyüme merkezi olabilecek ana kentleri tanımlanması (küresel bütünleşme merkezleri) 2. kentsel ve kırsal dokunun bölgesel kapsamının tanımlanması. Böylece kır-kent ortaklıklarını amaçlayan farklılaşmış politikaların geliştirilmesi sağlanacaktır.

Çalışma Programı önce kentlerin ve kentsel sistemlerin mevcut tipolojik tanımlarını gözden geçirmiştir. Mevcut tipolojik çalışmaların kentlerin farklı özelliklerini temel aldığı görülmüştür. Daha çok yerleşme büyüklüğü, fonksiyonel uzmanlaşma, sosyal ve kültürle değerler, yoğunluk ve mekansal dağılım bakımından farklılaşmalarına vurgu yapılmaktadır. Kentler arasındaki veya kentle hinterlandı arasındaki akışlar mevcut tanımlarda yer almamaktadır. Oysa çalışmada kent-kır ilişkisini tanımlarken akışların önemli olduğu kabul edilmektedir.

Çalışmada mekansal farklılaşmaları ortaya koyacak mümkün olduğu kadar çeşitli veri ile çalışılması amaçlanmıştır. Genel bölgesel göstergeler yerine kentsel ve kırsal yerleşmelere dair göstergeler kullanılmış, ancak en büyük zorluk akışlarla ilgili veri sağlamak konusunda olmuştur. Ayrıca farklı ülke verileri arasındaki uyumsuzluklar da önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Temel verilerde bile Avrupa ülkeleri arasında bir uyum olmadığı için, araştırmacılar karşılaştırmayı anlamlı kılacak şekilde özel yöntemler kullanmışlardır. Ancak yine de bu araştırma için ayrı bir veri toplama sürecine girilmek zorunda kalınmıştır.

Mevcut tipolojiler

Avrupa kent ve kasabaları için geliştirilmiş pek çok tipoloji bulunmaktadır. Büyük bir kısmı nüfus büyüklüğü ve nüfus artışı ile tanımlanmıştır. Bir kısmı ekonomik güç ile ifade edilmektedir. (GSMH, firma merkezi sayısı, demiryolu ve havayolu yolcu trafiği, üst düzey servisler gibi) . Bazı çalışmalarda daha niteliksel göstergeler kullanılmıştır. (Sosyo ekonomik özellikler, yaşam kalitesi ve sosyal bütünleşme gibi) Yine de hemen hepsi Avrupa kentler hiyerarşisini yaklaşık benzer biçimlerde tarif etmişlerdir.

Veriler kullanılarak ortaya çıkan hiyerarşide Paris ve Londra gibi niceliksel göstergeler açısından en üstte yer alan kentleri tanımlamak kolay olmuştur. Bunların dışında birçok başkent ve birkaç ana ekonomik merkez niteliğinde kent ortaya çıkmıştır. (Amsterdam, Atina, Berlin, Birmingham, Brüksel, Kopenhag, Dublin, Düsseldorf, Frankfurt, Hamburg, Helsinki, Lizbon, Luxembourg, Madrid, Manchester, Milano, Münih, Roma, Stockholm, Strasbourg, Viyana)

Daha küçük ancak yüksek teknolojide uzmanlaşmış veya uluslar arası fonksiyonları gelişmiş kentler de bu grup içinde yer almaktadır. (Örneğin, Barselona, Köln-Bonn, Lyon, Rotterdam, Torino, Utrecht).

Bazı kentler de ekonomisini dönüştürmede sıkıntıları olan kentler olarak

tanımlanmıştır (Liverpool, Marsilya, Napoli).

Büyük kentler dışında kalan küçük ya da orta büyüklükte büyüme merkezlerinin tanımlanması ise ilgili ve güncel veri eksikliği nedeniyle oldukça zor olmuştur.

Finlandiya yeni katıldığı için çalışmanın dışında kalmıştır. Başka bir sorun Kuzey ülkelerinde yerleşmelerin çok küçük olması, orta büyüklükte merkez olmaması, yerleşme sisteminin Avrupa genelinden farklı olmasıdır. Bu da ortak tipoloji oluşturmada zorluklar yaratmıştır.

Avrupa Fonksiyonel Kentsel Alanın tanımlanması

Tüm Avrupa için ortak bir kentsel alan tanımına ulaşmak üzere 'Avrupa Fonksiyonel Kentsel Alanı' tanımı geliştirilmiştir.

Ulusal istatistik merkezleri, kentsel sınırları farklı anlayışlarla belirlemektedir. Genel olarak kabul edilen tanım Birleşmiş Milletler'in kabul ettiği 'Kentsel Alan Kavramı'dır. Fakat bu tanım tamamen fizikseldir ve binalar arasındaki uzaklığa dayalıdır. Binalar arasındaki uzaklık fonksiyonu etkilese bile tam anlamıyla belirleyici sayılmaz. Yapılaşmış alanın sürekliliği ve yoğunluğu geleneklere, yasalara, fiziksel yayılma biçimine ve gelişmenin bulunduğu aşamaya göre farklılaşır.

SPESP çalışma grubu 1999 yılında da Paris'te toplanarak Danimarka grubunun önerisini tartışarak kabul etmiştir. Avrupa fonksiyonel Kentsel Alanı (AFKA)/ European Functional Urban Area (EFUA)Avrupa'da NUTS5 düzeyi temel alınarak yapılan bir tanımlamadır. Birinci aşamada BM in kentsel alan tanımı kullanılarak kentin kesintisiz merkezi alanı tanımlanmıştır. İkinci aşamada merkeze doğru günlük seyahat oranı aktif işgücünün %40'ını aşan NUTS5 birimleri alana eklenmiştir. Bu aşamada da AFKA kesintisiz olarak devam etmektedir. Üçüncü aşamada, kendi aktif işgücünün %40'ından fazlasını bir ve ikinci aşamada tanımlanan NUTS5'lerden günlük seyahatle sağlayan NUTS5'ler alana katılmıştır. (Örneğin kent dışındaki bir havaalanının bulunduğu yerleşme), NUTS5 hala AFKA içinde sayılmaktadır.

Sonuçta bu üç aşamada tanımlanan NUTS5 düzeyindeki bölgeler Fonksiyonel Kentsel Alanı oluşturmaktadır.

Daha büyük ve karmaşık kentsel bölgelerde, örn. Rhein-Ruhr, Randstadt veya Midland gibi, daha yüksek düzey bir tanımlama gerekmektedir. Bu tür birimler üst üste düşen işgücü pazarları veya başka tür akışları barındırmaktadır. Örneğin üst düzey terminaller veya üst düzey servis operatörleri gibi. Bu tür birimler 'Consolidated European Urban Area' (CEUA) olarak tanımlanmıştır.

Bölgesel kentsel/kırsal dokuların farklılaşması

Kentleri karşılaştırmak üzere az çok anlamlı bir dizi gösterge elde edilmiştir. Ancak her amaca uygun, kesin, kalıcı bir kent sınıflamasına ulaşmaya çalışmak hem bir yanılısama hem de gereksiz bir çaba olarak görülmektedir. Sadece genel bir sınıflama yaparak, farklı bölgesel etki alanlarındaki ve farklı sosyo-ekonomik dinamiklerdeki

potansiyel odak noktalarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu da kent ve kır arasındaki ortaklıkların geliştirilmesi için gereklidir.

Kent ve kır arasındaki ortaklıkların geliştirilmesi için yerel ve bölgesel alt sistemleri oluşturan her tür akış hakkında güvenilir bilgiye dayanmak gereklidir. Ancak akışlara dair veriler Avrupa ülkeleri için karşılaştırılabilir değildir. Akışların coğrafi dağılımı mekansal yapıdan etkilendiği ve mekansal yapıda karşılığını bulduğu için, belli yapısal göstergeler bu akışları ifade etmek üzere kullanılmıştır. Örneğin, Avrupa kentsel alanları arasındaki uzaklık haritası, yerleşme dokusunu ortaya çıkarmak için iyi bir haritadır. Batıda heterojen nitelikte, Rhine vadisinde çok yoğun ve doğuda daha düzenli bir yerleşme dokusu ortaya çıkmaktadır.

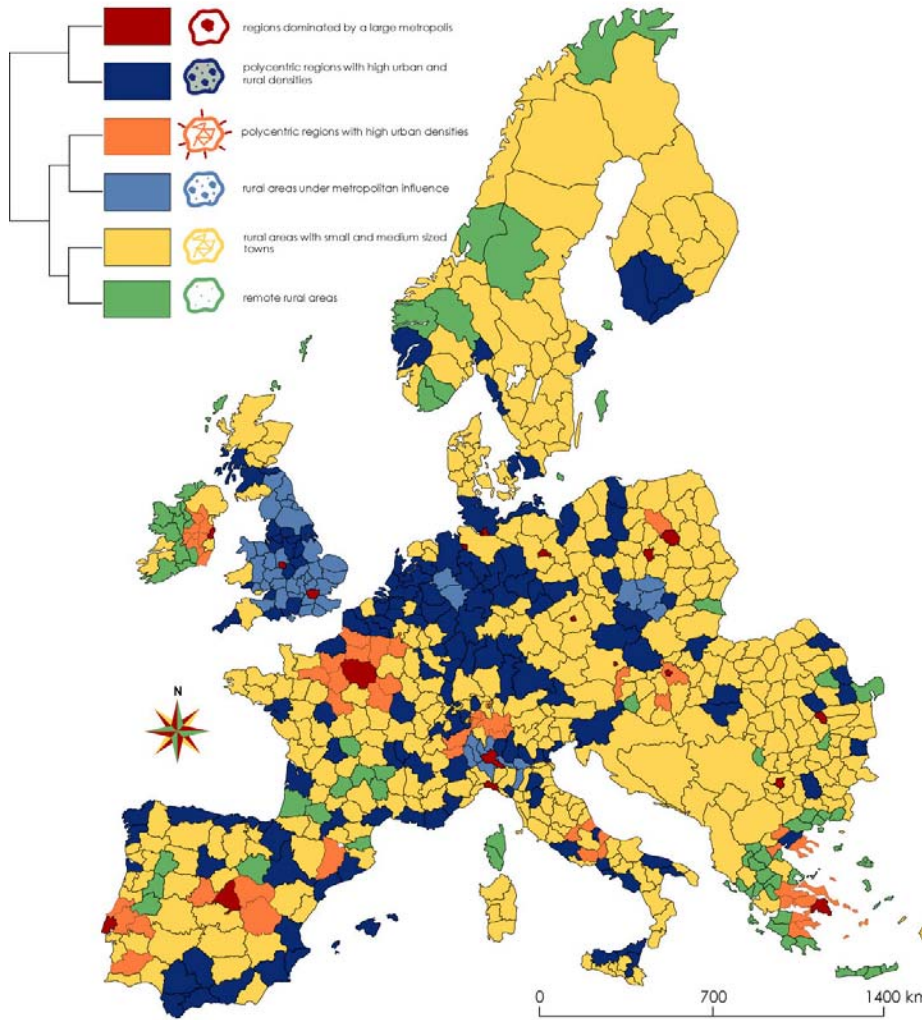
Fransız grubun yaptığı çalışmada nüfusu 5000 den fazla olan yerleşmelerin tam konumları ve büyüklüklerini Geopolis verilerinden alarak, NUTS3 düzeyinde bir analiz yapılmıştır. Doğu Avrupa ülkeleri ve 15 AB ülkesi dahil edilmiştir. Avrupa bölgesinde NUTS3 düzeyinde 728 bölge için bir tipoloji çıkarılmıştır.

Kentsel kırsal yerleşmelerin mekansal dokusunu ortaya koyan yedi gösterge kullanılarak kümeleme analizi yapılmıştır. (Kentleşme oranı, kentsel ve kırsal yoğunluklar, nüfusu 10 000 den çok olan yerleşmeler arasındaki ortalama uzaklık, yerleşme büyüklüğündeki farklılık indeksi, hakim kent olma indeksi, ana merkezlerin büyüklük sınıflamasındaki yeri)

Sonuçta beş genel mekansal tipoloji tanımlanmıştır.

1. Büyük metropollerin hakim olduğu bölgeler
2. yüksek kentsel ve kırsal yoğunlukta olan bölgeler
3. yüksek kentsel yoğunlukta çok merkezli bölgeler
4. orta ve küçük ölçekli yerleşmeler ağının hakim olduğu bölgeler
5. uzak kırsal alanlar

Birincisinde yüksek bir çekicilik beklenmekte, ancak güçlerdeki dengesizliği gidermek için bölge içine gelişmeyi yaymak ve çevresel değerler üzerindeki baskıyı kontrol altına almaya çalışmak gerekmektedir. İkincisinde ise ortaklık konuları dikkatli şekilde seçilmelidir, tek tek birimlerin düşük cazibesi ağ olmanın getirdiği cazibe ile telafi edilmelidir. Bu çalışmada Avrupa için az çok karşılaştırılabilir verilerin oluşturulması ve haritalandırılmış olması önemlidir. Fakat daha sonra geliştirilip daha operasyonel sonuçlara ulaşılmalıdır. NUTS 3 düzeyinde yapılan çalışma NUTS 5 düzeyinde daha hassas şekilde GIS kullanılarak yapılırsa daha küçük kentsel bölgelerde de analizler yapmak mümkün olacaktır. Ayrıca çalışmanın daha genişletilmiş sosyo-ekonomik verilerle de tamamlanması gerektiği şeklinde bir sonuca varılmıştır. (Pumain, D, 1999)

Harita 5.1.2.3.1. Avrupa Birliği Ölçeğinde Mekansal Tipoloji Çalışması (SPESP)
Source: NORDREGIO Synthesis Report

Uzak kırsal alanlar için ya da dağınık ve ufak yerleşimler için aynı çalışmanın NUTS5 düzeyinde yapılabileceği belirtilmiştir. Çevre bölgelerdeki kırsal yerleşme sistemini ortaya çıkararak için Finlandiya bu tür bir çalışma yapmıştır.

Alman grubu tarafından başka bir metodolojiyle potansiyel zonlar belirlenmiştir. NUTS3 düzeyinde iki temel değişken kullanılmıştır. Birincisi bölgeler arası ulaşılabilirliği ölçmek üzere idari birimler arası seyahat süresi, ikincisi ise bölgenin en büyük kentinde yaşayanlar sayısı ele alınmıştır.

Üçüncü bir yaklaşım İtalya için R. Camagni tarafından geliştirilen kırsal alanların dinamiklerinin, ekonomik sürdürülebilirlik ve kentsel baskı düzeylerine göre tanımlandığı çalışmadır.

Sonuç olarak, Avrupa mekanı için anlamlı bir mekansal tipoloji üretmede ciddi sorunlar bulunmaktadır. Birincisi karşılaştırılabilir veri elde etmekteki zorluklardır. İkincisi özellikle akışlarla ilgili sadece günlük seyahat verileri vardır, bu da daha geniş ilişkileri –kentsel servislere ulaşım, haftalık ya da aylık seyahatler vs- tanımlamak için yeterli değildir.

Sonuç ve daha sonraki çalışmalar

Yerleşme sistemlerinin bölgesel yapısına göre farklı politikalar gereklidir. Tek büyük bir metropol merkezin hakim olduğu bir bölgedeki kır-kent ilişkisi ile çok merkezli, orta büyüklükteki yerleşmelerin hakim olduğu bir bölgedeki kır-kent ilişkisi farklıdır.

ESPON – Çok merkezli Avrupa Çalışmaları

ESDP kapsamında Avrupa mekanını tanımak amacıyla 2002 yılında kurulan ESPON (The European Spatial Planning Observation Network) Avrupa’da mekansal farklılaşmayı tanımlamak üzere çalışmalar sürdürmektedir.

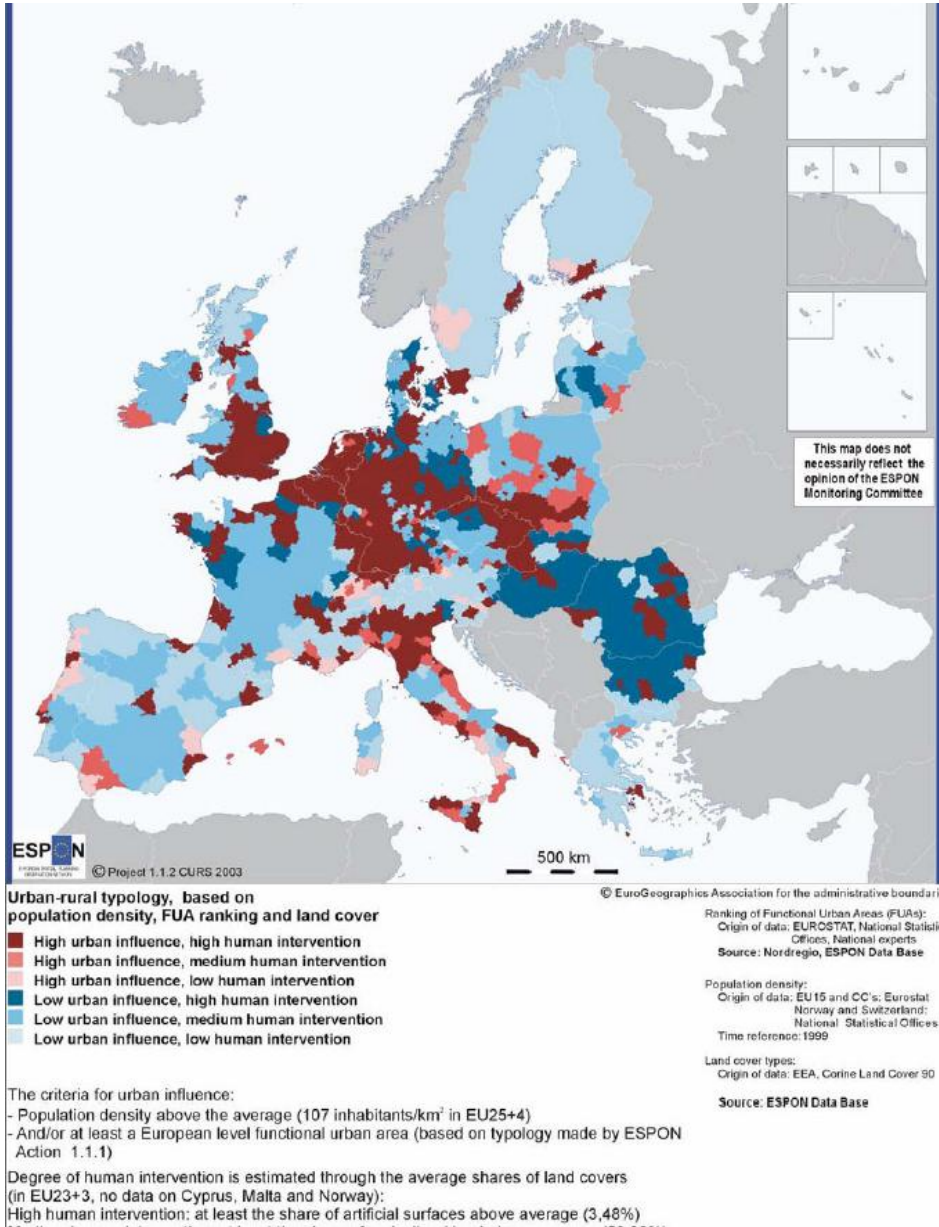
Avrupa’nın büyük bir bölümü, ‘kırsal’ı ‘kentsel’in karşıtı olarak kabul etmektedir. Bu yargı bazı bölgelerde doğruluğu ispatlanabilir bir açıklamadır. Bununla birlikte, kentsel ve kırsal alanlar arasındaki dayanışma zamanla artmaktadır. Bu süreç “rurbanisation” olarak birçok alanda kentsel ve kırsal alanlar arasındaki geleneksel ayırımı kaldırmaya yönelik olarak işlemektedir.

ESPON kapsamında Helsinki Teknoloji Üniversitesi, Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Merkezi öncülüğünde yapılan Avrupa’da Kır-Kent İlişkisi çalışması bu tartışmaya katkıda bulunmak amacıyla kırsal-kentsel alanların geniş bir sınıflandırmasını yaparak bu iki alan arasındaki ilişkilerin çeşitliliğini yansıtmaktadır. Bu sınıflandırma kırsal ve kentsel alanların karşılıklı dayanışmasını temelde iki ana boyutta yansıtmaktadır:

1. Kentin etki derecesi nüfus yoğunluğu ve işlevsel önemi,
2. Arazi kullanımı (örneğin bölgedeki yapay ve tarım arazilerinin paylaşımı) ile açıklanmaktadır.

ESPON'un yaptığı sınıflandırmada yukarıdaki iki gösterge 6 kategoride ele alınmıştır:

- Yüksek Kentleşme, Yüksek Derecede İnsan Müdahalesi
- Yüksek Kentleşme, Orta Derecede İnsan Müdahalesi
- Yüksek Kentleşme, Düşük Derecede İnsan Müdahalesi
- Düşük Kentleşme, Yüksek Derecede İnsan Müdahalesi
- Düşük Kentleşme, Orta Derecede İnsan Müdahalesi
- Düşük Kentleşme, Düşük Derecede İnsan Müdahalesi

Harita 5.1.2.3.2. Nüfus Yoğunluğu, İşlevsel Kentsel Alan (FUA Functional Urban Area) Sıralaması ve Arazi Örtüsü esas alınarak hazırlanmış kır-kent tipolojisi.

Nüfus Yoğunluğu, İşlevsel Kentsel Alan (FUA Functional Urban Area) Sıralaması ve Arazi Örtüsü esas alınarak hazırlanmış kır-kent tipoloji haritasında;

Kentleşme kriterleri;

- Nüfus yoğunluğunun 107 kişi/km²
- Ve/veya en az Avrupa düzeyinde İşlevsel Kentsel Alanlar (FUA) olarak ele alınmıştır.

İnsan müdahalesinin derecesini hesaplamak için insan müdahalesinin arazi kullanımındaki ortalama payı ele alınmıştır.

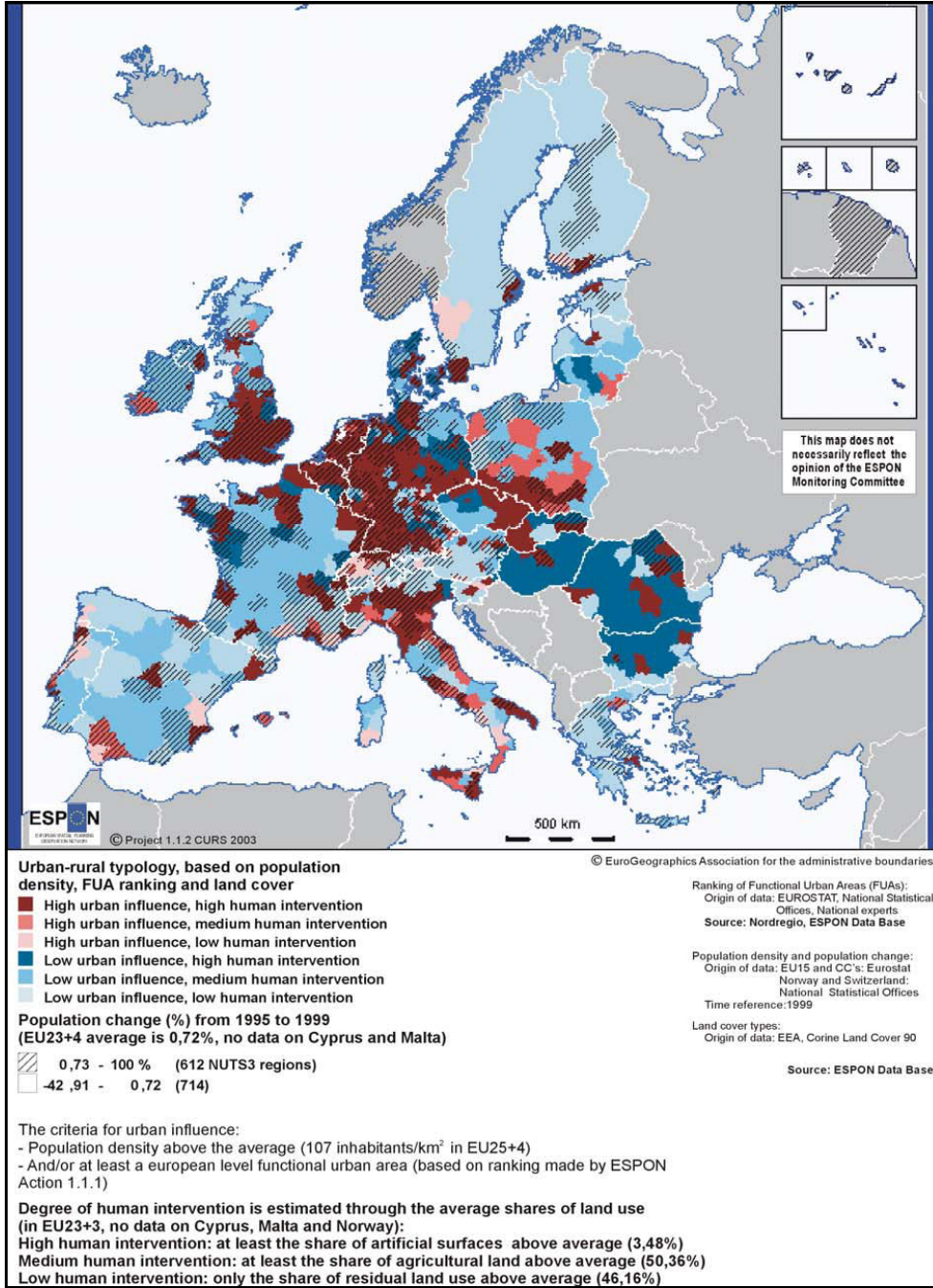
- Yüksek Derecede İnsan Müdahalesi: Yapay çevrenin payının en az % 3,48 olduğu alanlar
- Orta Derecede İnsan Müdahalesi: Tarım arazisinin payının en az %50.36 olduğu alanlar
- Düşük Derecede İnsan Müdahalesi: Artan arazinin payının %46.16 olduğu alanlar olarak tanımlanmıştır.

Harita Bulguları

Avrupa düzeyinde, yüksek yoğunluklu kentsel alanların oluşturduğu koridor boyunca gerilim, Kuzey İngiltere'den Benelux ülkeleri ve Batı Almanya'dan Kuzey İtalya ve İtalya sahillerinin üst bölümünde görülmektedir. İkinci doğu-batı gerilimi ise; Güneydoğu Almanya, Güneydoğu Polonya ve Çek Cumhuriyetinin kuzey bölgesi gerilimidir.

Kır-kent ilişkisinin çeşitlilik düzeyinin saptanmasında kırsal alanlardaki farklı tiplerin çaprazlanması önemlidir. AB 15 ülkelerinin büyük bölümünde ve İsveç'te kırsal alanlar, düşük ve orta düzeydeki insan müdahalesinin temel özelliklerini yansıtmaktadır. Kırsal alanlardaki insan müdahalesinin derecesi çoğunlukla yeni AB üyeleri, Bulgaristan, Romanya, Doğu Almanya ve Bulgaristan'da farklılık göstermektedir.

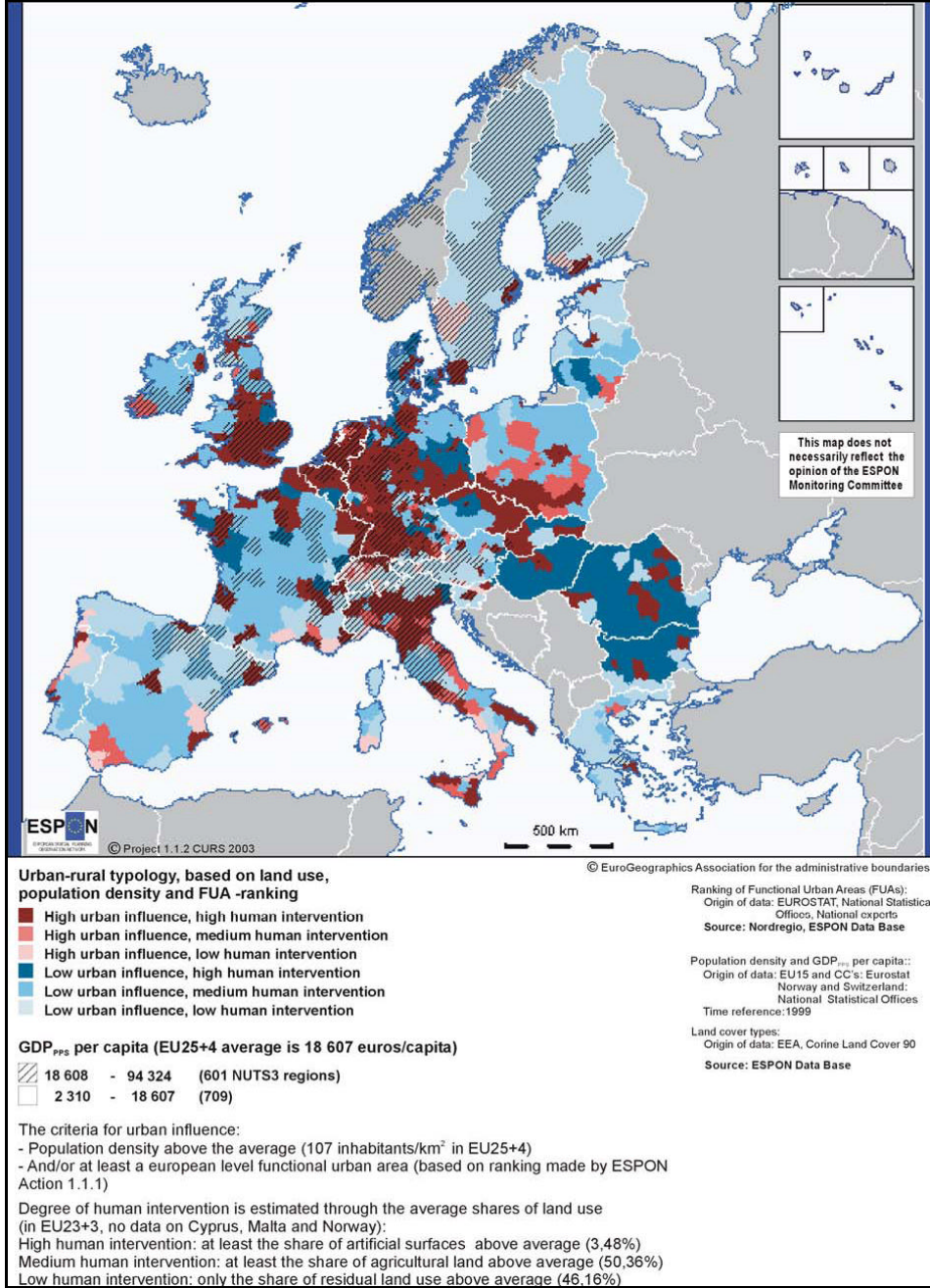
Kır-kent ilişkisi Avrupa'nın çeşitliliğini yansıtmaktadır. Genel olarak orta ölçekli ve küçük kasabalar, yeni (değişen) kırsal nüfusun artan servis talepleri sayesinde yarar sağlamaktadır. Diğer kırsal alanlar, doğal ve ekonomik potansiyel taşımaktadır. Kültürel çeşitlilik ve doğal değerler, iş ve boş zaman değerlendirme açısından bu kırsal alanların çekiciliğini arttırmaktadır.

Harita 5.1.2.3.3. Kent-Kır Tipolojisi, (Nüfus yoğunluğu, FUA Sıralaması ve Arazi Örtüsü) Üzerine Nüfus Değişimi İşlenmiş Durumu.

Kent-Kır Tipolojisi, (Nüfus yoğunluğu, FUA Sıralaması ve Arazi Örtüsü) üzerine nüfus değişimi işlenmiş olan haritada;

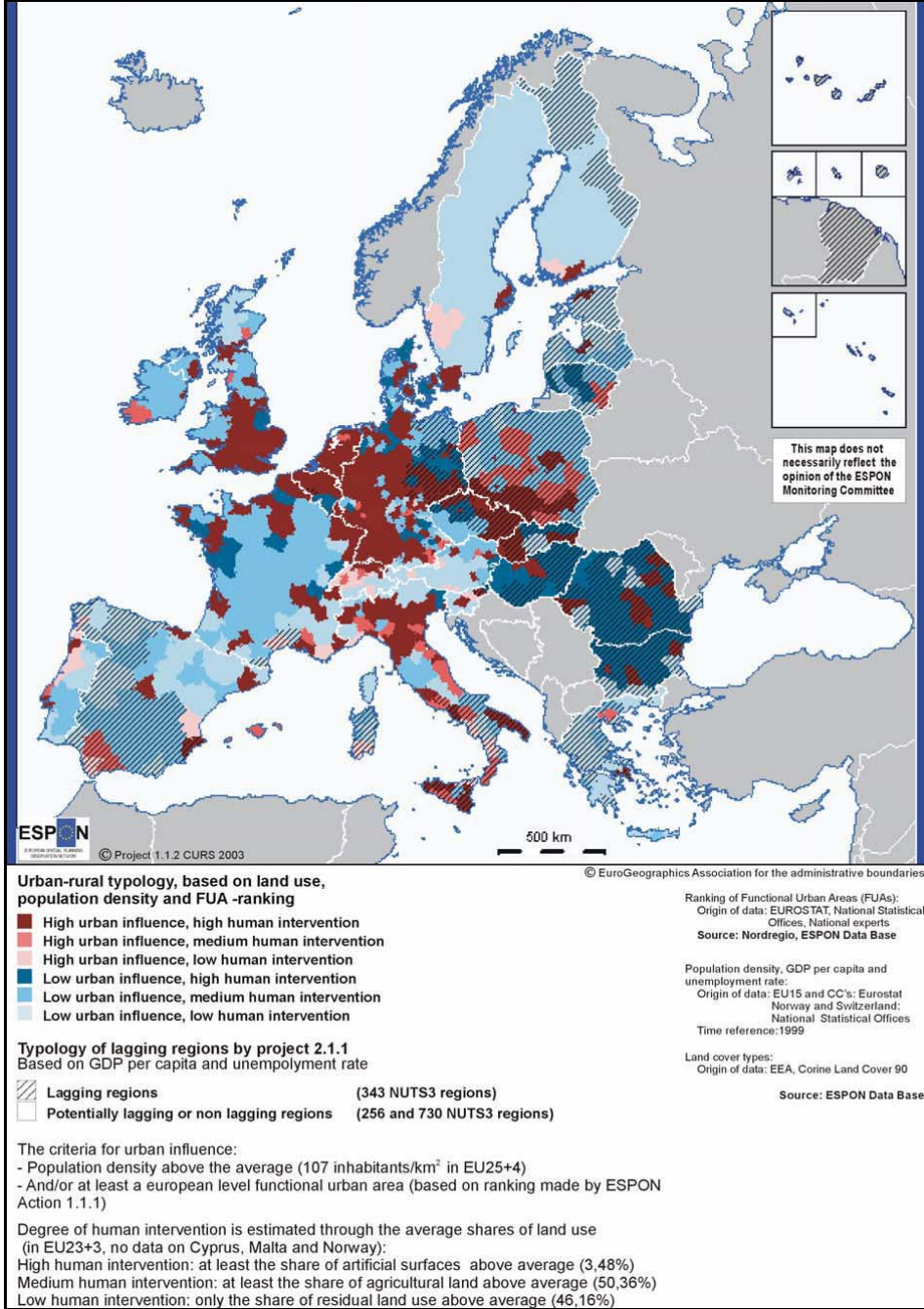
Nüfus değişimi 1995–1999 (Avrupa ortalaması % 0,72)
% 0,73–100 (612 NUTS3 bölgesi)
% -42,91 – 0,72 (714 NUTS3 bölgesi) çıkmaktadır.

Harita 5.1.2.3.4. _Kent-Kır Tipolojisi , (Arazi kullanımı, Nüfus Yoğunluğu ve FUA sıralaması) Üzerine GSYİH İşlenmiş Durumu.

Kent-Kır Tipolojisi , (Arazi kullanımı, Nüfus Yoğunluğu ve FUA sıralaması) üzerine GSYİH işlenmiş olan haritada;

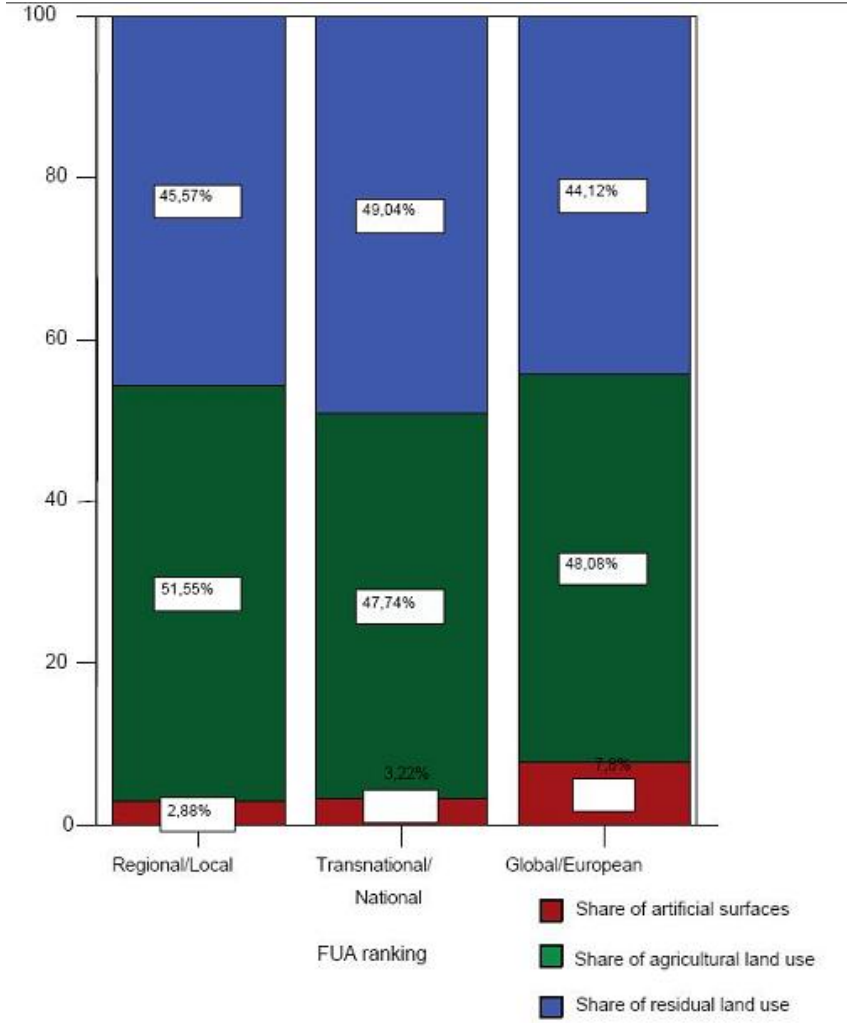
Kişi Başına Milli Gelir (Avrupa)
18 608 – 94324 (601 NUTS3 bölgesi)
2 310 – 18 607 (709 NUTS3 bölgesi) çıkmaktadır.

Harita 5.1.2.3.5. Kent-Kır Tipolojisi , (Arazi kullanımı, Nüfus Yoğunluğu ve FUA sıralaması) Üzerine Geri Kalmışlık İşlenmiş Durumu.

Gerı Kalmışlık tipolojisi (GDP ve işsizlik oranına göre)

- Gerı Kalmış Bölgele (343 NUTS3 bölgesi)
- Gerı Kalmışlık Potansiyeli Taşıyan ya da Gerı Kalmamış Bölgele (256 NUTS3 bölgesi)

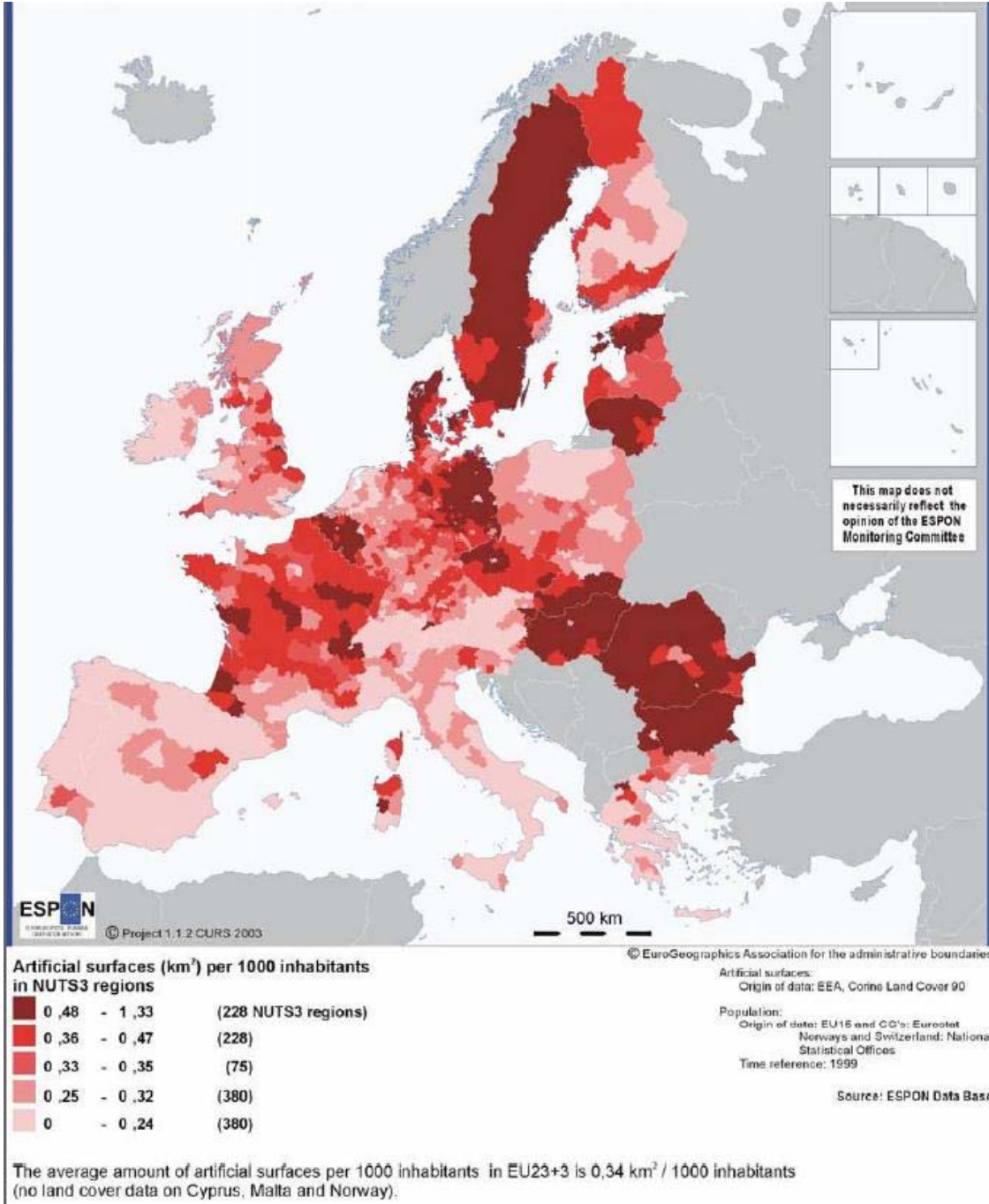

FUA ranking in relation to the shares of different land cover types in EU 23+3 (FUA typology by ESPON Action 1.1.1).

Grafik 5.1.2.3.1. _Avrupa'da Farklı Arazi Örtüsü Payları İlişkisinde FUA Sıralaması.

Grafikte, FUA Sıralaması (Yerel-Bölgesel/ Ulusal-Ulusaşırı/ Global-Avrupa)

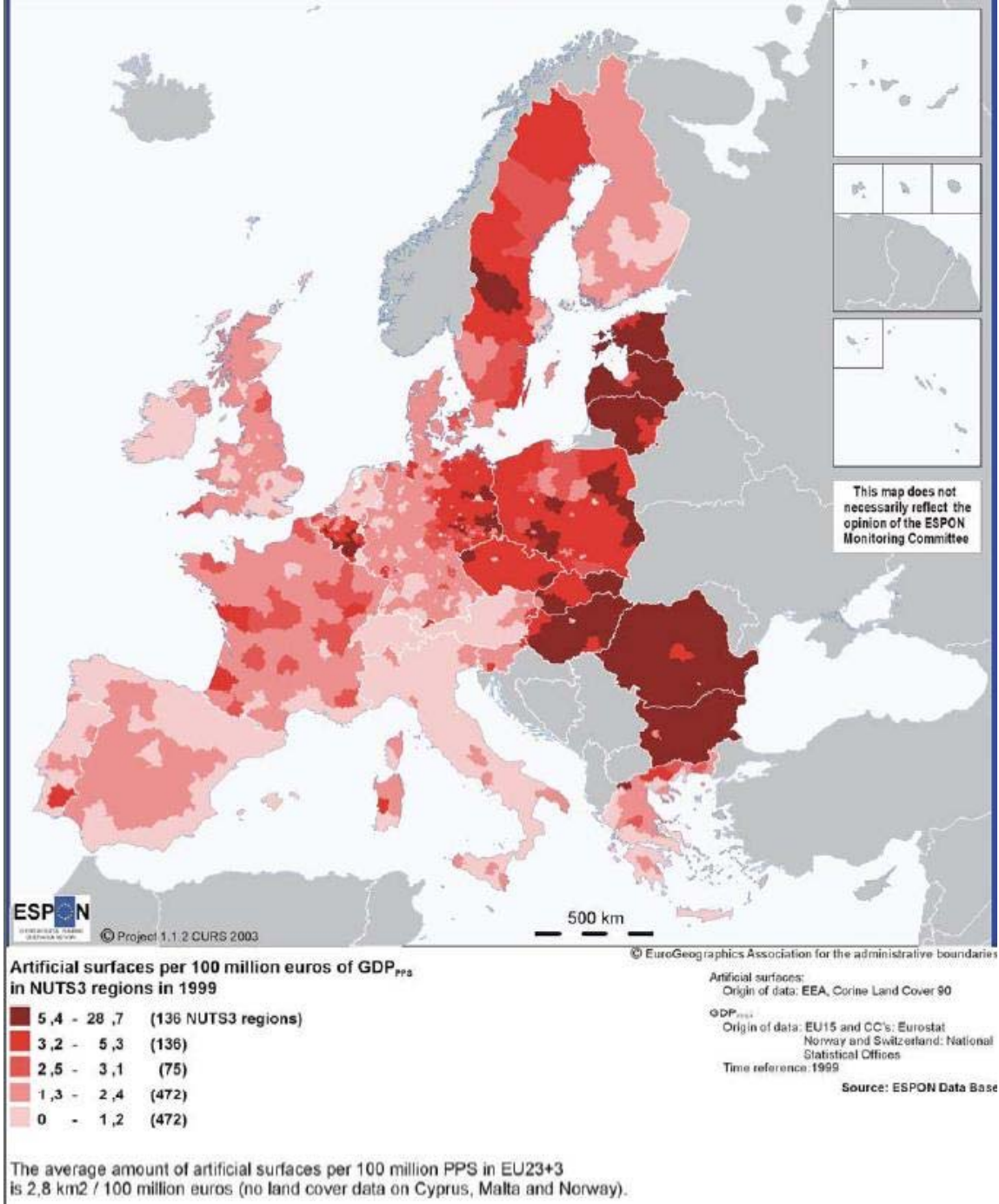
- Yapay Çevre Payı
- Tarımın Payı
- Artan Arazi Payları görülmektedir.

Harita 5.1.2.3.6.1000 Kişiyeye Düşen Yapay Alan Payı (NUTS 3) (Km2)

Haritaya göre, 1000 Kişiyeye Düşen Yapay Alan Payı (NUTS 3) (Km2)

- 0,48–1,33 (228 BÖLGE)
 - 0,36–0,47 (228 BÖLGE)
 - 0,33–0,35 (75 BÖLGE)
 - 0,25–0,32 (380 BÖLGE)
 - 0–0,24 (380 BÖLGE)
- Avrupa ortalaması 0,34

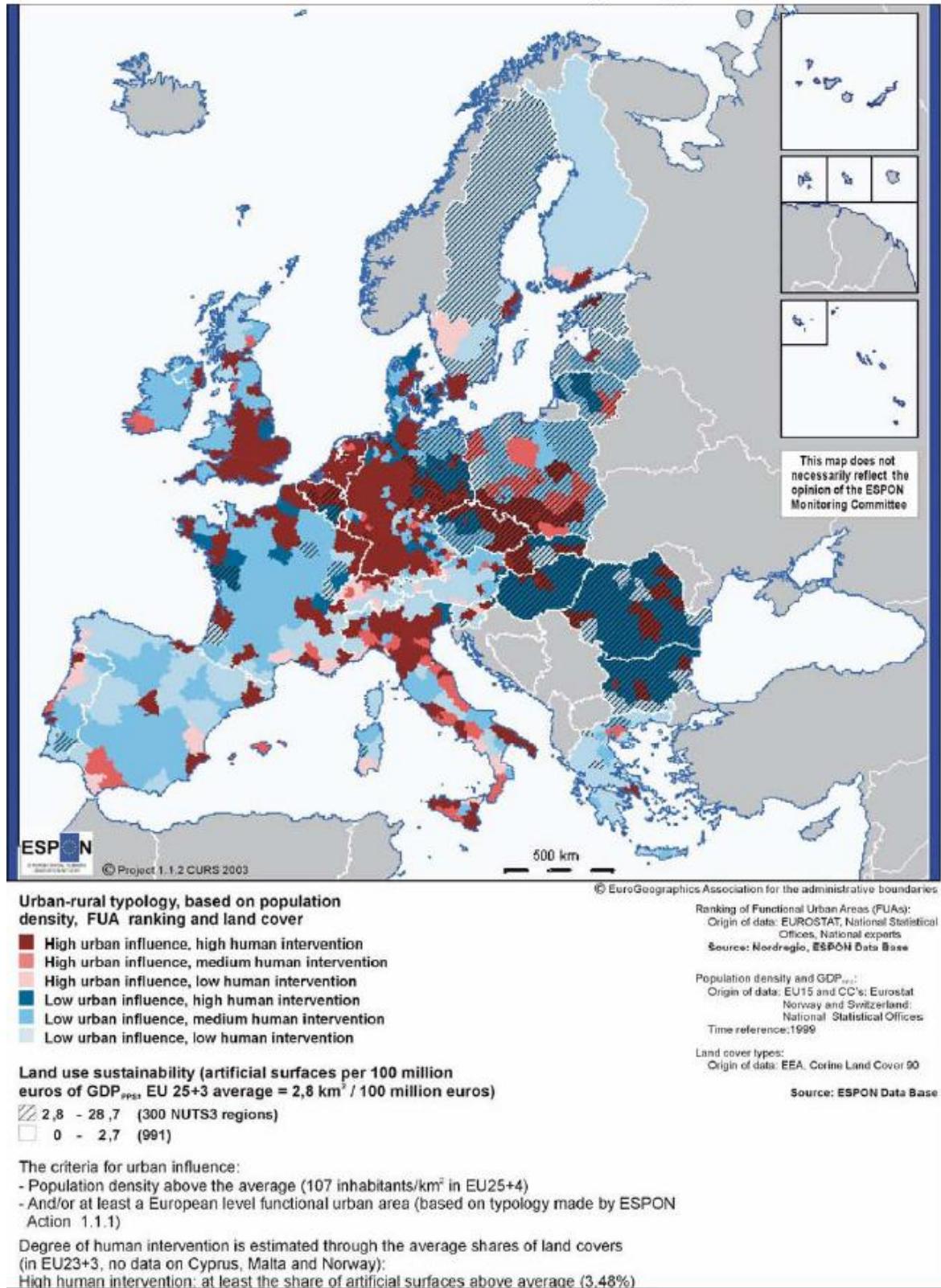
Harita 5.1.2.3.7. 100 milyon Euro GSYİH başına Yapay Alan (NUTS 3)

100 milyon Euro GSYİH başına Yapay Alan Payı (NUTS 3) .

- 5,4–28,7 (136 BÖLGE)
- 3,2–5,3 (136 BÖLGE)
- 2,5–3,1 (75 BÖLGE)
- 1,3–2,4 (472 BÖLGE)
- 0–1,2 (472 BÖLGE)

Avrupa ortalaması 2,8 KM²/1000 kişi

in relation to urban-rural typology

Harita 5.1.2.3.8. Kır-Kent Tipolojisi; Nüfus Yoğunluğu, FUA Sıralaması, Arazi Örtüsü Üzerine Sürdürülebilir Arazi Kullanımı- Yapay Alanlar ve GDP İşlenmiş Durumu.

Kır-Kent Tipolojisi; Nüfus Yoğunluğu, FUA Sıralaması, Arazi Örtüsü Üzerine Sürdürülebilir Arazi Kullanımı- Yapay Alanlar ve GDP işlenmiş sonuç haritaya göre;

- 2,8–28,7 (300 BÖLGE)
- 0–2,7 (991 BÖLGE) bulunmaktadır.

ESPON'un yapmış olduğu çalışmada Nüfus Yoğunluğu, FUA Sıralaması ve Arazi Örtüsü verileri kullanılarak bir kır-kent tipoloji haritası elde edilmiş, bu haritanın üzerine ülkelerin ekolojik durumlarını ve sürdürülebilirliklerini yapay çevre ve GSYİH verileri işlenerek elde edilmiştir. ESPON'unun geliştirdiği modelin en esnek yanı her NUTS düzeyine uygulanabilmesidir.

AB, NEWRUR⁵ Projesi (urbaN prEssure on RURal areas),

Avrupa için yapılan kentsel sistemin tanımlanması çalışmaları yanı sıra, kırsal alanlar üzerinde odaklanan birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar, ESDP kapsamında 'yeni bir kır-kent ilişkisi' başlığı altında yapılmaktadır.

Kırsal alanların analizi konusunda, bugüne kadar iki yaklaşım görülmektedir. Birincisi daha önce sözü edilen kent odaklı bakış açısı, ikincisi kırsal alanların sosyal ve ekonomik dönüşümüne odaklanan yaklaşım. Birinci yaklaşıma göre kırsal alanlar kentsel etkiler için alıcı ve pasif konumdadır. Süreç içinde kırsal alanlar kentleşme baskısına yenilecektir. Bu yüzden önemli olan kentsel süreçlerin analiz edilmesidir. İkinci yaklaşıma göre kırsal dinamikler daha belirleyicidir. Kırsal alanların analizi kırsal dönüşümle açıklanabilir. Kırsal istihdamın çeşitlenmesi, tarımsal üretimin pazarla ilişkilerinin değişmesi, kırsal topluluğun tepkileri gibi faktörler bu alanların temel dinamikleridir.

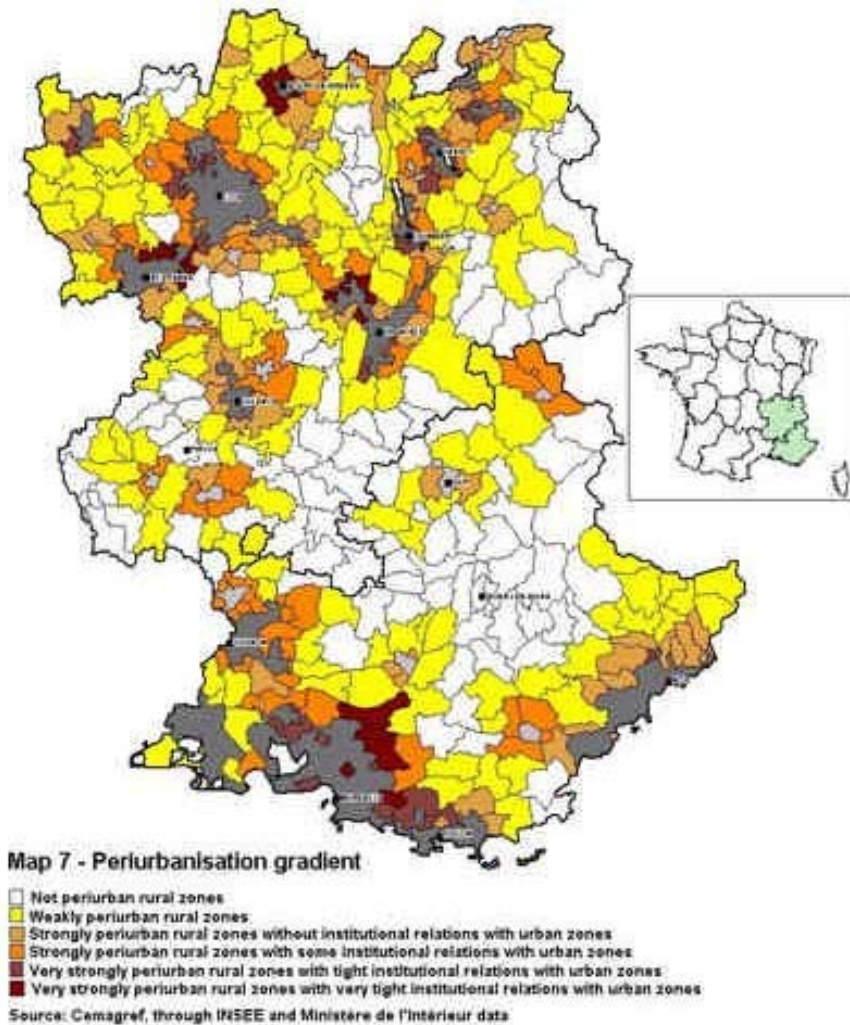
NEWRUR Araştırma Projesi bu iki yaklaşımı bir araya getirmeyi amaçlayan bir çalışmadır. ESDP nin öne çıkardığı iki başlığı; 'kentsel yayılma' (urban sprawl) ve 'kırsal alanların rolü ve fonksiyonunu değişmesi'ni birlikte ele alan bir projedir. Çalışma, Avrupa mekanında kırsal alanlarda, dış etkiler ve iç kapasitelerinin farklı bileşimleriyle ortaya çıkan tipolojileri ortaya koymayı hedeflemektedir. Kırsal alanların içsel gelişme süreçlerinin yerelliği güçlendiren bir unsur olarak öne çıkartılabileceği düşüncesi temel hareket noktasıdır. Proje sonunda, her ülkede seçilen kentsel bölgede kentsel yoğunlaşmaları, zayıf kırsal bölgeleri, tehlike altındaki kırsal alanları tanımlayan haritalar elde edilmiştir.

OECD'ye göre (OECD, 1993) kentsel ve kırsal alanlar kentsel bölge içinde yakın ilişki içindedir. İlişkiler yapısal özellikler ve fonksiyonel ilişkiler olarak tanımlanabilir.

⁵ NEWRUR, (urbaN prEssure on RURal areas), AB 5. Çerçeve Programı kapsamında 2001-2004 tarihleri arasında Fransa, Almanya, İspanya, İngiltere ve Yunanistan'ın katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırma projesidir. Sonuçta Avrupa mekanında kentsel baskı altında bulunan NUTS2 bölgelerinin kırsal alan tipolojileri elde edilmiştir.

Yapısal özellikler konum, arazi kullanımı, yerleşme yapısı, nüfus dağılımı, idari yapı gibi daha sabit niteliklidir. Fonksiyonel ilişkiler ise, üretim, tüketim ve iletişim akışları gibi zamanla daha hızlı değişen ilişkilerdir.

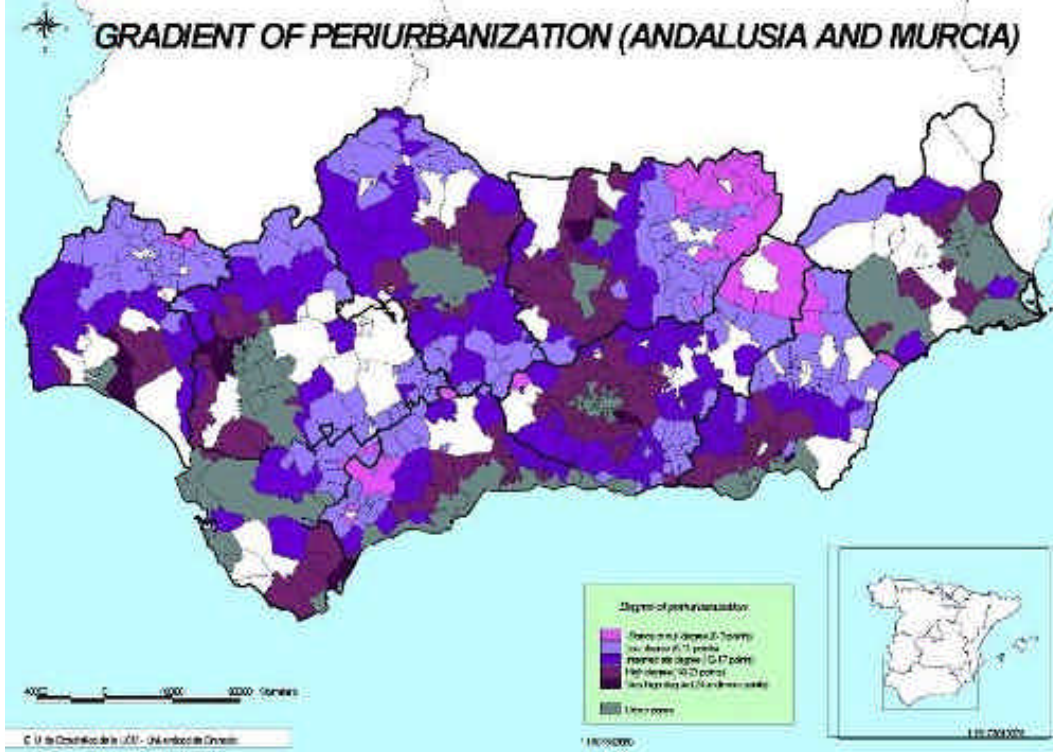
Kentsel-kırsal bütünleşme fonksiyonel kriterlerle tanımlanabilir. Ekonomik gelişme, sosyal bütünleşme ve kültürel kriterler. NEWRUR, kentsel alanların kırsal üzerindeki yoğunluk derecesini ölçmek üzere mekansal ve fonksiyonel bağlantılara bakmıştır. Mekansal olarak kentlere fiziksel yakınlık, fonksiyonel olarak da birbirini tamamlayıcılık üzerinde durmuştur. Kurumsal bağlar da incelenmiştir. Her ülke farklı kriterlere ağırlık vermiştir. Örneğin Fransa kurumsal bağlar ve hizmet sağlama, İngiltere ana ve ikincil istihdam merkezlerine yapılan seyahatleri kriter olarak almıştır. Sonuçta, farklı ölçütlerin sentezi yapılarak genel sayısal bir index elde edilmiş, farklı kırsal alanlar kentle bütünleşme derecelerine göre sınıflanmıştır.

Harita 5.1.2.3.9. NEWRUR Kapsamında Fransa- Rhône-Alpes ve Provence-Alpes-Côte d'Azur için Yapılan Kır-Kent Tipolojisi

Rhône-Alpes ve Provence-Alpes-Côte d'Azur'da sosyo-ekonomik değişkenlerle bir kümeleme analizi yapılmıştır. Turizm, iç göçler, ekonomik aktivite türü, kentsel- kırsal iş dengesi, günlük servislere ulaşım konuları, kırsal alanların heterojen olmasında

belirleyicidir. Ancak periurban bölgede ekonomik farklılaşma heterojenlik üzerinde çok belirleyici değildir.

Harita 5.1.2.3.10. NEWRUR Kapsamında İspanya- Andalusia ve Murcia İçin Yapılan Kır-Kent Tipolojisi

İspanya'da Andalusia ve Murcia'da kentle benzer derecede bağları olan yerler arasında ekonomik farklılaşma olabilmektedir, bu örnekte açıklayıcı olan ekonomik farklılaşmadır. (Briquel, V., Colligard, J., 2005)

Sonuç olarak dünyada kentsel bölge ölçeğinde kır-kent ilişkilerini etkileyen süreçlerin başında çok merkezli gelişme eğilimleri gelmektedir. Bu süreç aynı zamanda;

- Kentsel alandan kırsal alana doğru yönelimde mesafelerin artması, bölgesel ilişkilerin önem kazanmasını,
- Gelişmenin merkez kentten daha çok çevrede gerçekleşmesini,
- insan/mal/para akışlarında çevrenin öneminin artmasını,
- Göçün kentten kente yönelmesini,
- Çevrede 1 milyon+ nüfuslu kent sayısında artışı,
- Kır-kent ayrımının arazi kullanım, istihdam yapısı gibi ayırıcı özelliklerinin netliğini kaybetmesi, onun yerine koşullara göre farklılaşan bir özellik göstermesi durumunu gündeme getirmektedir.

5.4. TR 41 ve TR 42 BÖLGELERİNDE İLÇELERİN SINIFLANDIRILMASI

Bu bölümde, ayrıntılı olarak ele alınan TR 41 ve TR 42 bölgelerinde kır ve kentin tanımlanmasına yönelik son bir değerlendirme yer almaktadır. Sentez verilerine ulaşmak için iki bölge düzeyinde yapılan faktör analizlerinden yola çıkılarak, NUTS 2 düzeyinde ele alınan 81 ilçede, 6 faktör üzerinden iki adımlı kümeleme analizi yapılmıştır.

Analiz için SPSS paket program kullanılmıştır. İlçe kategorik değer olarak alınırken, faktör analizi sonucunda bulduğumuz değerler süreğen değerler alanına girilmiştir. Uzaklık ölçüsü olarak Log-Likelihood yöntemi benimsenmiştir. Buna göre ilçeler bazında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

	İLÇE SAYISI	(%)
KIRSALLIĞI BASKIN BÖLGELER	24	29,63
GEÇİŞ BÖLGELERİ	43	53,09
KENTSELLİĞİ BASKIN BÖLGELER	14	17,28
TOPLAM	81	100

Tablo 5.4.1. Bölge Sınıflaması-Kümelere Göre İlçe Sayısı TR 41-TR 42

Söz konusu bölge içinde göreceli olarak 24 kırsallığı baskın, 43 geçiş niteliğinde, 14 kentselliği baskın ilçe tespit edilmiştir.

	TARIMDIS		ISGUCU		DEMOGRAF	
	Ortalama	Std. Sapma	Ortalama	Std. Sapma	Ortalama	Std. Sapma
KIRSALLIĞI BASKIN BÖLGELER	-1,00	0,17	-1,02	0,28	-0,69	0,22
GEÇİŞ BÖLGELERİ	0,03	0,54	0,09	0,60	-0,17	0,31
KENTSELLİĞİ BASKIN BÖLGELER	1,63	0,67	1,48	0,75	1,71	1,27
TOPLAM	0,00	1,00	0,00	1,00	0,00	1,00
	EGITIM		PARAMAL		TARIMURT	
	Ortalama	Std. Sapma	Ortalama	Std. Sapma	Ortalama	Std. Sapma
KIRSALLIĞI BASKIN BÖLGELER	-1,09	0,72	-0,41	0,30	-0,12	0,57
GEÇİŞ BÖLGELERİ	0,20	0,59	-0,25	0,51	0,24	1,22
KENTSELLİĞİ BASKIN BÖLGELER	1,24	0,41	1,47	1,52	-0,53	0,49
TOPLAM	0,00	1,00	0,00	1,00	0,00	1,00

Tablo 5.4.2. Bölge Sınıflaması-Kümelere Göre Faktörlerin Dağılımı TR 41 ve TR 42

Analiz sonuçlarına baktığımızda ortalamalar üzerinden tarımsal üretim diğer faktörler gibi belirleyici bir faktör olarak görülmemektedir. Özellikle geçiş bölgeleri, tarımsal üretim faktöründe kentsel ve kırsal bölgelere göre olumlu bölgelerdir. Para-mal

akışında ise geçiş ve kırsallığı baskın bölgeler arasında çok ciddi bir fark bulunmamaktadır. Yine demografi faktörü de, geçiş bölgeleri açısından, kırsal bölgeleri göre çok ciddi bir değişikliğe işaret etmemektedir.

IL * Faktör Küme Çapraz Tablo					
		KIRSAL BÖLGELER	GEÇİŞ BÖLGELERİ	KENTSEL BÖLGELER	TOPLAM
İL	BİLECİK	2	6	0	8
	BOLU	5	3	1	9
	BURSA	5	8	4	17
	DÜZCE	1	6	1	8
	ESKİŞEHİR	8	4	1	13
	KOCAELİ	1	2	4	7
	SAKARYA	2	9	2	13
	YALOVA	0	5	1	6
TOPLAM		24	43	14	81

Tablo 5.4.3. NUTS3 Düzeyinde Bölge Sınıflaması -TR41 ve TR 42

SPSS programı ile elde edilen yukarıdaki tabloya göre, incelediğimiz bölgede “Kentselliği Baskın” olan il Kocaeli’dir. Yalova, Bursa, Bilecik, Sakarya, Düzce “Geçiş Özelliği Baskın”, Eskişehir ve Bolu ise “Kırsallığı Baskın” illerdir.

İLLER	KIRSALLIĞI BASKIN BÖLGELER	GEÇİŞ BÖLGELERİ	KENTSELLİĞİ BASKIN BÖLGELER
BİLECİK	25,00%	75,00%	0,00%
BOLU	55,56%	33,33%	11,11%
BURSA	29,41%	47,06%	23,53%
DÜZCE	12,50%	75,00%	12,50%
ESKİŞEHİR	61,54%	30,77%	7,69%
KOCAELİ	14,29%	28,57%	57,14%
SAKARYA	15,38%	69,23%	15,38%
YALOVA	0,00%	83,33%	16,67%

Tablo 5.4.4. NUTS3 Düzeyinde Bölge Sınıflaması- % Dağılımı -TR41 ve TR 42

Yukarıdaki tabloya göre ise, geçiş bölgesi özelliğinin en baskın olduğu iller Yalova, Bilecik ve Düzce’dir. Kentsellik özelliği en yüksek olan Kocaeli’ni, daha düşük yüzdelerle Bursa ve Yalova izlemektedir. Kırsallığı en baskın iller % 61,54 ile Eskişehir, % 55,66 ile Bolu’dur. Bilecik, kentselliği baskın ilçesi olmayan bir il iken, Yalova kırsallığı baskın ilçesi olmayan bir il olarak dikkat çekmektedir.

Tabloda TR41 ve TR42 bölgelerinde ilçelerin bölge sınıflamasına göre hangi grupta yer aldıkları verilmektedir.

KIRSALLIĞI BASKIN BÖLGE	GEÇİŞ BÖLGESİ	KENTSELLİĞİ BASKIN BÖLGE
Eskişehir/Alpu	Eskişehir/Çifteler	Eskisehir/Merkez
Eskişehir/ Beylikova	Eskişehir/İnönü	
Eskişehir/Günyüzü	Eskişehir/Mahmudiye	
Eskişehir/Han	Eskişehir/Mihalgazi	
Eskişehir/Mihalıççık		
Eskişehir/Sarıcakaya		
Eskişehir/Seyitgazi		
Eskişehir/Sivrihisar		
Bilecik/Gölpazarı	Bilecik/Merkez	
Bilecik/İnhisar	Bilecik/Bozüyük	
	Bilecik/Osmaneli	
	Bilecik/Pazaryeri	
	Bilecik/Söğüt	
	Bilecik/Yenişehir	
Bolu/Dörtdivan	Bolu/Gerede	Bolu/Merkez
Bolu/Göynük	Bolu/Mengen	
Bolu/Kıbrısçık	Bolu/Yeniçağa	
Bolu/Mudurnu		
Bolu/Seben		
Bursa/Büyükorhan	Bursa/Gürsu	Bursa/Büyükşehir1
Bursa/Harmancık	Bursa/İnegöl	Bursa/Büyükşehir2
Bursa/Keles	Bursa/Karacabey	Bursa/Büyükşehir3
Bursa/Orhaneli	Bursa/Kestel	Bursa/Gemlik
Bursa/İzmit	Bursa/MKemalpaşa	
	Bursa/Mudanya	
	Bursa/Orhangazi	
	Bursa/Yenişehir	
Düzce/Yığılca	Düzce/Akçakoca	Düzce/Merkez
	Düzce/Cumayeri	
	Düzce/Çilimli	
	Düzce/Gölyaka	
	Düzce/Gümüşova	
	Düzce/Kaynaşlı	
Kocaeli/Kandıra	Kocaeli/Gölcük	Kocaeli/Merkez
	Kocaeli/Karamürsel	Kocaeli/Derince
		Kocaeli/Gebze
		Kocaeli/Körfez
Sakarya/Kaynarca	Sakarya/Akyazı	Sakarya/Merkez
Sakarya/Taraklı	Sakarya/Ferizli	Sakarya/Sapanca
	Sakarya/Geyve	
	Sakarya/Hendek	
	Sakarya/Karapürçek	
	Sakarya/Karasu	

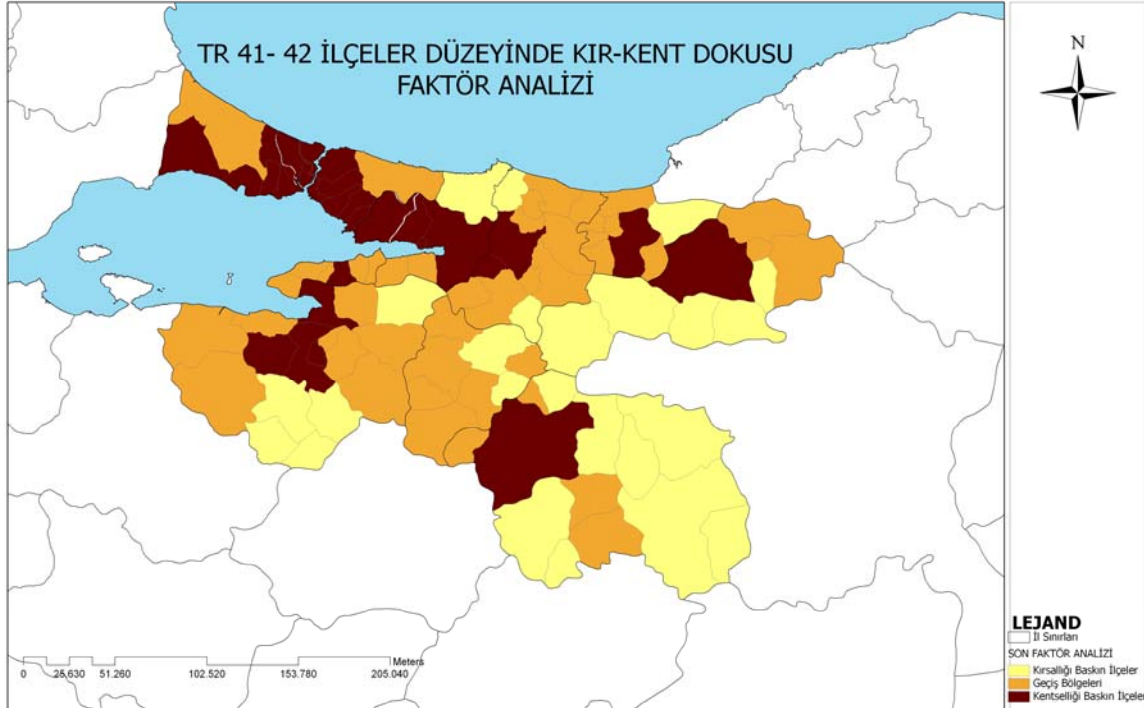
	Sakarya/Kocaeli	
	Sakarya/Pamukova	
	Sakarya/Söğütü	
	Yalova/Altınova	Yalova/Merkez
	Yalova/Armutlu	
	Yalova/Çınarcık	
	Yalova/Çiftlikköy	
	Yalova/Termal	

Tablo 5.4.5. NUTS4 İlçeler Düzeyinde Bölge Sınıflaması- % Dağılımı – TR41 ve TR 42

Tabloda görüldüğü gibi

- Eskişehir'in, merkez ilçesi ve geçiş niteliğinde 3 ilçesi dışında kırsallığı baskın niteliktedir.
- Bilecik'te iki ilçe dışında ağırlıklı geçiş bölgeleri hakimdir.
- Bolu'nun kırsallığı baskın olsa da geçiş niteliğinde ilçeleri de bulunmaktadır.
- Bursa kentsel niteliği baskın bir ildir, ancak kırsallığı baskın ve geçiş niteliğinde ilçeleri olan karmaşık bir doku izlenmektedir.
- Düzce, merkezi ve bir ilçesi dışında tamamen geçiş niteliğinde bir ildir.
- Kocaeli, bir kırsal ve iki geçiş niteliğinde ilçesi olsa da kentsel nitelikte bir ildir.
- Sakarya geçiş niteliğinde bir ildir. İki kırsal ve iki kentsel nitelikte ilçesi vardır.
- Yalova merkez dışında tamamen bir geçiş bölgesidir

TR41 ve TR42 bölgelerinde ilçeler bazında grupların dağılımı haritada verilmektedir. Harita bölge için bir kır-kent dokusu ortaya koymaktadır.

Harita 5.4.1. İlçeler Düzeyinde Kır-Kent Dokusu- TR 41 ve TR 42

Bölgede dört büyük kentleşme odağı görülmektedir; Kocaeli, Bolu/Düzce, Yalova/Bursa ve Eskişehir. Bu odaklar arasında oluşan kentsel gelişme aksları dikkat çekicidir. Kuzeyde Kocaeli'nden başlayan aks, geçiş bölgeleriyle Düzce ve Bolu'ya doğru devam ederken, güneyde Bursa'dan başlayan aks aynı şekilde geçiş bölgeleriyle Eskişehir'e kadar uzanmaktadır. Yalova ilçeleri, Kocaeli ve Bursa arasında bir geçiş bölgesi oluşturmaktadır.

Bölgede kırsal bölgeler bu aksların çevresinde yer almaktadır. Doğuda Ankara'nın ilçelerine komşu geniş bir kırsal bölge bulunmaktadır. Bursa'nın güney ilçeleri, Eskişehir'in merkez ve iki ilçesi dışında tüm ilçeleri kırsallık özelliği göstermektedir.

Kuzeyde Karadeniz kıyısında İstanbul'a komşu iki ilçe Kandıra ve Kaynarca ve orta bölgede İznik kırsallığı baskın bölgeler olarak dikkat çekmektedir.

Bu harita ve ilgili bilgiler, bölgenin kır-kent dokusunu vermektedir. Bundan sonraki araştırmalarda özellikle geçiş bölgelerinin nitelikleri ve birbirlerinden farkları önemli bir konu olarak tartışılmalıdır. Geçiş niteliğinde ilçelerin hangi veriler açısından ağırlıkla geçiş niteliği taşıdıkları önemli bir inceleme konusudur.

6. GENEL DEĞERLENDİRME

Araştırmanın genel değerlendirmesi 5 ana başlık çerçevesinde yapılmıştır. İlk olarak yeni bir kır-kent tanımına neden ihtiyaç duyulduğu üzerinde durulmuştur. Araştırmanın çıkış noktasını da oluşturan temel sorun, günümüzde kır ve kent arasında kesin ayrımlar yapmanın mümkün olmaması ve bu tanıma ihtiyaç duyan tarafların da çeşitlenmiş olmasıdır.

İkinci olarak araştırmanın genel yaklaşımı açıklanmıştır. Araştırmada kırsal alanların farklılıklarına vurgu yapıldığı, ülke ve bölge ölçeğinde farklı tonların, derecelerin bulunduğu bir kır-kent dokusunun elde edilmeye çalışıldığı belirtilmiştir.

Üçüncü olarak araştırmanın içeriği kısaca özetlenmiştir, Düzey4 ilçeler ölçeğinde yapılan analizler aktarılmıştır.

Dördüncü olarak araştırmada elde edilen sonuçlar sunulmuştur.

Son olarak da araştırmanın bundan sonrası için ortaya koyduğu tartışma konuları ele alınmıştır.

Yeni bir kır-kent tanımına neden ihtiyaç var?

Araştırmanın amacı kır ve kent tanımlarının ülkesel ölçekte yeniden değerlendirilmesi, yeni bir kır-kent yaklaşımının ortaya konması ve kentsel bölgeler içindeki kırsal alanların daha ayrıntılı olarak tanımlanmasıdır.

Araştırma, son yıllarda kırlar ve kentler arasında kesin ayrımların zorlaştığı, kır-kent ilişkilerinin daha önce olduğundan daha karmaşık bir biçim aldığı yönünde yapılan tartışmalardan yola çıkmaktadır. Kır ve kenti birbirinden ayıran fiziksel sınırlar, istihdam yapıları, üretim ilişkileri, sosyal yapılar artık sorgulanmaktadır. Kır ve kent arasındaki sınırların bulanıklaştığı bu son dönemde yeni bir kır-kent tanımına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kır ve kentin yeniden tanımlanmasına duyulan ihtiyaç, bir yandan da kırsal mekanın artık homojen şekilde ele alınamayacağı yönündeki tartışmalardan ortaya çıkmıştır. Daha önce kentler tanımlanır, gruplanır ve kent dışındaki alanlar da homojen bir kırsal alan tanımı içinde ele alınırken, artık kırsal alanların farklılaşmış dinamikleri tartışılmakta ve araştırmalara konu olmaktadır. Bunun arkasında kuşkusuz küresel ekonomik süreçlerin yayılmasında kırsal alanların, değişime direnen ekonomik ve toplumsal yapılarıyla pürüzlü ortamlar sunmaları yatmaktadır. Kırsal alanlar, daha önce ulusal mekanda kentsel gelişme odakları dışında kalan, ekonomik gelişmeyi geriden izleyen alanlar olarak tanımlanmaktaydı. Bugün ekonomik politikalar, kırsal alanları küresel ekonomi içine dahil etme yönünde gelişmektedir. Devletin koruyucu desteğinin azalmasıyla, kırlar da kentlerle birlikte küresel ekonomi içinde dinamik alanlar olarak yerlerini almaktadır. Tarımsal politikalar üretimi serbest piyasa içine çekmekte, kırsal alanlar ulusal ve ulusötesi yatırımlar için cazip yerler olarak görülmektedir. Teknik gelişmelerin ve iletişim olanaklarının artmasıyla kentten farklı bir kırsal toplumsal yapı gücünü kaybetme durumundadır. Buna karşılık kırların yerel potansiyellerinin önemi

üzerinde durulmakta, kırların yerel güçlerini harekete geçirmek önem kazanmaktadır.

Kırsal alanlar üzerinde yapılan tartışmaların başka bir boyutu da kentleşmenin yeni biçimleriyle ilgilidir. Kentlerin küresel ilişkiler içinde üstlendiği rol daha geniş bir coğrafyada bölgesel düzeye yayılmış durumdadır. Bugün kentler artık kentsel bölge içinde veya daha geniş ulusaltı ya da ulusötesi düzeylerde ele alınmaktadır. Bu anlamda kentlerin tek gelişme odağı olma özellikleri de aşınmış, bölgesel gelişme odakları olarak diğer kentlerle ve kırsal alanlarla farklı tür ağsal ilişkiler içinde yerlerini almaları gerekmiştir. Küresel rekabet politikalarının, bilgi altyapısı teknolojilerinin, çevre politikalarının geliştirildiği ölçek olarak bölge yeni bir anlam kazanmıştır. Kenti bir odak olmanın ötesine taşıyan ve bölgesel ilişkileri içinde tanımlayan bu eğilimler, kentin kırla ilişkisini de yeniden tanımlamayı gerekli kılmaktadır.

Dünyada ve ülkemizde konuyla ilgili tartışmalarda, kırsal alanlar birçok yanlarıyla ele alınmaktadır. Küresel ve yerel düzeyde ekonomik ve toplumsal süreçler sonucu kırların değişen rolünden, yeni kır-kent ilişkilerinin mekansal yapıda ortaya çıkardığı değişime ve özellikle kır-kent ilişkilerinin bölge ölçeğinde aldığı biçimlere kadar pek çok konu ele alınmaktadır.

Yeni bir kır-kent tanımına ihtiyaç duyan taraflar çok çeşitlenmiştir. Her grup kendi için kullanışlı olan bir sınıflamaya ihtiyaç duymaktadır. Fiziksel planlama, ulaşım planlaması, ekonomik gelişme politikaları, kırsal kalkınma programları, sağlık ve eğitim hizmet kuruluşları için kır ve kentin eskisinden daha farklı şekilde tanımlanması gerekmektedir.

2005 yılında DPT tarafından hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nde, 'kırsal alanların ihtiva ettiği kültürel, sosyal, demografik, ekonomik, çevresel ve mekansal çeşitliliğin zaman içinde değişen koşullarla birlikte yeni anlamlar kazanması kesin bir kırsal alan tanımı yapılmasını güçleştirmekte' denilerek 'kırsal alanların ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla daha etkin bir şekilde analiz edilmesi, buna dayalı olarak kırsal kalkınma politikalarının belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesinde etkinliğin sağlanmasına' yönelik çalışmaların başlatıldığından söz edilmektedir.

Bu tartışmalar özellikle AB sürecinde daha da güncel hale gelmiştir. Bugün Avrupa Birliği ülkeleri için ortak bir mekansal gelişme çerçevesi olan Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi'nde kır-kent ilişkileri önemli bir başlık olarak öne çıkmaktadır. Avrupa ülkelerinde kırların kentlerle ilişkilerini, özellikle mekansal boyuta vurgu yaparak ele alan çok sayıda çalışma yapılmaktadır.

Araştırmanın genel yaklaşımı

Araştırma, bu genel çerçeveye içinde ülkemizde kır-kent tartışmalarına katkıda bulunmak üzere geliştirilmiştir. Genel yaklaşımı şu şekilde özetlenebilir;

- Araştırma kırsal alanların farklılıklarına vurgu yapmaktadır. Bu çeşitliliğin ülke mekanında nasıl dağıldığını ortaya koymaya çalışmaktadır.
- Araştırma kır-kent ilişkilerini iki düzeyde; ülkesel mekan ve bölgeler düzeyinde değerlendirmektedir.
- Ülkesel ölçekte kırsal alanlar, kentleşme aksları ve odakları ile birlikte ve bu akslarla ilişkili olarak ele alınmaktadır.
- Bölgesel ölçekte ise, farklı bölge tipleri kentsellik ve kırsallık kriterlerine göre tanımlanmaktadır.
- Kırsal alanların bölgesel ölçekte kentle ilişkileri daha çok kentsel büyüme dinamikleri ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Oysa kırsal alanların iç potansiyelleri, yapısal özellikleri de bu ilişkilerde etkilidir. Araştırmada hem kentsel gelişmeyi ölçen kriterler, hem de kırsal yapının niteliğini ve potansiyellerini ortaya koyan kriterler bir arada kullanılmıştır.
- Kırsal alanların gelişiminde ülkesel ve bölgesel ölçekteki para, mal, insan ve bilgi akışları içindeki yerleri önemlidir. Araştırmada yapısal özellikler yanında bu akışlar da incelenmiştir.
- Araştırmanın amacı kır ve kent arasında kesin sınırlar çizmek değil, farklı tonların, derecelerin bulunduğu bir kır-kent dokusunun elde edilmesidir. Araştırmada kır ve kent arasındaki ayırımın 'tür' ayrımı değil, bir 'derece' lendirme sorunu olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle kullanıcılara mevcut tanımlar içinde kendi ihtiyacı olanı seçme imkanı verecek şekilde çoklu kriter kullanılmıştır. Yeni kır/kent tanımında ikili bir yapı değil, farklı yoğunluk ve derecelerde bir araya gelen özelliklerin bileşiminden oluşan çoklu bir yapı ortaya çıkmıştır.
- Araştırmada kır ve kentlerin beklenen değil beklenmeyen özellikleri aranmıştır. Kır ve kentin, bilinen özelliklerinden farklılık gösterdiği durumlar üzerinde durulmuştur
- Araştırma, ülkemizde kır ve kentin birlikte oluşturduğu bu çoklu dokuyu daha iyi anlamayı, politika üretme ve uygulama aşamalarında, kır ve kentin birlikte ele alındığı bir yaklaşımın geliştirilmesi için bir bilgi altyapısı oluşturmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın İçeriği

Araştırma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kır ve kent tanımları üzerine yapılan güncel tartışmalar ışığında, ülkemizde kır ve kentin iç potansiyelleri/yapısal koşulları ve para-mal- insan akışlarının düzeyini ortaya koymaya yarayan bir çalışma yapılmıştır. Araştırmada, iki grup değişken ile çalışılmıştır. Birinci grupta kırsal alanın iç potansiyellerini ve yapısal özelliklerini ortaya koymak üzere sosyal ve ekonomik değişkenler ele alınmıştır. Bu gruptaki değişkenler tarımsal üretim, tarım-dışı üretim, işgücü yapısı, demografik yapı ve eğitim koşulları başlıkları altında incelenmiştir.

İkinci grup değişkenler ise kır-kent arasındaki akışları tanımlamak üzere seçilen para, mal akışlarını ifade eden değişkenlerdir.

Araştırmada veriler Düzey-NUTS 4 (ilçe) ölçeğinde çalışılmıştır.

Belirlenen kriterlerin ilçeler (Düzey- NUTS4) ölçeğinde uygulanmasıyla önce ülkesel ölçekte kır-kent dokusunun ipuçlarını veren bir dizi harita elde edilmiştir. Daha sonra faktör analizi uygulanarak, yukarıdaki gruplara göre yeni yapılar oluşturulmuş, bu yapılar üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu bölümün sonunda ülkesel ölçekte *kırsallığı baskın bölgeler, geçiş bölgeleri ve kentselliği baskın bölgelerin* tanımlandığı bir harita elde edilmiştir. Bu üçlü sınıflamanın Düzey-NUTS1, Düzey-NUTS 2 ve Düzey-NUTS 3 ölçeklerinde ne şekilde dağıldığını gösteren bir analiz yapılarak daha ayrıntılı bir değerlendirme imkanı elde edilmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında ülkesel ölçekte gelişmiş kentsel bölgeler olarak öne çıkan TR41 Bursa ve TR42 Kocaeli Düzey-NUTS 2 bölgeleri içinde kırsal alanların ayrıntılı olarak incelenmesine karar verilmiştir. Yine ilçeler (Düzey-NUTS4) ölçeğinde yapılan çalışmada benzer kriterler kullanılmıştır. Faktör analizleri sonucu yeni yapılar tanımlanmış ve sonunda bu bölge için de kırsallığı baskın bölgeler, geçiş bölgeleri ve kentselliği baskın bölgelerin tanımlandığı üçlü bir sınıflama elde edilmiştir.

Araştırmanın sonuçları

- Araştırma her şeyden önce ülke mekanını daha yakından tanıma imkanı vermektedir. İlçeler ölçeğinde yapılan çalışma sonucu ülkesel ölçekte farklı tonların, derecelerin bulunduğu bir kır-kent dokusu ortaya çıkmıştır.
- Elde edilen haritalar ülke mekanında hangi kriterlere göre hangi bölgelerin güçlü, hangilerinin zayıf olduğunu göstermektedir. Haritaların faktör analizi yöntemiyle elde edilen gruplara göre yorumlanması sonucu bu değerlendirme daha az sayıda harita üzerinden daha net bir şekilde yapılabilmektedir.
- Faktörler üzerinden yapılan kümeleme analizi sonucunda 3 farklı kategori tanımlanmıştır

Kırsallığı baskın bölgeler
Geçiş özelliği gösteren bölgeler
Kentselliği baskın bölgeler

İlçelere göre bu kategoriler değerlendirilirse;

Türkiye'deki 881 ilçenin (İstanbul, Ankara ve İzmir Büyükşehir ilçeleri ve 2 ilçe kapsam dışıdır) 393 ü (%44,61) kırsallığı baskın nitelikte; 335 i (%38,02) geçiş bölgesi niteliğindedir. İlçelerin sadece 151 i (%17,14) kentselliği baskın özellikler göstermektedir. Bu durumda ülkemizi kırsallık

ve geçiş nitelikleri gösteren bölgelerin çoğunlukta olduğu bir ülke olarak tanımlamak mümkündür. Geçiş bölgelerinin yüksek oranda olması kentsel ve kırsal yapının değişim içinde olduğunu ifade etmektedir. Ülkemizin bu anlamda büyük bir dinamizm içinde olduğu söylenebilir.

- Kırsallığı en baskın bölge Kuzeydoğu Anadolu Düzey1 bölgesi olarak görülmektedir. Onu Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Batı Karadeniz Düzey 1 bölgeleri izlemektedir. Ülkenin kuzeyi çok fazla dikkat çekmese de kırsal özelliklerin hakim olduğu bir bölgedir. Güneydoğu Anadolu birçok gösterge açısından kırsal olsa da, göç alan merkezlerin bulunması ve şehirleşme oranının yüksekliği nedeniyle kırsallık açısından daha alt sıralarda yer almaktadır.
- Geçiş bölgesi olma özelliği en baskın olan bölge Batı Marmara Düzey1 olarak görülmektedir. İkinci sırada Akdeniz ve Ege Düzey1 bölgeleri gelmektedir. Bu bölgeler birçok kentleşme göstergesi açısından yüksek değerler taşımakta, ancak homojen olmayan dağılım yüzünden bölge olarak geçiş niteliği göstermektedirler.
- Kentselliği en baskın bölge Doğu Marmara bölgesidir. Söz konusu bölge 12 bölge içerisinde en çok geçiş niteliğinde ilçesi olan 5., en az kırsal bölgesi olan 1. bölgedir. Araştırmanın ikinci aşamasında kent çevresindeki kırsal alanlarda değişim biçimlerini incelemek amacıyla en kentleşmiş bölge olan, Doğu Marmara bölgesinin incelenmesine karar verilmiştir.

Sonuç olarak ülke mekanında dikkat çekici kentsel ve kırsal nitelikteki akslar, odaklar şu şekildedir.

- Kentsel yoğunlaşmalar Tekirdağ- İstanbul- Kocaeli- Bursa bölgesindedir. Kütahya-Bozüyük- Eskişehir aksı bölgeye eklemlenmiştir.
- İzmir'den kuzeye Susurluk ve Balıkesir yönünde gelişmeler vardır.
- Bu aks ile Bursa bölgesi arasında kalan ilçeler birçok değişken açısından kentsel yoğunlaşmalar dışında kalmaktadır. Bu bölge kırsal üretim açısından da güçlü değildir.
- İzmir'den güneye inen kentleşme aksı sadece sahillerde devam etmekte, içeride kalan ilçeler kentleşme açısından düşük değerler göstermektedir.
- Mersin-Tarsus- Adana-Gaziantep; Konya-Karaman-Aksaray; Diyarbakır-Urfa kentleşme aksları dikkat çekmektedir. Mersin Antalya arasında bölge dışı değerler gösteren ilçeler vardır.
- Doğu'da Tunceli-Elazığ; Hakkari-Şırnak, Bitlis-Van'ın merkez ve komşu ilçeleri önemli tarımsal ve tarım-dışı istihdam merkezleri

- Karabük tek merkez olarak dikkat çekmektedir.
- Karadeniz’de Samsun önemli kıyısında sadece küçük kentsel merkezler bulunmakta, bölgesel bir yoğunlaşma görülmektedir. İç kısımlarda kalan ilçeler ise düşük kentsel değerler göstermektedir.
- Faktör analizleri sonunda ülke mekanında pek çok gösterge açısından düşük değerler gösteren üç bölge dikkat çekmektedir. Bu bölgeler ve ilçeleri şu şekildedir.

Batı’da İzmir-Balıkesir ve Bursa-Eskişehir aksı arasında kalan bölge;

Uşak-Sivaslı; Afyon-Hocalar; Manisa- Köprübaşı, Selendi, Gördes, Kula; Balıkesir- Sındırgı, Dursunbey; Kütahya-Tavşanlı, Domaniç, Hisarcık; Bursa- Büyükorhan, Keleş ilçelerinin oluşturduğu bölge

Antalya’nın kuzey ve Konya’nın güney bölgesi;

Antalya- İbradı, Derebucak; Konya- Akören, Bozkır, Taşkent, Ahırlı ilçelerinin oluşturduğu bölge

Doğu’da Van Gölü’nün batısında kalan bölge;

Bingöl- Adaklı, Karlıova; Erzurum- Çat, Tekman, Karayazı; Ağrı-Eleşkirt; Muş-Malazgirt, Bulanık ve Korkut ilçelerinden oluşan bölge

Güneydoğu’da Van Gölü’nün güneyinde;

Siirt- Eruh, Pervari; Bitlis-Hizan; Van-Gürpınar, Başkale, Çatak; Şırnak- Beytüşşebap ilçelerinden oluşan bölge

- Araştırmanın İkinci kısmında TR41 Bursa ve TR 42 Kocaeli Düzey2 bölgelerinde bir kır-kent dokusu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bölge içinde 24 kırsallığı baskın, 43 geçiş niteliğinde, 14 kentselliği baskın ilçe tespit edilmiştir.
- Bölgede dört büyük kentleşme odağı görülmektedir; Kocaeli, Bolu/Düzce, Yalova/Bursa ve Eskişehir. Bu odaklar arasında oluşan kentsel gelişme aksları dikkat çekicidir. Kuzeyde Kocaeli’nden başlayan aks, geçiş bölgeleriyle Düzce ve Bolu’ya doğru devam ederken, güneyde Bursa’dan başlayan aks aynı şekilde geçiş bölgeleriyle Eskişehir’e kadar uzanmaktadır. Yalova ilçeleri, Kocaeli ve Bursa arasında bir geçiş bölgesi oluşturmaktadır.

- Bölgede kırsal bölgeler bu aksların çevresinde yer almaktadır. Doğuda Ankara'nın ilçelerine komşu geniş bir kırsal bölge bulunmaktadır. Bursa'nın güney ilçeleri, Eskişehir'in merkez ve iki ilçesi dışında tüm ilçeleri kırsallık özelliği göstermektedir.
- Kuzeyde Karadeniz kıyısında İstanbul'a komşu iki ilçe Kandıra ve Kaynarca ve orta bölgede İznik kırsallığı baskın bölgeler olarak dikkat çekmektedir.
- Bu bölümde elde edilen kır-kent dokusu bölge hakkında genel bir bilgi vermektedir. Bundan sonraki araştırmalarda özellikle geçiş bölgelerinin nitelikleri ve birbirlerinden farkları önemli bir konu olarak yeniden çalışılmalıdır.

Tartışma konuları

Araştırmanın bundan sonrası için ortaya koyduğu bazı tartışma konuları şunlardır;

- Bu araştırmada ağırlıklı olarak DPT'nin sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri kullanılmıştır. Eğitim koşulları ve akışlar konusunda başka veri kaynaklarından yararlanılmış olsa da sonuçta ilçeler bazında veri elde etmenin güçlükleri vardır. Bu sorun araştırmanın çerçevesini de belirlemiştir. Örneğin, kırsal alanlarla ilgili birçok konuda açıklayıcı olabilecek tarım topraklarının verimliliği, arazi yapısı, iklim koşulları gibi doğal yapı verileri araştırma kapsamında yer alamamıştır ya da çok dolaylı olarak yer almıştır. Bundan sonraki çalışmalarda bu verilerin üzerinde durulmalıdır
- Araştırma sonucunda ülke ölçeğinde ve seçilen bölgede kentsel ve kırsal yoğunlaşma bölgeleri ortaya çıkmıştır. Haritalarda geniş akslar olarak görülen bu bölgelerin ayrıntılı olarak incelenmesi gereklidir. Özellikle bazılarının ilçe yüzölçümlerinin farklılığından kaynaklanan yanlışlıklar yaratması mümkündür. Bazı büyük ilçeler ülke mekanında önemli akslar oluşturur görünürken, tersine küçük ilçelerin oluşturduğu önemli gruplaşmalar gözden kaçabilmektedir.
- İlçelerin kır-kent dokusu içinde aldığı faktör değerleri ülke ölçeğinde ve bölge ölçeğinde farklılık gösterebilmektedir. Bu da ilçelerin ülkesel ve bölgesel analizlerde ayrı değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.
- Kentsel ya da kırsal nitelikte geniş bölgeler içinde bölgesinden farklı özellikler gösteren ilçeler bundan sonraki çalışmalarda ayrıntılı olarak incelenmelidir.
- İlçe genelinde kullanılan değerler genel bir kırsallık ve kentsellik ifade etmektedir. Ancak ilçe içinde yüksek derecede farklılık gösteren merkezler bulunabilir. En önemlisi köyler bu araştırma içinde ancak dolaylı olarak yer almıştır. Daha sonraki araştırmaların NUTS5 mahalle ve köy düzeyinde yapılması yararlı olacaktır
- Bu araştırma ülkesel ölçekte bir çalışmanın sonucu ortaya çıkmıştır. Uzun vadede AB ölçeğinde yapılan benzer çalışmalarla bütünleştirilmesi amaçlardan biridir.
- Dünyada kentsel bölge ölçeğinde kır-kent ilişkilerini etkileyen süreçlerin başında çok merkezli gelişme eğilimleri gelmektedir. Metropolitan bölgeler içinde ya da uzağında yeni gelişme odakları ağsal ilişkiler içinde ortaya çıkmaktadır. Bu süreç aynı zamanda; kentsel alandan kırsal alana doğru yönelimde mesafelerin artmasını, bölgesel ilişkilerin önem kazanmasını, gelişmenin merkez kentten daha çok çevrede gerçekleşmesini sağlamaktadır. Araştırmanın özellikle ikinci aşamasında İstanbul metropoliten bölgesinin çevresinde güçlü gelişme odakları, gelişme aksları tanımlanmıştır. Bunlardan bir kısmı eskiden

- Son olarak, bu araştırmanın 'bölgesel düzeyde bütünleşmiş bir kır/kent yaklaşımı' için bir ön çalışma olarak değerlendirilmesi mümkündür. Kent ve kırın birlikte oluşturdukları yeni ilişkiler yeni tür politikaları zorunlu kılmaktadır. 'Bölgesel düzeyde bütünleşmiş bir kır/kent yaklaşımı' olarak adlandırılacak yeni bir yaklaşım, politika üretmede son derece yararlı bir zemin sağlamaktadır. Birincisi bugüne kadar kırsal ve kentsel alanlar için ayrı kurumlar tarafından üretilmiş politikaların ortak bir bölgesel politikalar bütünü içinde ele alınması için bir çıkış noktası olacaktır. Bu yaklaşım, ayrı sektörel politikalar, ayrı uygulama araçları ve finans kaynakları ile ele alınan kır ve kentin bütünleşmiş bölgesel politikalarla yeniden ele alınmasını sağlayacaktır. İkinci olarak bu yeni yaklaşım, kentsel ve kırsal politikaların bugüne kadar eksik kalan mekan boyutuna dikkat çekecek, ortak bir hareket zemini olarak bölgeyi yeniden tanımlayacak ve öne çıkaracaktır.
- Araştırma bitmiş bir süreç olarak görülmemekte, özellikle kırsal ve kentsel alanlarla ilgili politika geliştirmeye yardımcı olacak başka araştırmalar için bir başlangıç olarak ele alınmaktadır.

KAYNAKLAR

Bourne, L. S., ve Simmons, J., (2004), 'The Conceptualization and Analysis of Urban Systems: A North American Perspective', Champion, T., and Hugo, G., (ed), *New Forms of Urbanization, Beyond the Urban Rural Dichotomy*, Ashgate, Aldershot, s. 249-267

Briquel, V., Colligard, J., (2005), Diversity in the Rural Hinterlands of European Cities, Hoggart, K., *The City's Hinterland, Dynamism and Divergence in Europe's Peri-Urban Territories*, Ashgate s. 19–40

Bryant, C. R., et al., (1982), *The City's Countryside: Land and Its Management in the Rural-Urban Fringe*, Longman, London.

Carter, H., (1990). *Urban and Rural Settlements*, London, Longman.

Champion, T., and Hugo, G., (ed), (2004), *New Forms of Urbanization, Beyond the Urban Rural Dichotomy*, Ashgate, Aldershot

Champion, T, Are 'urban' and 'rural' outmoded terms? *PERN Cyberseminar on Urban Spatial Expansion*, School of Geography, Politics & Sociology University of Newcastle Newcastle upon Tyne

ChATSEA Project (2005), *The Challenges of the Agrarian Transition in Southeast Asia* project (ChATSEA) is sponsored under The *Major Collaborative Research Initiatives (MCRI)* of the *Social Sciences and Humanities Research Council of Canada (SSHRC)*. Université de Montréal.

Cloke, P., (1977), 'An Index of Rurality for England and Wales', *Regional Studies*, Vol. 11, s. 31–46,

Cloke, P. and Edwards, G., (1986), 'Rurality in England and Wales, 1981: A Replication of 1971 Index', *Regional Studies*, Vol. 20, S. 289-306

Coombes, M. ve Raybould, S. , (2004), 'Finding work in 2001: urban–rural contrasts across England in employment rates and local job availability', *Area*, 36.2, 202–222

Coombes, M., (2005), 'Multiple Dimensions of Settlement Systems: Coping with Complexity', in Champion, T., and Hugo, G., (ed), (2004), *New Forms of Urbanization, Beyond the Urban Rural Dichotomy*, Ashgate, Aldershot, s.307-324)

Cromartie, J. ve Swanson, L, (1996), *Defining Metropolitan Areas and the Rural-Urban Continuum, A Comparison of Statistical Areas Based on County and Sub-county Geograpy*, ERS Staff Paper No. 9603, Washington DC: US Department of Agriculture

Denham C and White I, (1998), Differences in urban and rural, *Britain Population Trends* 91, 23–34

Department of the Environment. *National Land Use Classification*. A report of the joint Local Authority, Local Authorities Management Services and Computing Committee, Scottish Development Department and DoE Study Team. HMSO, 1975

DETR (Department of the Environment, Transport and the Regions), *A Review of Urban and Rural Area Definitions Project Report*, Scotland

Douglass, M., (1998), A Regional Network Strategy for Reciprocal Rural- Urban Linkages, *Third World Planning Review*, 20, pp.1-33

DPT, (2004-a), İllerin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri, www.dpt.gov.tr

DPT, (2004-b), *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, Hazırlayan; Bülent Dinçer, Metin Özaslan, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü

DPT, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2005

EC, (European Commission), (1999), ESDP, European Spatial Development Perspective

Elson, M. J.,(1987), The Urban Fringe – will less farming mean more leisure?, *The Planner*, October, 19-22

ESPON, (2004), *Potentials for Polycentric Development in Europe; ESPON Project 1.1.1.*, Final Report, at www.espon.lu)

Frey, William H., (2005), 'The Fading of City Suburb and Metro-Nonmetro Distinctions in the United States', in Champion, Tony; Hugo, Graeme, *New Forms of Urbanization, Beyond the Urban-Rural Dichotomy*, Ashgate, 2005, s.67-88

Heilig, G., (1999), Can China Feed Itself? A System for Evaluation and Policy Analysis. International Institute of Applied Systems Analysis, Vienna, www.iiasa.ac.at/Research/LUC/ChinaFood/Inde_m.htm (29.11.2003)

Hoggart, K. (2005) City Hinterlands in Europe Space, K. Hoggart, *The City's Hinterland, Dynamism and Divergence in Europe's Peri-Urban Territories*, Ashgate ,s.1-18

Hohenberg, P. and Hollen Lees, L. (1995) *The Making of Urban Europe 1000-1994*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Hugo, G., (1987), 'Definition of Metropolitan and Urban Boundries in Australia: Is it Time for a Change? in A. Conacher (ed.), *Readings in Australian Geography, Proceedings of the 21st Institute of Australian Geographers Conference, Perth 10-18 May 1986*, Perth: Institute of Australian Geographers (WA Branch) and Department of Geography, University of Western Australia

Hugo, G., Champion, A., Lattes, A., (2002) Towards a New Conceptualization of Settlement for Demography: Beyond the Urban/Rural Dichotomy, ISSUP Working Group on Urbanization Meeting, Rockefeller Foundation's Study and Conference Centre, Bellagio, Italy, March 2002.

Jones, G., W., (2005), Urbanization Trends in Asia: The Conceptual and Definitional Challenges, in Champion, Tony; Hugo, Graeme, *New Forms of Urbanization, Beyond the Urban-Rural Dichotomy*, Ashgate, 2005, s. 113-131

Keeble, D. ve Tyler, P., (1995), Enterprising Behaviour and the Urban-Rural Shift, *Urban Studies*, 32, pp. 975-997

Kelly, Philip, F., (1999) "Everyday Urbanization; The Social Dynamics of Development in Manila's Extended Metropolitan Region", *International Journal of Urban and Regional Research*, June 1999, Vol.23, no.2, s.283-303, Blackwell Publ.

Kloosterman, R. C., Musterd, S., The Polycentric Urban Region: Towards A Research Agenda, *Urban Studies*, 00420980, Apr. 2001, Vol. 38, Issue 4

Lapping, M. B., Furuseth, O. J., (1999), Introduction and Overview, in O. J., Furuseth ve M. B. Lapping, (eds), *Contested Countryside: The Rural Urban Fringe in North America*, Ashgate, Aldershot, 1-5

Lattes, A. E., Rodriguez, J, Villa, M., (2005), Population Dynamics and Urbanization in Latin America: Concepts and Data Limitations, in Champion, Tony; Hugo, Graeme, *New Forms of Urbanization, Beyond the Urban-Rural Dichotomy*, Ashgate, 2005, s. 89-111

Lynch, K., 2005, *Rural- Urban Interaction in the Developing World*, Routledge Perspectives on Development,

Marsden, T., (2004), The quest for ecological modernisation: re-spacing rural development and agri-food studies, *Sociologia Ruralis* 44(2): 129-146.

Martin, W. T., (1953), *The Rural Urban Fringe: A Study of Adjustment to Residence Location*, University of Oregon Pres, Eugene)

McGee, T. G. (1989) Urbanisasi or kotadesasi? Evolving patterns of urbanization in Asia, in F.J. Costa (ed.), *Urbanization in Asia: spatial dimensions and policy issues*, Honolulu: University of Hawaii Press.

McGee, T. G. (1991) The emergence of desakota regions in Asia: expanding a hypothesis, N. Ginsburg, B. Koppel and T.G. McGee (eds), *The extended metropolis: settlement trans-ition in Asia*, Honolulu: University of Hawaii Press.

McGee, T. G. ve Greenberg, C. (1992), "The emergence of extended metropolitan regions in ASEAN", *ASEAN Economic Bulletin*, 9.1, 22-44

McGee, T. G., (1994), "Labour Force Change and Mobility in the Extended Metropolitan Regions of Asia", (ed.) Fuchs, R.J.; Brennan, E.; Chamie, J.; Lo, Fu-Chen; Uitto, J.I., (1994) *Mega City Growth and The Future*, UN University Press, s. 62-102

McNiven, C., Puderer, H., ve Janes, D., (2000), 'Census Metropolitan Area and Census Agglomeration Influenced Zones (MIZ): A Description of the Methodology', *Geography Working Paper Series, No 2000-2*, Ottawa, Statistics Canada

Mumford, L., (1961), *The City in History, its origins, its transformations and its prospects*,

Murdoch, J., (2000), Networks – A New Paradigm of Rural Development, *Journal of Rural Studies*, 16, pp. 407-419

OECD, (1993) *What Future for Our Countryside? A Rural Development Policy*, Organization for Economic Co-operation and Development, Paris

Pryor, R. J., (1968), Defining the rural urban fringe, *Social Forces*, 47, 202-215

Pumain, D., (1999) (with working group), Summary report on 2.2 Typology of cities and urban-rural relationships, SPESP, Version of 17/12/1999

Rakodi, C., (2002), Economic development, urbanization and poverty, C. Rakodi, ve T. Llyod-Jones (eds), *Urban Livelihoods, a People-Centred approach to Reducing Poverty*, Earthscan, London, 23-36

Renkow, M. ve Hoover, D., (2000), Migration and Rural- Urban Population Dynamics, *Journal of Regional Science*, 40, pp. 261-287)

Rural and Small Town, Canada Analysis Bulletin, (2001), Catalogue no. 21-006-XIE

Vol. 3, No. 3, November

Sjoberg, G., (1960), *The Pre-industrial City, Past and Present*, Glencoe, Illinois

Öğdül, H., (2004) Desakota; Kentsel Bölge İçinde Gri Bölgeler, *Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyum Kitabı*, 8-10 Kasım 2004, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara'

Uluçay, H., Öngel, S. ve Etlı, B. (2005), Türkiye'de Kırsal Alanların AB ve OECD Kriterlerine Göre Yeniden Tanımlanması, 7.Kırsal Alan Planlaması Seminerinde sunulan bildiri, 8 Nisan 2005, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul

UN, (1969), *Growth of the World's Urban and Rural Population, 1920-2000*, Population Studies, No.44, New York, United Nations

UN, Statistics Division, *Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses*, Revision 1. Series M, No. 67, Rev. 1 (United Nations publication, Sales No. E.98.XVII.1). (para. 2.51)

UN, Statistics Division, Demographic and Social Statistics, B. Urban and rural (paras. 2.52.- 2.59.) D. Urban and rural (paras. 100.- 103.)

UN, (2003), *World Urbanization Prospects; The 2001 Revision*, New York: United Nations

Winter, M., (2000), *Agricultural Change and Rural Community Change; Complementaries and Conflicts Between Farmers and Incomers to Rural Areas*, *Scottish Agricultural College Outlook Conference*, Ayr, Nov. 2000

Wirth, L., (1959), *Urbanism as a Way of Life*, P.K.Hatt ve A. J. Reis Jr. (eds.), *Cities and Society*.

İnternet sayfaları;

www.dpt.gov.tr

www.tuik.gov.tr

www.tcdd.gov.tr

www.tck.gov.tr

www.dhmi.gov.tr

www.espon.eu

<http://www.nordregio.a.se.spespn/welcome.htm>

PROJE ÖZET BİLGİ FORMU

Proje Kodu: SOBAG- 105K076
Proje Başlığı: KENT ÇEVRESİNDEKİ KIRSAL ALANLARDA DEĞİŞİM BİÇİMLERİ
Proje Yürütücüsü ve Yardımcı Araştırmacılar: Proje Yürütücüsü: Yrd. Doç. Dr. Hürriyet ÖGDÜL Yardımcı Araştırmacılar: Ar. Gör. Habip ULUÇAY ve Serkan ÖNGEL
Projenin Yürütüldüğü Kuruluş ve Adresi: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Fındıklı, İstanbul
Destekleyen Kuruluşun Adı ve Adresi: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Fındıklı, İstanbul
Projenin Başlangıç ve Bitiş Tarihleri: 01.01.2006 – 01.01.2007
Öz (en çok 70 kelime) <p>Araştırmanın amacı kır ve kent tanımlarının ülkesel ölçekte yeniden değerlendirilmesi ve kentsel bölgeler içindeki kırsal alanların daha ayrıntılı olarak tanımlanmasıdır.</p> <p>Birinci kısımda, kır ve kent tanımları üzerine yapılan güncel tartışmalar ışığında, ülkemizde kır ve kentin iç potansiyelleri/yapısal koşulları ve para-mal- insan akışlarının düzeyini ortaya koymaya yarayan bir çalışma yapılmıştır. Belirlenen kriterlerin ilçeler (Düzey 4) ölçeğinde uygulanmasıyla ülkesel ölçekte <i>kırsallığı baskın bölgeler, geçiş bölgeleri ve kentselliği baskın bölgelerin</i> tanımlandığı bir harita elde edilmiştir.</p> <p>Araştırmanın ikinci aşamasında ülkesel ölçekte gelişmiş kentsel bölgeler olarak öne çıkan TR41 Bursa ve TR42 Kocaeli Düzey 2 bölgeleri içinde kırsal alanlar ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu bölge için de <i>kırsallığı baskın bölgeler, geçiş bölgeleri ve kentselliği baskın bölgelerin</i> tanımlandığı üçlü bir sınıflama elde edilmiştir.</p>
Anahtar Kelimeler: Kırsal alanlar, kır-kent tanımı, kentsel bölge
Projenin Kaynaklanan Yayınlar:
Bilim Dalı:
Doçentlik B. Dalı Kodu: